

Biblioteca
judeteană
BRASOV

- 22660

I 22.660 ✓
W X ✓

GENERAL G. A. DABIJA

280

AMINTIRILE
UNUI
ATAŞAT MILITAR ROMÂN
IN
BULGARIA

1910—1913

BUCUREŞTI

Editura Ziarului „UNIVERSUL”, Str Brezoianu 23-25

1 9 3 6

PREFĂTA

Au trecut douăzeci și șase de ani din Mai 1910 de când am fost numit ca maior atașat militar la Sofia, unde am stat până în Iulie 1913; sfertul de veac s'a scurs cu înțeala veriginoasă și nu a șters nimic din impresiile ce am avut atunci, mai cu seamă că ele au fost notate.

Astăzi revăzând aceste note, le cred interesante, le redau fără nici un gând altul decât de a împărtăși și altor români părerile mele pe care timpul nu le-a deszis, ci din contră le-a confirmat.

Am lăsat neapărat la o parte multe cehiuni cu caracter pur militar și tehnic, ce au făcut la timpul lor obiectul a 285 rapoarte confidențiale, pentru informarea personală a Regelui Carol I și a Marelui Stat Major.

Depărarea în timp a celor douăzeci și șase de ani a șters din sufletul meu orice pasiune, orice indispoziție. Nu am avut și nu am nimic cu poporul bulgar, care are desigur frumoase calități dar și defecte, totuși cu dâm-

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ BRASOV

RO4433250812

INVENTARIAT

15
2013

16
INVENTARIAT
2008

208.941

sul am putea trăi în bună prietenie, dacă conducătorii lui direcți ar imprima politicei lor opiniunea majorității, iar nu opiniunea lor personală, căci știut este că mai în toate țările și mai cu seamă în țările din Balcani, numai guvernările sunt acei care au a răspunde de starea morală și tendințele popoarelor.

Eu urez din tot sufletul ca între poporul bulgar și poporul român să se lege o sinceră prietenie, aceasta pentru binele ambelor popoare, dar aceasta depinde mai mult de conducătorii poporului bulgar, dacă ei se vor decide a pregăti din timp și în mod sincer această prietenie.

General G. A. Dabija
Mai 1936

CAPITOLUL I

ACTIVITATEA UNUI ATAȘAT MILITAR

Multă lume crede că un atașat militar ar fi un spion militar deghizat. Această credință este complet falsă. Un atașat militar este în prima linie reprezentantul armatei sale; iar în linia a doua, este un ager observator oficial al armatei pe lângă care este acreditat. Spionaj nu se încape, fiindcă nu este nevoie și nici nu s-ar putea face, deoarece atașatul militar este pus sub o strictă observație. Orice mișcare a lui este cunoscută, corespondența lui este trecută la cenzură. Pentru a înlătura cenzura, atașatul militar poate folosi curierul diplomatic, sau se poate duce în țara sa, cu propriile sale rapoarte.

Deci, atașatul militar fiind oprit de a face spionaj și chiar dacă prin absurd i s-ar da un asemenea ordin, el nici nu ar putea face personal spionaj, căci ar fi un mare pericol să se dea pe mâna unor persoane indoelnice și ar risca să fie repede demascat, iar situația lui ar fi cu totul compromisă. Se pune întrebarea cum ar putea cunoaște în toate detaliile armata pe lângă care este trimis?

El trebuie să se folosească numai de mijloace îngăduite, să învețe perfect limba ţării, să-i cunoască geografia și istoria, apoi să cunoască bine toate legile și regulamentele militare, să studieze bine bugetul general al statului și amănunțit bugetul militar, să cunoască în detaliu organizația armatei, contingentele anuale și cele incorporate, contingentele mobilizate, efectivul lor, cadrele militare, instrucția lor, capacitatea generalilor comandanți și a ofițerilor de Stat Major. Să cunoască anuarul armatei a ofițerilor activi și de rezervă, ca să știe incadrarea armatei active și a armatei mobilizate.

Să cunoască cu deamănatul armamentul, munițiunile și posibilitățile de fabricațiiune, repartizarea depozitelor de tot felul, etc.

Să cunoască foarte bine organizarea și materialul de cale ferată: locomotive, vagoane clasă, vagoane marfă, inchise, vagoane platforme, organizarea gărilor, unde sunt cisterne și guri de apă, depozite de combustibil, traseul liniei ferate, pantele, lungimea dintre stații, liniile de garaj, etc. Cunoscându-le, atașatul militar va putea calcula singur, timpul de care are nevoie armata respectivă, pentru a se concentra pe un teatru, sau altul de operație. Neapărat că lucrarea e lungă, grea, migloasă, dar ea trebuie făcută. Eu am calculat timp de sase luni și am reușit să stabili-

lesc posibilitatea de concentrare a armatei bulgare față de România și față de Turcia.

Cunoscând foarte bine geografia țării respective și a țărilor vecine, cunoscând trecutul lor istoric, se pot deduce viitoarele teatre de operație. În această chestiune, am regretat că nu am fost de acord cu Statul nostru Major din 1911. Eu susțineam, că teatrul de operație bulgar contra României, va fi cădrilaterul bulgar, cu direcția spre Dobrogea, mi s'a spus că Bulgaria având ca obiectiv București vor încerca să treacă Dunărea, care deși este un obstacol important totuși poate fi trecut. Am arătat că Bulgarii nu au nici un pod pentru a încerca o asemenea operație, că ei nu ar putea trece Dunărea de ex. la Zimnicea, atât timp cât nu au asigurat perfect flancul drept dinspre Dobrogea, că armata bulgară singură e prea mică pentru o asemenea operație, etc., etc. Eu am rămas în 1911 la ideile mele, dar în 1916 Bulgaria cu toată alianța lor cu Austro-Germanii și Turcii, nu au încercat trecerea Dunării la Zimnicea, decât după ce terminase cu Turtucaia-Silistra-Dobrici și ajunsese la linia Cernavodă-Constanța, numai atunci puteau trece în siguranță Dunărea în alt punct. Dar cum nu aveau poduri, au venit Austro-Ungaria și Germania cu tot materialul de poduri și le-au întins tot ei.

Este foarte folositor ca atașatul militar să cunoască mașina de scris și stenografia.

Cam aceasta ar fi activitatea unui atașat militar. Pentru a și-o indeplini mai are nevoie să țină contact intim cu toți ceilalți colegi atașați militari, cari de multe ori pot afla lucruri pe care un altul nu le poate afla, de ex.: atașatul militar italian putea afla prin legăturile lui cu ofițerii bulgari ce și făcuse studiile militare în Italia, lucruri pe care eu nu le puteam afla; dacă ai relațiuni bune cu italianul îl întreb și afli; atașații militari austro-ungar și rus aveau posibilități de a afla lucruri cu totul secrete, pentrucă legăurile respective aveau foarte mari posibilități de informație, posibilități de care se foloseau și atașații militari respectivi și prin prietenia mea cu ei, m' am folosit și eu, ca să spun așa, din plin; ba aș putea zice, că am provocat chiar pentru nevoie mele speciale, anumite informații militare și politice, care priveau România. Aceste din urmă, cu începere mai cu seamă din anul 1912.

Trebuie să spun, că centrul informativ austriac și rus pentru Bulgaria, nu era la Sofia, ci la Constantinopol. Acolo se concentrau informatorii și informațiunile, care de cele mai multe ori erau de cea mai mare importanță și pentru România.

Un atașat militar face parte din corpul di-

plomatic, el este deci în același timp ofițer activ și diplomat. În această dublă calitate, el are îndatoriri profesionale ca și oricare membru al acestui corp. În prima linie el trebuie să fie un observator foarte bun, să fie atent, prudent și de o perfectă discreție. Trebuie să fie foarte bine crescut, să fie ceea ce se chiamă un om de lume, să-i placă societatea și s'o frecuenteze, căutând o legă relațiuni cu tot corpul diplomatic, cu buna societate locală, cu militarii superiori, cu oameni politici, fără distincție de partide politice, în modul acesta autoritatea sa va ieși întărită și posibilitățile lui de informație vor fi mărite.

Mi s'a spus odată de către un singur om politic român, că eu aş fi urât pe Bulgari. Aceasta nu a fost și nu este de loc adevărat; adevărul este că nu i-am iubit, dar tot atât de adevărat este că nu i-am urât și nu-i urăsc nici azi. Eu mi-am iubit Tara și tot ce am făcut în calitatea mea de atașat militar, am făcut numai în interesul ei superior, conform instrucțiunilor ce aveam din partea Ministerului de Războiu, a Marelui Stat Major și în special din partea Regelui Carol I-iu, care m'a cnorat cu încrederea Sa. Eu nu eram trimis acolo ca să fac pe diplomatul nepășător, pe omul ahtiat după plăceri, dineuri copioase, baluri și sporturi. Am avut o insărcinare se-

rioasă, deacea am luat și eu lucrul foarte în serios. Conștiința mea a fost atunci și a rămas și astăzi, după 26 ani (1910—1936), complet liniștită și împăcată.

TRIMITEREA MEA CA ATAȘAT MILITAR

Din anul 1909, căpitan fiind dela 28.XI.1902, trecusem dela Marele Stat Major, ca șef de cabinet al generalului de divizie Gr. Crăineanu, Ministru de Războiu.

In 14 Martie 1910 am primit o înștiințare telefonică că :

„sunt chemat pentru a doua zi de către d. general Mavrocordat”, *Şeful Casei Militare a Regelui Carol I-iu*.

La 15 Martie m'am prezentat d-lui general Mavrocordat, d-sa mi-a spus :

„M. S. Regele dorește să albă ca atașat militar la Sofia un ofițer de mare încredere. Cum eu te cunosc pe d-ta dela Batal. 4 Vâñători *) și dela Scoala Superioară de Războiu **), cum și-am urmărit cariera d-tale, eu te-am recomandat pe d-ta”.

Am răspuns :

„Domnule General, vă mulțumesc foarte mult pentru bunăvoiețea arătată, aș-indrăzni să vă întreb dacă nu s'ar putea să se ducă un alt ofițer în locul

*) Eram sublocotenent în Batal. 4 Vâñători în 1893—1895, sub comanda Maiorului de atunci, L. Mavrocordat.

**) Am făcut Scoala Superioară de Războiu în anii 1897—1899, comandanțul Scoalei fiind Lt. Colonelul de atunci L. Mavrocordat.

meu, sunt câțiva ofițeri de Stat Major care sunt foarte buni, distinși și care ar putea face un foarte util serviciu ca atașat militar la Sofia”.

— Eu nu mă aștept din partea d-tale la un refuz, trebuie să înțelegi că este o onoare de a fi atașat militar. Eu am fost atașat militar în 1892 și 1893 la Viena și șiștu important lor rol, în special la Sofia, este mult mai important ca oriunde. De aceea la dorința Majestății Sale, te-am recomandat pe d-ta fiindcă te cunosc bine.

— In acest caz imi permit să vă raportează că acum sunt șef de cabinet al domnului Ministrul de Războiu. Înalta dorință a Majestății Sale o voi executa, dară mi-e foarte greu ca să comunic personal acest lucru Domnului Ministrului, care șițu sigur că-l va contraria, de aceea vă rog respectuos ca să-i comunică Dvs. Afără de aceasta, tin să adaug, că eu nu cunosc limba bulgară.

D. General mi-a spus :

„Voi raporta personal domnului Ministrul de Războiu, limba bulgară o vei invăta”.

Trebue să mărturisesc că această afacere mă contraria în gradul cel mai mare. Alegearea în persoana mea era desigur o onoare, dar eu avusesem ocazia câțiva timp mai înainte, să fiu trimis atașat militar la Viena, unde a fost trimis căpitanul Eremia, puteam să fiu trimis la Berlin, de unde urma să se întoarcă căpitanul Rășcanu și eu totuși n'am vrut să mă duc. Iar acum în preajma de a fi înaintat maior, mă vedeam trimis tocmai la Sofia, într-o țară mică, dușmană nouă, a cărei limbă nu o cunoșteam; era deci absolut contra dorinței și interesului meu. Dar nu

puteam face nimic, cu resemnare a trebuit să mă supun.

La 2 Aprilie 1910 am fost chemat în audiență la Regele Carol, care, văzându-mă, și-a reamintit că mă cuncaște din 1904 și 1905 dela Batalionul 9 Vânători. Apoi Regele m'a întrebat mai multe lucruri:

— Asupra familiei mele.

— Vorbiți bine limba franceză și germană ?

— Da Majestate, le vorbesc pe amândouă, franceza de acasă și germana pentru că am făcut școliile de trageră dela Spandau și Bruk a/d Leitha și pentru că am făcut un stagiu de 2 ani, 1901—1903, in Rgt. 6 Inf. Graf Khewenhüller din Graz.

— Dar limba bulgară ?

— Nu o cunosc de loc, cunosc în schimb puțin limba rusă, pe care am invățat-o doi ani în Școala Superioră de Război, dar e mult de atunci, sunt 10—11 ani.

— Atunci foarte bine, veți invăța mai ușor și limba bulgară, fiind o limbă slavă.

La Sofia este nevoie de un atașat militar român, un ofiter serios, activ și foarte discret. D. Lt. Col. Petala, care a stat destul acolo, se reîntoarce și Dvs. îl veți înlocui după 10 Mai.

Dvs. după 10 Mai vă veți prezenta la mine ca maior, când vă voi da instrucțiuni.

Voiam să mai spun ceva, dar n'am mai putut spune decât:

— Să trăiți Majestate!

Si am plecat.

Ministerul de externe a cerut guvernului bulgar agrementul pentru mine, agrement ce a venit telegrafic. Trebuie să spun aci, că pentru miniștrii plenipotențiari și pentru atașați

militari, statele cer agrementul; pentru consilierii de legație și secretarii de legație, nu este nevoie de această formalitate.

La 10 Mai am fost înaintat maior pe Statul Major și trimis atașat militar la Sofia.

La 12 Mai m'am prezentat în audiență la Regele Carol, care a binevoit a mă primi și a-mi da instrucțiunile următoare :

Dvs. trebuie să invățați căt mai repede limba bulgară.

La Sofia veți fi reprezentantul Armatei regale românești, căutând a cunoaște căt mai bine poporul și armata bulgară.

Toate rapoartele ce le veți face la Marele Stat Major, mi le veți înainta și mie prin d. general Macvordato. În afară de aceasta și independent de rapoartele cu caracter politic, pe care le primesc prin Ministerul de Externe, Dvs. personal vă veți introduce în așa măsură, că peste șase luni să-mi puteți face personal Mie și rapoarte politice, care în nici un caz nu se vor inspira din rapoartele domnului Ministrul dela Sofia, vreau să le studiez prin comparație.

Mai târziu vă voi da poate și un cifru“.

Apoi Regele mi-a mai ordonat:

„La Sofia pe o piată principală se află monumentul Tarului eliberator Alexandru II, monumentul trebuie să fie foarte impunător, pe socul lui este lăsat un loc anumit pentru o coroană, ce de mult volam să se depună din partea Mea. Te însărcinez pe d-ta cu aceasta, vei depune coroana în numele Meu, căutând ca să se facă o paradă militară, aşa cum se cuvine când se depune o coroană din partea unui Rege, pe monumentul unui Impărat.

Acum vă recomand ca să plecați la Sofia căt mai repede“.

Când am eşit dela Rege m'am dus la d-l general Mavrovordato, care mi-a spus următoarele:

„Majestatea Sa ţi-a dat instrucțiuni. Iți recomand ca tot ce Majestatea Sa ţi-a spus, să nu comunică absolut nimic la nimeni. Cred că ai înțeles că Majestatea Sa Regele nu dorește să alibă la Sofia un atașat militar nominativ, Majestatea Sa dorește ca d-ta să ai acolo o activitate care să nu lase nimic de dorit.

— Am înțeles, vă rog să fiți absolut sigur că nu voi comunica nimic la nimeni, și dorințele Majestății Sale vor fi indeplinite cu cea mai mare seriozitate și discrețiune.

— În special nu trebuie să știe nimeni ce anume rapoarte faci, acele rapoarte mi le vei trimite sau aduce mie și eu le voi prezenta M. S. Regelui. Cu o zi înainte de plecarea d-tale la Sofia, îmi vei comunica ora plecării ca să-ți trimit coroana la gară, ca să poată pleca odată cu d-ta.

Până la 15 Mai făcusem repede la București toate prezentările oficiale și vizitele de plecare. Luasem legătura și cu legația bulgară din București, care avea ca ministru pe Hessaptchieff și ca atașat militar pe lt. col. Stancioff, care făcuse liceul la Craiova și ținea în căsătorie pe o d-ră bulgară din Tulcea.

In ziua de 15 Mai, am raportat d-lui general Mavrocordato, că a doua zi cu trenul de 5 p. m. plec prin gara Filaret la Sofia.

La 16 Mai eram în gara Filaret, cu sunfetul foarte contrariat, condus însă de câțiva buni prieteni, cari mă incurajau. În gară s'a prezentat și un trimis dela Palatul Regal, care

mi-a comunicat că corcana este dată la vagon, dându-mi și recipisa.

Ajuns în Ramadan, am dat unui hamal recipisele dela bagajele personale și a coroanei. După câteva minute hamalul vine speriat și-mi comunică că vagonul cu coroana trebuie să se ducă la magazie, că coroana e de bronz și căntărește 270 kgr. și că e într-o ladă lungă ce ocupă 2 metri.

Cu chiu, cu vai, coroana s'a trecut pe vapoar, apoi cu întârziere am trecut cu mare eimoie și cu mult regret Dunărea la Rusciuk, unde am avut surprinderea ca să fiu primit de consulul României, d-l C. Cogălniceanu, un om foarte amabil, și de autoritățile bulgare din Rusciuk, era un reprezentant al prefectului, un lt. colonel trimis al generalului comandant.

Mi se rezervase un compartiment în Wagon-Lits.

Coroana mi s'a trimis de către consulul României din Rusciuk, la Sofia, cu alt tren, căci nu mai era timp de imbarcat. În tren n'am dormit toată noaptea, gândindu-mă la însărcinarea ce am.

La Sofia am ajuns la 17 Mai dimineață, în gară erau câteva persoane, prietenul meu din copilărie, consilierul de legație C. Langa-Rășcanu, distinsul secretar de legație M. Arion,

doi profesori dela școala română și Zagorski, traducătorul dela legație.

Urări de bun sosit.

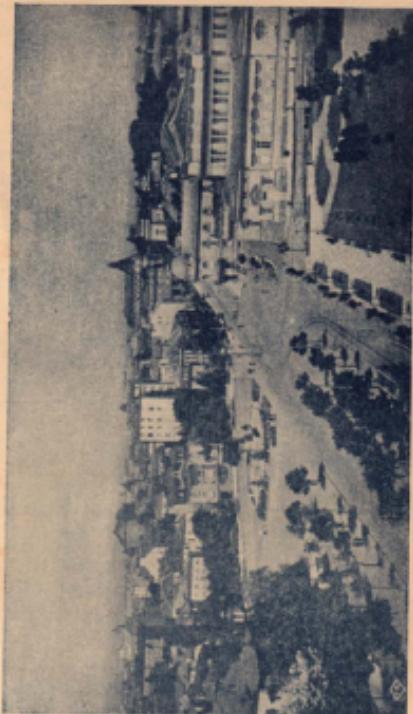
Mi se rezervase o cameră la hotel „Bulgaria“.

PREZENTAREA LA LEGAȚIA ROMANA

La ora 11 m'am prezentat ministrului României la Sofia C. Diamandy, era mic de stat, blond, ochi albaștri, cu o inteligență scliptoare, prudent, sub o aparență de indiferență era foarte tenace, plin de tact, suplu, foarte cult, își așternea pe hârtie într'o formă atât de agreabilă pe căt fondul era de substanțial, tot ceea ce voia să se știe, într'un mod clar, în fraze foarte curgătoare și curtenitoare. Era un cunoșător adânc al politicei externe românești, admirabil cunoșător al oamenilor și politicei balcanice, grație mai cu seamă bunelor relațiuni de prietenie ce întreținea cu câțiva miniștri streini aflători la Sofia.

Foarte bine apreciat de oamenii politici bulgari. L'am crezut atunci și am rămas cu convingerea că Diamandy fusese foarte bine ales pentru greul post dela Sofia.

Prestigiul său era mare atât față de autoritățile bulgare, cât și în cercul corpului diplomatic, în care avea numai prieteni, în special cu ministrul Franței d-l Paleologue in-

Sofia. Vedere generală

treținea relațiuni de caldă și sinceră prietenie.

Trebue să spun însă, că cu ocazia prezenterii mele, ministrul Diamandy a încercat să mă ia foarte de sus. Stătea în picioare, eu neapărat la fel, lucru ce m'a bucrat, fiindcă era ceva mai scurt ca mine, care nu sunt înalt, îl priveam cam sub orizontală. D-sa îmi spuse :

„Dvs. d-le maior, ca reprezentant al Armatei române, aici, într-o țară care nu ne iubește de loc, trebuie să vă dați silință să cunoașteți armata, și să raportați totul numai prin mine. Dvs. sunteți deci strict dependenți de legătura.

„D-le ministru, eu am instrucțiuni precise a-supra activității mele ca atașat militar, dela care nu mă pot abate; de altfel, eu nu cunosc limba bulgară, nu cunosc poporul, nu cunosc armata, pentru a le invăta pe toate acestea trei, îmi trebuie timp, pe care îl apreciez cam 6 luni, numai după aceea se va putea pune chestiunea rapoartelor mele. Până atunci nu pot face nici un raport, punctul ar fi prematur.

„Da, ai dreptate, eu însă îți mai fac o recomandătură, care a fost deviza carierei mele : „*tâcerea e de aur și vorba de argint*“, sau, cu alte cuvinte „*să nu ajungi niciodată să regreti că ai vorbit, ci mai bine să regreti că nu ai vorbit*“.

Am mulțumit ministrului Diamandy, spunându-i, că eu prin firea mea și prin educația mea, sunt taciturn și discret. Trebuie să spun, că prima con vorbire cu ministrul Diamandy, nu mi-a displăcut, el mi-a vorbit deschis și i-am răspuns la fel; neapărat că am

făcut o rezervă mintală în ceea ce privește viitoarele mele rapoarte. În tot cazul, un șef și un om ca Diamandy, inspiră întotdeauna colaboratorilor săi un mare devotament din partea lor. Mi-a părut rău când în Decembrie 1911 a fost mutat.

În locul său, a venit ministru Dimitrie Ghika, fiul generalului I. Ghika (ce era fiul lui Grigore Ghika Vodă din Moldova, fost prim ministru sub Domnitorul Cuza și ministru plenipotențiar la Petrograd sub Carol I) și al Alexandrinei Ghika născută Blaremburg (nepoată de soră a lui Grigore Vodă Ghika din Muntenia și Vodă Alexandru Ghika tot din Muntenia), om cu o cultură superioară, dar sub o mască de scepticism, spiritual, făcea o puternică impresie prin dialog, intelligent, calm, prudent, rezervat, fin, aproape timid, însă natural, nimic forțat, artificial sau calculat, foarte serios în toate acțiunile sale, chiar subconștientul acestui om e în acord cu expresiunea liniștită a simpaticei lui figuri, cu un mare simț politic, o judecată dreaptă și perspicace, foarte discret, o magistrală experiență diplomatică, în care avea o deplină incredere, era foarte abil în a ajusta interesele cele mai contradictorii; foarte bine apreciat în corpul diplomatic prin fermitatea caracterului său, scrupuloasa sa loialitate, finețea spiritului său, siguranța judecăței

sale și bogăția experienței sale. Și-a dat o foarte mare silință ca să păstreze cele mai bune relații între România și Bulgaria, și să facă pe oamenii politici bulgari să înțeleagă că au nevoie de prietenia României; dacă nu a reușit, vina este numai a oamenilor politici bulgari, cari au o mentalitate orientală, plină de bănueli și de intortocheri, de injurii și erori. Dela d-l ministru Ghika am învățat multe lucruri interesante, de aceea i-am păstrat în inima mea un colț în plina și excludativa lui propriețate.

Prințul Ghika era însurat cu d-ra Ghika, fiica lui Ghika, ce fusese ministru plenipotențiar al României la Viena, o persoană cu totul superioară, intelligentă, foarte fină și distinsă din toate punctele de vedere. Se impunea prin seriozitatea și atitudinea plină de noblețe, între toate membrele corpului diplomatic din Sofia. Era ceea ce se putea spune: „une femme de grand style“, știa să insuflătească salcul său, împrăștiind asupra întregiei misiuni românești dela Sofia o atmosferă de mare și caldă simpatie.

Pe C. Langa-Răducanu, consilierul de legătie, îl cunoșteam dela Iași, fiind concetăteni. Mic de talie, cu ochii vii. Intelligent, cult, plin de spirit, cu replica usoară, cu dreaptă judecată, cu mare valoare intelectuală și profesională, plin de delicateță și atențione, curte-

nitor și discret, fire blândă, totdeauna împăciuitor. Foarte apreciat în corpul diplomatic și cu bune legături în lumea politică bulgără, cunoscător profund al politicei balcanice, cu bune legături la Belgrad, Constantinopole și mai cu seamă la Atena. Era un bun colaborator al ministrului său.

Al. Gurănescu, nalt, bine făcut, bărbat frumos, brunet cu ochi mari negri și galeși, o bărbie patrată și cu o gropiță care-i da un aspect provocator, în realitate are o fire bună și împăciuitoare; foarte muncitor, devotat serviciului, asaltat necontenit de doamne, cărora el le făcea curte, aşa din amorul artei.

Pe Tânărul secretar *Mihail Arion*, nu-l cunoșteam. Am apreciat curând în el un om foarte bine crescut, cu bune maniere, politicos, un adevărat „gentelman”, inteligent, cult, cu un simț al dreptei măsuri, doritor de a-și servi țara, devotat serviciului și sefului său. Am regretat mult plecarea lui la Petrograd.

Găsim deci la legația română din Sofia, colegi foarte distinși, ale căror sfaturi mi-au fost folosite în îndeplinirea însărcinării mele.

Am prevăzut de atunci acestor trei colaboratori ai ministrilor noștri dela Sofia, un frumos viitor în cariera diplomatică. Sunt foarte

bucuros că viitorul nu mi-a dezis nimic din ceeace prevăzusem.

La legație (ca și la toate celelalte legații din Sofia) mai era o persoană importantă, „Kavasul”, îmbrăcat cu un fel de costum albanez, cu fes pe cap, un cuțit lung pus în teacă la brâu și un pistol lung turcesc. El era păzitorul legației și al ministrului. Când ministrul făcea vizite, Kavasul lua loc pe capră, lângă vizituu, ajuns la vizită, Kavasul sărea jos, suna, dacă primea, venea la trăsură, ajuta pe ministru să se dea jos din trăsură, îl conducea la scară, intra în antreu aşteptând ieșirea ministrului.

El știa unde stă fiecare membru al corpului diplomatic, zilele de primire a doamnelor, el știa adresele ministrilor bulgari și a tuturor autorităților, magazinile, mersul trenurilor, etc.

Kavasul umbra ministrului și teroristul servitorilor legației, făcea pe polițistul, împărțind din când în când câte un pumn bine aplicat celor ce nu-și făceau datoria.

Mai târziu eu am cerut ca să fie trimis Kavas la legația română din Sofia un agent dela siguranță generală din București, ceeace s'a admis, fiind trimis un om de ispravă, Petre Cristescu, devotat serviciului său și un bun român, cinstit și credincios, acesta nu a mai purtat uniforma albaneză, nici cuțit și nici pistol la brâu.

A doua zi, la 18 Mai, m'am înscris în registrele palatului regal, ministrul Diamandy m'a prezentat: mareșalului palatului col. Draganov, primului aghiotant gl. P. Markow, primului ministru Malinov, ministrului de externe gl. Stefan Paprikoff, ministrului de războiu gl. Nicolajeff, șefului de stat major gl. Năzlămoff. Toți au fost amabili și m'au primit cu curtoazie, urându-mi ca să mă simt bine în mijlocul poporului bulgar, care „*tubeste și este recunoscător poporului român*“ (curând m'am convins de contrariul).

Generalul Năzlămoff mi-a spus că ori de câte ori voi dori să știu ceva, să mă adresez d-sale personal cu toată increderea și va dispune să mi se dea relațiunile cerute, pentru că d-sa afirma, că înțelege foarte bine greutatea misiunei mele. I-am mulțumit foarte călduros pentru buna voință, adăogând că voi căuta și învăță limba bulgară căt se va putea mai repede, pentru a putea citi în original textele bulgare.

Timpul mi-a probat că se dăduse ordine foarte stricte ofițerilor din Sofia, ca să nu-mi dea niciodată vre-o relațiune cu privire la armată. Dealtminteri tot timpul celor trei ani și două luni căt am stat la Sofia, deși am fost în contact cu mulți ofițeri bulgari, niciodată n'am cerut vre-o informație relativ la armata bulgară, pentru că nici nu aveam nevoie și

chiar dacă aș fi avut nevoie, nu mi-s'ar fi spus exact. După șase luni puteam citi perfect limba bulgară, nu aveam nevoie de dicționar, o puteam vorbi curent, de aceea m'am mulțumit să citeșc revistele militare bulgare, regulamentele, legile, etc., apoi literatura bulgară; proză și poezie, frecuentam foarte des teatrul bulgar; trebuie să afirm că în presa bulgară din Sofia și provincie am găsit foarte multe informații prețioase.

Însoțit fie de ministrul Diamandy, fie de consilierul Langa Rășcanu, am făcut vizite personale membrilor curții regale, întregului corp diplomatic, tuturor ministrilor și generalilor bulgari. Peste tot am fost primit foarte bine, nu voi uita niciodată amabilitatea avută față de mine de către d-l Paleologue, ministrul plenipotențiar al Franței, Sementowschi, ministrul plenipotențiar al Rusiei, colonel Romanowschi, atașatul militar al Rusiei, asemenea locot-colonel Hranilovici, atașatul militar al Austro-Ungariei și maiorul v. Massow, atașatul militar al Germaniei; aceștia din urmă m'au îndrumat la început foarte mult, lucru ce m'a determinat să le fiu foarte recunoscător. Cu timpul am făcut legături de prietenie cu toți ceilalți atașați militari aflători la Sofia.

SISTEMUL DE LUCRU AL LEGAȚIEI ROMÂNE ȘI AL CELOR LALTE LEGAȚIUNI

Era o mare deosebire între modul de a lucra al legațiunelui noastră și aceea al legațiunilor străine. Voiu începe a arăta modul de a lucra al acestora din urmă.

Inainte de a se trimite în post un ministru, un consilier, sau chiar un secretar de legație, erau instruiți la ministerul de externe respectiv. Acolo erau introdusi în toate chestiunile ce priveau legația la care urma să plece. Să luăm un exemplu practic, fie Germania. Personalul ce urma să fie trimis, era pus la curent cu politica generală a Germaniei, ce politică fac țările aliate, țările dușmane, țările neutre; istoricul acelei politice urmate în cursul timpurilor, istoricul țărei, de ex.: Bulgaria, ce politică externă urmează ea, cu cine e în alianță, ce tratate are, cu cine le are; camenii politici din Bulgaria, modul lor de a fi, caracterul lor; geografia politică, geografia economică, etc., etc.

Deci persoana trimisă din Germania, în Bulgaria, era instruită în aşa mod, încât ministru, consilierul sau secretarul de legație venit în post, nu cădea din cer, el știa tot ceea ce-i trebuie, chiar din primul moment.

Odată sosit în post, găsea în lăzile de fier ale legației, toate copiile rapoartelor făcute

ani de-a rândul, bine clasate pe chestiuni și cu fișe, aci le putea urmări având baze foarte sigure.

Legația germană, pentru că pe ea am luat-o de exemplu în cazul de față, primea zilnic dela ministerul de externe german telegrame cifrate, prin care i se făcea cuncoscut diferențele convorbiri avute de ministerul de externe cu ambasadorii sau miniștrii accreditați la Berlin, sau convorbirile avute de membrii tuturor legațiunilor germane din lumea întreagă, în care intră și atașații militari, cu miniștrii sau persoanele importante ai statelor pe lângă care ele funcționează, sau cu membrii celor lalte legațuni, și atașații militari, cu referire la Bulgaria.

In fiecare săptămână, legația germană din Sofia, primea curierul diplomatic, în care ea găsea în extenso ceeace primea cîfrat în rezumat, sau ceeace nu i se telegăfiaze.

Așa că legația germană din Sofia, era perfect orientată asupra tuturor chestiunilor ce priveau Bulgaria. La fel era la toate legațiunile străine din Sofia.

In acest mod și atașații militari respectivi, știau și erau orientați asupra tuturor chestiunilor.

Ce instrucțiuni primeau trimișii români la o legație? Nimic. Cu curierul diplomatic ce primeau? Nimic.

Din cele expuse, se poate constata completa desorientare în care erau lăsați membrii legației române din Sofia și aşa cred că era cu toate legațiunile noastre, căci legația din Sofia nu putea face o excepție.

Pentru ca membrii legațiunilor române să se orienteze, era nevoie ori să se pună ei singuri la curent cu chestiunile ce priveau România, aşa cum puteau, ori să renunțe la aceasta. Dacă miniștrii erau oameni inteligenți și culpi ca Diamandy și Ghika, dacă ei se impuneau prin felul lor de a fi, atunci întrețineau legături de bună prietenie cu membrii celorlalte legațiuni, dela care primeau informații, pe care acestea le dădeau ca să zic aşa de bună voie, adică le dădeau informațiunile pe care le credeau ei de bine.

Eu m-am mirat mult atunci, și, am căutat să afli motivul acestei mari deosebiri între modul de a lucra al ministerului de externe român și ministerele de externe ale celorlalte țări; ajungând la ideea, că politica externă a Statului Român, era condusă atunci personal de Regele Carol I-iu, el avea toate frânele politicei în mâinile sale, el centralizau toate informațiunile, — și pot să afirm că era foarte bine informat, — dădea ministerului de externe instrucțiunile ce credea și atâtă tot. Lugațiunile române din streinătate făceau oficial reprezentativ, erau canalul prin care

guvernul, respectiv ministerul de externe român, făcea vre-o comunicare guvernelor respective, transmitea căte o cerere, o informație, sau cerea o informație.

Regele Carol I-iu era desigur convins că o politică bună dela centru, poate fi condusă în streinătate eventual chiar de diplomați mediocri. Eu însă repet că membrii legațiunilor române din 1910—1913 dacă, cu toată desorientarea în care erau lăsați, au putut face față diferitelor imprejurări, destul de frâmântate în acel timp, aceasta nu s'a datorat decât meritului lor personal și nimănui altuia.

Pot să afirm, că dela legațiunile streine din Sofia, am aflat personal chestiuni ce interesau România foarte de aproape, aceasta numai datorită legăturilor ce am stabilit cu acele legațiuni, în special cu atașații militari respectivi, care erau foarte bine orientați și la curent cu toate chestiunile interesante politice.

Știu sigur că după 1914, modul de a lucra al ministerului de externe român cu legațiunile sale din streinătate, s'a schimbat radical.

CORPUL DIPLOMATIC DIN SOFIA

Fiecare țară trimite în țara cu care are relații, un trimis extraordinar cu personalul

necesar, consilieri, secretari, atașați militari, comerciali și de presă; țările mari trimis ambasadori, țările mijlocii și mici trimis miniștri plenipotențiari. Din timpurile cele mai vechi, statele au trimis în alte state un reprezentant temporal sau permanent, care purta titlul de „ambasador”, mai târziu de „ministru plenipotențiar”, acțiunea sa era acțiune de „diplomație”, iar corpul întreg al trimișilor se numea „corpul diplomatic”. Pentru că chestiunile erau complicate și greu de tratat, trimișii erau bine aleși; deștepti, culti, pregătiți pentru însărcinarea lor, cu elocvență și replică ușcară, apoi și alte calități: veridic, modest, drept, discret, cinstit, cumpătat, să insuflă încredere, bun observator, punctual, etc., etc., în fine să aibă un fizic agreabil.

Citind cineva toate acestea, se va putea întreba, oare se găsesc mulți oameni asemănători cu acest ideal? Oare corpul diplomatic este format numai din asemenei exemplare? Un necunosător ar spune „da”, și afirm că și eu câțiva timp am spus „da”, experiența însă m'a determinat să spun „nu”. Iată concluzile la care am ajuns după peste trei ani cât am stat ca atașat militar la Sofia, în mijlocul corpului diplomatic.

Membrii corpului diplomatic din Sofia, ca și din orice capitală mică, trăiau în bună

armonie unii cu alții, se cunoșteau, se vizitau des.

Cum aci nu erau decât miniștri plenipotențiari, iar nu și ambasadori, trăiau cu toții pe un picior de egalitate.

In posturile mari ca Paris, Londra, Berlin, Viena, Roma, unde sunt și ambasadori, miniștri plenipotențiari (ai statelor mici) joc un rol secundar, ceea ce nu era cazul la Sofia, aci toți erau egali.

Ceva mai mult, în posturile mari, chiar ambasadorii țin la distanță pe miniștrii plenipotențiari, ambasadorii veniți într'un post așteaptă vizitele miniștrilor plenipotențiari, aceștia ca să poată vorbi cu un ambasador, îi cer audiență. Iar miniștrii de externe, fac o deosebire mare între un ambasador și un ministru plenipotențiar, căteodată îi tratează chiar și cu o mică indiferență. Se făcea însă și la Sofia o deosebire teoretică între miniștrii statelor mari și miniștrii statelor mici, însă în practică, considerația se stabilea după capacitatea ministrului.

Astfel cu mandrie afirm, că ministrul Diamandy și apoi ministrul D. Ghika, se remarcau prin cultura, inteligența și educația lor; ei se bucurau de o mare considerație în corpul diplomatic, cuvântul lor era ascultat și opinia lor era luată în considerație.

Situația mea de atașat militar mi-a fost

foarte mult înlesnită de ministrul Diamandy și apoi de ministrul D. Ghika, cum și de ceilalți membri ai legației române : Langa Rășcanu, Alex. Gurănescu, Mihail Arion, care se bucurau și ei de o bună și meritată considerație în corpul diplomatic. Asemenei predecesorul meu, lt.-col. N. Petala, lăsase la Sofia o foarte bună amintire.

La Sofia, capitala unei țări mici și cu tendințe foarte democratice, nu există o viață mondaină ca în capitalele din Occident unde există o veche nobletă. Aci la Sofia viața mondaină se reduce la aceea din corpul diplomatic și la singurul club „Union Club“, frecuentat în afară de toți membrii corpului diplomatic și de bulgarii ce au rol de seamă în politică bulgară, ceea ce era foarte avantajos pentru diplomați la legarea și întreținerea relațiunilor cu ei.

La Sofia erau 19 legațiuni, fiecare având un personal de cel puțin 4 membri ; din aceștia, în curs de peste trei ani cât am funcționat ca atașat militar, s'au schimbat cel puțin jumătate din ei, a fost un dute-vino de miniștri, consilieri, secretari și atașați, așa că am avut ocazia să cunosc peste una sută douăzeci de diplomați, în care intră și atașații militari.

Pentru mine, această categorie de oameni, era ceva cu totul nou, de aceea am căutat ca

să-i studiez. Eu aci scriu despre diplomații dela 1910—1913, știu că după războiu lucrurile s'au schimbat foarte mult și că în corpul diplomatic, au intrat mai cu seamă ca miniștrii, oameni streini de corpul diplomatic, dar oameni de mâna întâia, cari se diferențiază de vechii diplomați.

Diplomaților le place să arate că sunt scoboritori din mari familii, le place titlurile de nobletă și dacă cumva nu le au, atunci fac pe „*le grand seigneur*“, cu atât mai ușor, cu cât sunt mai bogăți.

Diplomații nu sunt în totalitatea lor, ci în majoritatea lor oameni bine crescuți, manierati, reprezentativi și de o politeță aşa zisă „diplomatică“ care nu spune nimic, ei vorbesc mai multe limbi străine ; sumnum de eleganță, port admirabil de bine jacheta, smokingul, sau fracul, care sunt tăiate de mari croitorii.

La parade, festivități prezentări, etc., au o uniformă care de care mai încărcată cu fieri, cu pieptul plin de decorații și cu bicornul cu pene albe pe cap, impunându-se prin aceasta tuturor necunosătorilor.

Unora le place să aibă multe decorații, pentru aceasta umblă după ele, le cer, fac chiar plătitudini pe la ceilalți colegi, numai și numai ca să le capete și la anumite ocazii să-și umple pieptul cu ele.

Puțini dintre diplomați sunt oameni culți și instruiți; pe majoritatea dacă-i scoți din convorbirile asupra voiajurilor, asupra marilor cântăreți și cântărețe, îl incurci de tot, căci sunt de o nulitate patentă.

Unii au o inteligență naturală, alții fac pe deșteptii, și pe atotștiutorii, dar constați ușor că sunt un fel de bibliotecă cu cărți proaste și acelea încă deranjante; căte unii sunt proști din naștere dar dibaci, insinuanți, nu sunt în legătură cu timpul, nu înțeleg și nu se identifică decât foarte rar cu psihologia popoarelor în mijlocul căror trăiesc, totuși parvin să se impună neghioșilor; mie însă mulți dintre ei mi-au făcut impresia mobilelor placate, ce au pe deasupra o foaie foarte subțire de nuc american sau stejar, iar pe desupt sunt brad curat.

Când vorbesc diplomații între ei, își spun „*cher collègue*”, „*mon très cher collègue*”, dar se bănuesc reciproc, având mai totdeauna o mască de conspiratori; sunt circumspecții în sensul etimologic al cuvântului, sunt discreți atât timp până nu văd pe un altul, la urechea căruia în mod „*cu totul confidențial*” și „*numai pentru el*” îi comunică ceea ce „*discret*” î-se spusese și lui, astfel că roata merge mereu înainte și aproape toate chestiunile ce interesează soarta statelor, devin secretul lui Polichinelle.

Sofia. Piața Parlamentului

La vizite, ceaiuri, dineuri și după dineuri, diplomaților nu le place ca să întrețină conversațuni generale, ci din contră, le place con vorbiri discrete la urechea vecinului, parcă totdeauna ar complota ceva contra cuiva. Este foarte drept, că chestiuni foarte importante, de care depinde chiar soarta statelor, se tratează de diplomați nu în cancelariile lor, ci în saloane, la ceaiuri, dineuri și chiar cluburi.

Câte odată unii, își dau aere de a voi să întoarcă înapoi cursul istoriei, iar alții au adoptat deviza: „*Nitor in Adversum*”, adică înnot contra curentului. Unor le place să mintă, bineînțeles că mint în mod estetic, iar nu într'un mod ordinar, care frizează reua credință, lașitatea, sugestia sau perfidia, ei mint mai cu seamă când e vorba de interesele cărei lor proprii. „*Salus populi suprema lex esto*”, atunci adevărul este dat în lături cu lașitate și seninătate, el pierzându-si orice drept, în acel moment minciuna devine licita, „*officioasa mendacia*” iar diplomatul își amintește un vechiul adagiu, anume: „*un ambassadeur este un honnête homme, envoyé à l'étranger mentir pour son pays*”, adică „*cum vulpe vulpinari*“.

Diplomații se pierd în teorii dogmatice și afirmări fără fond, povestesc faptele aşa cum le convin, păstrând nuanțele cele mai fine

ale gândirei și a limbajului; ei se intrec în arta de a plăcea, de a surprinde secretele altora, de a incuraja acțiunea altuia fără a se compromite personal, de a refuza fără să se descurajeze sau să roșească, de a strica o prietenie fără a se fi cercetat, apoi de a se reîmpăca cu zâmbetul pe buze. Diplomații sunt partizani ai doctrinei oportunitismului lui Machiavel, sau cinismului diplomatici lui Metternich, ei merg înainte satisfăcuți și senini, fără a se îngriji de sanctiunile ce ar puntea surveni.

Cunosc pe de rost Almanachul lui Gotha și toate chinezeriile protocolare, care le ocupă o mare parte din activitatea zilnică.

Nu toți diplomații își cunosc propria lor țară, unii sunt ca să spun așa, cu totul străini de Patria lor, cu care nu mai au ani de zile contact; ei cunosc mai bine orice țară de pe globul pământesc, dar nu cunosc țara lor proprie, de aceea majoritatea diplomaților fiind niște desrădăcinați, vorbesc de ea cu toată rezerva. Unii își capătă cu timpul o mentalitate cosmopolită.

In majoritate sunt partizanii opiniei lui Talleyrand, care a spus într'o ocenzie „*surtout pas de zèle*“, de aceea dacă nu sunt lenesi, sunt foarte comozi, pentru că le place viața liniștită; se scol la 10, iau baia, la 11 o mică gustare, la 12 intră în birou, unde li se aduce

corespondența, la 1 îi apucă durerea de cap pentru că au lucrat prea mult, la $1\frac{1}{2}$ dejunăză, siesta; la 5 e gata imbrăcată în jachetă, pe punctul să plece la vizite sau să le primească, la $8\frac{1}{2}$ seara e în smoking sau frac, gata să se ducă la dineul unde este invitat, sau să primească pe invitați la dineu, aceasta însă mai rar, la 12 noapte sau curând după 12 se culcă, pentru a începe a doua zi d'acapo, pierderea unei noi zile — foarte obosităre — bine plătită.

Mulți diplomați își exercită întreaga lor activitate numai în dineuri și recepții. Au discursurile gata scrise și potrivite diferitelor ocazii, când le scot din cartonul respectiv și le citesc, apoi le aşeză la locul lor pe numere și ocazii, pentru a le folosi când va maj fi cazul.

Aproape tuturor diplomaților le place să primească bine, să aibă un bun bucătar, o pivniță bine garnisită, pentru că sunt ca și Pantraguel al lui Rabelais, gourmanți și gourmets; trebuie să-i audă cineva ca să-i înțeleagă, ce preț pun pe gastronomie, ei au un mod special de a-ți spune: „*trebuie să te duci la Strasbourg ca să mânânci pâté de foie gras, la Marsilia în rue de la Cannebière ca să mânânci un bouillabaisse; la Prunier la Paris ca să mânânci pescărie și stridii, la Viena să mânânci un bun rasol, la Cavaliero*

Alfredo dela Roma să mănânci cele mai bune macaroane, la Dresda să mănânci vânaturi, la și la... Diplomații beau numai vinuri fine și șampanie originală, iar după masă iau mai multe păhăruțe de lichioruri sau „fin-uri“, cum și mai multe păhăruțe de „whisky and Soda“ sau „brandy and soda“ care le place cu predilecție.

Menu-urile erau stereotipe mai la toate legățiile; și obiceiurile la fel, conversații în două, banalități, doamnele trăgeau cu coada ochiului la celelalte doamne, făcând apoi între ele critice foarte răutăcioase.

Diplomaților le place să frecuenteze cluburile, nu atât pentru a juca cărți, cât pentru a asculta cancanurile capitalei, cu care sunt mai la curent ca cu orice.

Mai toți joacă foarte bine bridge-ul.

Dacă se au toate aceste în vedere și dacă se ține seamă de realitatea lucrurilor, se constată că în această carieră, persoanele nu se pot ridica decât rar prin propria lor valoare, ele sunt niște instrumente docile ale guvernelor respective; dacă lucrurile ies bine, guvernul trage folosale și diplomații sunt neglijanți, afară de cazul că sunt șmecheri și au legături bune cu presa, unde-și fac reclamă; dacă însă lucrurile ies rău, atunci diplomații trag toate ponoasele. Fiecare carieră cu avantajele și riscurile ei!

Pentru mândria mea și a Țărei mele, trebuie să repet, că diplomații români ce au fost la Sofia, s-au distins prin inteligență, cultură, munca și seriozitatea lor, impunându-se foarte mult prin încrederea ce inspirau.

Iată câteva observații ce am făcut, asupra membrilor corpului diplomatic, a căror legături delă Sofia:

I. Legația Angliei

Anglia era reprezentată prin 1909, prin ministrul *Sir Cardonnel Findlay*, tipul englezului, calm, rece, flegmatic, pozitiv, când vorbea era fără nici o expresie pe figură, încât nu știai bine, ii e cald sau frig. După el a venit *Sir Bax Ironside* în Aprilie 1911, tăiat cam după același calapod, era gras, blond, cu mustățile căzute în jos, mâinile groase și cărnoase, când dădea mâna, numai te atingea cu ea, aşa că-ți dădea o impresie de neincredere și chiar de o vagă antipatie. Era un om modicru, presimțios și superficial, de o politetă rece, vorbea scurt și imprecis.

In schimb *onorabilul Lindley*, secretarul legației, era intelligent și mai comunicativ, dar era nedespărțit de șeful său, aşa că dacă voiai să vorbești cu el personal, era greu să-l găsești singur.

Al doilea secretar *M. W. Lampson*, era om

foarte gentil, totuși puțin comunicativ, mai mult taciturn, și scoteai vorba cu clesțele.

Lt. Col. Napier, atașatul militar, și el tipul englezului, nu prea auzea bine, când i se cerea ceva dela Londra, alerga la ceilalți colegi atașați militari. Îi plăcea să facă mai mult politică, fiind sub influența lui Bouchier, corespondentul ziarului „Times“ pentru Balcani, care era un bulgaro-fil încarnat.

Într-o converzire cu Lt. Col. Napier relativ la Bulgaria, el își dădea silință să mă convingă că România trebuie să caute a se înțelege cu Bulgaria, chiar cu prețul unor sacrificii din partea României, î-am spus, aşa, pe un ton glumător, că-mi face impresia că ceea ce-mi spune seamănă cu „ipocrizie“, el s'a susținut; ca să-l impac i-am spus că admit că nu e „ipocrizie“, dar în tot cazul este o „inconsecvență“. El mi-a răspuns: „poate că da, dar e mai mult aparent“.

După Lt. Col. Napier a venit Lt. Col. F. Lyon, care dădea la prima vedere o impresie de greutate, de reținere și rezervă, în realitate era plin de humorul acela englezesc, atât de agreeabil, plin de fantezie. Venise din Indii.

Lt. Col. Lyon era un om fin, inteligent, bun soldat, vroia să vadă și să știe tot, î-am ajutat mult.

Impresia ce am avut-o eu din contactul cu

englezii a fost foarte curioasă, am apreciat că englezii disprețuiesc ideile, nu le place logica, se supără dacă discutând cu ei îi strângi într-o argumentare, ce-i obligă să recunoască cutare fapt sau cutare acțiune. Cad deseori în contradicție între ideile ce exprimă și atitudinile ce iau. Englezii urăsc pe minciinos, pe intrigant, pe pedant și pe „raseur“.

Trebue să recunosc că englezii au o mare putere de hotărire, o mare energie, amândouă isvorite dintr-o adâncă convingere, un mare sentiment al onoarei, discreți fără nici o sfârșitare, nu sunt sentimentală, privesc totul sub forma bancară; sportivi, toți dela legația Angliei, jucau golful, cricketul, tennis, football, polo. Cu toate că locuiau la Sofia, de Sâmbătă până Luni, toți erau plecați să facă „weekend“ la țară, pe unde-va pe unde nici nu gândeai.

2. Legația Austro-Ungară

Baronul Girska, ministrul Austro-Ungariei, î-am cunoscut puțin, după el a venit în Iulie 1911, contele Tarnowski v. Tarnov, polonez de origină, mândru, cu lustrul rasei sale, linistit, diplomat și retor. Vorbea totdeauna în sens enigmatic, se complăcea în a face profesii, dar în termeni atât de obscuri, de echivoci și contradictorii, că se potriveau tutu-

ror imprejurărilor, încât puteai crede că ai în față pe d-na de Thebes. Contesa Matharel, soția maiorului Matharel, atașatul militar al Franței, spunea despre contele Tarnowski: „că este din acei aristocrați ce și bat jemeia și servitorii“. Ce-o fi adevărat, eu nu știu. Am constatat însă că contesa Tarnowska era o femeie superioară din toate punctele de vedere, avea un caracter deschis, foarte loială.

Legația Austro-Ungară primea foarte bine, cu fast și cu oarecare tendință de eclipsare.

Baronul Mittag v. Lenkheym, consilier de legație, se preținea foarte nobil, morgos, malitios, plin de suficiență, cu o aspirație și mușcătoare dialectică, se credea frumos și irresistibil la cuccane. Imi spunea intotdeauna: „nu sunt femei“, „nu văd femei interesante“. Îmi mai spunea: „pentru mine Sofia nu-i nici amuzantă și nici interesantă“.

El l-am taxat drept excentric, mi se pare că mai târziu a și inebunit.

Lt. col. Hranilovici v. Czsvetassin, tipul ofițerului de Stat Major austriac. Foarte intelligent, cult, cunoștea perfect armata bulgară, cu el am legat o strânsă prietenie; ceeace m'a făcut ca conform dorinței sale, să-l recomand Inaltei bune voințe a Regelui Carol I-iu, care l-a cerut ca atașat militar la București, după ce stătuse la Sofia vre-o 5 ani.

Cât a stat Lt. col. Hranilovici la Sofia, am profitat din larg de buna lui voință, el fiind bine informat prin legația Austro-Ungară, care avea mijloace mari de informație, ceea ce lipsea cu totul legației României.

După plecarea Lt. col. Hranilovici, a venit la Sofia Lt. col. Laza, ofițer de Stat Major, amabil, gentil, curtenitor, și cu el am stabilit bune relații, dar mai puțin interesante.

Amândoi erau de origine croată.

3. Legația Franței

D-l Maurice Paleologue, ministrul Franței la Sofia, dela 8 Mai 1907, este de origină român. Filiațiunea sa este următoarea:

Un Paleolog român, s'a insurat cu Maria Cantacuzino, cu care a avut un fiu, Toma, insurat cu Sanda Damian, fiul Răducan s'a insurat cu Elena Mavrodi (1808), fiica lor Zoe s'a măritat cu Barbu Văcărescu (văr cu poetul I. Văcărescu), ei au avut cinci copii, din care Safta a avut trei copii naturali. La 1835 printr'un Decret Domnesc, Zoe Văcărescu dă dreptul copiilor naturali a fiicei sale Safta, să poarte numele de familie, Paleologu. Unul din copii și anume Alexandru s'a stabilit în Franță și s'a insurat cu o franceză, având doi copii: o fată și pe Mauriciu, care au moștenit dela tatăl lor, moșia Clin-

ceni din jud. Ilfov, astăzi proprietatea lui D. Bragadiru.

Deci Maurice Paleologue, este de origine română, devenit francez, este un diplomat foarte distins, înzestrat cu mari calități intelectuale, intelligent, foarte cult, elegant, de maniere foarte agreeabile, jovial, amic al doamnelor, mai cu seamă a celor frumoase și de spirit, îi place societatea veselă. Partizanul alianței franco-ruse. Fiind literat, a scris multe volume, între care renumitul volum „*Rome*”, atât de apreciat, apoi „*Dante*”, „*Le Cilice*”, „*La cravache*”, „*Le point d'honneur*”, era membru al Academiei franceze. El avea multe relații în lumea politică, literară și în cea artistică franceză, fusese în 1904—1906 directorul afacerilor politice a lui Delcassé. Poate că datorită acestei calități de romancier, avea și în aprecieri politice o ușoară tendință spre romanticism.

Prima foarte bine la legație, cu mult rafinament și cu mult gust.

D-l Paleologue plecat din Paris unde viața e atât de dulce și amiciiile atât de calde, se considera ca în exil la Sofia, unde era lipsit de orice mișcare intelectuală.

Mi-s-a spus că în 1907 când a venit ministru plenipotențiar la Sofia, nu avea nici simpatie nici antipatie pentru bulgari, împrejurările și timpul, după ce a cunoscut bine-

pe bulgari, a făcut să-i urască și să fie urit de ei.

Când a plecat din Sofia la Martie 1912, și-a făcut cruce și el și bulgarii că au scăpat reciproc. În special Regele Ferdinand îl ura mult, aşa că atunci când ministrul Paleologue a fost mutat la Petersburg ca ambasador, Regele Ferdinand nu l-a decorat și nici nu ar fi voit să-l primească. Această atitudine a Regelui pentru acest excelent reprezentant al Franței, a folosit României, despre aceasta voi vorbi în altă parte.

Arăta o mare simpatie României, multă prietenie lui C. Diamandy, era foarte amabil cu mine în toate ocaziunile.

După Paleologue a venit ca ministru *Panafieu*, om serios, diplomat, apreciat de bulgari. El mai fusesese la legația din Sofia cățiva ani mai înainte, ca secretar de legație.

Contele Rene de Chérisey, primul secretar al legației, simpatic, amabil, foarte modest, fin diplomat, cu mult sânge rece. El a istorisit scena penibilă ce a avut-o cu Impăratul Wilhelm la Tanger. Iată-o:

„Impăratul Wilhelm, imbarcat pe vasul „*Hamburg*”, debarcă la 31 Martie 1905 la Tanger. După ce a fost salutat de trimisul Sultanului, a incălcă și s'a dus la legația Germaniei, aci a primit pe miniștri sau pe insărcinații de afaceri ai puterilor străine, individual, care-i prezenta omagiul lor. Din partea Franței eram eu, în calitate de insărcinat de afaceri, i-am prezentat omagiul, după

care Impăratul cu o voce puternică imi declară: „Da, d-le, Marocul e o frumoasă țară, mai cu seamă din punctul de vedere comercial. Sper că națiunile europene vor să și asigure interesele lor comerciale. Eu sunt absolut decis să fac să se respecte interesele comerțului german”. După aceasta Impăratul m'a concediat. De la legația germană Impăratul s'a dus direct la port și s'a imbarcat pe „Hamburg”. El venise în special la Tanger cu sgomot și manifestații trâmbițate numai și numai ca să spună ce a spus. D-ță stii că această manifestație inutilă, asemănătoare cruciadei Argonautilor, a fost semnul apropierei franco-englez?“

Contesa Chérisey de o nobletă accentuată, foarte simpatică, o mare pianistă, foarte casnică, totdeauna o vedea” cu copii săi, pe care-i pregătea singură. Nu se amesteca prea mult între membrii corpului diplomatic, de cătă numai când nu putea face altfel.

Maiorul Tabouis, atașatul militar, ofițer alpin, făcea parte din Statul Major, era clasă și prieten cu col. Gouraud, care a venit în 1911 la Sofia ca să-si vadă prietenul, cu care ocazie l-am cunoscut și eu pe acest mare viitor general. Maiorul Tabouis, intelligent, cult, serios; nu se prea interesa de bulgari și armata bulgară, nu raporta decât dacă era întrebăt dela Paris. Mi-a plăcut să-l îndatoresc fiind că arăta o mare prietenie pentru mine și o mare dragoste pentru România. În timpul marelui războiu a comandat o brigadă alpină și a fost grav rănit.

Urmășul său, *maiorul conte Matharel*,

foarte distins, își exagera vechea nobletă, vorbea de sus, făcea pe politicianul.

4. Legația Germaniei

V. Bellow-Saleske, fostul consul general la Calcuta, (Indii), ministrul Germaniei din 1910, tipul prusacului, înalt, cu obrajii roșii și provocători, cu mustață asvârlită în sus și la Wilhelm, pe care-l diviniza; cu cărarea la ceafă și monocul cu șnur gros la ochiul stâng, vorbea scurt și sacadat, cu un ton doctoral, părea că comandă, căteodată sentențios. Pangermanist din cap până în picioare. Admirator al aristocratismului și autocratismului german. Ca diplomat nu avea nimic care să-l evidențieze în bine sau în rău. Cânta bine la piano, mai cu seamă muzică germană de cameră, în special Brahms.

Îi plăcea să facă cităriuni din poezile lui Goethe, pe care le precedea cu o frază stereotipă: „wie der grosse Dichter sagt”, apoi îi tragea una sau două strofe. Fiind neinsurat, nu primea la legație decât bărbați. Dineuri proaste, în schimb băutură multă și bună, în special vinuri de Rhin și Mosela. Tigarete și țigări bune.

Cu această legație, relațiunile legației române erau corecte.

Maiorul Masow, atașat militar în Bulgaria

și România, postul permanent la București. Era un om amabil, amic al României până în momentul când România a declarat războiul contra Austro-Ungariei la 14 August 1916. El ne-a prevenit la timp, că Bulgaria va ataca România, contra părerilor exprimate de legațunile ruse din Sofia și București; dar cum cea mai mare minciună este adevarul, atunci s'a crezut că ceea ce comunică maiorul v. Massow ar fi o minciună, timpul a probat că el spunea purul adevar, adevar de care și eu eram convins, ceea ce am comunicat și lui I. I. C. Brătianu când m'a chemat pe la 10 August 1916 și mi-a citit o parte din telegrama ministrului Derussi dela Sofia, prin care arăta că „Radoslavoff l-a asigurat că Bulgaria nu va ataca România“. Atunci i-am spus lui I. I. C. Brătianu: „Eu cunosc pe Radoslavoff, este un mincinos, spune totdeauna inversul de ce vrea să facă“. Iar la 18 August Bulgaria a atacat România, ceea ce confirma și avertismentul mariorului v. Massov. De altfel trebuie să spun cu această ocazie, că și maiorul Tenescu ce era atașat militar la Sofia, a susținut sus și tare că Bulgaria va ataca România.

5. Legația Italiei

Cucchi Boasso, ministrul plenipotentiar. Funcționa ca ministru dela 26 Mai 1909. Iu-

bea și era lubit de bulgari, ceea ce a făcut pe aceștia să-l regrete mult când a fost înlocuit în Septembrie 1910 cu contele Alex. Bosdari. Bolonez, înalt, slab, intelligent, cult, și putea spune chiar erudit, linistit, taciturn, și era întotdeauna frig; latinist de forță, cunoștea admirabil vechea istorie română de care era amorezat. Am avut ocazia de multe ori, să-l ascult cu mare placere, cum istorisea și legătura ce-o făcea cu colonizarea Daciei Traiane, etc.

Îi plăcea să discute literatură, admirator al scrierilor lui Carducci, Manzoni și Tucidide, îi plăcea d'Anunzzio, dar nu-i plăcea Pi-randello, spunând că s'a lăsat influențat prea mult de scriitori germani.

Italia a dus în Balcani totdeauna o politică bulgaro-filă care avea ca motiv amicitia cu toți acei ce sunt, s'au eventual ar putea deveni dușmanii Serbiei. Contele Bosdari consecvent acestei politici a devenit și el bulgaro-fil; a susținut cu multă căldură Bulgaria și a suferit văzând că din cauza ei proprie, adică din cauza oamenilor ei de stat, pierde partida pe timpul războiului balcanic (1912—1913) și că prin aceasta se întărește Serbia; el mi-a spus prin Aprilie 1913 că Bulgaria s'a angajat în „pericolosissima aven-tura“.

Sorția sa, contesa Bosdari, avea o reputație

de carecare celebritate; ea servise de model marelui scriitor d'Anunzzio când acesta a scris „*Le Vergini delle Rocce*“. Contesa era foarte intelligentă, spirituală, cultă, voiajată mult, avea însă un corp foarte curios, naltă, foarte slabă, subțire, cu un cap frumos, un gât lung de ver-o 15 cm., pieptul vârât înlăuntru, o talie atât de subțire că la dans își făcea impresia că din moment în moment se rupe în două. Avea obiceiuri curioase, câteodată prima având pe cap o pălărie mare cât o roată de car, o mare etolă la gât și un manșon cât o pernă; altădată prima culcată pe o dormeză, luând atitudinea Paulinei Borghese. Se complăcea numai în cercul bărbaților intelligenti și culti. În tot cazul era o femeie foarte interesantă, era o placere să stai de vorbă cu o asemenea femeie plină de spirit. Am auzito-o dată spunând ministrului Diamandy, care era scurt de stat:

„D-ta, d-le ministru, cucrești cu geu o femeie, d-ta o cucrești cu spiritul d-tale, pe când d. Gurănescu crede că o cucrește cu fizicul său. Dar în cazul d-tale te poți alege cu constanță, pe când Gurănescu desigur numai cu amintirea“.

Altădată privind pe Gurănescu care vorbea cu o doamnă, îmi spunea:

„Maiorule, pariez o mie contra unu, că Gurănescu îi spune acum doamnei, vechea lui formulă, pe care o spune tuturor doamnelor, că e „*la princesse de son coeur*“ și „*la reine de son ame*“. Aceste formule mi le-a spus și mie“.

Am râs mult, apoi m'am dus de am întrebat pe dcama ce vorbise cu Gurănescu, ea mi-a confirmat formulele. Bine înțeles că la legație s'a găsit mult pe această chestie cu ministrul Diamandy, Langa Rășcanu și M. Arion. Dar aceasta era independent de frumoasele calități de diplomat ale lui Gurănescu, ceeace timpul a venit de a confirmat acest lucru.

Contele Nani-Mucenigo, consilier de legație, intelligent, plin de spirit, cu replica usoară, dar incult, se mândrea mult ca descendant al unei vechi familii venețiene ce dăduse mai mulți dogi. Era însă desavantajat de un fizic antipatic, mic, urât, cu un nas corlat, pistriuț și cu ochii bulbucăti, mâinile sale erau caracteristice, erau subțiri și de un albastru cadaveric, când își dădea mâna își făcea impresia că apuci mâna unui cadavr.

Maiorul și apoi Lt. col. Rubin de Cervin, se credea un Adonis și un adevarat cuceritor al sexului slab. Un infumurat, deși ofițer de Stat Major, nu mai citea nimic. Imi spunea că: „este admiratorul romanului „*Il Piacere*“ al lui d'Annunzio, care preconizează: „cultul frumosului, cucirea femeilor și căutarea neintreruptă de noui senzații, ca suficiente pentru viață““. Eu însă am avut motivul ca să-l socotesc ca „un clapon inofensiv“. Lt. col. Rubin fiind atașat militar de mai

mulți ani în Bulgaria, cunoștea armata bulgară, avea bune legături cu cercurile politice și militare, era în strânsă legătură cu ofițerii bulgari ce făcuseră diferite școli militare în Italia, în special cu ofițerii de Stat Major ce făcuseră școala superioară de războiu la Turno.

Lt. col. Rubin de Cervin ca și toți italienii era foarte bulgaro-fil, pentru aceasta credea că trebuie să fie româno-fob, deși avea oarecare legături în cercurile militare române. La sfârșitul lui Sept. 1910, fusesem invitat împreună cu ceilalți atașați militari la manevrele bulgare dela Stara-Zagora. După manevre ne-am înturnat la Sofia, aci mi-am alcătuit raportul meu, cuprinzând 60 pagini cu numeroase crochii, l-am prezentat Regelui Carol I-iu și l-am înaintat Marelui Stat Major cu Nr. 91 din 6 Decembrie 1910. În acest timp Lt. col. Rubin de Cervin mă tot întrebă: ce cred eu de manevrele bulgare? Cum apreciez soldatul bulgar? cum apreciez eu infanteria, cavaleria, artilleria bulgară? Ce cred de comandanțul bulgar? La toate aceste întrebări, răspundeam, că eu sunt atașat militar în Bulgaria deabia dela sfârșitul lui Mai, deci numai de 4 luni, că nu mi-am putut da exact seama de ceeace mă întreba, că d-sa e de mai mult timp la Sofia ca mine și că deci aprecierea mea s'ar lovi de experiența d-sale, care

este cu mult mai mare. Obiecțiunile mele nu au avut darul de a-l mulțumi, căci zilnic când mă întâlnea, revenea la aceași temă. Căutam să scap prin tangentă, pentru a nu-i da ocazie să-mi facă cine știe ce obiecțiuni, cunoscută fiindu-mi bulgaro-filia sa.

Săcăit mai mult timp, într'o zi, cam enerbat, i-am răspuns:

„Infanteria e bună, cavaleria mediocru, artleria slabă.“

Apoi mă întrebă: Dar cum crezi în general armata?

— Armata o cred pregătită pentru un războiu defensiv, dar nu pentru un războiu ofensiv de lungă durată“.

La aceasta, Lt. col. Rubin sare ca ars și ripostează:

„dar armata română, e pregătită pentru un războiu ofensiv?“

— „Pardon, vă rog, nu deplasați chestiunea, nu a fost vorba de armata română, după cum nu a fost vorba de armata italiană“.

— „Cum? Eu am fost invitat anul trecut la manevrele din Dobrogea și am văzut că armata română nu este în stare să facă un războiu ofensiv“.

— „Nu știu ce ați văzut dvs. în Dobrogea, știu că această armată românească a luptat cu succes la 1877/78, că a cucerit Plevna alături cu armata rusă, că a salvat onoarea acestei armate când a fost chemată de Marele Duce Nicolai, sub motiv: „cauza creștinăței este pierdută“.

— „Da, astea sunt chestiuni de istorie militară“.

— „Exact. Sunt chestiuni de istorie militară, cari se pot reaminti celor ce se fac că nu le cunosc.“

La aceasta Lt. col. Rubin a sărit ca ars, spunându-mi că am să-i dau socoteala“.

— „Perfect, sunt la dispoziția dvs.“.

Acest zadarnic conflict, care n'a fost provocat de mine, a fost aplanat repede de ministrul Diamandy, împreună cu ministrul Italiei; terminându-se cu un dejun intim, stropit cu vin de Chianti, la legația Italiei. Dar de atunci Lt. col. Rubin a binevoită să lăsa în pace și a nu mai face față de mine nici pe bulgaro-filul, nici pe româno-fobul. Apoi în timpul cât a mai stat la Sofia am întreținut cu el relațiuni corecte. Dealtminteri a fost înlocuit chiar în anul 1911. Am aflat că în timpul războiului mondial, fiind comandanțul unei unități și având un grav eșec tactic, s'a sinucis.

Col. E. Merrone, cu o inteligență deschisă și pozitivă, ofițer de Stat Major, foarte distins și foarte amabil, cu care m'am împrietenit mult. Am lucrat în cea mai perfectă înțelegere. Nu putea spune niciodată lui Langa Rășcanu așa cum îl chiamă, el îi spunea: „*Monsieur Longa Rasca*”, și dacă-i atrăgeam atenția că pronunță fals, el îmi răspundea: „*uno vale l'altora*“.

Sotia sa, *Dona Bertha Merrone*, nu era femeie frumoasă, dar era foarte simpatică, dulce, blondă, fină. Dona Merrone secondează foarte mult pe contesa Bosdari în timpul receptiilor dela legația italiană. Am regretat mult când am aflat că în urma unei boli de inimă, a murit subit la Roma, în timpul marelui războiu.

6. Legația Rusă

Sementowschi Kurillo, ministrul plenipotențiar al Rusiei în Bulgaria dela 1907, mic de talie, foarte inteligent, fin, autoritar, dar cu o voință calmă și tenace. Avea tablouri foarte frumoase, între care celebre picturi a lui Veretșaghin „*Și la Sipca totul e în repaos*”, de care ministrul Sementowschi era mândru, asupra căreia îi plăcea să dea explicații. D-na Sementowschi foarte simpatică, totdeauna cu surâsul pe buze, mult voiajată.

La legația rusă se primea foarte bine, ceaiuri și dineuri admirabil servite.

Raporturile legației române cu legația rusă erau foarte bune, în special ministrul Sementowschi arăta multă simpatie României, ministrului Diamandy și mie personal. Din nefericire ministrul Sementowschi avea o sănătate foarte delicată, avea o apendicită cronică și nu voia să se opereze, din care cauză a și murit în toamna anului 1910.

După el a venit în Martie 1911 ca ministru *A. Nekludow*, fost consilier la ambasada rusă din Paris, un om foarte amabil dar puțin inteligent, vorbea mult dar fără elocvență, pierzându-se în explicații și detalii vagi, în perifraze obscure, se repeta într'una, eu l-am taxat drept un sofist a cărui slabă eloc-

vență nu satisfăcea pe ascultători, ci numai pe el însuși; spunea caraghioslăcuri cu ingâncare și seriozitate, vroind să facă pe grotescul, făcea glume de foarte prost gust, care intotdeauna ieșeau în desavantajul său personal.

Cu ceilalți membri ai legației ruse nu prea am avut relații, d-lor au tot fost mulțumiți; am cunoscut pe secretarul de legație *v. Strandman*, pe *v. Bach*, pe Tânărul prinț *Urusoff* și mai cu seamă pe *consulul Djakeli* cu d-na, persoane distinse și bine crescute.

Am cunoscut însă pe atașatul militar, col. *Leontiev*, cu care am stat puțin timp în post. D-sa era un om plin de suficiență, se credea mare diplomat, mare general, atotștiitor, în schimb nu avea nimic din aceste calități ce și le atribuia, deacee l-am lăsat în credința lui. A fost mutat. În locul lui a venit col. *Romanowschi*, intelligent, cu un spirit serios și ponderat, cu maniere foarte distinse, un gentleman. Excelent ofițer de Stat Major, cu el am întreținut cele mai amicale legături, am lucrat mână'n mână, ceeace a fost de mare însemnatate, el având posibilități și mijloace foarte mari de informație ceeace mie îmi lipsea cu totul. Grație însă prieteniei ce s'a legat între noi, am profitat personal și a profitat și țara mea.

7. Legația Sârbă

Ministrul *S. Simici*, care a mai stat puțin, înlocuit fiind de ministrul *Miroslav Spalaicovici* (care în urmă, pe timpul războiului mondial, a fost mutat la Petrograd și după războiu, la Paris).

Ministrul *Spalaicovici*, un om deosebit de intelligent, mare patriot, cu o mare autoritate în corpul diplomatic. Poporul român îl va aprecia mai bine, dacă-i voi spune că Spalaicovici avea o fire energetică ce se aprobia de aceea a regretatului Nicu Filipescu, dublat de un sentiment poetic vijelios ca a lui Delavrancea; aşa l-am caracterizat eu atunci pe Spalaicovici, faptele din 1912—1913 mi-au confirmat aprecierea mea. D-sa a lăcrat foarte mult în 1911—1912 la apropierea sârbo-bulgăre, în vederea unui războiu contra Turciei; ingratitudinea, pretențiile absurde și atacul neașteptat din 16 Iunie 1913 a armatelor bulgare contra sârbilor și grecilor, nu a permis lui Spalaicovici ca să realizeze fără războiu efectele diplomației sale. Când România a intrat în războiu în 27 Iunie 1913 contra Bulgariei, Spalaicovici a lăcrat de comun acord cu România. Mesagiul verbal ce am transmis d-sale din partea Regelui Carol I-iu, a găsit la d-sa un ecou forte binevoitor.

De aceea poporul român trebuie să poarte lui Spalaicovici o caldă prietenie.

Maiorul D. Kalafatovici, un foarte bun ofițer de Stat Major, foarte serios, cunoștea perfect armata bulgară, am găsit în el un bun prieten, am lucrat mână'n mână. Dela el am aflat cuprinsul art. 2 din tratatul de alianță sârbo-bulgar, articol care prevedea:

„Dacă România ar ataca Bulgaria, Serbia trebuia să-i declare imediat războu și să îndrepte asupra ei forțe sale, de cel puțin o sută de mii combatanți, fie la Dunăre, fie pe teatrul de operație din Dobrogea“.

Pe timpul amicitei sârbo-bulgare ar fi fost deci periculos pentru România ca să atace Bulgaria, pentru că Serbia era nevoită să ne atace, se strica prietenia între ambele popoare și cine știe ce curs ar fi avut evenimentele din 1914, 1915 și 1916.

Maiorul Kalafatovici a fost un prieten bun al meu, a fost un sincer prieten al României. În urma străduințelor mele fusese numit atașat militar și la București, iar ca reciprocitate am fost numit și eu atașat militar în Serbia.

La legația sârbă din Sofia, legația română era ca la ea acasă; cordialitate, sinceritate, proiecte bune pentru viitor. De pe atunci discutam hibridă și antinormală formățiune a imperiului Austro-Ungar; de pe atunci prevedeam că acest buboiu din mijlocul Europei

trebuie să plesnească. Evenimentele din 1913 și 1914, apoi cele din 1919, au demonstrat dreptatea gândurilor noastre.

8. Legația Turcă

Mustafa Assim Bey, ministrul plenipotențiar al Turciei; cu ochi albaștri, dulci, umezi, o barbă neagră spre mijloc albită, om intelligent, occidental, căsătorit cu o austriacă frumoasă și cultă. Primeau foarte bine la legație.

Assim Bey, fiind cel mai vechi în post, era decanul corpului diplomatic.

Lt.-col. Aly Bey, ofițer de Stat Major, stătuse mulți ani în Macedonia, unde a învățat singur limbile franceză și germană, le vorbea fără nici un accent, dar le vorbea în așa mod că se putea înțelege cu cricine.

Era foarte doritor de a cunoaște armata bulgară; în această direcție l-am ajutat mult, lucru de care mi-a fost recunosător. Era foarte bun prieten cu *Enver Bey*, pe care l-am cunoscut și eu prin *Ali Bey*. *Enver Bey* știind ajutorul cel-dau lui *Ali Bey*, a fost foarte atent față de mine.

Enver, era mic de stat, cu trăsături foarte regulate, elegant, cu bune maniere. L'am caracterizat ca pe un aventurier. Turcii îl spuneau „*Napoleonlik*“ (micul Napoleon). Era un incarnat germanofil, a cărei hegemonie o doarea. În orice caz era un om de mare acțiune.

Fiind invitat de Enver la Constantinopole, am fost mai târziu; acolo am cunoscut pe *Talaat și Djemal*, deci am cunoscut triumviratul conducător jude turc.

Talaat, țigan bulgar, mi-a făcut impresia unui hamal din port, urit, nalt, cu umerii largi, cu niște pumni de o extraordinară mărime, mi-a lăsat o impresie de o ferocitate și de un om fără nici un scrupul, pare însă că avea un spirit de organizator și de administrator.

Djemal, avea un cap interesant, foarte alb la figură, cu o barbă ce bătea spre albastru. Acesta mi-a lăsat o impresie de smecher și de aventurier, dorința lui era de a forma un sultanat în Asia Mică.

CAPITOLUL II

A N U L 1 9 1 0

1. DEPUNEREA COROANEI DE BRONZ A RE- GELUI CAROL I-IU PE MONUMENTUL ȚA- RULUI ELIBERATOR

Monumentul mareț al Țarului Alexandru II (Țarul eliberator), făcut în bronz de sculptorul A. Zocchi la 1907. Statuie equestră; calul stă linistit pe toate patru picioarele. Țarul Alexandru II cu o figură plină de satisfacție, ține în mâna un pergamant. În jurul piedesta-

lului sunt soldați ruși, bulgari, țărani și țăranițe, ce merg în urmă generalilor eroi liberaitori: Marele Duce Nicolae, Gurko, Skobelef, cari la rîndul lor sunt precedați de o „Victorie“. Pe cele două părți laterale sunt două baso-reliefuri în bronz, simbolizând regretele și speranțele poporului bulgar, unul reprezentă semnarea tratatului dela San-Stefano, celălalt proclamarea independenței Bulgariei. În față, a fost lăsat un loc mare pentru așezarea coroanei de bronz a Regelui Carol I-iu al României.

In după amiază zilei de 17 Mai (ziua sosirii mele la Sofia), am comunicat ministrului Diamandy, Inalta dorință a Regelui Carol I-iu, de a depune coroana de bronz cu un fast militar. Ne-am înțeles ca în timpul când d-sa mă va prezenta oficialității și corpului diplomatic, să vorbim cu ministrul de extene, generalul Părikoff despre această chestiune.

Am voit să știu mai întâi, cum se inaugurează acest monument și am constatat că se făcuse la 13 Septembrie 1907 o mare paradă și anume:

Sofia era plină cu arcuri de triumf, străzile pline de ghirlande, casele ornate cu covoare, drapele și flori.

Rusia trimisese pe Marele Duce Vladimir, acompaniat de soția sa Marea Ducesă Maria

Pavlovna și de fiul lor Marele Duce Andrei, apoi pe generalul Kaulbars guvernatorul militar al Moscovei, pe generalul Mossoloff șeful cancelariei militare a Țarului Nicolae, mulți alți generali și ofițeri superiori ce luaseră parte la războiul din 1877/1878.

A luat parte toată oficialitatea bulgară, toată armata din Sofia, precum și reprezentanții trupelor din provincie.

La inaugurare se pronunțaseră numeroase discursuri. La palat fusese un dinez unde se ridicaseră toasturi călduroase de ambele părți.

La 14 Septembrie 1907 a avut loc o mare revistă militară.

Cunoscând toate acestea, ținând seamă și de proporțiile cuvenite, aveam dreptul să sper că coroana Regelui Carol I-iu al României, se va bucura de acordarea fără multă bătăie de cap, fără multă insistență, a unei parade oașcare; nu mă așteptam în nici un caz, că ministrul de externe bulgar, se va codi și va propune fleacuri ridicolе, ceea ce eu nu puteam accepta sub nici un cuvânt.

Chestiunea coroanei am discutat-o cu ministrul de externe, generalul Paprikoff:

— D-le ministru, am insărcinarea din partea M. S. Regelui Carol I-iu, Augustul meu Suveran, de a depune o coroană de bronz pe monumentul Țarului Eliberator.

Generalul Paprikoff răspunde:

— Foarte bine, mergem acolo, dvs. și cu mine și depunem coroana.

— D-le ministru, coroana este de bronz, are 270 kg., este destinată într'un loc anumit al monumentului. Cum această coroană se depune în numele M. S. Regelui Carol I-iu al României, fostul comandant al trupelor aliate dela Plevna și cum se pune pe monumentul Țarului Alexandru II, Eliberatorul Bulgariei, cred că e cazul ca să se depună cu o paradă corespunzătoare celor două personalități ce sunt de domeniul istoriei.

— Cam ce credeți dvs.?

— Cred să fie invitat corpul diplomatic, autoritățile militare și civile din Sofia, o trupă de o-noare, muzică, eu voi pronunța o cuvântare, la care va răspunde cred d. ministru de războiu și d. primar.

Ministrul Diamandy a susținut părerea mea, iar ministrul de externe bulgar, general Paprikoff a spus că a doua zi mi se va comunica programul.

Când am ieșit dela g-lul Paprikoff am spus ministrului Diamandy :

„Mie omul acesta slab, cu pleoapele greoae și cu dunga aceea misterioasă la buzele sale pallide, îmi face impresia unui mare şmecher, veți vedea că are să ne poarte cu vorba“.

Constatând că trecuse ziua de 19 și generalul Paprikoff nu comunicase nimic relativ la depunerea coroanei, am rugat pe ministrul Diamandy ca să-l întrebe în ziua de 20 Mai ce s'a decis cu coroana. D-sa însoțit de mine a avut cu ministrul de externe g-lul Paprikoff încă o întrevadere relativ la depunerea

coroanei, dară pentru motive inexplicabile, g-lul Paprikoff a amânat răspunsul.

Eu diplomație multă nu prea știam; am spus ministrului Diamandy, că consider aceste târguieli ca un blam ce se aduce Regelui României și chiar memoriei Țarului Eliberător și că în atari condițiuni, eu voi raporta direct M. S. Regelui Carol. Atunci Diamandy mi-a spus că :

„Eu nu pot raporta decât prin d-sa și că deci mă oprește de a face comunicări oficiale directe.

— Dar particular, pot scrie eu cui vreau?

— Da, desigur.

— Atunci eu voi scrie d-lui general Mavrocordato, Mareșalul Palatului.

Ministrul Diamandy mi-a spus, că asta o pot face, dacă vreau, dar e mai bine ca să nu mă grăbesc, căci în diplomație, mai mult ca ori unde, graba strică treaba.

— Eu nu mă grăbesc, dar se grăbește coroana, și mai cu seamă ceeaace reprezintă această coroană. Dară eu mai am o idee, oare d. ministrul plenipotențiar al Rusiei, nu ar avea nimic de spus? Eu cred că da, căci doară monumentul este al Țarului.

Ministrul Diamandy a convenit ca să mergem la ministrul Sementowschi care a căzut de acord cu mine, spunând că este o ofensă inconștientă ce se face atât Regelui Carol al României, cât și memoriei Țarului Alexandru II, apoi ministrul Sementowschi a adăugat :

— Bulgarii ăștia sunt niște neprincipuți; cu căt ești mai amabil cu ei, cu atât îți răspund cu indeplitecă. Dară flindă d. maior Dabija are dreptate, iată chiar acumă am să vorbesc telefonic cu generalul Paprikoff“.

In adevăr, ministrul Rusiei a cerut să i-se dea legătura telefonică cu ministrul de externe.

Intre timp d-sa ne spune :

— Eu cu generalul Paprikoff, vorbesc de obicei rusește, de astă dată voi vorbi în limba franceză, ca să înțelegeți și Dvs. ce am să-i spun.

Legătura telefonică stabilită, ministrul Sementowschi îi spune :

— Bună ziua; ce mai faci? Doream să te văd; dară nu pot ești, de aceea recurg la telefon. Te rog să-mi spui ce să decizi cu solemnitatea depunerei coroanei M. S. Regelui Carol al României pe monumentul Țarului Eliberător ?

Nu, nu, nu se poate, eu înțin ca să se facă o paradă convenabilă.

Nu, nu, aşa. Vă rog, azi avem în 20 Mai; în ziua de 25 Mai să se depună coroana astfel : să fie căte o unitate, companie, escadron, baterie, din toate trupele aflătoare în Sofia, școală militară, muzică, ofițeri fără trupă, dvs. cu personalul ministerului de externe, ministrul de război cu personalul său, primăria, etc. Vă rog ca ministerul de externe să invite pe toți membrii corpului diplomatic.

Vă rog, vă rog. Ne-am înțeles.

Apoi ministrul Sementowschi punând telefonul în-cârlig, spune :

— Puteți să fiți satisfăcuți ; coroana se va depune la 25 Mai, ora 11, cu tot ceremonialul cuvenit, măine vom avea programul.

Am mulțumit ministrului Sementowschi, că a soluționat d-sa — cam rusește — o chestiune care părea insolubilă.

Concluzia : Pe atunci Rusia încă dicta la Sofia.

In ziua de 25 Mai ora 10,45 am plecat dela legația rusă în trăsuri astfel: în prima trăsură ministrul Rusiei cu ministrul României, în trăsura a două atașații militari russ și român, apoi în celelalte trăsuri urmău ceilalți membri ai legațiunilor respective.

In piață Sobraniei era deja sosit corpul diplomatic ce fusese invitat și de ministrul Diamandy și ministrul Sementowschi. Erau ofițerii din garnizoana Sofiei, un detașament de cele trei arme cu drapele și muzică.

Fix la ora 11 am sosit la locul monumentului; coroana Regelui României era deja pusă din ajun pe monument în locul anume rezervat.

Eu am ținut o cuvântare în care am spus:
„In numele Majestății Sale Regele Carol I-iu al României, Augustul meu Suveran, am onoare a depune coroana de bronz pe monumentul Tarului Alexandru al II-lea, ea reprezintă omagiu adus de Majestatea Sa Regele, memoriei Tarului Alexandru al II-lea Eliberatorul, care în mod mărinos a vărsat sângele Armatei Sale ce a luptat la 1877/1878 în mod glorioz cu armata română, pentru deschiderea poporului bulgar, inscriind pagini frumoase în istoria militară a ambelor popoare, russ și român.
Fie ca această coroană să cimenteze și mai mult prietenia între poporul rus, român și bulgar, pentru cel mai mare bine al acestor popoare vecine”.

Sofia. Monumentul Tânărului Lăborator

Generalul Nicolaeff, ministrul de războiu, a răspuns astfel :

„In calitatea mea de păzitor al tuturor monumentelor care reamintesc omenirii actul generos al Tarului Eliberator, care a desorbit și chemat la o viață liberă poporul bulgar, mi-e foarte plăcut de a putea primi în numele guvernului bulgar această grandioasă coroană, pe care Majestatea Sa Regele României a binevoit a mi-o încredință.

Depusă pe monumentul Tarului Eliberator, monument care va servi în cursul veacurilor ca mărturie de recunoștință a poporului bulgar, această coroană va fi un indoit simbol : ea va reaminti pe de o parte glorioasa epopoeia delor Plevna și Grivita, unde cele două brave armate aliante, ruse și române, au sfârmat lanțurile sclaviei care de veacuri încătușau poporul bulgar, iar, de altă parte, va fi o adeverată expresie a acestor scumpe amintiri istorice care leagă așa de strâns ambele popoare vecine”.

Seara legația rusă a dat un dîneu în cinesca legației României, s-au ținut cuvântări ocasionale de către miniștrii Rusiei și României.

Tarul Nicolae al II-lea a trimis Regelui Carol I-iu al României, următoarea telegramă spre a-i mulțumi fiindcă a depus prin atașatul militar o coroană pe monumentul Tarului Eliberator :

„Actul de pietate față de Impăratul Alexandru II, bunicul Meu, M'a mișcat adânc. Văd în el o conștiință a glorioasei frății de arme dintre Rusia și România și în ea exprima Majestățile Voastre via și sincera Mea recunoștință“.

Legația rusă mi-a dat în ziua de 26 Mai, copia acestei telegrame, ceea ce m'a făcut să apreciez și mai mult sensul moral al coroanei ce depuseseem în numele Regelui Carol I-iu al României, Augustul meu Suveran.

In aceață zi Regele Ferdinand al Bulgariei s'a intors din streinătate. Va să zică Regele și-a aranjat în așa fel întoarcerea la Sofia ca să fie trecută ziua de 25 Mai, când urma să se depună coroana de bronz a Regelui Carol I al României pe monumentul Țarului Eliberator, lucru ce a fost remarcat de toată lumea. Așa se poate explica și amânările g-lului Paprikoff.

2. VIZITA REGELUI FERDINAND AL BULGARIEI LA PARIS

La 9 Iunie 1910, Regele Ferdinand cu Regina Eleonora, însotiti de președintele consiliului de miniștri Malinov, ministru de externe generalul Paprikoff și șeful de stat major generalul Ficeff, plus restul suitei, aghiotanți și doamne de onoare, pleacă la Paris pentru a face o vizită oficială lui Fallieres, președintele republicei franceze.

Faptul că Regele este însotit de aceste persoane, are de scop să arate importanța pe care Bulgaria o dă acestei vizite la Paris.

Oficialitatea franceză l'a primit la 12 Iu-

nie 1910 foarte bine, să se țină seamă că ministerul era format din câțiva oameni de mâna întâia, astfel :

Briand — prim ministrul,
Barthou — justiție,
Pichon — externele,
Doumergue — instrucție,
Millerand — lucrări publice,
Viviani — munca, etc.

Am primit ordin ca după întoarcerea Regelui la Sofia, să aslu impresiile cu care s'a intors M. Sa și mai cu seamă însotitorii săi dela Paris.

La 15 Iunie suveranii Bulgariei părăsesc Parisul.

După întoarcerea la Sofia d-l Paleologue, ministru Franței, a comunicat lui Diamandy, că Regele a fost foarte bine primit, că a fost găsduit la ministerul afacerilor străine, transformat în palat regal, mobilat cu mobilele ce serviseră lui Ludovic al XIV-lea, Ludovic al XV-lea, Ludovic al XVI-lea, Mariei Antoinette și Napoleon I-iu.

Mobilele din camera de culcare a Regelui aparținuseră lui Ludovic Filip I-iu, Rege al Franței (dela 1830 — 1848) tatăl princesei Clementina, mama Regelui Ferdinand. Pe un vas de *Sevres* era portretul unei tinere fete, era Clementina, viitoarea soție a printului August de Saxa Coburg, tatăl Regelui.

Atenționi, deci, de care numai francezii sunt capabili.

Regele Ferdinand a fost primit la Paris cu strigăte de „*vive le roi*”, în acest Paris de unde bunicul său Regele Ludovic Filip I-iu fusese alungat la 1848.

La prânzul dela Elisée, președintele Falieres a rostit o cuvântare în care a vorbit de :

„Marea înțelepciune politică și de iubirea de pace a Regelui Ferdinand. Declărând că Bulgaria se bucură de toată stima și simpatia Franței, care urează Bulgariei să se desvoile pe calea justiției și a progresului social”.

Regele Ferdinand a răspuns că :

„Franța a dat Bulgariei în momente de grecă cumpără un mare ajutor moral, care a servit Bulgariei să mențină pacea și echilibrul în peninsula balcanică”.

Suveranii bulgari au fost primiți la primărie de președintele consiliului municipal și de prefectul Senei care au relevat :

„Marele rol al Tarului Bulgariei și virtuțile de devotament și generozitate ale Reginei”.

Regele :

„a mulțumit căduros pentru primirea ce i s'a făcut de orașul Paris, căruia îl este aproape un flu și ale cărei glorie nu a inceput niciodată de a le admira”.

D-I Paleologue a mai spus :

„Că Regele l'a chemat la receptia dela Primărie și uitându-se pe fereastră i-a spus : „Scumpe Mînistrule, ia privește aceasta, inchide ochii și reaminteșteți de Sofia, murdară Sofie, tristul meu palat, cabinetul meu de lucru, mobilierul meu de satin mauve”.

Intorcându-se cu *trenul dela Chalons*, unde asistase la o manevră, ajungând la Paris, Regele se dă jos din tren se duce la mecanic, fiind cu de-asila mâna, i-o strâng, lumea strigă: „*vive le roi*”.

Briand nu se poate opri de a spune lui Paleologue:

„*Ce cabotin*”, la Viena face pe monarhul cel mai autocrat, iar aici face pe democratul cel mai autentic”.

La 16 Iunie, Suveranii Bulgariei pleacă din Paris la Bruxelles, salutați de președintele și de d-na Fallieres, precum și de toți miniștrii.

In afara de informațiunile luate dela ministrul Paleologue, am luat informațiuni și dela bulgari, ajungând la concluzia că vizita la Paris a Regelui bulgar, nu avusese nici un rezultat politic. Regele și bulgarii cel însotesc, au vorbit pe unde au putut, de suferințele macedonenilor aflați sub stăpânirea turcească, spunând că poporul bulgar e foarte enervat, că el cere eliberarea fraților săi din Macedonia, că Regele riscă să-și piardă popularitatea dacă nu va da ascultare îndemnului poporului. Toată această vorbărie făcută după program, avea de scop de a pregăti spитеle în streinătate.

3. ȘCOALA ROMÂNĂ DIN SOFIA

In Sofia există o școală românească înființată în anul 1889 prin intervenția ministrului

lui plenipotențiar I. Papiniu, întreținută de colonia română, ce are de președinte Trifon, un bun român filantrop. Clădirea este frumoasă, are patru secții: curs primar, profesional pentru fete, comercială elementară de băieți și o secție grădină de copii. Corpul didactic, în număr de 10 institutori și institutoare plătiți de ministerul de instrucție român.

La 20 Iunie 1910 a avut loc la școala română împărțirea premiilor, în prezența ministrului Diamandy, a atașatului militar și a celorlalți membrii ai legațiunii, cum și a membrilor coloniei române din Sofia.

Directorul școalei, d-l Stroescu, a ținut o cuvântare, în care a arătat mersul școalei pe timpul anului expirat, din care a reieșit că au urmat cursurile regulat un număr de 135 elevi și eleve. A mai arătat roadele ce a dat această școală în timpul celor 15 ani de existență. Apoi a vorbit de foloasele aduse de „Societatea de economie a elevilor“, impreună cu „Biblioteca populară“. După aceasta ministru Diamandy a luat cuvântul accentuând asupra meritelor corpului didactic, având cuvinte de recunoștiință pentru poporul bulgar, care a acordat românilor din Sofia dreptul de a avea o școală a lor.

A urmat apoi săzătoarea, s'a cântat imnul regal român și bulgar, s'a recitat de copii poe-

zii patriotice, după care s'a vizitat expoziția de lucru manual a secției profesionale condusă de profesoara d-ra Bențu, care a fost felicitată de ministru Diamandy și părinții elevilor.

Pot accentua că toți profesorii dela școala română din Sofia și-au făcut foarte bine datoria, așezând-o pe un plan patriotic plin de avânt și de dorință de cel mai mare bine; profesorii: Victor Mihăescu, Vasile Stroescu, Grigore Tăutu, d-ra Bențu, d-na Lucia Stroescu, d-na Elena Mihăescu au meritat toate laudele.

Trebue să adaug că în Sofia erau vreo 200 familii de aromâni, veniți din Macedonia, majoritatea din munții Pindului. Ocupațiunea lor acolo fiind păstoritul și industria (lucrători în obiecte de aramă și filigramă), ei erau nevoiți să caute debușeuri pentru desfacerea mărfurilor produse (lână, brânz, vase de aramă, cercei, inele, cruciulite, etc.) și atunci lungi caravane cu cai se îndreptau spre centrele populate, ajungând unele și la Sofia, unde parte din ei rămâneau definitiv, se gospodăreau, devenind cu timpul cei mai mari bogăți și proprietari în Sofia, ca: Gaki Trifon, Nicolae Craja, Gheorghe Giulamila, Spiru Franga, C. Dobo, frații Ghericociu, M. Ionescu, frații Hențu, frații Poligora, etc., sunt buni patrioți, buni gospodari,

iubitori de familie și foarte pricepuți în comerț. Iubesc învățătura și sunt foarte aplicați în învățarea limbilor, poate că sunt ajutați și de faptul că cunosc la perfectie și toate limbile din Peninsula Balcanică. Copii aromânilor, la venirea lor în școală nu cunosc decât dialectul macedonean și foarte puțin limba bulgară, învățarea acesteia fiindu-le cu strășnicie interzisă de către mamele lor aromânce.

M'am simțit totdeauna foarte bine în mijlocul și printre membrii coloniei românești din Sofia.

4. CONGRESUL PANSLAVIST

Ce înseamnă paslavism?

Panslavismul are ca obiect să unească pe toți slavii într'un corp politic sub tutela Rusiei. Această idee a fost aruncată la 1830 de popoarele slave aflate sub dominațiuni strelene (fără poloni și ruși), ca slovenii, cehii, croații, sârbii, bulgari; aceste popoare s-au gândit să lupte laclaltă pentru dobândirea independenței lor, dar nu în ideea a o pune sub egida rusească, ci în ideea absolupei lor independențe. Aceste naționalități, aveau deci nevoie de ajutorul Rusiei, numai că să capete independența, fără gând de a o sacrifică pravoslavniciei Rusiei. Erau deci două

interese contrare, pe de o parte Rusia voia să absoarbă miciile națiuni slave, pe de altă parte aceste națiuni vroiau propria lor independentă și atâta tot.

Revenind la bulgari, trebuie să spun că ei nu sunt slavi, ci sunt de origină fineză maghiară, din regiunea Volga, au deci multă afinitate de rassă cu maghiarii și cu turci. Studiile antropologice ale celor doi savanți, Obedenaru și Kopernițki, au ajuns la concluzia că bulgarii sunt de tipul finno-ugrian. Ei au trecut prin Dobrogea în peninsula Balcanică în secolul VII-lea. Limba bulgară aparține familiei de idiome slave, ea însă se diferențiază de alte limbi slave, prin oarecare trăsături caracteristice.

Bulgarii însă atâta timp cât au fost sub sclavia turcească dela 1393 la 1878, adică timp de 485 ani, strigau sus și tare că ei sunt slavi sadea, afirmând: „avem religia ortodoxă ca și rușii“, scopul acestor manifestări era nevoia ca puternica Rusie, să vină și să-i scape din sclavia turcească. În adevăr Rusia timp de 200 ani, are 11 războaie cu Turcia și anume la 1695, 1709, 1726, 1796, 1802, 1810, 1812, 1828, 1829, 1855/56 și 1877/78, în scopul eliberării popoarelor creștine din peninsula Balcanică și în special pe bulgari, cari singuri nu au făcut absolut nimic pentru eliberarea lor, după cum făceau

muntenegrenii și sărbii. Odată scăpați de către ruși și români, uită că sunt slavi, uită că sunt ortodoxi, dar își reamintesc de aceste lucruri numai atunci când simt nevoie, când ajung la aman, atunci manifestează slavismul, atunci manifestează recunoștința față de Rusia și de România; odată trecut momentul, iarăși afirmă că nu sunt slavi, ci turanici, că nu datoresc nimic nimănui, decât tenacitatea lor proprii, etc.

Prin urmare, bulgari nu sunt slavi, dar atât timp până când ei nu vor realiza „*Marea Bulgarie dela Sf. Stefano*”, vor fi slavi la anumite ocazii; dacă se va realiza vreodată absurdul lor vis, sunt absolut convins că nu vor mai vorbi de slavism, îl vor detesta pur și simplu, scuturându-se de el, ca de ceva periculos.

Acum în anul 1910, bulgarii simt iarăși nevoie de a face o manifestație slavistă, pentru aceste motive, în Iunie s'a organizat „*Congresul presei panslave*”. În acest scop au sosit la Sofia: sărbi, croați, ruși, cehi, etc.

La 21 Iunie a avut loc inaugurarea „*Congresului presei panslave*”, de față fiind Krestew, ministrul justiției, Zankow, primarul Sofiei, precum și foștii miniștri: Geșoff, Danew și Balabanow.

Congresul a fost deschis, la Teatrul Națio-

nal, de Halecek, președintele uniunii panslaviste a presei.

Ministrul Krestew a luat cuvântul în numele guvernului bulgar, făcând urări de bună venire, spunând apoi că alegerea capitalei bulgare pentru sediul unui congres slav, este o nouă probă de dragostea tuturor slavilor pentru bulgari.

S'a trimis o telegramă de omagiu Regelui Ferdinand.

S'a trecut apoi la ordinea de zi:

Halecek a vorbit în limba cehă, asupra însemnatății și scopului uniunii panslave a presei.

La 22 Iunie Velcef a vorbit în limba bulgară, despre istoricul și situația actuală a presei bulgare.

Bobceff a ținut o conferință despre schimbul publicațiunilor periodice între țările slave.

Burillkoff a vorbit despre mijloacele de a înlesni comerțul de librărie între diferitele țări slave.

Kozak Çermak despre organizarea unui serviciu de informații telegrafice între țările slave.

In această zi, au sosit cu vaporul la Varna, o delegație rusă compusă din 132 persoane, între care generalul Stoetoff, Grețkoff președintele Dumei, primarul Moscovei; ei au fost

saluatați de către autoritățile din Varna și de un delegat al comitetului de organizare din Sofia, apoi au plecat cu trenul spre Sofia.

La 23 Iunie adunarea generală a uniunii pansiave.

Generalul Paprikoff, ministrul de externe, a ținut o cuvântare spunând :

„Menirea istorică a Bulgariei este să întărească slavismul în Peninsula Balcanică și are convingerea că Bulgaria se va putea biza pe ajutorul rusesc“.

Slavismul în peninsula Balcanică însemna *Marea Bulgarie dela St. Ștefano*, în dauna Serbiei, Greciei și României.

Dar sprijinul tacit al Rusiei, a fost cauza pentru care Bulgaria a luat în ultimul timp o atitudine atât de provocatoare.

Partidul socialist amenință cu manifestație ostilă congresul pansiavist. Poliția a luat măsurile necesare ca manifestația să nu poată avea loc.

24 Iunie. La Teatrul Național a avut loc inaugurarea congresului pansiavist. Bobceff a fost ales președinte și Kremer președinte de onoare. S'au ales vice-președinți căte un ceh, rus, sârb, croat și bulgar.

25 Iunie. Societatea de binefacere macedoneană a remis congresului un „Memoriu asupra propagandei sârbe în Macedonia“, în

care conchidea că această propagandă este o piedică pentru o înțelegere slavă.

Memoriul cântă pe o veche arie a criticei acțiunii sârbe în Macedonia, de care însă și Regele Ferdinand, s'a plâns prințului Izzed Edin, moștenitorul tronului turcesc. Prin urmare, dacă sârbii ar fi incetat propaganda lor în Macedonia și ar fi lăsat tot terenul liber bulgarilor, care prin propagandă și terorismul bandelor macedonene să bulgarizeze populația macedoneană, atunci înțelegerea slavă (în sensul bulgăresc) se făcea. Numai aci se vede absurditatea pretențiunilor bulgărești.

Seara a avut loc un banchet dat în onoarea congresiștilor.

In cursul banchetului, Pogodin a toastat pentru polonezi și ruteni, absenți. Conte Bobrinski a toastat, replicând că bea în sănătatea acelora care nu sunt trădători. În urma acestui incident, delegatul Obstestava Edinam din Odessa, a declarat că se retrage din delegația rusă, atâtă timp cât ea va fi prezidată de d-l Markow și contele Bobrinsky.

S'a primit din partea contelui Leo Tolstoi o lungă scrisoare în care pledează pentru „înfrățirea întregei omeniri“.

26 Iunie. Președintele Sobraniei a dat un banchet de 70 tacâmuri la care au participat

mai mulți congresiști în cap cu președintele Dumei, ministrii Takew și Liapcew, precum și câțiva deputați bulgari aflători la Sofia.

In timpul banchetului a sosit o telegramă dela Leo Tolstoi, în care spunea:

„Voi slavi, îmi sunteți mai dragi decât restul omenirei și am incredere în misiunea slavilor care trebuie să regenereze întreaga omenire“.

Ce deosebire între scrisoarea cetată în ajun unde proslăvea „înfrățirea întregei omeniri“ și între telegrama de azi în care proslăvește slavismul care „să regenereze omenirea“!

30 Iunie. Tinerii ofițeri din garnizoană au oferit membrilor „socoli“ și „yunaci“ ai congresului de gimnastică care se mai găsesc la Sofia, un banchet la Cercul Militar. S-au rostit cuvântări cordiale.

Gutkow și Kramartz și câțiva alți delegați ce luase parte la congres au plecat la Târnovo, însoțiți de ministrul Liapcew, cu intenția de a mai vizita Gabrowo, Sipca, Kazanlăc, de unde se vor duce la Constantinopole.

Bobcef a spus că :

„Un prim rezultat imbecurător al lucrărilor congresului va fi adaptarea ideiei creierii unui așa zis tribunal arbitral, pentru regularea micilor neînțelegeri dintre neamurile slave. Pe calea aceasta sperăm să putem să stabilim bune raporturi între Bulgaria și Serbia în ce privește Macedonia“.

Nu s'a realizat nimic din ceea ce a spus Bobcef, cred că nici el singur nu a crezut în ceea ce a spus.

5. VIZITA PRINTULUI IZZED EDIN, MOȘTENITORUL TRONULUI TURCESC

La 29 Iunie moștenitorul tronului turcesc a făcut o vizită oficială Regelui Ferdinand al Bulgariei la Sofia. Printul însoțit de o numărăosă suită a fost primit în gară de Regele Ferdinand. Muzica a intonat imnul turcesc, s'a trecut în revistă compoanția de onoare, iar prezентările s-au făcut în salonul de așteptare frumos decorat, după care s'a format un cortegiu ce s'a indreptat spre Palatul Regal. În prima trăsătură era printul Izzed Edin, Regele și Assim Bey, ministrul Turciei la Sofia, apoi în trăsările următoare erau suitele și miniștri bulgari.

Orașul pavoazat cu drapele turcești și bulgare, pe trotuarul staționa multă lume, în Piața Palatului Regal erau așezăți în ordine ofițerii garnizoanei Sofia.

După ce Principele și Regele au intrat în palat, au apărut la balcon primind defilarea escadronei gărzi și companiei de onoare.

Câteva zile mai înainte, în cercurile bulgare se vorbea că se vor face Printului manifestații ostile, poliția și siguranța au luat măsurile necesare, așa că agitațiunile presei naționaliste nu au prins; se poate afirma că dacă Printul nu a avut o primire cordială, a avut o primire corectă; câteva steaguri bulgă-

rești la care în ultimul moment li se pusese doliu, nici nu au fost observate.

Ziarele naționaliste și stambuloviste au criticat această vizită, dar celelalte ziară au scris articole simpatice despre Prințul Izzed Edin; în schimb însă au acuzat pe primul ministru Malinov de duplicitate, ceeace de fapt nu corespundeau adevărului, deoarece ziarul oficios „Preporoč“, vorbește foarte simpatice de Print, aș putea spune, în termeni măguliștori.

Seara a avut loc un dineu de gală dat la Palatul Regal, unde Regele și Prințul au pronunțat toasturi foarte cordiale și urări foarte calde.

La 30 Iunie ora 9 dim., a avut loc în onoarea Prințului Izzed Edin, în tabăra din Sofia, o revistă militară, la care a participat toată garnizoana din Sofia și trupe aduse, în total 8000 oameni din toate armele.

Trupele au fost trecute în revistă, după care a urmat defilarea în față a Prințului Izzed Edin, a Regelui, Reginei, Principilor Boris și Kiril, a ministrilor, a corpului diplomatic și atașașilor militari. Asistență mare.

După defilare, prințul Izzed Edin a zis comandanților de unități că :

„Este fericit de a fi putut ca oaspete al Majestăței Sale Regelui Ferdinand al Bulgariei, să admire ținuta trupelor și măreța „revistă“, rugând apoi pe șefi de :

„a transmite trupelor mulțumirile sale“.

In urmă Regele a felicitat pe comandanții trupelor cărora El și Prințul Izzed Edin le-au strâns mâna.

La ora 11 s'a terminat parada, după care Prințul, Regele și suitele s'au intors la Palatul Regal, fiind saluatați pe tot parcursul de o mare mulțime.

In cursul nopței de 30 Iunie Prințul a plecat spre Berlin, condus la gară de Rege, Casa regală, miniștri bulgari și legația turcă din Sofia.

La prânzul dela Palat, dat în onoarea Prințului Izzed Edin, au fost invitați fruntași din partidul național liberal (stambulovist) ce are de șef pe Ghenadieff și din partidul naționalist (stoilovist) ce are de șef pe Gheșoff, dară ei au refuzat invitațiunile, manifestând astfel ostilitate față de Turcia. Gheșoff explică prin ziarul „Mir“ abținerea sa și a partizanilor săi din partidul național dela recepția și dineul dat în onoarea moștenitorului tronului Turciei, prin „conflictul ce există de mult între conducătorii acestui partid politic și Palat“.

La Sofia s'a mai vorbit că douăzeci de ofițeri bulgari ar fi refuzat invitația dela recepția dela Palat. Informându-mă mi-s'a confirmat acest refuz, dar s'a dat ca scuză că acești ofițeri ar fi macedoneni. In orice caz ofensa

este pentru Rege, iar scuza mai mult decât slabă.

Ziarul independent „Vecerna Posta“ din 2 Iulie publică că :

„Regele Ferdinand s'a plâns Prințului Izzed Edin de sprînjenul ce acordă Turcia Sârbilor din Macedonia, în dauna elementului bulgar de acolo“. Regele a mai arătat Prințului că „autoritățile turce din această provincie când procedează la dezarmarea bulgarilor, comit abuzuri mari. În interesul bunelor relațiuni între ambele popoare, a adăugat Regele, roagă Poarta să pună stăvilkă acestor persecuții sistematice“.

Regele făcea două reclamații nefondate:

1. Se plâangea că se protejează sârbii din Macedonia, ceea ce nu era adevărat, căci turcii dezarmau pe toți locuitorii din Macedonia.

2. Chestia abuzurilor e nedreaptă, căci cu toate cererile din partea autorităților turcești din Macedonia ca populația să verse armele, ea refuza, după care se proceda la percheziții și dacă se găseau arme și muniții de proveniență bulgară, ce trebuiau să facă autoritățile turcești cu acei locuitori? Să le dea premii de încurajare? Neapărat că erau pedepsiți cu amenzi și închisoare, aceasta fiind un drept al autorităților constituite.

Cu câteva zile mai înainte și anume la 8 Iunie, se arrestase în Macedonia trei bande macedonene, în cap cu Stanciov, Zawonow și Toropov, la care s'au găsit arme și cartușe militare; totuși, Regele Bulgariei se plângea,

că se „comit abuzuri când se dezarmează bulgarii din Macedonia“. Este deci un joc puțin logic al Regelui și al oficialității bulgare.

6. EXPLOZIA DELA UN DEPOZIT DE MUNIȚIUNI

La 27 Iulie a fost o explozie la un depozit de muniții de lângă Sofia, omorând nouă soldați și răind un locotenent și trei soldați.

La 29 Iulie s'a făcut înmormântarea oficială, cu o paradă militară.

Am prezentat ministrului de războiu condoleanțele armatei române, și, am luat parte la înmormântare împreună cu ceilalți atașați militari imbrăcați în uniforme militare.

7. BANDELE BULGARE IN MACEDONIA

In fiecare an cu începere din primăvara și în tot timpul verii până în toamnă târziu, bulgarii alcătuiau bande armate, pe care le trimiteau în Turcia, respectiv în Macedonia, cu dispoziția de a teroriza populațiile locale, turci, sârbi, greci, aromâni, a-i sili să se lepede de naționalitatea lor și a se declara bulgari. Aceste bande odată trecute peste frontieră, chiar cu ajutorul trupelor bulgare de pe frontieră, își începau opera, trăind pe spatele neatorocitei populații, care nu avea nici un

mijloc de a se apăra de bandiții bulgari, care în restul anului trăiau în Bulgaria, primind ajutorare dela guvern, dela diferiți bulgari macedoneni stabiliți și înstăriți în Bulgaria, dela bogătași bulgari terorizați sub ochii binevoitori ai guvernului.

In Iunie trecuse în Macedonia bandele în cap cu Stanciow, Zawonow și Toropopow; acestea au fost prinse de trupele turcești. In Iulie au trecut bandele având ca șefi pe Cernapejew, Apostol, Voivoda, Nikolov și Ceacov; acestea au avut de susținut lupte la Petrici și Kumanovo. Lt.-col. Aly Bey îmi spune că:

„Se va proclama starea de asediu în Vilaietul Monastrî, se va continua dezarmarea populației și se vor urmări bandele bulgărești pentru a putea readuce liniștea“.

Iar Bulgaria oficială protesteaază, afirmând inexactități:

1. Că bandele nu se formează pe teritoriul bulgar;
 2. Că bandele nu sunt înarmate de guvernul bulgar;
 3. Că ele nu trec în Turcia sub protecția trupelor de frontieră bulgare;
 4. Că nu Bulgaria înarmează pe bulgarii din Turcia;
 5. Că nu Bulgaria le furnizează fonduri și întreține bandele în timpul iernei.
- Toate aceste minciuni găseau crezare la anumite cercuri oficiale și oficioase străine,

fiind strecute și în anumite ziare din străinătate, care primeau pentru acest serviciu o bună plată.

8. CHESTIUNEA DEZARMAREI POPULĂIEI DIN MACEDONIA

La 3 August, legațiile Franței, Rusiei și Austro-Ungariei au avizat individual guvernul bulgar:

„Să nu conteze pe o intervenție a acestor puteri în conflictul dintre Bulgaria și Turcia, în chestia dezarmării populației din Macedonia. Dorința Puterilor este ca guvernul din Sofia să se înțeleagă direct cu Poarta“.

Se știe că guvernul bulgar înarma populația (bulgară) din Turcia, și dacă turcii procedau la dezarmarea populației, atunci protesta guvernul bulgar, susținând inexactități, ca:

1. „dezarmarea se face de autoritățile turcești cu brutalitate“;
2. „că „dezarmarea se face în desavantajul bulgarilor protejând pe sărbi“.

Turci însă procedau la dezarmarea tuturor celor ce primeau și ascundeau arme și muniții.

La 4 Aug., Regele a ținut consiliu de ministri la Palatul Regal sub președinția Sa. El a ținut să dea o desmințire formală svonurilor despre un dezacord ce ar exista între El și guvern, pe chestia dezarmării bulgarilor

din Macedonia, spunând că are incredere în cabinetul bulgar și-i aproba atitudinea. Apoi Regele a spus:

„Guvernul nu se plângă, nu amenință și nu previne pe nimeni, ci constată numai față de Marile Puteri, care e adevărata stare de lucruri din Macedonia. Guvernul sofiof încearcă să reguleze totul prin tratative directe cu Turcia și stăruie cu toată energia pentru repatrierea bulgarilor și suprimarea cauzelor care au provocat exodul acestora.“

In această zi Regele Carol I-iu și Regina Elisabeta a României, primeau vizita Reginei Eleonora a Bulgariei și a Prințepesei Sybille de Reus, nepoata Reginei.

Seară prânz intim la castelul Peleș.

La 5 Aug. preumblări spre Timiș.

La 6 Aug. Regina Eleonora pleacă la Sofia.

Această vizită a avut un tâlc, Regina Eleonora fusese trimisă de Regele Ferdinand ca să convingă pe Regele Carol de nenorocirea Bulgarilor din Macedonia. Eu am avut onoarea, să raportez la 15 August la Sinaia, adevărul asupra faptelor din Macedonia.

9. VIZITA REGELUI LA CETINIA

Regele Ferdinand și Printul Boris însotiti de ministrul de externe, generalul Paprikoff, și de ministrul de războiu, generalul Nicolaieff, au plecat la 5 August prin Serbia și Ungaria la Cetinie, unde au sosit la 8 August, în scop de a felicita pe Regele Nikiita și Regina Mi-

lena, pentru nunta lor de aur (50 ani), căsătoriți la 27 Octombrie 1860.

Aci a venit și perechea regală italiană.

A fost o paradă militară, la care au luat parte 3.000 soldați de diferite arme.

La dineul oficial s-au ținut toasturi coriale.

Regele Ferdinand a fost decorat cu Marele Cordon „Danilo“.

La 11 August Regele Ferdinand și Printul Boris au plecat din Cetinia prin Austro-Ungaria.

Ziarul rusofil „Den“ se arăta îngrijorat de prietenia bulgaro-munteaneană, manifestată la Cetinia, dând a înțelege că guvernul bulgar s'ar fi pus în slujba ideiei pansârbe și în aceea a panslavismului în general.

10. MANEVRELE ARMATEI BULGARE DIN 1910

La începutul lui Septembrie 1910, atașații militari au fost invitați la manevrele dela Stara Zagora, singurele la care, timp de trei ani, am fost invitat. După aceste manevre am făcut un raport de 60 pagini cu multe cromachiuri pe care l'am înaintat Marelui Stat Major cu Nr. 91 din Dec. 1910, prezentându-l și M. S. Regelui Carol I-iu.

Nu voi da aci rezumatul aceluia lung ra-

port, voiu da numai partea cu privire la „*Instrucția armatei*“ care formează concluzia acelui raport, trecut cu mici adăugiri și în lucrarea mea „*Războiul bulgaro-turc*“, volum cu 313 pagini și 25 crochii. Acest volum a fost premiat de Academia Română în anul 1914 cu premiul „*Adamache*“.

„Dacă înem seamă că contingentul anual intră în cauzamă la 15 Ianuarie și stă până la 1 Septembrie (dată la care se termină manevrele), fac 7 luni, din care trebuie să se scâde $\frac{1}{2}$ lună concediu la Paști și 1 lună concediu vara pentru lucrul câmpului, rezultă că anul de instrucție e numai de 6 luni, din care 4 luni instrucție individuală.

Este imposibil ca într'un timp așa de scurt, să se facă o instrucție temeinică la infanterie, și cu atât mai puțin la cavalerie, artillerie și trupele tehnice.

Faptul că soldatul face 2—3 ani serviciu, nu este un motiv a se crede că instrucția lui se desăvârsește, fiindcă în anul al II-lea și al III-lea de serviciu soldații vechi au de făcut gâzzi, corvezi, apoi foarte numeroase servicii în corp, ca: grădinărie, cizmarie, moară, etc., care absorb toti oamenii vechi. Așa că instrucția soldatului se limitează la cele 6 luni din primul an de instrucție.

Instrucția infanteriei. Nu se pierde timp cu instrucția de paradă, tot timpul se întrebunează că instrucția în vederea luptei, care se face bine, soldatul cunoaște folosința terenului și întrebunțarea lopeții în defensivă și ofensivă. Conducerea și disciplina focului este bună atâtă cât se poate vedea pe câmp și la manevrele dela Stara Zagora din 1910. Se punе mare preț pe atacul cu baloane și luptele de noapte. Tragerea la întărit a infanteriei nu se face în bune condiții, din cauza lipsei de câmpuri sistematice de tragere și din

cauză că nu se arată după fiecare lovitură locul unde a lovit soldatul; ori, aci stă tot secretul instrucției de tragere a infanteriei. Nu există o școală de tragere a infanteriei.

Instrucția cavaleriei se face în condiții mai puțin bune ca la infanterie, nu se ieșe destul în teren. Ofițerii nu au dragoste de cal, trupa călărește slab. Caii sunt slabî.

Instrucția artilleriei păcătuiește prin faptul că se dau munițiunile cu o sgârcenie foarte mare, astfel că tragerile anuale, nu se execută niciodată în aşa mod ca să asigure instrucția ofițerilor și a trupelor. Nu există o școală de tragere a artilleriei. Artilleria lucrează bine în teren. Caii sunt cu totul inferiori.

Instrucția generală a armatei nu este solidă, aceasta datorită micilor efective, slabiei încadrări și a faptului că manevrele nu au loc în fiecare an. Așa din anul 1886 și până la începutul războiului cu Turci, nu avuise loc manevre mari (de divizie contra divizie), decât în anii 1886, 1894, 1896, 1902, 1904, 1906, 1910.

Statul major are o instrucție foarte variată, difierite școli, a căror doctrine sunt deosebite, totuși el este animat de bune intenții.

Comandamentul superior al armatei se poate spune că nu este destul de bine pregătit.

In rezumat, se poate afirma, că, infanteria este bună, cavaleria slabă, artilleria mediocre, comandamentul nespregătit. Aceasta este armata bulgară, pe care am cunoscut-o dela 1910 (lucru ce am raportat atunci cu Nr. 91 din 6 Dec. 1910), și aceasta este armata cu care a intrat Bulgaria în campanie, valoarea ei depinde mai mult de caracterul națiunii de forță elementelor ce-o compun și de spiritul ei. și asupra acestei cheстиuni războiul bulgaro-turc mi-a dat perfectă dreptate”.

„Spiritul armatei era înainte de război destul de bun. Ofițerii de rezervă trăiau în bună armorie și strânsă legătură cu ofițerii activi, formând

o massă unitară și solidară, capabili de mari acțiuni pozitive.

Patriotismul ofițerilor și soldaților era ridicat, exista împlântat adânc în ofițeri și soldați, un ideal național : „*Marea Bulgarie dela St. Stéfano*”, pentru acest ideal s'a lucrat, se lucrează și se va lucra.

Dar acest ideal nu era și nu este decât o ficțiune creată de ruși pe hârtie la St. Stéfano. Bulgari nu au voit și nu vor să înțeleagă că Rușii au creat atunci această ficțiune „*Marea Bulgarie*”, în credință că ea va deveni o guvernare rusească, prin care să ajungă să stăpâni Constantinopol și deci întreaga Peninsula Balcanică și strămtorile.

Patriotismul poporului bulgar, bazat pe această ficțiune, crește ; s'a clădit și se clădeste în mod artificial de către așa zișii naționaliști bulgari, care propagă ura de moarte, disprețul și desconsiderarea tuturor vecinilor ce inconjoară Bulgaria, speculând în acest mod instinctele primitive ale poporului, crezând și sperând că astfel, îl vor pregăti mai bine, purtând ca dintr-o ficțiune să facă o realitate.

Acești așa ziși patrioți bulgari, în loc să-și dea seama, că numai printr'o viață de Stat liniștită și pasnică să poate ridica, consolida, înflori și mărițara, caută să abuzeze prea mult de firea deja violentă a acestui popor, impingându-l spre acțiuni ce-l vor cădea la un dezastru".

Acstea le scriam eu în Dec. 1910. Profet să fi fost și tot nu s'ar fi putut să fi profetizat mai sigur și mai precis. Poporul bulgar a fost tărât la un dezastru în 1913, dar el nu s'a învățat minte, căci din 1915 — 1918 a mers spre dezastru complet, pe care-l prevăzusem cu trei și respectiv cu opt ani mai înainte. Fie ca lecturile trecutului, să-i servească

de exemplu, dar după cât cunosc eu pe bulgari, nu pun mari speranțe la revenirea lor la realitate.

11. ANIVERSAREA UNIREA RUMELIEI CU BULGARIA

In ziua de 6 Septembrie cu ocazia aniversării de 25 ani a unirii Rumeliei la Bulgaria (când Bulgaria a fost cea dintâi care a călcătat tratatul din Berlin), orașul Sofia a fost frumos pavoazat, un tedeum a fost celebrat în piața Palatului Regal, la care a asistat Regele, Regina, Printii Boris și Kiril și miniștrii. La sfârșitul tedeum-ului s'a format un cortegiu care a defilat prin fața Palatului unde se aflau Suveranii și membrii guvernului. De aci manifestația s'a întreprins spre monumentul Țarului Eliberator, unde s'a pronunțat discursuri și s'a depus o coroană mare de flori, apoi manifestația s'a dus la mausoleul Principelui Alexandru de Battemberg și la mormântul lui Karaveloff, care fusese prim ministru în timpul evenimentelor din 1885.

După amiază muzicile militare au cântat pe piețele publice și în parcul Boris, iar seara s'au făcut iluminări.

Noaptea, Regele a plecat în Ungaria la Poșradfelko, unde el se simțea bine, mulțumit și chiar fericit.

12. PRETINSA CONVENTIE ROMANO-TURCA

La 6 Septembrie ziarele franceze dau o stire tendențioasă (probabil din sugestiuie bulgară), anume „că România ar fi încheiat o convenție militară cu Turcia“; ziarele franceze o dădeau ca sigură, ceeace de fapt nu era. Ziarele bulgare oficioase și oficialitatea bulgară au atribuit acest sgomot mai mult dorințelor Turciei. Ziarul *Dnevnik* dela 7 Septembrie atacă pe Regele Carol al României, spunând:

„că o asemenea convenție ar fi putut avea importanță el cătă vreme erau neînțelegeri între Bulgaria și Rusia, astăzi însă asemenea acorduri vor costa scump, atât pe România cât și pe Turcia, deoarece pe noi ne unesc legătură puternice cu Rusia, care sub presiunea conjurațiunilor turco-române în contra libertăței slavilor, s'ar putea preface foarte ușor într'o alianță“.

Chiar ziarul rus „*Ruskoe Slovo*“ spune că: „majoritatea oamenilor de stat privesc acest act ca o nouă lovitură pentru Rusia în Balcani. Ideea federatiei balcanice trebuie părăsită, această convenție fiind îndreptată contra Bulgariei“.

Magliaroff a refuzat postul de ministru la București, sub motiv că el nu ar fi la locul lui la București, deoarece spunea că: „din cauza convenției dintre România și Turcia, situația s'ar fi schimbat, și că fiind un sincer amic al României, ii va fi greu ca în anumite imprejurări, să se conforme unor instrucțiuni evenuale ce i s'ar da de guvernul său“.

Va să zică, nu numai presa bulgară, dar și un om ponderat ca Magiaroff, intrase în hora minciunilor.

România nu putea să lase fără ripostă un asemenea sgomot tendențios, care nu avea absolut nici o bază, de aceea s'a dat în mod indirect următoarea desmințire:

„România, care în vremurile tulburii din anii din urmă a stiut să nu se abată din calea trăsă în politică externă, nu are nici un motiv să-și schimbe atitudinea acum când situația s'a limpezit.“

România a fost întotdeauna de partea elementelor pacifice, stăruind din toate puterile la menținerea statu quo-ului.

Călăuzită de aceste vederi, România tine să întrețină raporturi de prietenie cu toate Statele.

Nu a intervenit nimic de natură a face pe România să încheie un acord, ori măcar să-și schimbe atitudinea.

In mod formal se desmintează totalele stîrile cu privire la încheierea unei convenții militare cu Turcia“.

L'indépendance roumaine spune: „că se discută umbra unei umbre“.

Ziarul „*Vecerna Posta*“ destăinuște că: „fostul ministru de externe, g-lul Paprikoff, a îscălit la Peterburg în 1902, când era ministru de război în cabinetul Danew, o convenție cu Rusia, convenție care cuprinde între altele și un plan de cooperare a armelor ruse și bulgare contra României....“.

Ziarul „*Kambana*“ scrie:

„La timp am anunțat încheierea unei convenții militare secrete între România și Turcia în-

deșprătă împotriva Bulgariei; România a desmințit existența acestei convențiuni, Turcii nu o confirmă. Presa turcă voește să convingă populația că Turcia nu e singură. Junii turci cocheteară și cu tripla alianță.

Nu de mult insuși Regele Carol a declarat că nu va permite Bulgaria să intindere teritorială. Însă totul arată că, chiar dacă nu ar exista o convenție scrisă, încheiată sub egida Venei și Berlinului, există cel puțin un schimb de făgădueli și de angajamente.

Ei bine, patrioții noștri s-au speriat. Nu vă fie frică domnilor! În tendințele mariilor și micilor puteri fiecare căștagă după forțele de care dispune.

România nu ne-ar putea face nimic, dacă aci ar fi lumină și dacă ar trăi constanța națională".

Nervoziitatea presei bulgare, promptitudinea cu care a pus mâna pe un svon tendonios și mai cu seamă prefăcutul necaz manifestat, ar putea da naștere desigur la presupunerii supărătoare, ce nu se potrivesc cu simțăminte pacifice de care cu toții români sunt insuflați.

Ziarul „Dnewnic“ din 13 Sept. atacă pe Regele Carol I și pe România, în mod trivial.

În România se știa încă din 1902 de convenția rusu-bulgără îndreptată contra României, dar niciodată presa română nu a trecut la trivialități și niciodată vre-un om politic român nu a blamat poporul bulgar, cu toate că convenția rusu-bulgără era reală, iar nu o minciună inventată pe de-antregul, ca, convenția turco-română.

In urma desmințirilor guvernului român, presa bulgară a mai slăbit atacurile contra României, ea nu mai dă importanță aşa zisei convenții turco-română, ea spune acum că Regele Carol e insuflațit de sentimente pacifice, că timp de 40 ani el s'a străduit ca să mențină pacea în Balcani. Dar aceasta a fost de scurtă durată.

Cele mai multe din ziarele bulgare continuă cu comentarii tendențioase pe tema prenăsii convențiuni dintre România și Turcia.

Pe ziua de 12 Sept. s'a schimbat ținta atacurilor lor; ele se îndreaptă acum contra Regelui Ferdinand al Bulgariei. Unele din ele cred că:

„Regele, plecat cum se afirmă la vânăt în Ungaria, se va duce de fapt la Viena, spre a solicita ajutor pentru scăparea Bulgariei din strămoarea în care a ajuns din vina lui".

Ziarul „Kambana“ scrie:

„Regel Ferdinand se va strădui să convingă pe contele Aerenthal că nu numai în vinele lui Carol al României, ci și în ale sale curge sânge german; că recentă lui înfrâptire cu Regele Nikita al Muntenegrului, a fost o pură comedie și că Viena și Berlinul îi stau mai aproape ca Petersburgul, nu numai din punct de vedere al poziției geografice dar și din acela al simpatiilor".

Ziarul „Balkanska Tribuna“.

E în contra unei apropiere a Bulgariei de Austro-Ungaria și încheie exclamând:

„mai degrabă o alianță cu necuratul contra lui Dumnezeu, decât o alianță cu Austro-Ungaria".

Ziarul „Dnevnik”:

„vede în politica României efectul unei manevre austro-ungare. Așa cum Milan Obrenovici fusese împins către Sud, spre a se distra atenția Serbiei de la Bosnia și Herțegovina, acum România este atâtă contra Bulgariei, pentru că Austro-Ungaria să nu fie tulburată în Transilvania; poporul bulgar este rugat să-și dea ultimul ban spre a-și întări armata, pentru că aceasta să poată lupta eventual pe două fronturi”.

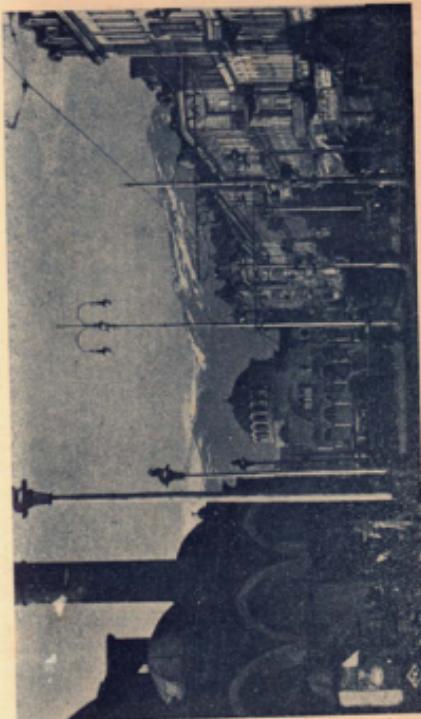
Ziarul „Preporočil”:

„nu crede în existența unei convențiuni militare între România și Turcia. Îar svonul nu poate influența cu nimic asupra atitudinii Bulgariei față de cele două țări. O convenție ce ar exista între România și Turcia să așigure pacea în Peninsula Balcanică, dimpotrivă ar putea să o pericliteze și mai mult”.

Am raportat atunci dela începutul acestei chestiuni, că o consider că o manevră pur bulgară pentru că „să se ajungă la ideea unei alianțe bulgaro-sârbe-grecă”, ceeace „Vecer-*na Poșta*” spune că „se va ajunge într'un viitor apropiat”. Aci trebuie văzut începutul alianței sârbo-bulgare contra Turciei, care s'a realizat la 29 Februarie 1912.

La 17 Sept. Hesapcieff, ministrul Bulgariei la București, a fost rechemat dela București, rămânând însărcinat de afaceri secretarul de legație Geșoff.

„Vecer-*na Poșta*” și „Dnevnik” continuă campania contra României.

Sofia. Bulevardul „Maria Laiță” cu monumentul Wilson

13. ȘCOALA ROMANA DELA TURTUCAIA

La 27 Sept. bulgarii conform obiceiului, de câte ori li se năzare ceva, trec la acțiuni ofensatoare contra României și românilor. La Turtucaia era o școală românească, frecuентată de copii români. În această zi, fără nici o justificare, autoritățile bulgare din Turtucaia, au arestat pe Ionescu directorul școalei, pe profesorul D. Niculescu, pe N. Chirilescu președintele eforiei școlare, sub pretext că părinții copiilor ce urmează școala română, ar fi îscălit o declaratie către autoritățile bulgare, cerând ca copii lor să nu mai fie lăsați să urmeze școala română, ceea ce însă nu era deloc adevărat. Adevărata cauză a fost că șoviniștii bulgari din Turtucaia, în cap cu cei dela ziarul „Napredak“, urmăreau închiderea școalei românești, pentru ca toți copiii de români să fie nevoiți să urmeze școala bulgară.

Persoanele de mai sus au fost ținute arestate timp de cinci zile, la un loc cu cei arestați pentru furturi sau crime. Legația română a făcut demersurile necesare. Ministrul Diamandy a vorbit cu primul ministru Malinoff și cu Moloff, ministrul instrucției publice, și cei arestați au fost puși în libertate după ce au plătit o cauțune de 8500 leva ca siguranță că nu vor fugi.

Chestiunea a fost apoi regulată, în sensul că școala română a continuat să funcționeze, schimbându-se numai directorul ei.

Asemenea fapte, nu au putut însă lăsa de căt amărăciune în sufletele românilor, care nu pot înțelege, că dacă România a dat de bună voie toate dreturile culturale bulgarilor din Dobrogea, dându-le și o largă posibilitate de dezvoltare economică, dece să nu fie reciprocitate și din partea Bulgariei? Dece minoritatea românească destul de mare din Bulgaria, să nu se bucure de același tratament civilizat, deci cu posibilități de dezvoltare culturală și economică. A ține însă sub teroare comunele locuite în majoritate de români (ca Florentin, Kirimbeg, Brezova, Gânzova, Novosel, Căpitanuț, Stanotârn, Gârți, Ciunguruș, Bela Rada, Gumatarți, Măgura, Ghigheni, Croșoveni, etc., etc.), a falsifică statisticile, dând în diferite comune ca români câte 2–300 când în realitate sunt 2000–6000 români, a bate copiii mici români care nu știu bulgărește, a bate și persecuta pe părinții lor, a bate pe oameni, bărbați sau femei, ce sunt auziți vorbind românește, a nu le tolera să aibă biserică și școala lor cum le aveau și sub turci, a nu le permite să aibă o carte românească în casa lor, și dacă autoritățile bulgare găsesc o carte românească în casa unui român, îl consideră contraban-

dist și-l pedepsesc ca atare, a trimite pe jandarmii bulgari să distrugă sau să confiște din biserici cărțile religioase scrise în limba românească, etc., etc., este o politică de provocăriune, care nu are nici măcar justificarea reciprocității ei. Măști bucura din tot sufletul, dacă aș vedea că bulgarii au părăsit acest sistem și au revenit la sentimente mai bune față de România, adică adoptând absoluta reciprocitate în modul de a trata populațiunile române din Bulgaria. Bulgarii spun însă că populațiunea românească din Bulgaria are toate drepturile, în realitate ei spun un patent neadevăr.

14. SESIUNEA DE TOAMNA A SOBRANIEI

La 15 Oct. s'a deschis sesiunea de toamnă a Sobraniei cu ceremonialul obișnuit.

Regele urmat de Curtea Sa, este primit de consiliul de mișcări; intrând în sală, Regele se descoperă, salută în toate părțile și este salutat de deputați care stau în picioare. Când primul ministru înmânează Regelui Mesagiul Regal, acesta se asează în jilțul Său, își pune căciula de general pe cap și citește Mesagiul, deputații stau în picioare și ascultă. La terminare, Regele își scoate căciula, salută în toate părțile și ieșe din sală. Acest mod de a fi al Regelui, nu a plăcut niciodată

bulgarilor, dar partidele de guvernământ pri-veau și tăceau, singur partidele agrar, în cap cu Stamboliski, și partidul socialist, în cap cu Sakâzoff, au protestat, de astă dată protestul lor a luat altă formă, imediat ce Regele și-a pus căciula pe cap și-au pus căciulile sau pălăriile pe cap și membrii partidului agrar și socialist; când Regele s'a așezat jos, s'a așezat și ei jos.

Pe când Regele citea Mesagiul, s'a răspândit în sală un miros puternic de usturoi, deputații agrarieni au scos în mare cantitate usturoiul din buzunare, l-au pus jos și l-au frecat cu picioarele, astfel că imediat mirosul s'a răspândit în sală.

Mesajul a fost scurt, fără însuflețire, el aminteste vizitele la curțile streine, insistă asupra vizitelor dela Constantinopole, nu pomenește nimic de vizita lui Izzed Edin, moștenitorul tronului turcesc. Nu vorbește nimic relativ la relațiile cu statele balcanice.

Regele după citirea Mesagiului a părăsit sala, în miros puternic de usturoi.

La discuțunea de răspuns la mesaj, Stamboliski „a cerut să se ia Suveranului conducerea politicei externe“, numind pe Suveran nu „Țar“ sau „Rege“, ci „Principele Ferdinand“, apoi :

„A spus, că numai datorită faptului că Suveran-

nul s'a amestecat în politica externă, se vorbește azi de o alianță între România și Turcia, în loc să se vorbească de una între România și Bulgaria. A somat guvernul să renunțe la politica de cucerire și să luceze la o apropiere de Turcia, căci atâtă vreme cât nu se va realiza aceasta, cochetăria cu Grecia, Serbia și Muntenegru nu poate fi calificată decât o crimă.“

Gesoff, șeful partidului naționalist, și Danelow, șeful partidului liberal progresist (fost Zankowist), s'au declarat :

„contra alurilor răzbinoice ce de un timp guvernul a imprimat politicei sale externe“.

Ei s'au declarat :

„partizanii unei alianțe cu Turcia și pentru o politică corectă față de România“.

Madjaroff a spus :

„că Bulgaria ar trebui să aibă față de România o purtare din cele mai corecte“.

Va să zică în mod indirect rezultă că politica guvernului bulgar față de România „nu era corectă“, căci dacă ar fi fost aşa, se fi partidelor celor mai puternice din opozиtie nu ar fi cerut ca :

„guvernul să aibă o politică corectă față de România“.

aceasta este clar.

15. IDEILE REGELUI FERDINAND AL BULGARIEI IN NOEMBRIE 1910

La 2 Noembrie 1910 o ambasadă engleză sosește la Sofia, în scop de a notifica Țarului Ferdinand urcarea pe tron a Regelui George

al V-lea al Marei Britanii și Irlandei. Seară a fost o mare recepție la Palatul Regal, la care au fost invitați parte din membrii corpului diplomatic. Cu această ocazie, Regele a discutat cu diferiți miniștri plenipotențiari, fel de fel de chestiuni, asupra unora se arăta foarte îngrijorat de chestiunea macedoneană. Luând de o parte pe d-l Paleologue, ministrul Franței, îi vorbește:

„de situația din Macedonia care nu se mai poate tolera¹⁾, de progresele anarhiei turcești²⁾, de preponderanța germană la Constantinopole și de ambiciunea videană și fără scrupul a Austro-Ungariei, fără însă de a arăta vre-un fapt nou. Concluzia Majestății Sale a fost foarte pessimistă“.

La toate acestea d-l ministrul Paleologue a răspuns:

„că dacă este amenințată pacea din Orient, nimenei nu este mai calificat de a o întări decât Majestatea Voastră, care trebuie să lucreze fără întâiere“.

Regele s'a arătat desamăgit, plângându-se că a pierdut ascendentul moral asupra poporului său din care „săracul de mine nu a mai rămas nimic“. Această ultimă afirmație a Regelui, era perfect exactă. Regele era urit de popor, după cum el ura poporul bulgar, dară se suportau reciproc, pentru că aveau nevoie reciproc unul de altul; Regele avea ne-

voe de țară și de remunerăție, iar poporul avea nevoie de Rege.

Cu acea ocazie, Regele nu uită să vorbească d-lui Paleologue de:

„dorința Arhiducelui Franz Ferdinand moștenitorul Tronului Austro-Ungar, de a crea un mare imperiu slav catolic, idee pe care l-a vrăbit-o în cap amicul său Împăratul Wilhelm. Desigur că această idee este inginoasă, care linguește sentimentele religioase ale Arhiducelui, ce e de un catolicism fără limită și sentimentele slavofile ale Arhiducesei de Hohenberg care este cehă. Ca preludiu al acestui program, vă pot asigura că va muta mai întâiu pe unguri și desigur că se va achita ca un maistru; ultimul său vizaj la Buda-Pesta a putut da măsura de ceea ce va face în viitor. Apoi el va trebui să-și atragă simpatia slavilor de Sud, în scop de a-i pregăti în vedere alcătuirea unei monarhii unitare. Dealtele opera de impăcare a și început, după cât observ de câteva luni în Dalmatia, Croația, în Bosnia și Hertzegovina. În ce privește Serbia, i se vor da câteva avantaje economice, i se vor acorda câteva satisfacții de amor propriu, până în ziua când o va săli să se alipească la biserică română prin ritul unitilor. și când toate acestea vor fi indeplinite, întregă Peninsula Balcanică, cu Bulgaria și Macedonia va fi sub dependență puterilor germanice. Singura Tripla Integrez foarte activă, va putea înălțatura evenimentele“.

Această conversație mi-a fost comunicată de ministru Diamandy; atunci am spus că tot ce clădește Regele Ferdinand, se bazează pe schimbări de religii în masă, ceea ce este o absurditate și deci o imposibilitate, aceasta nu poate fi opera unui singur om,

1) Din cauza bulgarilor.

2) Provocată tocmai de acțiunea bandelor bulgare.

fie el chiar împărat, ci opera a mai multor generațiuni. Am adăogat, că consider spusele Regelui Ferdinand, ca o intrigă făcută contra Austro-Ungariei și în special contra Arhiducelui Franz Ferdinand, care era plătit de Regele Ferdinand al Bulgariei, pe care-l trata cu un dispreț suveran, opunându-se cérerei acestuia ca să fie decorat cu „*Lana de aur*“.

Întâmplările ulterioare care s-au precipitat peste așteptările tuturor, au venit de mi-au dat perfectă dreptate; se întâmplase ceeace anecdota cu măgarul sultanului o evidențiază atât de plastic.

Se zice că un condamnat la moarte a spus când îl duceau la spânzurătoare: „uite, mă omoară tocmai acum, când eram decis să învăț măgarul sultanului ca să vorbească. Auzind sultanul aceasta, a spus că să-i amâne condamnarea cu un an. Omul e adus înapoi la închisoare, ceilalți condamnați îl întreabă de ce a spus aceasta? El a răspuns: mi s'a dat răgaz un an, în care timp ori moare sultanul, ori moare măgarul, ori mor eu de moarte bună.

Timpul a demonstrat povestea, a murit sultanul; în cazul nostru a murit Arhiduele Franz Ferdinand și deci, după cum era de prevăzut, imperiul slav catolic nu se va mai face.

CAPITOLUL III

A N U L 1 9 1 1

1. LANA DE AUR

Este desigur copilăresc lucru să vezi oameni maturi, oameni cu situații inalte în stat, că umbălă să fie decorați, că fac toate servilismele, că sufăr toate umilințele, numai și numai să fie decorați, în scop de a-și impodobi la anumite ocazii pieptul cu cât mai multe decorații, sau a i-le duce pe perne roșii la înmormântare. A fost pentru mine intotdeauna ceva cu totul de neînțeles, dar când am văzut că și Regele Ferdinand al Bulgariei cerea de ani de zile decorația austriacă „*Lana de aur*“ și că suferă fiindcă nu i-se dă, mi-am zis, că omul rămâne om, cu toate defectele lui, fie el un simplu slujbaș inferior, fie el chiar Rege.

Ca să se vadă caraghioslăcul în care poate cădea un om, fie el Rege, iată o convorbire istorisită de d-l ministru Paleologue ce a avut loc la 9 Octombrie 1909 între Regele Ferdinand și ministru Paleologue.

Regele vorbindu-i de raporturile sale cu Curtea Vieneză îi spunea:

„De câteva luni Arhiduele Franz Ferdinand se arată față de mine cu o rea voință și cu o ostilitate incalificabilă. Nu pot să vă spun toate proce-

deele ofensatoare ce are contra mea; unele sunt de ordin prea intim; vă rog să știți că m'a rănit în fundul inimiei prin faptul că s'a dus să ducă Lână de aur Prințului moștenitor al României¹⁾, pe care mie mi-o refuză, după douăzeci și unu de ani de domnie, de domnie care cu siguranță că nu a fost ușoară, căci eu nu sunt din acela care sunt născuți cu coroana atașată de cordonul omobilical....

Impăratul Franz Iosef nu este mai puțin dispus față de mine. De altfel nu este el acela care guvernează. Bâtrânu face din când în când oarecare gesturi de pudoare, carecăre simulari de onestitate, dară succesorul lui lucrează după voia sa ca și cum a dobândit moștenirea. Dară, ambiițunile Arhiducei lui nu au limite; ele sunt deja aproape satisfăcute la București și Belgrad; ele au repurtat acum un succes la Atene; dară ele nu întâlnesc o serioasă rezistență decât la Sofia. De aceea acum, pe mine vor să mă sfărime.....”.

Ar fi zadarnic să fac o analiză asupra celor ce afirmă Regele Ferdinand, căci ar trebui să ating noui chestiuni, dară dacă m'asi mărgini la strictul necesar, ar trebui să spun că din toate ceeace afirmă Regele se constată: că umbila morțis după o decorație, că e gelos că acea decorație fusese oferită Prințului Ferdinand al României, că era furios că însuși Arhiducele Franz Ferdinand a adus decorația Prințului Ferdinand, nu mai spun nimic de.... chestiunea „coroanei atașată de

cordonul omobilical”, căci e prea trivială afirmația.

Trebuie să adaug că Regele Ferdinand al Bulgariei era unchiul Prințesei Maria a României, cred că aceasta era destul ca față de afirmațiunea lui, să caracterizeze omul. Atacul asupra Impăratului Franz Iosef, e pur și simplu o inadvertență, care nu ar fi admisă nici din partea unui om de rând nerecunoscător, dar din partea unui Rege, e ceva odios. Nu mai vorbesc nimic de atacul asupra viitorului Impărat al Austro-Ungariei. Să când te gândești că toate acestea, erau numai rezultatul răbușinei, provocată de faptul că i-se refuzase o decorație. Mintea unui om sănătos și cu scaun la cap, stă în loc!

Austro-Ungaria căuta în 1911 să încheie cu Bulgaria un tratat de alianță, care nu putea fi decât în detrimentul Serbiei, dar Regele Ferdinand își spune: „acuma'i momentul”, de aceea speculează cu tenacitate la burza decorațiilor, susține că singurul obstacol ar fi eterna chestiune „Lâna de aur” dacă i s-ar da..., ar fi gata să trateze.

La 15 Februarie 1911 contele Paul Esterhazy aflat la legațiunea austro-ungară din Sofia, conform dorinței și insistenței Țarului Ferdinand raportează la Viena:

„Regele Ferdinand este stăpânit de ideea că nu ar mai putea apărea la Curtea Majestăței Sale Im-

1) Arhiducele Franz Ferdinand a făcut o vizită oficială Regelui Carol I-lu al României la 10 Iulie 1909.

periale și Regale înainte de a i-se fi dat „*Lânei de aur*”. Poate că, această interpretare a motivelor straniei Sale atitudini față de Majestatea Sa Împăratul, nu sunt cu totul sincere; astfel se conchide că vrea să forțeze, prin conduită Sa, consecvente impolițe, acordarea „*Lânei de aur*” de către Majestatea Sa.

In sfârșit, după câteva săptămâni sosește „*Lâna de aur*”, iar baronul Giskra, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei la Sofia, raportează:

„Două cre după ce am cerut audiență, am fost primit de Regele Ferdinand într-o audiență solemnă, în fața demnitarilor Curtei, târziu seara, înaintea piecărei sale la Filippopol, foarte fericit de repedea (?) sosire a „*Lânei de aur*”, având pe piept insignele Marei Crucii a ordinului Sfântului Stefan, arătându-se plin de bucurie. Majestatea Sa m'a rugat cu insistență într'un lung discurs, des intrerupt de emoționi vizibil profunde, ca să fac să parvină Excelenței Voastre expresiunea gratitudinei Sale, ce nu se poate exprima și nici sterge, pentru care caută în zadar cuvinte, până la treptele inaltului tron. Cea mai înaltă decorațiune a Creștinătății strălucește pentru prima dată în țările de peste Balcani, privind aceasta ca un fericit augur pentru viitor.”

Fericitul augur se referea la cucerirea Balcanilor : Macedonia-Salonic-Tracia-Constantinopole.

Situată din Balcani se desvoltă cu repeziune. Declararea de războiu între Turcia și Italia în Septembrie 1911 reaprinde dorințele popoarelor din Peninsula Balcanică.

Regele Ferdinand, colecționar de tot felul

de decorații, purta încă o decorație ce nu se putea vedea la nimeni, anume: „*Ordinul constantinian*”, care are pe față monograma lui Isus Christos. Ce decorație este aceasta și cine i-a dat-o, a explicat-o d-l ministru Paleologue. Această decorație ar fi fost creată de Împăratul Constantin cel Mare la 317. Statutul ar fi fost reînnoit de Împăratul Isac Comnen la 1059. După 500 ani, un descendent al Comnenilor, pentru motive neexpliabile, ar fi mutat investitura și arhivele ordinului la Farneze, la ducii de Parma, care de atunci consideră darea acestui „*ordin constantinian*” ca cel mai mare privilegiu suveran al lor. Astfel ducele Robert, tatăl principesei Maria Louise de Parma, cu ocazia căsătoriei sale la 8 August 1893, i-ar fi dat gine-relui său Printul Ferdinand al Bulgariei această stranie decorație. Un altul ar fi pus această decorație într-o vitrină, dar la Regele Ferdinand chestia are cu totul alt aspect, o altă importanță, o altă semnificație, ea îi servește de talisman, de o misterioasă și fatidică desemnare, că va ajunge să se încoroneze ca Țar în Sfânta Sofia (actuala moschee) din Constantinopole, în care în 1913 voia să intre cu orice preț, dar nu a putut intra, aşa că talismanul nu a fost tocmai atât de real cum îl presupunea.

* * *

Apoi în altă ordine de idei d-l Paleologue, adaugă:

„In sprințul acestei ultime opinii, Tarul mi-a declarat că știe că Arhiducele Ferdinand, cu ocazia recentei sale vizite la Sinaia, a dobândit dela Regele Carol semnătura unei convențiuni militare, stipulând o cooperare a armatelor austro-ungare și române contra Bulgariei“.

Cum d-l Paleologue a arătat că se îndoește de acest lucru, atunci Tarul i-a dat următoarele detalii:

„Armata română ar avea ca obiectiv ocuparea cădrilaterului Silistra, Varna, Sumla, Rusciuk, teritoriilor ce în urmă vor fi anexate la România; simultan o armată austro-ungară, plecând din Sibiu, va străbate Carpații, înaintând prin Craiova asupra Vidinului. Bulgaria va fi astfel invadată la cele două extremități ale frontierelor sale“.

La această afirmație, d-l Paleologue, a obiecțiat Regelui că:

„o astfel de convențiune, chiar dacă ar fi făcută în mod real, nu poate avea un caracter ofensiv, căci îmi închipui că ea presupune casus foederis în sensul unui act bellicos a Bulgariei, cum ar fi o intervenție în Macedonia, sau o agresiune contra Serbiei. Depinde deci de Majestatea Voastră ca să nu se realizeze casus foederis“.

— Desigur, a reluat Tarul Ferdinand, preambul trebuie să fie redactat în termenii cel mai cinstiți și dacă mă atacă nu va fi decât pentru a se apără! Dară nu este totul!“

Tot ceeace afirma Tarul Ferdinand era pur și simplu o învenție a sa, de fapt între Austria și România nu se încheiase nici o convenție militară contra Bulgariei. Regele Bulgariei era convins de aceasta, dară, con-

form obiceiului, nu stă la indoială, formulează o intrigă, o aruncă, apoi așteaptă, de să prinde, bine, de nu să o prinde, iarăși bine.

Consideră pe toți: Impărați, Regi și Printi, ca pe niște prosti, numai el e deșteptul! Acestea sunt motivele pentru care vorbele Tarului Ferdinand nu erau crezute niciodată de nimeni și totdeauna erau suspectate de toți.

Când am raportat Regelui Carol I-iu spusele Regelui Ferdinand al Bulgariei, mi-a spus: „*Majestatea Sa Tarul Bulgariei este greșit informat!*“ Câtă nobletă în această afirmație! Oare era la Regele Ferdinand numai o greșită informație, sau o curată intrigă.

2. AUDIENȚA MEA LA REGELE FERDINAND

In Mai 1911 am fost primit în audiență de Regele Ferdinand, în scop de a-i oferi anuarul armatei romane pe anul 1911, din partea Regelui Carol I-iu.

Inainte de a fi primit, mă tot gândeam cam ce impresie îmi va face Regele ca persoană, am voit să văd dacă reputația sa și neîncrederea ce inspiră tuturor, erau sau nu justificate. Trebuie să spun, că Regele era un om incântător și chiar atrăgător, lucruri de-

sigur de mare preț; dar ochii îi jucau în cap, se uită în toate părțile, numai în ochii persoanei cu care vorbește, nu; eu nu i-am putut prinde ochii timp de jumătate de oră, Doamne ferește. După cum mișca ochii, tot așa și spiritul său se mișca cu o mobilitate de atom, care mă făcea să nu înțeleg bine tot ceeace vroia să spună; trecea děla o chestiune la alta repede de tot, apoi la alta, fără a isprăvi pe nici una în mod logic și definitiv.

Trebue să spun că Regele era bine dispuș, m'a întrebat de sănătatea Regelui Carol, afirmând că „are mare stîmă pentru Nestor-ul politicei europene, că mi-a făcut mare plăcere colanul Regelui Carol pe care mi l-a oferit în iunie 1907“, apoi mi-a spus: „stiu că frumoasa și inteligența mea nepoată Prințipesa Maria este foarte iubită de popor“, lucru ce am confirmat, pentru că corespunde adevarului. Nu mi-a vorbit nimic de Regina Elisabeta, nici de Prințipele Ferdinand al României.

După aceasta, a vorbit cu mine literatură, istorie, artă orientală, voaj și botanică. Când a ajuns la botanică i-am spus:

„Majestatea Voastră are reputația unui mare botanist“.

— „Da, imi place mult botanica și sunt un mare amator de plante exotice, pe care le cultiv la Vrana și la Euxinograd“.

Când am spus ministrului meu și d-lui Pa-

leologue ceeace vorbisem cu Regele atunci d-l Paleologue îmi spune că:

„în acest gen de conversații se complace Regele, căci și cu el a vorbit la fel în 1907, când i-a spus că-i plac plantele exotice și pietrele prehistoric, în special safirul galben“.

Regele spunea ministrului Paleologue:

„că datorește Bourbonilor¹⁾ orgoliul rasei și curajul; Coburgilor²⁾ inteligența sa vie și calitatele sale politice; în această privință seamăn mult cu unchiul meu Regele Leopold I-ii (născut 1790, ales Rege al Belgiei la 1831, mort la 1855). Regele afirmă că are dispoziții a trata cu Orientalii, a-i înțelege, a se face acceptat de el, moștenirea originea maghiare; mama sa mare fiind o prințesă Kohary“.

La aceastea Paleologue îi răspunde:

— „Cred că datorită acestei din urmă moșteniri, Majestatea Voastră a putut căștiga dragostea și devotamentul poporului bulgar“.

— „Dragoste? Devotament? Acestea sunt calități ale sufletului, bulgarii nu au asemenea calități, ei mă urăsc, mă urăsc de moarte“.

— „În schimb am observat că Majestatea Voastră iubește și apreciază pe bulgari“.

— „Nu zic nu, nu zic da“.

Este perfect exact. Ferdinand a fost tolerat de Bulgari, ca un rău necesar, și el a stat în Bulgaria, zicând ca Vodă Lăpușneanu: „dacă nu mă vreți voi pe mine, vă vreau eu pe voi“, pentru că Bulgaria îi putea servi de instrument al nelimitatei sale ambiițiuni.

1) După mamă.

2) După tată.

Iată filiațunea regelui Ferdinand

a) *Bourbonii*

1). Louis Filip — Filip Egalité 1747-1793 — 46 ani, membru clubului Jacobinilor, a trecut de partea revoluționarilor, pe timpul convenției, a votat condamnarea la moarte a vărului său Ludovic al XVI-lea și a Mariei Antoinettei. Este deci un regicid.

Dar la 1793 i-să tăiat și lui capul.

2). Fiul său: Louis Filip, 1773-1850, 77 ani. Beneficiarul unei revoluții, uzurpatorul lui Carol al X-lea atunci când el datora tutul Bourbonilor și anume: onoruri, bani și titlul de Alteță Regală. Devine Rege al Franței dela 1830-1848 sub numele de Louis Filip I-iu. Devine victimă altei revoluții, după care abdică la 1848.

Pedeapsa talionului; el putea medita în liniste că, „cine seamănă vânt culege furtună“.

Are 5 copii, între care pe *Clementina de Orleans*, 1817 — 1907 = 90 ani.

b) *Saxa-Cobourg-Gotha*

1). Prinț Ferdinand de Saxa-Cobourg-Gotha s'a insurat cu Antoinetta Kohary născută la 1797, făcută principesă de Kohary¹⁾)

1) Tarul Ferdinand făcea caz de bunica lui „Kohary“, dar această Antoinetă Kohary fusese făcută

la 15 Noembrie 1815, măritată la 2 Ian 1816, au doi fii, între care:

2). *Prinț August Saxa-Cobourg-Gotha* 1818-1881 = 63 ani.

Căsătorit la 1843 cu Principesa Clementina de Orleans.

Au 4 copii, între care pe *Prințul Ferdinand*, 26 Februarie 1861, *Prinț al Bulgariei* la 7 Iulie 1887, 26 ani.

Se însoară cu *Principesa Maria Louise de Parma* la 8 Aug. 1893 și au 4 copii.

Prințul Boris — 18 Ianuarie 1894;

„ *Kiril* — 5 Noembrie 1895;

Principesa Eudoxia — 5 Ianuarie 1898.

„ *Nadejda* — 18 Ianuarie 1899.

Se reinsoară la 15 Februarie 1908 cu *Principesa Eleonora de Reuss Köstritz*, vară cu Marea Ducesă Maria Pavlovna (germană, născută ducesă de Meklenburg) soția Marei lui Duce Vladimir.

Tar²⁾) la 22 Sept. 1908. Proclamă independența Bulgariei cu sprijinul Austro-Ungariei.

ad-hoc „Prințesă de Kohary“ la 15 Noem. 1815 și peste o lună și jumătate s'a căsătorit cu prințul Ferdinand de Saxa-Cobourg-Gotha, dând naștere tatălui Regelui Ferdinand, Deci săngele „maghiar“ era mai puțin „prințar“.

2) De fapt „Tar“ nu este „Rege“, ci „Impărat“. Tindința Tarului Ferdinand nu era desigur Bulgaria dela 1908, ci „Bulgaria Mare“, deci, „Tar al Bulgariei Mari“ cu tendință spre Constantinopole spre „Imperiul Bizantin“.

3. ARMATA BULGARA

La 24 Iulie 1911 am prezentat Marelui Stat Major cu Nr. 48 un „*Studiu asupra armatei bulgare*”, conținând 236 pagini și 10 anexe, ținut apoi continuu la curent cu 237 memorii, rapoarte și telegrame ce am înaintat.

Acest studiu l-am prezentat Regelui Carol I-ului, care l-a apreciat foarte favorabil, lucru care mi-l-a spus mai târziu, insuși Majestatea Sa.

Din acel studiu, se putea deduce starea de organizare a armatei bulgare, efectivele, material, munițiunile, mobilizarea, formațiuni de războiu, transporturi, concentrare, etc., studiul cuprindea tot ce ar fi trebuit să se cunoască la Marele Stat Major Român.

Multe puncte din raportul meu, le-am verificat în cursul timpului, astfel:

..1. După declararea războiului contra Turciei am constatat că zilele de mobilizare a armatei bulgare, au corespuns exact cu acele ce raportasem cu un an și două luni înainte;

2. Că s-au mobilizat la diferite arme și servicii exact unitățile ce arătasem eu;

3. Transporturile de concentrare s-au făcut în 15 zile pentru Armatelor I și II, și în 16 zile pentru Armata III-a, exact cum arătam eu cu un an și două luni înainte.

4. Efectivul general al armatei de operație era arătat de mine la 336.670 oameni, de fapt Bulgaria

a mobilizat 334.820, am gresit în plus 1.850 oameni, diferența este absolut fără nici o importanță.

5. Arătasem exact formațiunile celor 3 armate, comandamentul lor și zonele respective de concentrare, în cazul unui războiu contra României, sau contra Turciei.

Să obiectați de unii ofițeri binevoitori din Marele Stat Major român din anul 1911, că efectivele armatei bulgare indicate de mine, ar fi exagerate, că ar fi imposibil ca Bulgaria să pună atâtă pe picior de războiu, căci dacă alte popoare ar pune tot atâtă din populație, atunci ar rezulta niște efective de atâtă și atât. Că alte popoare nu scot la sută din populație, căt au scos bulgarii, aceasta nu e vina bulgarilor, ci pur și simplu vina acelor popoare și a Statelorlor lor Majore.

Poporul bulgar, urmărind realizarea unui ideal național, a trebuit să facă la timp sacrificii mari și să scoată la nevoie efective mari, atât că a permis isvoarele financiare, patriotismul poporului și capacitatea Statului Major. Aceasta este, de altfel, tendința tuturor popoarelor conștiiente de rolul lor pe pământ, care și dau seama că răboiale nu se mai fac astăzi de la armată la armată, ci de la popor la popor.

In asemenei condiții, toate țările tind a pune pe picior de război efective căt mai mari, în dorința de a da lovitură puternice și repezi, care să pună capăt căt mai repede războiului, ce aduce o perturbare colosală în viața națiunilor.

Astăzi, armamentul, echipamentul și recrutarea sunt mai aceleași la toate armatele europene; numai superioritatea lor numerică, este singura care permite o comparație, căci ceilalți factori impondereabili (valoarea comandamentului, instrucția trupelor, pregătirea ei, etc.), trebuie presupuși egali la cei doi inimicci ce au a se război.

Statul Major bulgar nu a calculat, desigur, cu factorii imponderabili, nu și-a atribuit lui o valoare

mai mare decât a acelui turcesc, nici nu a atribuit armatei bulgare calități pe care nu le avea; el a putut desigur, calcula cu patriotismul poporului bulgar și bine a făcut. Dar meritul Statului Major bulgar, și în special al generalului Ficev, constă în aceea că a sătut să ţie armonie între număr și calitate, între efective și incadrare; neapărat, armonie relativă și condiționată de inimicul ce, probabil, îl putea avea în față.

Nu mă pot opri să spun că valoarea unei armate și valoarea comandamentului compensează într'o măsură oricare numărul, acolo unde ei lipsește. Dar în aceste cazuri, calculăm iarăși cu valori imponderabile, cari, dacă e bine să le alibă o armată, trebuie să nu le exagerez; și în asemenea caz, e mai bine să se calculeze cu valoarea efectivului, care singur poate alcătuī un termen de comparație. După cât știu eu, aşa s'a gândit Statul Major bulgar încă de mult timp.

Nu trebuie să se crede că Statul Major bulgar, a scos efective mari și a format noi unități, atunci în ultimul moment, aceasta ar fi o acuzație nedeaptă, și, mai cu seamă eu nu pot să o fac, pentru simplul motiv că raportasem încă din 24 Iulie 1911, cu Nr. 48, toate formațiunile pe care le va avea armata bulgăra la începutul unui viitor războiu (pe atunci nu puteam prevedea că războiul bulgaro-turc va izbuci în 1912), realitatea mi-a dat dreptate, ea a probat că nu m'am îngelațat absolut deloc în 1911.

Probabil că Statul Major turc a cunoscut, prin atașatul militar turc dela Sofia, la timp, efectivele pe care le-ar putea mobiliza armata bulgară, dar nu a dat crezare, ci a considerat aceste cifre ca exagerate, ca neverosimile, iar consecințele se cunosc“.

Acum, că au trecut atâtăia ani, pot afirma că fraza de mai sus pe care am scris-o, sunt acum 22 ani, în lucrarea mea : „Războiul bul-

garo-turc“ (volum de 313 pagini, 25 cromchiuri), și anume :

„Probabil că Statul Major turc a cunoscut la timp efectivele pe care le-ar putea mobiliza armata bulgară, dar nu a dat crezare, ci a considerat aceste cifre ca exagerate, ca neverosimile, iar consecințele se cunosc“,

iși avea tâlcui ei. Faptul era exact, eu comunicasem în 1912 lt. col. Ali Bey, atașatul militar turc la Sofia, efectivele armatei bulgare, formațiunile de războiu și concentrarea viitoarei armatei bulgare față de Turcia. Ali Bey le-a raportat Statului Major turc; după vreo lună Ali Bey vine la mine cu un ordin lung ce primise dela Statul Major turc, în care-l facea cu ou și cu otet; că:

„de unde a scos acele efective? Că aceste efective sunt prea mari, că nu corespund realului; că formațiunile de războiu arătate de Ali Bey sunt fanțiziste, iar concentrarea armatei bulgare nu poate avea loc în timp de 15-16 zile, ci numai în timp de 24-25 zile“.

Ali Bey, după ce mi-a tradus tot cuprinsul ordinului ce primise, m'a rugat să îi fac eu un răspuns; am făcut răspunsul, susținând cuprinsul primului raport, documentând mai accentuat și neretractând absolut nimic, fiindcă nici nu era ce retracta. Am scris o scrisoare la Berlin prin curierul legației turce, lui Enver Bey (el era atașat militar în Germania), ce-mi era prieten și care știa că eu îl ajut pe Ali Bey, i-am spus: „că acest mod de a lucra al Statului Major turc

este inadmisibil, el ori are incredere in atașatul său militar din Bulgaria ori n'are, și, in acest ultim caz, e mai bine să-l inlocuiescă".

Scrisoarea mea s'a dus la Berlin cu curierul diplomatic al legațiunii turce din Sofia, peste vre-o 15 zile am primit răspunsul lui Enver Bey, dar nu dela Berlin, ci dela Constantinopole, unde el se afla; îmi scria că : „eu am dreptate, că Ali Bey va rămâne la locul lui, rugându-mă să-l ajut și mai departe, el personal mulțumindu-mi, în mod cordial“.

4. COMANDAMENTUL ARMATEI BULGARE

Intre atribuțiunile unui atașat militar este chestiunea comandamentului armatei. În acest scop am inaintat Marelui Stat Major cu Nr. 43 din 18 Iunie 1911, un studiu complet al comandamentului bulgare și anume asupra tuturor generalilor inspectori, comandanți de armate și de divizii. De atunci am prevăzut, că viitorul generalissim într'un eventual războiu nu va putea fi decât generalul Savoff din rezervă.

Iată, în rezumat, ce raportam eu în 1911 și apoi în 1912:

Am inceput cu Regele Ferdinand. Ca soldat am avut față de Regele Bulgariei, un mare respect, dar ca atașat militar român, am căutat să-mi păstreze spiritul absolut independent, iar sentimentul de deferență să nu-mi

intumece facultatea de a reliefa, căci „*Amicus Plato, sed magis amica veritas*“.

„Regele Ferdinand, comandantul suprem al armatei, viitorul comandant en chef al armatei active (conform art. 11 din constituție) în caz de războiu, dar de fapt el va da numai numele, iar conducerea o va avea un general, pentru că Regele nu are absolut nici o cultură militară, pe deasupra mai este fricos și superstițios, scăderi ce nu au ce căuta în sufletul comandanțului.

Iată cum caracterizam pe Regele Ferdinand al Bulgariei prin raportul Nr. 43 din 18 Iunie 1911, completat cu raportul Nr. 23 din 7 Iulie 1912:

„Regele este înalt, burtos și spătos, are figura lungăreiajă care pare și mai lungă din cauza cioculu lui ascuțit și lung ce poartă, ochii albaștri, foarte mici și foarte apropiati de nas, care are o proporție respectabilă, Regele afirmă singur că are nasul căt tronpa unui elefant; mâinile îl sunt foarte albe, degetele subțiri și lungi, pe care scăpsește câteva inele, unghile tăiate în formă de migdale.

Regele este foarte intelligent, are o bună cultură generală, cunoaște botanica, ornitologia, entomologia, seamănă însă cu un caleidoscop; îl place muzica, în special cea wagneriană; are o bună memorie, bun observator și bun calculator, se exprimă cu ușurință și spontaneitate, improvizază ușor; este ironic, sarcastic, plin de umor, curtenitor cu cine vrea, bun „causeur“; susceptibil, tiran chiar cu propriile sale soții și cu copiii săi; monstruos de ambicioz, cădeodată absurd, presuțios și plin de suficiență, instabil în caracter; este ipocrit, dar ipocrit într'un mod provocator și în același timp și cincic, însă prin supletea spiritului său, știe să răcordeze ipocrizia cu cinismul, care în realitate nu se pot

raceră; are totdeauna pe buze un surâs săret, în figură un sarcasm și pe limbă o glumă jignitoare.

Regele are aplacere pentru machiavelism, necromanie și cabalistică, mitoman, deci cu predispoziție patologică la minciuni. Metternich „mințea fără să înșeale”, Talleyrand „însela fără să mintă”, Regele Ferdinand „mînte findică vrea să înșeale și înseala fiindcă vrea să mintă”. Dacă ar mai trăi acum Metternich sau Talleyrand, nu cred să fi acoperit pe Regele Ferdinand cu considerațiunea și afectuinea lor.

Se observă contraste stranii în psihologia sa intimă, se lubeste foarte mult pe sine insuși, este încântat de propria sa persoană, de talentele sale politice, se crede cel mai capabil monarh, toti ceilalți sunt pigmei pe lângă dânsul, are pretenții de a da tuturor lecții, în schimb nu primește părerile altora, dealmănteri o declară singur, că niciodată nu a ținut seama decât de părerile decedatelor sale mame, Principesa Clementina (16 Fev. 1907).

Pe miniștri săi îl primește în lungi audiențe, le vorbește sentențios, le dă ordine care au diapazonul sfatuirilor și le dă sfaturi care de fapt nu sunt decât ordine curante.

A moștenit dela Cobourgi gustul spațiilor mari și libere, nemulțumit de mică Bulgaria „care-l ţine ca într-o cușcă”, dar care nu-i servește decât pentru a-și exercita pretinsa sa „*vocație de Rege*”. Pentru dânsul este desigur „triste” că Bulgaria este atât de mică și că el „cel mai capabil Rege din lume”, trebuie să se sabătă în mic și meschin, fiind obligat să ceară dela cei mari și tari, redus fiind să nu poată porunci decât celor mici! Din aceste motive Regele este necontent în căutarea subtilităților.

Nu iubește poporul bulgar și este urit de acesta, dar din nevoie se suportă reciproc.

Regele Ferdinand având foarte desvoltat simțul oportunităței, având o mare ascuțime a vedetelor, fiind foarteabil în folosirea oamenilor

dacă ar fi fost Regele sau Impăratul unei țări mari din Europa, acest continent ar fi infățișat probabil alt aspect, din cauza conflictelor provocate de el, iar istoria l-ar fi așezat printre figurile nefaste ce au trăit.

Până la omorirea lui Stambuloff (20 Ian. 1895), Printul Ferdinand s'a condus de principiul „*Beati posidentes*”, conform căruia lăsa ca timpul să lucreze pentru el. Dar după omorârea lui Stambuloff, scăpat complet și definitiv de tutela acestuia, face ceea ce făcuse Ludovic al XIV-lea după moartea lui Mazarin, arată tuturor că înțelege să guverneze prin el insuși, că vrea să-și impună voința sa fără intermedieri, deaceea din acel moment a condus singur politica internă și externă a Bulgariei, oamenii politici bulgari au rămas simple marionete în mâinile lui.

Regele consideră constituția pe care a jurat, ca o „nebunie” și cel puțin o „prostie”, care nu ar face decât că tinde să-l parализze pe el Marele Rege, doritor de a face numai bine poporului Bulgar.

Dacă în unele privință li place să imite pe Regele Leopold I de Coubourg al Belgiei, nu a voit să țină seamă de acele instrucțiuni, ce poartă titlul de „*Directions and advices*”, scrise de acesta, pentru folosirea Regilor ce se urcă pe un tron și dat cu ocazia ducerii lui Ferdinand de Saxa Cobourg Gotha, ca să se ureze pe tronul Spaniei la 1837.

In politica internă și externă, pe care le conduce personal dela 1895, Regele urmărește un scop și o metodă proprie, având două calități: știe să pregătească și știe să aștepte, dar aceste calități sunt insotite de două defecte: folosește intriga și stă în umbră, apoi înaintează cu răbdare pas cu pas către tinta ce-și propune, jonglând în același timp cu mijloacele, până în momentul când ca o panteră (timpul milă dat dreptate, probă sunt evenimentele din 1912 și 1913, apoi cele din 1914-1916, în fine 1916-1918), trecând dela negru la alb și dela alb la

negrui, convins fiind ca și Loyola că „scopul scuză mișcloacele”.

Regele ținând constituția inchisă în casa de fier, a pus sceptrul pe spatele poporului bulgar, impunându-i deviza: „*hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas*”. (Voesc, ordon, voința mea să țină loc de rătăjune) și deci „*voința Regelui este voința supremă*”. Nu vrea să țină seamă de cele spuse de Luther: „că atunci când un suveran acționează în mod tiranic și contra iustitiei, el se desbracă de calitatea sa suverană și pierde drepturile sale asupra supușilor săi per naturam relativorum”.

Unii îl prețulesc ca pe un mare om de stat, alții ca pe un presuțios diplomat amator, periculos prin poziția de Rege ce ocupă, viitorul (1912-1918) a probat că aceștia din urmă au avut perfectă dreptate.

Regele Ferdinand spunea: „*modelul meu este Bismarck*”, fără să țină însă seamă, că ceea ce în cugețul lui Bismarck era spiritual și căteodată adeverat, în gura Regelui Ferdinand, ca pretins discipol al său, era material și totdeauna fals. Pe când Bismarck își fixa scopul, lucrând apoi ca să-și mărească posibilitatea de realizare, Regele Ferdinand își propunea deodată mai multe scopuri, mișcărându-și posibilitățile de realizare (proba ulterioară, evenimentele din 1913 și 1916). Regele avea însă ceva comun cu Bismarck, anume că nu recunoștea meritile altora, nedând nici o importanță serviciilor făcute, ci numai acelora pe care le așteaptă.

Regele Ferdinand a avut desigur deafacere cu foarte mulți oameni deștepti sau prosti, culți sau inculti, morali sau imorali, tenaci sau slabî, etc., el însă l-a pus pe toți în același cauzan, considerându-i pe toți inferiori proprietiei sale persoane, având în folosirea lor principiul de a prefera lichelele și nulitățile, în ideea că aceștia ar fi mai puțin periculoși decât oamenii de caracter, culți și inteligenți. Nu are prieteni sinceri, pentru că un om ca dânsul, nu-și poate

atrage niciodată o amicinție. Cei ce se apropie de Rege, ii ține la distanță, din care cauză când Regele vrea să se apropie de cineva, acesta are impresia că-i joacă o comedie și-i trage o cacialma”.

Așa caracterizam eu pe Regele Ferdinand în anul 1911 și 1912, întrebându-mă atunci, cum Dumnezeu acest om pune de acord caracteristicile sale slăbiciuni, cu variatele apătitudini și cum le poate amesteca aceste defecți și calități, făcând din Regele Ferdinand o enigmă sau o problemă, care lăsa întotdeauna loc la o indoială și deci la un mare punct de întrebare.

Cred că dela Cezar Borgia nu a existat un alt șef de stat mai mincinos, mai şiret, și mai ipocrit ca Regele Ferdinand, în tot cazul el se asemănă cu Regele Filip al II-lea al Spaniei, despre care s'a scris multe și anume:

Cabrera a scris: „*surâsul lui Filip ascunde o amenințare*”;

Vendramin: „*Filip e un print bogat în artificii, părinte al disimulării*”, iar

Guidi: „*Filip nu spune niciodată ceeace face și nu face niciodată ceeace spune*”.

Intr'un cuvânt se poate afirma că Regele Ferdinand este „*Vulpea Balcanilor*”.

La înmormântarea Regelui Eduard al VII-lea la 18 Mai 1910, se adunase la Londra: Impăratul Germaniei, Regii: Norvegiei, Greciei, Spaniei, Danemarcei, Belgiei, Portugaliei

și al Bulgariei, cum și Președintele Roosevelt al Americii. Impăratul Germaniei, văzând că Regele Bulgariei acaparase pe Roosevelt, se duce, îl ia pe acesta de o parte și ii spune: „acest om este cu totul nedemn de a te cunoaște. În locul dumitale nu i-ași vorbi. Este o creatură miserabilă“.

Așa caracteriza Wilhelm pe Regele Ferdinand al Bulgariei în 1910.

Regele Ferdinand a avut și o inteligență favorizată de noroc și un noroc intelligent, totuși, el a ajuns de mai multe ori până la marginea prăpastiei, dar norocul, care-l favoriza, îl determina să o măsoare, făcând din greșelile sale treptele unei scări triumfale; atunci însă, când ros de ambițiune, nu a mai măsurat, a căzut definitiv. Eu am prevăzut că acest Rege ce umblă să pună o cunună de lauri peste coroana Sa Regală, își va pierde această coroană. Timpul mi-a dat dreptate, pentru că nici nu se puteau altfel.

Trebue să recunosc, însă că Regele Ferdinand, învingător sau invins, a știut să fie întotdeauna *Rege*.

Pe lângă aceste caracteristici ale Regelui Ferdinand trebuie să adaug, că figura lui, deși simpatică, dăduse loc la numeroase caricaturi în jurnalele amuzante, din cauza nașului său exagerat de Bourbon.

Regele, plăcut de caricaturile zilnice ce apăreau, se decide să-și supună exageratul

său nas la o operație, în care scop a consultat un doctor specialist (dacă nu mă înșel pe renumitul doctor Josef din Berlin) care se oferea a face operația, dar Regele înainte de a se supune la operație, întâlnește pe celebre contesă Paulina Metternich, căreia îi cere opinioanea. Ea, răzând, îi spune: „acest medic este un tâlhă; un nas ca al Vostru trebuie să rămână întotdeauna ca o catedrală“, după care Regele s'a hotărît să nu-și mai supună nasul la operație și deci continuă a face obiectul caricaturilor, cât și propriului său sarcasm.

Ca încheiere a acestei caracterizări a Regelui Ferdinand, trebuie să spun că ura de moarte România, pentru Români nu avea decât cuvinte de batjocură și disprețuia Dinastia Regală Română, pe Regele Carol I-iu, nu'l scotea din „*Der Hohe Hohenzollern*“.

Regele Ferdinand era prost călăret, pe căl avea aspectul unui sac cu pae, încât era chiar ridicol, o știa, dar spunea: „Eu mă consolez pentru că Regele Carol al României e mai ridicol pe căl decât mine“. Ori, Regele Carl era un bun călăret și avea pe căl un aspect din cele mai frumoase. Invidia îi intuneca Regelui Ferdinand simțimântul rea-lui.

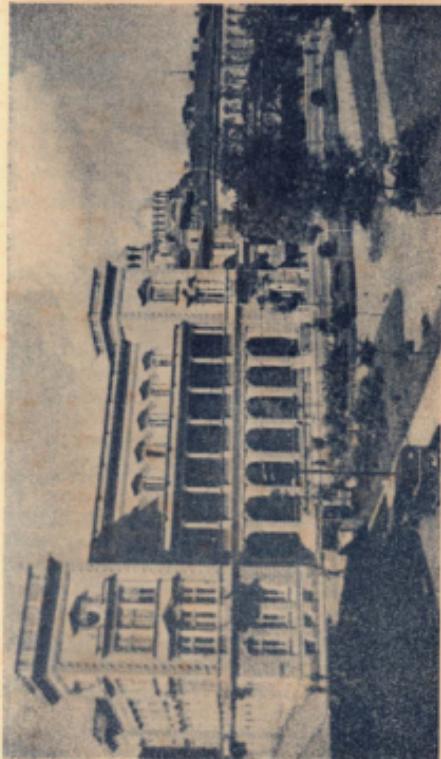
Pentru Prințul Ferdinand al României, avea expresii ofensatoare, singura persoană

crujătă de el, era Principesa Maria, despre care spunea: „*frumoasa și inteligenta mea nepoată*”, aci era într’adevăr sincer.

GENERALUL SAVOFF

„Generalul Savoff, a fost, când era colonel, șeful Statului Major și ministru de războiu, în cabinetul președat de Stambuloff, din care a ieșit după ce făcuse una din cele mai mari fapte imorale posibile. Fiindcă era în neînțelegere cu primul ministru, a vrut ca să-l compromîtă pe acesta. În acest scop nu s'a dat în lătură, de a-să acuza nevasta că este amanta lui Stambuloff, a terorizat-o ca să mărturisească în față a trei martori, a col. Radko Petroff, al lt.-col. Kovaceff și al unui preot. În realitate, infamia fusese clădită numai de colonelul Savoff; Stambuloff nu avusese nici o relație cu doamna Savoff. La mijloc era deci o ordinară acuzație politică contra lui Stambuloff. Acesta a provocat la duel pe ministru de războiu, colonelul Savoff. Duelul nu a avut loc, colonelul Savoff fiind obligat să demisioneze și să plece în străinătate. Acum Savoff putea să vadă că măririle puterii sunt foarte subrede și cum amicii te părăsești în momentele grele. Toți cei ce speculașe și profitase moral și mai cu seamă material de situația de ministru a colonelului Savoff acum îl părăsiseră, injurându-l. Se adeverise versul lui Ovidiu din „Tristia”, exilat de August la Tomis (Constanța) și părăst de mulții săi prieteni: „Donec erris felix, multis numerabilis amicos”, (atâtă cât vei fi fericit, vei număra mulți amici), la care de obicei se mai adauă: „Tempora si fuerint nubila, solus erris” (dacă cerul se va acoperi de nouă, vei fi singur).

In 1903, generalul M. Savoff vine ministru în cabinetul Raciu Petroff-Dimitri Petkoff; a înzestrat

Sofia. Cercul Militar

armata cu un material bun de artilerie, anume cu
și baterii Schneider-Creusot. În 1904 a reorganizat
armata. A ieșit din minister foarte compromis,
fiind dat în judecată pentru incorrectitudini bănești.

Eu am susținut încă dela 18 Iunie 1911,
când am arătat prin raportul Nr. 43 că generalul Savoff va fi chemat în cazul unui războiu
eventual, ca ajutor al generalissimului, mă sprijineam pe un trecut istoric nu prea
îndepărtat și anume în 1908, când în urma
proclamării independenței Regatului, atunci Bulgaria a fost la o mulchie de cuțit departe
de războiu, cu acea ocazie s'a vorbit tot de
Generalul Savoff ca generalissim; acum după
trei ani, nu era nici un motiv ca să nu se în-
tâmpile tot astfel.

In raportul Nr. 43 din 1911 spuneam:

„Generalul Savoff a făcut școală de războiu în
Rusia. E intelligent, instruit, energetic, hotărît, cu
multă încredere în sine, se bucură de increderea
Regelui, a tărei și a armatei; desigur că va fi che-
mat în cazul unui războiu în capul armatei!“

Această afirmație nu mi-a fost deszisă de
evenimente, căci în anul 1912, când s'a declarat războiul contra Turciei, Savoff, deși era
încă sub acuzare, totuși fiind considerat ca
cel mai capabil general a fost chemat ca aju-
tor al comandanțului en chef, exercitat de
Regele Ferdinand, cu totul strein de condu-
cerea unei armate în războiu.

„Generalul Ficew, șeful Statului Major, are 52 ani,
a făcut școală de războiu la Turino. Cult, energic,

General G. A. Davița

impulsiv. Lucrează mult la Marele Stat Major și cu multă pricepere, el urmând generalului Nazlămov, a dat o nouă directivă lucrărilor de Stat Major".

La această caracteristică din Iunie 1912 se poate adăuga ceeace am scris eu atunci în lucrarea mea „Războiul bulgaro-turc“, în care am spus:

„Generalul Flicew, șeful Statului Major, a pregătit cu multă seriozitate și liniște războiul contra Turciei.

Ei a știut însă să se inconjoare de ofițeri de valoare, cari l-au ajutat în mod real prin capacitatea și mai cu seamă prin caracterul lor. Generalul Flicew a cunoscut foarte bine armata turcă, a ținut seamă de rapoartele făcute de majorul Topaligov, atașatul militar bulgar la Constantinopol, care arăta starea adevărată a armatei turcești. A susținut moralmente pe acest atașat militar, încredințat că el funcționa într-o țară cu care Bulgaria avea a se războiu".

„Generalul Kutincew, inspectorul șef al Zonei I Sofia, probabil vîtor comandant al Arm. I-a, are 55 ani. Nu a făcut scoala de războiu. Cultură militară slabă, devotat serviciului, nehotărît și fără inițiativă. Are aspectul unui plotonier. În caz de războiu, va trebui să se dea la Armata pe care o va comanda generalul Kutincew, un foarte bun șef de Stat Major".

„Generalul N. Ivanov, inspectorul șef al zonei II-a Filipopole, probabil vîtor comandant al Armatei II-a. Are 51 ani. A făcut scoala de războiu în Rusia. Intelligent, instruit, bine crescut, foarte rezervat, moale, sovâルnic, nu este iubit de ofițerii săi, nefiind totdeauna drept. Si el va avea nevoie să fie dublat de un șef de Stat Major energetic".

Generalul Radko Dimitriew, inspectorul șef al zonei III-a Rusciu, probabil vîtor comandant al Armatei III-a. Are 53 ani. A făcut scoala de războiu în Rusia. Este reprezentantul școalei rusești. Este foarte energetic, voluntar, încăpătănat. Se pretinde mare strategician poreclindu-se singur „Napoleon-cetă“ (micul Napoleon). Fiind mojic și brutal este urât de subalternii săi".

Apoi dădeam caracteristicile și a altor generali menționati în tabloul următor:

Funcția	1910	1912
Şef de Stat Major	G-1 A. Nazlămov	G-1 Flicew
Insp. Cavaleriei	G-1 P. Markow	G-1 A. Nazlămov
„ Artilleriei	G-1 Tenow	G-1 Tenow
Jușticia militară	G-1 Agura	G-1 Agura
Administrația	G-1 J. Dimitriew	G-1 Dikow
Insp. Arm. I-a Sofia	G-1 Kutincew	G-1 Kutincew
Insp. Arm. II-a Filipopol	G-1 N. Ivanow	G-1 N. Ivanow
Insp. Arm. III-a Rusciu	G-1 Radko Dimitriew	G-1 Radko Dimitriew
Div. I-a Sofia	G-1 Toșew	G-1 Toșew
„ II-a Filipopol	G-1 Flicew	G-1 Kovacew
„ III-a Sliven	G-1 Sarafow	G-1 Sarafow
„ IV-a Sumla	G-1 Kovacew	G-1 Bojadjiw
„ V-a Rusciuk	G-1 Strakow	G-1 Christow
„ VI-a Vrața	G-1 Tenew	G-1 Tenew
„ VII-a Dubnita	G-1 Teodorow	G-1 Teodorow
„ VIII-a Stara-Zagora	G-1 Veltcew	G-1 Kirkow
„ IX-a Plevna	G-1 Christow	G-1 Sirakow

Războaiele din 1912 și 1913 nu mi-au deszis absolut nimic din ceea ce afirmasem eu în rapoartele mele din 1911 și 1912, în care ziceam că: „comandamentul nu este destul de bine pregătit“.

1. PARTIDELE POLITICE DIN BULGARIA

Asupra partidelor politice din Bulgaria, am prezentat la 10 Ianuarie 1912 cu Nr. 17, un studiu detailat, în care făceam istoricul lor și arătam fazele prin care au trecut.

Iată în rezumat ce raportam atunci:

„Odată cu eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc s'a constatat că ea este formată dintr-o țară numai de țărani, ce alcătuiau o democrație, care nu făcea între cetățeni vreo deosebire de naștere sau de clasă și deci nu exista nici o ierarhie socială; dar Statul trebuie să fie condus. Atunci s'a apelat la acei oameni ce aveau vreo cultură oarecare, - s'au chemat și bulgarii care și făcuseră instrucție în România, ca Atanasovici, Stambuloff, etc., ei au fost puși în capul administrațiilor publice, dar parte din ei, deși bine intenționați, nu aveau nici o experiență administrativă, nici experiență politică. O majoritate de circa 95-97% de țărani stăteau la țară, departe de miciile orașe, lipsiți cu totul de orice cunoștințe politice, s'au lăsat în mod pasiv să fie conduși de cei ce-și luaseră aerul de conducători.

La început s-au format două partide: unul conservator și altul liberal. Primul susținea ideea de suveranitate a Printului, al doilea susținea ideea de suveranitate a poporului; acesta din urmă și-a im-

pus modul de a vedea prin votarea constituției dela Târnovo din 17 Aprilie 1879 (revizuită apoi la 15 Mai 1893), cu caracter democratic; ea prevedea sufragiul direct și general ce trimitea în Sobranie 203 reprezentanți ai poporului, ceea ce revenea 1 pentru 20.000 locuitori. Miniștrii sunt responsabili față de Print (Rege) și față de Adunarea națională; era garantată libertatea cuvântului, a întrunirilor și a preselor. Religia de Stat este aceea ortodoxă.

Cu timpul, partidele politice s'au înmulțit, din cauză că diferenții competițori politici, voiau să ajungă mai repede la putere și numai ca să tragă profituri personale, fiecare șef își formase un stat major de oameni adunați în jurul același interes material, nefiind vorba de vre-un principiu politic, de vre-un program, sau doctrină. Partidele neavând program, nu opuneau celorlalte partide decât ambicioșurile personale ale șefilor. Printul Ferdinand după 25 Iulie 1887 și mai târziu Tarul Ferdinand după 22 Sept. 1908, nu a făcut decât să încurajeze această împărțire în partide politice, jonglând mai ușor cu zece partide fără program, decât cu două, profitând astfel căt mai mult în scopul realizării ambicioșurilor sale personale, care de multe ori au mers contra intereseelor poporului bulgar. De aceea vedem partidele numindu-se nu după titulatura lor, ci după numele șefilor lor: Stambulowist-Tancovist-Radoslavist-Toncevist-Genadist-Gesovist, etc.

Cum, prin constituție, un partid politic nu poate guverna decât dacă are majoritate absolută în Sobranie, ca să dobândească această majoritate, se foloseau de toate mijloacele ca să capete voturi: bătaia, oprirea dela vot, furt de urne, punerea cu toporanul de voturi în urne și astfel majoritatea se forma. Apoi urmau asasinatelor politice ca în nici o țară alta; mulți șefi de partide și membri importanți au căzut victime acestor asasinate: Stambuloff, Belteff, Dr. Vâlcovici, Petko Petkoff, Ghena-dieff, Milan Grecoff, etc.

Din punctul de vedere al politicei externe, partidele erau divizate în: rusofil și germanofil, dar nu exista un partid național. De aceea vedem în Bulgaria influențele legăturilor Ruse sau Germane, respectiv Austro-Ungare, după cum partidul dela putere era rusofil sau germanofil.

Prințul și apoi Regele, a stat tot timpul în spatele partidelor jonglând cu ele ca și cu marionetele, iar acestea supunându-se cu resemnare, căci astfel li se lăua dela gură sacul cu grâuntele. Regele astfel perfect cum să atâțe partidele unele contra altora, el având ca principiu „*quand les valets se disputent, le maître est bien servi*“.

Iată partidele politice existente în anii 1910—1913 în Bulgaria:

<u>Partidul</u>	<u>Seful</u>
1. Democrat (o ramură a vechiului partid Karavelist)	Malinoff
2. Liberal	Radoslavoff
3. Liberal (fost Tancovist) progresist	Daneff
4. Liberalii tineri	Toșeff
5. Naționalist (fost conservator, Stoilovist)	Gesoff
6. Național Liberal (Stambulovist)	Genadieff
7. Radical (fost Karaveloff)	Tanoff
8. Agrar	Stamboliski
9. Socialiștii înaintați	Sakázoff
10. Socialiștii marxiști	Blagojeff.

Se constată că într-o țară mică ca Bulgaria, cu o populație de 4.337.513 locuitori, din care scăzând minorii și femeile, nu rămâne

decât vre-un milion de bărbați cu drepturi politice, s'a putut forma zece partide; și poate ușor închipui cineva atotputernicia Coroanei, mai cu seamă în mâinile unui om ca Regele Ferdinand, ce sfioră trage și cum aruncă pe unii contra altora, pe baza principiului „*Divide et impera*“.

2. MINISTERELE

Iată ministerele ce s-au succedat cât am stat eu ca atașat militar la Sofia (1910-1913): Cabinetul:

Ministerul	am găsit în 1910	remanierea din 5 Sept. 1910	Remaniat în 1912
Președinte de Consiliu Externe Interne Instrucție Publică Justiție Războiu Comerț Agricol.	Al. Malinov G-I Paprikoff M. Tekew N. Mușanow Dr. Krestew G-I Nicolaew A. Liapcew	Al. Malinow Al. Malinow Mușanow Moloff Slaveikow G-I Nicolaew Kristeff	— — — Pelew — —
Lucrări Publice Căi de Comunicații Finanțe Căi Ferate	Al. Malinow I. Salabacew —	Takew Liapcew —	Chr. Teodorow (comerț, industrie, muncă). D. Christow (agricult.) D. labansky — A. Franghia

Am cunoscut personal pe toți miniștrii bulgari. În afară de Malinov, Geșov, Mușanow

și Theodorow, care era imbrăcați în mod correct, restul erau imbrăcați fără nici o îngrijire. Toți cei patru arătați mai sus vorbeau și limbi occidentale, ceilalți ori le vorbeau prost, ori nu le vorbeau deloc. De altfel, oamenii de treabă, trei de pe lista de mai sus fuseseră cândva și prin bandele macedonene, ceeace pe atunci, pentru bulgari, era quinezanța patriotismului.

3. PRESA BULGARĂ ȘI ROMÂNIA

Acest subiect a făcut obiceul unui raport înaintat cu Nr. 72 din 10 Ianuarie 1912.

Cum am putut citi limba bulgară, am început să citeșc presa bulgară din Sofia și din provincie.

Este incontestabil că în toate țările, presa zilnică și aceea periodică, a luat o mare desvoltare, datorită motivelor de ordin social și tehnic.

Presă pătrunzând peste tot locul, are un rol precumpărător în viața socială și intelectuală, stabilind prin articole detaliate și documentate, curente în opinia publică.

Presă bulgară cunoscându-și forță, a împriimat anumite curente; printre acestea trebuie să spun cu regret că majoritatea ziarelor au scris contra României. Această presă a uitat că înaintea războiului din 1877/78, pre-

sa bulgară ce se publica pe teritoriul României, cu consumămantul și sprijinul guvernelor române, făcea cunoscut idealul independenței naționale bulgare.

Astfel:

Ziarul „*Zaštićnik*“ (*Gardistul*) apărea la București la 1864 sub direcția lui Sava Rakovsky.

Revista „*Bulgarska Starina*“ (Antichități bulgare) tot sub Sava Rakovsky.

Intre 1867 și 1870 apar:

„*Dunavsko Zora*“ (Aurora Dunărei) apărea la Brăila dela 1866—1869 sub direcția lui Dobri Voinikoff și românul Baronzi.

„*Narodnost*“ (Naționalitatea), apărea la București la 1867—1869;

„*Znanie*“ (Știință) ziar beletristic, apare la București;

„*Zname*“ (Steagul) ziar politic sub Batiov;

„*Nova Bulgaria*“ (Noua Bulgarie) ziar politic, apare la București, apoi la Giurgiu.

„*Budilnik*“ (Deșteptătorul) apare la București;

„*Uciliște*“ (Școala) ziar pedagogic sub Ivan Stoianov, 1870—1876;

„*Edrine*“ (Adrianopol) apare la Brăila în limbile bulgară și turcă;

„*Obști Trus*“ (Munca comună) apare la Bolgrad în Basarabia, sub direcția lui Theodor Icomoff;

„*Otcestvo*“ (Patria) apărea la Bucureşti de la 1863—1871, în româneşte şi franţuzeşte, luptă pentru eliberarea Bulgariei;

„*Bâlgarska Pcela*“ (Albina Bulgară) apare la Bucureşti sub Vaklidovici dela 1863-1864;

„*Nezavissimost*“ (Independentă) apare la Bucureşti 1871-1874, jurnal politic;

„*Svoboda*“ (Libertatea) apărea la Bucureşti 1871-1874 ca jurnal săptămânal, politic şi literar, sub direcţia lui Liubin Karaveloff;

„*Tâpan*“ (Toba) ziar satiric şi humoristic, apărea la Bucureşti 1869-1878;

„*Tîtaliste*“, ziar humoristic, apărea la Bucureşti.

Intreagă această presă bulgară ce se tipărea pe teritoriul României, era nu numai tolerată, dar chiar susținută de guvernele române, care protejau ideea bulgară cu toate consecințele ei.

In 1866 Ivan Cazabov şi Atanasie Andreev au format împreună cu C. A. Rosetti şi Nic. Jippa o organizaţie revoluţionară bulgară, cu numele de „*Comitetul Central*“ cu sediul în Bucureşti şi comitete afiliate la Ploieşti, Brăila, Galaţi, Focşani, Giurgiu, etc. Sufletul acestui Comitet era Racovski (nu renunțatul doctor Racovski de mai târziu).

Pe atunci presa bulgară propaga:

a) redeşteptarea sentimentului naţional bulgar şi a Patriei bulgare;

b) instruirea poporului, propagând ideea înfiinţării de şcoli şi biblioteci populare bulgare;

c) insurecţia contra jugului turcesc.

Mulți români au contribuit cu colaborarea și cu punga lor la această presă bulgară.

Pe atunci însă tehnica ziarelor bulgare lăsa foarte mult de dorit; totuşi această presă a trăit numai graţie patriotismului bulgariilor refugiaţi, a românilor ce i-a susținut moral şi material, cum şi graţie toleranţei guvernelor române, care nu țineau seamă de protestele Turciei.

După războiul din 1877/78 în care mica bravă armată română, a luptat alături de armata rusă la eliberarea Bulgariei, presa bulgară din România dispără cu totul, apărând la Sofia şi provincii cu două tendințe:

a) consolidarea statului;

b) grija soartei conaţionalilor aflați în afara Bulgariei.

Voiu trece peste această perioadă şi voi ajunge la 1911, când eu eram de un an în Bulgaria şi eram în măsură să citesc perfect limba bulgară.

In anul 1911 apăreau în Bulgaria 116 ziar și reviste la Sofia și 123 în provincie.

Am căutat să cunosc întreaga presă bulgară și prin eliminare am ajuns să citeșc zilnic 18 ziar din Sofia și 3 ziar din provincie ce apăreau în format mic.

Din Sofia:

Vecerna Poșta (Poșta de seară) independent, cu tendințe liberale;

Dnevnik (jurnalul) independent și informativ (al generalului Savoff).

Utro (Dimineața), care de fapt era o ediție de dimineată a lui *Dnevnik*;

Den (Ziua), organul progresiștilor.

Kambana (Clopotul) socialist.

Rietch (Cuvântul) organ naționalist.

Balkanska Tričuna (Tribuna Balcanilor), organ naționalist.

Narodne Glas (Glasul poporului), liberal.

Volia (Voința) Stambulovist.

Toate aceste zare zilnice, informative, sunt alcătuite pe baze de Societăți în nume colectiv sau comandită.

Ziarele sunt conduse de profesioniști.

Printre jurnalele cu caracter politic sunt zarele:

Preporozetz (Clopotul-Zurgălu) din 1897 al partidului radical-democrat cu tendințe guvernamentale.

Mir (Pacea) din 1894 al partidului naționalist.

La Bulgarie din 1897 oficios în limba franceză, pentru informația străinătății.

Nov Vek (Noul Secol) din 1899 al partidului național-liberal.

Narodni Prava (Drepturile poporului) din 1888 al partidului liberal (radoslavist).

Rabotnicheski Vestnik (Gazeta lucrătorilor) din 1896 al partidului socialist.

Radical, 1910 organ al partidului radical.

Svobodno Slovo (Cuvântul liber), 1905 organ al partidului liberal, nuanța Tonceff.

Narod (Poporul) 1911 organ al partidului democrat.

Citeam zilnic aceste zare, pentru că nu numai că găseam căte o informație cu caracter militar, dar urmăream și parte politică.

In afară de acestea, citeam:

Vcenni Izvestia (Informațiunile Armatei) ce apărea dela 1891 ca organ al ministerului de războiu.

Din provincie:

Varnenski Novini (Noutățile din Varna) jurnal de informații.

Jug (Sudul) dela Filipopoli, jurnal de informații.

Russendska Poșta (Poșta Ruseiucului) jurnal de informații.

In toate aceste zare, un atașat militar poate citi multe lucruri interesante, cari pentru alții par lucruri fără interes. Aș putea da multe exemple de știri culese din zarele bulgare, care au fost atunci foarte concluziente pentru mine.

In Bulgaria, propaganda în scopul anexării Dobrogei întregi, era curentă, ea se făcea cu o mare perzistență. Astfel, colonelul

Kantargieff intr'un curs de geografie pentru şcoalele militare, după ce face descrierea Dobrogei din punct de vedere orografic, hydrografic, etc., spune:

„Românii înțeleg prin Dobrogea acea parte a Bulgariei de Nord care le-a fost cedată prin tratatul dela Berlin”.

Va să zică Bulgarii susțin că Dobrogea face parte din Bulgaria, ei uită intenționat că România are drepturi istorice asupra ei, că după războiul glorios din 1877/78, ne-a fost cedată din teritoriul turcesc în schimbul Basarabiei, în schimbul săngelui românesc sărat pentru nașterea acestei Bulgarii veșnic nerecunoscătoare.

In armata bulgară există „Manualul de teorie a tinerilor soldați de toate armele“ aprobat de ministerul de războiu bulgar în Martie 1907 și recomandat șefilor de trupe prin diverse ordine în anii următori; în acest manual se scrie categoric că:

„Dobrogea este o parte din Bulgaria încă nedesribată”.

Am prezentat Marelui Stat Major român un asemenea „Manual“ cu Nr. 71 din 2 Noembrie 1911.

Statul Major Bulgar într'o broșură de 155 pagini intitulată „România și armata sa“ a dat un rezumat al României și mai cu seamă a armatei sale, cuprindând organizare, efective, material, mobilizare, formațiuni de răz-

boiu, etc., etc., nu se uită a se da o fotografie cum ar trebui să se distrugă o pilă a podului dela Cernavoda. Am prezentat această lucrare a Statului Major bulgar, Marelui Stat Major al nostru.

Am găsit în presa bulgară din diferiți ani, manifestațiuni ocazionale bulgare mai favorabile față de România, astfel pot cita:

a) La 1880 Prințul Carol al României face o vizită Prințului Alexandru Battemberg la Rusciuk. Cu această ocazie Mitropolitul bulgar vorbește în limba română arătând: „recunoștință pe care o datoreză Bulgaria față de România, pentru toate binefacerile și ospitalitatea mare pe care Români au oferit-o intotdeauna bulgarilor și pentru însemnata parte ce au luat la eliberarea Bulgariei”.

b) La 1897 Prințipele Ferdinand al Bulgariei răspunzând vizitei Regelui Carol în Bulgaria, la o serbare ce a avut loc la 23 Iulie 1897 la Castelul Peles, toastează: „sunt cu totul fericit de a mă găsi în sânul națiunii române, de care țara mea e strânsă cu atât de legături...“

c) La 1902 implinindu-se 25 ani dela războiul din 1877/1878, Regele Carol I-iu vizitează câmpile de luptă dela Plevna, fiind primit de Prințipele Ferdinand al Bulgariei. Primarul Ruscucului spune: „...Suveranul frumoasei și ospitalierei țări, care în timpuri de restrîște a fost un refugiu pentru bulgari ce fugeau de persecuția turcească, care a împărășit cu noi durerile și bucurile...“

d) In Noembrie 1912 Geșoff scrie în ziarul Mir: „Mari nostri revoluționari, scriitori și luptători, Racovsky, Maravelov, Botiov, Hagi Dimitrie, Stefan Caragea, P. Hitov și întreaga pleiadă, au putut scrie numai pe pământul sfânt al României, să agite și să semene sămânța revoluției, a redeștepărei po-

litice. Numai în România revoluționarii au putut să-și organizeze trecerile lor peste Dunăre în Turcia..."

Un lucru mă fixasem citind presa bulgară, majoritatea ei era contra României și poporului românesc. Dacă însă din când în când, era și cîte un articol sau idee binevoitoare, aceasta era o raritate, care nu putea abate avalanșa de ponegri și insulte adresate României. Aceste nedreptăți m'au amărât foarte mult și m'au îndreptățit să spun că acest popor are memoria foarte scurtă, uită trecutul binevoitor al României dinainte de 1877-78, uită săngele sărsat de România pentru a-i da lui viață, uită că și după 1878 Bulgaria a fost ajutată de România. Am ajuns la convingerea că fiindcă uită, urăște și fiindcă urăște, insultă. Acest popor este lipsit de simțământul recunoașterii, care, dacă pentru un om este o podobă, pentru un popor nu poate fi decât un titlu de onoare, care prezintă o chezăsie de securitate în viața internațională. De această atitudine a poporului Bulgar este mult vinovat și Regele Ferdinand al Bulgariei. El ură România și Dinastia Română, a urit pe Marele Rege Carol I-iu, din „*Der Hohe Hohenzollern*” nu-L scotea, un urât pe nobilul Rege Ferdinand al României. Am simțit bine, foarte bine acest lucru, timp de peste trei ani, cât am stat în Bulgaria, deaceea am avut și am și astăzi un dispreț suveran pentru

fostul Rege Ferdinand al Bulgariei. Mi se va spune, că aceea ce afirm eu aici, nu este diplomatic; cred, aşa o fi, dară am o scuză, ceea ce spun este perfect adevărat.

4. MAJORATUL PRINTULUI BORIS

18 Ian. 1912

Printul Boris s'a născut la 18 Ian. 1894. Botezat imediat catolic și rebotezat ortodox la 2 Fev. 1896. Major la vîrstă de 18 ani, 18 Ianuarie 1912.

„Inalt, figură fină, ochii albaștrii expresivi, nasul aquilin al Bourbonilor, este intelligent, citește mult, este în contact numai cu bărbăti serioși bun caracter, prudent, rezervat, așă putea zice chiar timid, loial, este iubit de bulgari având aceeași religie ortodoxă ca și ei. A făcut studiile numai la Sofia, având și doui profesori francezi pe d. Bourboulon și pe d. Chèvremont. Este botanist, îl place mecanica, se interesează de locomotivele de cale ferată, pe care învață să le conduce. Îl plac sporturile. Dacă nu-și va insuși din apucăturile reale ale părintelui Său cred că va fi un bun Rege pentru poporul bulgar”.

Țarul Alexandru al III-lea al Rusiei moare la 20 Octombrie 1894, căruia îl urmează nefericitul Țar Nicolae al II-lea.

Bulgaria căuta apropiere de Rusia. În acest scop în Iunie 1895 s'a trimis în Rusia o deputație, în cap cu Mitropolitul Clement, să ceară bunăvoieță Țarului Nicolae și ierarhia Rusiei.

Țarul Nicolae pune condiția: fondarea unei

dinastii ortodoxe la Sofia. Aceasta înseamnă, botezul lui Boris în religia Ortodoxă.

Prințul Ferdinand începe a ceda, Prințesa Maria Louisa este contra. Printul Ferdinand, cu toate că nu prea crede în Dumnezeu, îl îngrijorează eventualitatea unei excomunicări din partea Papei, totuși „se decide“, după cum afirmă el, a face: „marele sacrificiu“.

La 7 August 1895, întreg Consiliul de Miniștri se prezintă principesei Maria Louisa și o roagă să cedeze dorințelor Țării, într'un act atât de important pentru Bulgaria.

Prințesa Maria Louisa nu răspunde, cere timp de reflexiune.

Principesa Clementina, mama Regelui cedează, contra voinței întregii Familii și insistă a conveni cu toții la trecerea Printului Boris la ortodoxism.

In fine, după lungi desbateri în familie, Printul Ferdinand anunță la 6 Noembrie 1895 Sobraniei:

„Că este decis a face marele sacrificiu“.

Cu o zi înainte (la 5 Noembrie) Principesa Maria Louisa născuse pe Printul Ciril.

La 13 Ianuarie 1896 Printul Ferdinand se duce la Vatican, cerând Papei Leon al XIII-lea¹⁾, să nu se opună la conversiunea

1) Papa Leon al XIII-lea a murit la 1903, după el a venit Piul al X-lea, până la 1914 când vine Papa Benoit al XV-lea.

fiului său și să-l scutească de mai rău.

Papa spune Printului:

„Abdiquez, monseigneur, abdiquez“.

La 2/15 Februarie 1896 are loc la Sofia botezul printului *Boris în religie Ortodoxă*: Țarul Nicolae al II-lea este naș prin delegație și recunoaște pe printul Ferdinand ca Print al Bulgariei.

Papa excomunică pe Printul Ferdinand.

Maria Louisa pleacă cu printul Ciril din Bulgaria, dar după trei luni revine.

Printul Ferdinand, după excomunicarea Papei, s'a gândit desigur că decât să abdice și deci să-și piardă coroana, mai bine să admită confirmarea Printului, reamintindu-și desigur de *Henri IV*, care abjură le religia protestantă și trece la religia catolică, după care intrând în 1593 în Paris, spune:

„Paris valait bien une messe“ și istoria a făcut mai mult decât a-l absolvi, ea l-a glorificat.

Printul Ferdinand după ce a fost excomunicat a spus :

„Știam că voi fi expulzat din religia Occidentului, care a aruncat anatemă asupra mea. De astăzi înainte, privirea mea se va îndrepta spre aurora aurită a Orientului. Ea va infășura cu razele sale dinastia mea și opera mea din Bulgaria“.

Dela aceste idei, trecuse 16 ani și 18 ani trecuse dela nașterea Printului Boris.

Acum, la 20 Ianuarie 1912, au loc serbări la Sofia cu ocazia majoratului Prințului Boris. La aceste serbări au fost invitați toți prinții moștenitori ai statelor balcanice :

Prințul Ferdinand al României,
Prințul Alexandru al Serbiei,
Prințul Constantin al Greciei,
Prințul Danilo al Muntenegrului.

Pe timpul serbării, Regele își dădea aere de conducător al politicei balcanice, urmărind manifestarea în fața Europei a *blockului balcanic*; care de fapt încă nu există, căci chiar în acest timp Bulgaria trata cu Serbia sub ochiul mai mult decât binevoitor al Rusiei, un tratat de alianță (ce de fapt s'a și încheiat la 29 Fv. 1912) contra Turciei, contra căreia urma să intre și Muntenegru și Grecia (a intrat la 16 Mai 1912). România nu era pusă la curent cu această chestiune.

Dar pentru Regele Ferdinand al Bulgariei, această serbare a majoratului, avea pentru moment un dublu avantaj:

A arăta tuturor că fiul său devenind *major*, rămâne prin voință Sa credincios religiuniei ortodoxe.

Cum prințul Boris accepta acum numai prin voință Lui această religie, Regele Ferdinand spera că excomunicarea va fi ridicată de Papă.

Actul de excomunicare al Regelui Ferdi-

nand a fost abolit abia după 1914 de Papa Benoit al XV-lea, deci excomunicarea sa a înținut 18 ani.

Cu această ocazie, s'a întâmplat o chestiune care nu e lipsită de interes, la dejunul de onoare oferit misiunilor străine la care au participat:

Alteța Sa Imperială Marele Duce Andrei Wladimirovici al Rusiei,

Alteța Sa Regală Prințul Frederic Leopold al Prusiei,

Alteța Sa Regală Prințipele Ferdinand al României,

Alteța Sa Regală Prințipele Constantin Duce de Sparta al Greciei,

Alteța Sa Regală Prințipele Alexandru al Serbiei,

Alteța Sa Regală Prințipele Danilo al Muntenegrului.

După protocol, în ordinea de mai sus trebuiau să fie aşezăți la dejun șefii misiunilor, dar pentru motive ce nu le-am cunoscut atunci, Prințipele Ferdinand al României a fost trecut după Ducele de Sparta (față de care se îndreptase toate amabilitățile și atențiunile Regelui). Cum am observat aceasta, am vorbit chiar atunci, pe loc, cu d-l Ghika, ministrul României, care mi-a spus că și D-sa observase aceasta, am vorbit și cu generalul adjutanț Robescu care însoțea pe Print, am-

bii au recunoscut că am dreptate, chiar Prințipele Ferdinand al României, bland și plin de bunăvoiță cum era intotdeauna, mi-a spus:

„ai dreptate, dar nu trebuie făcut nimic, după ce voiu trece Dunărea, vei face aşa fel ca să se ştie că nu s'a păstrat protocolul“.

In această chestiune, eu am văzut atunci nu o scăpare involuntară de protocol, ci o intențione din partea Regelui Ferdinand al Bulgariei, care nu putea uita chestia „Lânei de aur“, pe care Prințipele Ferdinand al României o avea și el n'o avea. Mai târziu mi-am dat seama că Regele Ferdinand al Bulgariei a mai avut un motiv. El în acel moment era sigur de alianța bulgaro-sârbă (care s'a iscălit apoi la 29 Fev. 1912); acum umbra să ajungă la un acord și cu Grecia, de aceea toate atenționile sale se îndreptau spre Ducele de Sparta.

5. ALIANȚA SÂRBO - BULGARA

La 12 Martie 1912 mi s'a comunicat în mod foarte discret, că în urma tratativelor secrete duse între Bulgaria și Serbia, timp de un an, sub auspiciile Rusiei, s'ar fi ajuns încă dela 29 Februarie 1912, să se fie încheiat și semnat la Sofia :

1. „Un tratat de amicitie și alianță între Regatul Bulgariei și Regatul Serbiei“.

2. „O anexă secretă la tratatul de amicitie și alianță între Regatul Bulgariei și Regatul Serbiei“.

Această știre foarte importantă dar și foarte ingrijitoare, nu o puteam raporta, fără a o fi controlat. Era dela sine înțeles, că o alianță chiar defensivă, între două State, are intotdeauna un vîrf îndreptat contra unui alt Stat. Câteva zile am sondat în special legațiile Austro-Ungară și Rusă, dar nu am putut afla decât ceea ce cu toată discrețiunea mi se comunicase anterior.

La 20 Martie am fost întrebat din cercul legației franceze din Sofia:

„dacă știu ceva asupra unei alianțe sârbo-bulgare ce s'ar fi încheiat contra Turciei, și dacă alianța nu ar prevedea vre-un angajament subsidiar cu privire la Rusia în cazul când statu quo ar fi rupt“.

Am răspuns:

„vă pot spune cu toată discrețiunea, că de căteva zile am aflat că s'ar fi încheiat un tratat de alianță și o anexă secretă încă dela 29 Februarie, dar nu știu cuprinsul lor“.

La 1 Aprilie colonelul Romanowschi mi-a confirmat:

„că între Bulgaria și Serbia s'a încheiat o alianță defensivă de protecție a intereselor reciproce, în caz de modificare a statu quo-ului balcanic, sau în cazul agresiunii din partea unei terțe puteri, contra unei din cele două părți contractante. Tratatul mai prevede că înainte de a trece la acțiune, ambele puteri contractante sunt obligate de a consulta Rusia“.

La spusa mea că acest tratat înseamnă războiu, col. Romanowschi mi-a răspuns :

„că Rusia nu urmărește decât statu quo, dar că

dealtele momentul ar fi favorabil de a se regula și chestiunea Macedoniei".

I-am replicat că numai pe calea armelor s-ar putea regula această complicată chestiune; col. Romanowschi nu m'a deszis.

Seara, am întâlnit pe Prințul Uruzoff (secretarul legației Ruse), cu care am legat o lungă conștientizare; el a fost ceva mai limbuit, mi-a spus:

„că Rusia vrea statu quo și că războul poate fi numai în următoarele cazuri: dacă statele balcanice îl vor declara Turciei, dacă Austro-Ungaria ar reocupa Sandjaciul Novi-Bazar, sau dacă ea s'ar amesteca în Albania".

I-am răspuns râzând că:

„aceasta înseamnă statu quo numai până când se declară războul".

Acest mod de a vedea și de a susține chestiunea era specific rusesc.

Partea curioasă este că o comunicare pe care mi-a făcut-o lt. col. Lyon, atașatul militar englez. El mi-a spus două lucruri:
„că Rusia a comunicat la Londra că s'a încheiat un tratat de alianță între Serbia și Bulgaria", apoi mi-a mai spus că:

„într-o conștientizare pe care ar fi avut-o Tarul Rusiei cu Buchanan, ambasadorul Marii Britanii la Petersburg, i-ar fi spus acestuia, că el se teme că va însucri în scurt timp un războul între Turcia și Statele Balcanice și că Rusia se va vedea silită să susțină aceste State contra Turciei, în care timp Austria va ataca Rusia".

Mai mult ceva:

„Tarul ar fi promis Angliei un tratat de alianță".

La 2 Aprilie 1912 mi s'a comunicat dela prima sursă (aceea din 12 Martie), că tratatul este îndreptat în principiu în contra Turciei, ceea ce știam și dela col. Romanowschi, iar la 8 Aprilie am citit copia textului tratatului și Anexei secrete, dar dintr-o singură și rapidă citire a fost imposibil ca să rețin textul, am reținut principiile, pe care după o jumătate oră, le-am și asternut pe hârtie.

La 12 Aprilie am reușit să am din nou copia tratatului și Anexei, dar cum trebuia să le dau imediat înapoi, am stenografiat rezumatul lor. Il dau așa cum l-am scris atunci :

Tratatul

„Art. 1. Ajutor reciproc cu totalitatea forțelor, dacă unul din cei doi contractanți ar fi atacat de unul sau mai multe puteri.

Art. 2. Dacă o mare putere ar anexa, sau ocupe cu trupe orice teritoriu din Peninsula Balcanică ce se acum sub stăpânirea turcă, cele două puteri contractante își dau ajutor cu totalitatea forțelor.

Art. 3. Pacea se va închela de comun acord între cele două puteri contractante.

Art. 4. Prevedea închelarea unei convențiuni militare între ziua 25-a dela semnarea tratatului și în răstimp de două luni.

Art. 5. Tratatul și convențiunea militară vor fi valabile până la 31 Decembrie 1920.

Art. 6. Prevedea facerea tratatului și convențiunii militare în dublu exemplar.

Art. 7. Păstrarea secretului".

Anexa secretă

„Art. 1. În caz că situația din Turcia ar pune în pericol interesele părților contractante, și una din părți ar fi convinsă că e nevoie să facă o acțiune militară, va cere concursul celeilalte părți, dacă ele nu cad de acord, se vor adresa Rusiei, care va decide, deciziu care este obligatorie ambelor părți.

Art. 2. Recunoașterea reciprocă a teritoriilor revendicate: Bulgaria asupra teritoriilor dela Est de Rodopi și râul Struma; Serbia asupra celor dela Nord și Vest de Char-Planina.

Se fixa chestiunea teritoriilor cuprinse între Char-Planina-Rodopi-Marea Egee și lacul Ohrida. În caz de neînțelegere Impăratul Rusiei decide.

Art. 3. Tratatul, Anexa secretă și Convențiunile militare, urmăru să fie comunicate Rusiei.

Art. 4. Orice neînțelegere ce ar rezulta, se va susține deciziunii Rusiei.

Art. 5. Prevedea păstrarea secretului“.

Se vede clar că acest Tratat și Anexă, erau făcute sub auspiciile Rusiei și erau îndreptate nu numai contra Turciei, ci eventual și contra Austro-Ungariei (art. 2 al Tratatului). Ele cuprindeau germanele războiului, asigurând în același timp hegemonia Rusiei asupra Bulgariei și Serbiei; aceasta rezulta din faptul că Rusia devinea arbitru tuturor chestiunilor ce interesau cele două state, ceea ce era un foarte mare pericol pentru România. După cum deține, era pericol chiar și pentru Bulgaria.

Am întrebat dacă s'a schițat ceva din con-

venția militară. Mi s'a spus că nu, dar că mai târziu se va face desigur o convenție militară detailată, conform Art. 4 din Tratat.

In tot cazul, impresia ce am avut, imediat ce am cunoscut textul tratatului, a fost:

1. Că acest Tratat va căpăta o extensiune, la el alipindu-se și Grecia printr'un nou tratat.

2. Că România este înălțatură de Rusia, sub motiv că ea face parte din Tripla Alianță.

3. Că Bulgaria vrea să joace primul rol în capul ligei balcanice, ceeace nu ar mai fi fost cazul dacă ar fi intrat și România.

* * *

La 9 Aprilie 1912 avusese loc la Palatul Regal din Sofia, un dîneu dat în onoarea Prințului Stelberg și Prințului Lynar, ambii Germani și în trecere prin Sofia. La acest dîneu nu au fost invitați din corpul diplomatic decât ministrul Germaniei, însărcinatul de afaceri al Belgiei cum și Baronul Mittag, însărcinatul de afaceri al Austro-Ungariei. La 11 Aprilie prietenul meu, lt. col. Laxa, atașatul militar al Austro-Ungariei, îmi comunică strict confidențial un lucru foarte interesant, anume ceeace Regele Ferdinand a spus Baroului Mittag.

Regele a spus :

„Asupra Europei apasă acum o atmosferă foarte grea, care te sufocă“.

Apoi regele a adăugat :

„Aș însotî foarte bucuros pe fiili mei în voiajul interesant ce-l vor face pe excelentul vas „Thalia”, dar în aceste timpuri grele, aceasta ar fi imposibil. Eu prezic că de aci în 18 luni va isbuini războiul, la care vom lua cu toții parte“.

Cu acest intunecos pronostic Regele s'a despărțit de Baronul Mittag.

Pentru mine spusele Regelui Ferdinand al Bulgariei erau perfect lâmuritoare. Singurul lucru care mă mai încurca era prezicerea lui că : „de aci în 18 luni va isbuini războiul“, aceasta ar fi venit în Octombrie 1913, poate că prezicerea lui în acel moment era sinceră, dar fiindcă-l cunoșc bine, nu cred în această sinceritate.

Tare pe ceea ce dobândisem și aflasem, am plecat la București, iar în ziua de 14 Aprilie, m'am prezentat Regelui Carol I-iu, căruia i-am prezentat în scris „Tratatul“ și „Anexa“. Mi-a ordonat să păstreze absolută discreție și să plec înapoi la Sofia, să controlez știrea și imediat ce voi avea confirmarea să mă întorc la București.

Deci dela 14 Aprilie 1912, Regele Carol I-iu al României știa despre alianța sârbo-bulgă-ră, care deși nu era îndreptată direct contra României, aceasta nu putea rămâne cu brațele încrucișate, privind cum Bulgaria se mă-rește. Nu putea să facă ceea ce făcuse Fran-ța la 1866, cu atât mai mult cu cât se știa că

Bulgaria râvnește la întreaga Dobrogea, pen-tru care făcea și o mare propagandă în ar-mată, școală și biserică (Raportasem acest lu-cru cu nr. 71 din 2 Noembrie 1911).

La 16 Aprilie am plecat la Sofia.

La 28 Aprilie m'am întors la București, ra-portând Regelui Carol I-iu, că : „am controlat știrea și că ea se confirmă“.

Atunci Regele mi-a spus :

„Mi-s'a confirmat și mie din sursă absolută sigură, că între Bulgaria și Serbia, s'a încheiat într'adevăr sub auspiciile Rusiei, un tratat de alianță secretă. Acum România trebuie să stea liniștită“.

Mai târziu am aflat că sursa Regelui Carol I-iu, fusese o scrisoare a lui Kiderlen Waechter (ministrul de externe al Germaniei) cu data de 2/15 Aprilie 1912. Este foarte intere-sant de știut de unde deținea Kiderlen infor-mațiunea. La 29 Fev. 1912 se semnase tratatul de alianță sârbo-bulgar făcut sub impulsia și directivele Rusiei. La 4 Martie Sazonov min-is-trul de externe al Rusiei informează pe con-tele Benkendorff ambasadorul Rusiei la Lon-dra, și pe Isvolsky, ambasadorul Rusiei la Pa-riș, că :

„s'a încheiat un tratat de alianță sârbo-bulgar în scopul apărării reciproce și pentru apărarea in-tereselor comune în cazul schimbării statului-quo in Balcani, sau in cazul unui atac din partea unei ter-țe puteri“.

Însărcinând pe ambasadorii ca în mod strict confidențial să informeze pe Sir Grey și pe Poincaré.

La legația Rusiei din Londra se afla ca secretar de Legație un oarecare Siebert, care însă de fapt era un spion al diplomației germane, el, imediat ce află nota confidențială de mai sus, o comunică la Berlin. Aceasta era sursa de informație a lui Kiderlen Waechter, care a transmis-o și Regelui Carol I-iu, probabil puțin înainte de 28 Aprilie 1912, zi în care eu mă prezentam Regelui.

Ziarul „*Le Temps*” din 24 Mai (6 Iun. 1912) publică o telegramă din Roma cu următorul cuprins:

„Aci s'a remarcat foarte mult un articol al revistei rusești „*Saprossy Gisny*“ care anunță că Serbia și Bulgaria au încheiat acum două luni, un tratat pentru împărțirea Macedoniei, după o linie ce ar trece dela punctul de frontieră sărbo-bulgar și care ar ajunge la lacul Ohrida. Acest tratat ar fi prevăzut cu semnătura celor doui suverani”.

Cele ce afirma „*Le Temps*” erau principal juste, se încheiau un „tratat”; dar nu „acum două luni”, ci „cu trei luni înainte” (29 Fev. 1912), lucru pe care-l știam dela 12 Aprilie 1912 și-l raportasem la 14 Aprilie 1912 personal Regelui Carol I-iu.

Numai în Septembrie 1912 se vorbea pe față, pela diferitele legații din Sofia, de o alință a tuturor statelor balcanice contra Turciei, lucru ce am raportat Regelui Carol I-iu și Marelui Stat Major cu Nr. 41 din 16 Septem-

brie 1912 (războiul s'a declarat la 5 Octombrie 1912).

Era deci cel mai mare interes pentru mine ca să aflu „Convenția Militară”, căci numai într-o asemenea Convențiune, se putea vedea modul cum armatele aliate vor opera, comanda lor, efectivele lor, contra cui, pe ce teatru de operație, ce măsuri se iau față de terți, deci și față de România, etc.

Conform art. 4 din tratat, urma ca Convenția Militară să se încheie în cel mult două luni dela semnarea lui. Cum Tratatul fusese încheiat la 29 Februarie 1912, urma ca la 29 Aprilie 1912 Convenția Militară să fi fost deja semnată; ori eu știam absolut sigur că Convenția Militară încă nu era încheiată.

Intors la Sofia, punctul meu permanent de observație, am urmărit chestiunea Convenției Militare, dar nu am putut afla nimic. Cum însă eu eram atașat militar și la Belgrad, m'am dus după aceasta și acolo. Pentru mine era absolut interesat să știu deplasările celor doui șefi de Stat Major, căci unul din doi trebuia să se ducă numai decât la celălalt ca să discute, să redacteze și să semneze Convenția Militară.

In adevară, la 16 Iunie 1912 mi s'a comunicat că generalul Putnik, șeful Statului Major sărb a plecat incognito în Bulgaria. Acum eram sigur că scopul venirii sale nu putea fi decât perfectarea Convenției Militare.

M'am mirat mult că și generalul Ficeff plecase din Sofia; nu greu mi-a fost să aflu că s'au dus la Varna. De aci am dedus că la Varna ar fi trebuit să se întâlnească cei doi șefi de Stat Major.

In acel timp am întrebat la legația sărbă de maiorul Kalafatovici; mi s'a comunicat că a plecat la Belgrad, ceeace nu era exact. Peste două zile o doamnă ducându-se în vizită la doamna Kalafatovici, a văzut o carte poștală ilustrată a portului Varna scrisă într'o limbă slavă. Când doamna mi-a comunicat acest lucru, am tras concluzia sigură că la Varna se tratează convenția militară. Într'adevăr, la 22 Iunie mi s'a confirmat acest lucru.

Trebue să mărturisesc că secretul cuprinsului convențiunii militare, s'a păstrat foarte bine. Știam că în convenție se va trece ceva contra României, dar ce anume, nu am știut atunci. Totuși știrea era importantă, de aceea am plecat la 24 Iunie la Sinaia, spre a o raporta Regelui Carol I. Aci am aflat că și guvernul român era în posesiunea cuprinsului tratatului bulgaro-sârb, (pe care-l prezentasem și eu Regelui Carol I încă dela 14 Aprilie). Guvernul român nu putea în acel moment să ia altă atitudine față de acest tratat, decât atitudinea de expectativă și de neutralitate, căci altceva nici nu ar fi putut face, deoarece în Iunie 1912 războiul contra Turciei nici nu începuse.

Sofia. Palatul Regal

Deabia la 27 Dec. 1912 am fost în măsură să raporteze personal Regelui Carol I-iu că : „știam sigur că convenția militară bulgaro-sârbă, are un articol care era indreptat contra României, dar încă nu cunosc litera lui, însă sensul ar fi că „Serbia trebuia să ajute Bulgaria, dacă aceasta ar fi atacată de România“.

La cele raportate de mine, Regele Carol I-iu a spus:

„prevăd că alianța bulgaro-sârbă nu va avea o lungă durată, ea ca intotdeauna nu va supraviețui victoriei comune, și atunci, dar numai atunci va veni ceasul României!“.

Trebue să mărturisesc că dela Regele Carol I-iu am auzit pentru prima dată această profeție, care s'a realizat punct cu punct, cu începere dela 13 Martie 1914 și până la 16 Iunie 1913, când Bulgaria au atacat pe Sârbi.

Cu acea ocazie am prezentat Regelui Carol I-iu și un „Memoriu asupra stării actuale (27 Dec. 1912) a armatei bulgare“, care memoriu a interesat mult pe Rege.

După cum am spus anterior secretul textului convențiunii militare sârbo-bulgare s'a păstrat foarte bine; totuși am putut dobândi la 8 Fev. 1913 textul original al acelei convențiuni încheiate la 19 Iunie 1912, deci abia aproape după 8 luni, lucru ce am raportat cu telegramele cifrate 150 și 152 din 8 Februarie 1913.

Iată textul stenografiat de mine în rezumat,

Gen ral G. A. Dabija

asa cum 1-am prezentat Regelui Carol I-iu la 20 Fev. 1913:

„Art. 1. Se fixau efectivele ajutorului reciproc datatorat, Bulgaria cu cel puțin 200.000 oameni și Serbia cu cel puțin 150.000 oameni.

Art. 2. (Acesta era foarte important pentru România):

Dacă România atacă Bulgaria, Serbia este datore să-și declare îndată războul și de a îndrepta contra ei o forță armată, care nu poate fi inferioară de 100.000 oameni, fie pe Dunărea mijlocie, fie pe teatrul de operațiuni din Dobrogea.

In cazul când Turcia va lucea ofensiva contra Bulgariei, Serbia se angajează a pătrunde în teritoriul turc și de a detășa din forțele sale mobile o parte care nu poate să fie inferioară la 100.000 oameni și de a o îndrepta pe teatrul de operație al Vardarului.

Dacă în acest moment Serbia se găsește singură sau împreună cu Bulgaria în războul cu o tertă putere, ea va îndrepta toate forțele disponibile contra României sau Turciei.

Art. 3. (Foarte important).

Dacă Austro-Ungaria atacă Serbia, Bulgaria se angajează să declare imediat războului Austriei și de a trimite în Serbia o armată compusă din cel puțin 200.000 oameni și care unită cu armata sărbă, să lucreze defensiv sau ofensiv contra Austro-Ungariei.

Bulgaria este deasemenea tinută ca să dea Serbiei concursul său armat în cazul când Austro-Ungaria, sub un pretext oarecare, cu sau fără asentimentul Turciei, ar trimite trupele sale în Sandjiacul Novi-Bazar și Serbia s'ar găsi obligată de acest fapt de a-i declara războul; sau dacă în scopul apărării proprietelor sale interese Serbia ar îndrepta armata sa în Sandjiacul Novi-Bazar, provocând astfel un conflict armat cu Austro-Ungaria.

Dacă România ar lucea ofensiva contra Serbiei,

Bulgaria se angajează de a ataca armata de îndată ce aceasta va fi trecut Dunărea și pătruns în teritoriul sărbesc.

Convenția militară urmează apoi cu articolele 4-14, tratând diferite chestiuni de detaliu în ce privește operațiunile, comandamentul, aprovizionările, trofeelete luate, armistițiul”.

Regele Carol I-iu citind în fața mea la 20 Fev. 1913 convenția militară, mi-a spus:

„1. Chestiunea art. 2 este gravă și va trebui lucrat în sensul de a nu se putea realiza;

2. Slăbirea Turciei înseamnă slăbirea României;

3. Trebuie acționat în sensul ca să se păstreze statu quo, și dacă nu se va putea, atunci România trebuie să dobândească compensații. Bulgarii știu de mult aceasta”.

Atunci nu am știut exact la ce face aluzie Regele Carol I-iu, mai târziu însă am aflat că în 1902, cu ocazia când regele a fost în Bulgaria, a spus lui Daneff următoarele:

„că dacă Bulgaria se va arunca asupra Macedoniei, se vor putea provoca evenimente nedorite“.

* * *

Trebue să pun că după Iunie 1912, atașatul militar sărb la Sofia, maiorul Kalafatovici, carea avea pentru mine o mare prietenie și pentru România o mare simpatie, de căte ori mă întâlnea; și ne întâlneam destul de des, îmi spunea:

„Serbia și România au trăit totdeauna în pace, ele au un ideal comun; până când nu vom realiza acel ideal, nu trebuie ca să facem un pas greșit. Chiar dacă Serbia ar fi nevoie pentru oportunitate

să se lege acum de Bulgaria, România să nu uite idealul comun ce-l are cu Serbia, ideal care nu poate fi decât eliberarea populațiunilor sârbo-croate și române ce stau sub jugul Ungariei".

Cum acestea erau ideile pe care maiorul Kalafatovici le desvolta în con vorbirile ce le aveam amândoi, de la 16 Iunie 1912 — Martie 1913, eu care cunoșteam din 8 Februarie 1913 cuprinsul art. 2 al convenționii militare sârbo-bulgare, înțelegeam foarte bine ceeace-l făcea pe maiorul Kalafatovici să vorbească, așa cum vorbea.

Trebue să reamintesc aci, că după 5 Oct. 1912 (declararea războiului contra Turciei) începuse și în România un curent războinic contra Bulgariei. Acest lucru îngrijora foarte mult pe sârbi, cari erau în curent cu tratatul de alianță bulgaro-sârb și mai cu seamă cu prevederile art. 2 al convenției militare din 19 Iunie 1912, care era îndreptat în mod formal în contra României.

Sârbii, ca buni și sinceri aliați cu bulgarii, desigur că în acel timp nu s'ar fi dat în lături dela executarea tratatului și ar fi dat bulgarilor ajutorul de 100.000 cameni pe teatru de operație din Dobrogea contra României, de aceea mai orul Kalafatovici ținea atunci a-tât de mult pentru ca România să stea liniștită. La 15 Dec. 1912 Bulgaria a cerut Serbiei sprijin cu armata contra României, dar Sârbi au refuzat (a se vedea ziua de 15 Dec. 1912).

Mai târziu însă, și anume după 13 Martie 1913, lucrurile s'au schimbat cu totul, ceeace la Iunie 1912 (când s'a încheiat convenția militară) nu era de prevăzut, după cum nu era de prevăzut nici imediat după începerea războiului contra Turciei (5 Oct. 1912). Repet aci, că Regele Carol I-iu a prevăzut desfarea alianței sârbo-bulgare încă dela 27 Decembrie 1912; numai acestei prevederi se dătoresc faptul că România a luat atitudinea de neutralitate; căci altfel, atunci ar fi avut deafeacă nu numai cu Bulgaria, ci și cu Serbia.

6. ALIANȚA BULGARO-GREACA

Încă din 27 Septembrie 1917 se începuseră oarecare tratative între Panas, ministrul Greciei la Sofia și Teodoroff, ce era ad-iterim la ministerul de externe, relativ la un ajutor reciproc ce și-ar da Grecia și Bulgaria, în cazul unui atac din partea Turciei. Dar nu s'a ajuns la nici un acord.

La 8 Iunie 1912 am aflat însă, că dela 16 Mai se încheiașe un „Tratat de alianță între Bulgaria și Grecia“. Lucrul ce mi s'a confirmat și din cercul legației ruse, care mi-a spus că :

„Geșoff, primul ministru bulgar, a comunicat domnului Nekludow ministrul Rusiei, că tratatul dintre Bulgaria și Grecia a fost semnat“.

Deci din două părți mi se comunicase acelaș lucru, imediat am raportat Regelui Carol I-iu.

La 19 Iulie 1912 am aflat din cercul legației franceze din Sofia că :

„acordul greco-bulgar a fost semnat și că el ar fi defensiv“.

Că acordul se încheiașe încă dela 16 Mai 1912 o știam sigur, mi s'a părut cu totul greșită aserționea că „*acordul ar fi pur defensiv*“, căci deși nu cunoșteam cuprinsul Tratatului bulgaro-grec, totuși el nu putea fi încheiat decât în acelaș scop ca și acel bulgaro-sârb, atacul contra Turciei. Eram foarte curios să afli cuprinsul tratatului și mai cu seamă Convenționea Militară ce urma a se încheia între Bulgaria și Grecia. În acest scop, am urmărit zadarnic activitatea atașatului militar al Greciei, căpitanul Frantzis, căci convenționea militară s'a încheiat foarte târziu, tocmai la 22 Sept. 1912, deci s'a încheiat 5 zile după începerea mobilizării armatei bulgare (27 Sept. 1912), iar declararea războiului s'a făcut la 5 Oct. 1912.

7. VIZITELE REGELUI FERDINAND LA VIENA ȘI BERLIN

In Mai și începutul lui Iunie 1912 se așfase deja de alianța sârbo-bulgară, sgomotele surde circulau în toate legațiile, știi sigur că le-

gațiunea Austro-Ungară din Sofia știa că alianța sârbo-bulgară e îndreptată nu numai contra Turciei, ci și contra Austro-Ungariei.

La 18 Mai, Baronul Mittag îmi spune că :

„Rusia a patronat alianța balcanică, ea voind prin aceasta să-și ia revanșa pentru că Austria-Ungaria și-a anexat Bosnia și Herzegovina. Dacă tratatul balcanic nu cuprinde decât păstrarea statu quo-ului, dece secret asupra cuprinsului lui? Totuși păstrarea acestui secret mă face să cred, că el este îndreptat contra Austro-Ungariei.“

Cum eu cunoșteam la această dată, cuprinsul tratatului, i-am răspuns că nici România nu cunoaște textul, totuși eu bănuesc că atât timp cât Bulgaria va rămâne în limitele tratatului dela Berlin, cred că România nu va avea nimic de zis.

Ei bine, Regele Ferdinand își permite să se ducă la Viena la 18 Mai 1912, în vizită oficială, în dorință ca să audă cu propriile sale urechi, cum ce efect a făcut acolo alianța sârbo-bulgară, și dacă ar fi făcut un efect rău — cum desigur că nici nu putea fi altfel — să dea explicaționi.

El probabil că mai dorea să afle și dacă se știe ceva de tratatul bulgaro-grec.

La 25 Mai am primit dela un alt membru al legației Austro-Ungare din Sofia, următoarele stiri:

„Pare că ar fi cu adevărat o alianță între sârbi și

bulgari dar nu e absolut sigur¹⁾). Regele Ferdinand a spus contelui Berchtold (noul ministru de externe), că el este pacific și că vizita sa la Viena, este cea mai bună probă a intențiunilor sale pacifice și de confiență. Că speră că va găsi și la Majestatea Sa Impăratul și la Contele Berchtold, sprijinul necesar, pentru păstrarea calmului și ordinei în Balcani. Regele Ferdinand și-a exprimat opiniua, că Germania ar trebui să arate mai multă bunăvință pentru echilibrul contrastelor existente în Balcani.

Dela Regele Ferdinand atât s'a putut scoate; Regina Eleonora a fost însă mai vorbăreată. Ea a spus că situația etnografică a Macedoniei este de așa natură încât ar fi posibilă o demarcare a pretențiunilor bulgare, sărbe și grece".

Va să zică chestiunea era pusă clar. Cum am aflat dela prietenul meu cele ce am menționat anterior, am plecat la București, la începutul lunei Iulie 1912, am raportat la Sinaia Regelui Carol, care primise știri direct dela Viena, după con vorbirile Regelui Ferdinand cu Contele Berchtold, căci mi-a spus:

„da, este exact am stiut că Majestatea Sa Regele Ferdinand și Regina Eleonora au afirmat cele ce comunicăți dvs. acum".

Dar iată detaliiile con vorbirii avută de Regele Ferdinand, cu Contele Berchtold, la 19 Mai. Contele face împăratului un raport cu cuprinzul următor:

„Cu ocazia venirei sale la Viena, Regele m'a an-

1) Despre aceasta eu eram absolut sigur, lucru ce raportasem încă dela 14 Aprilie 1912.

gajat într-o conversație politică mai lungă. Majestatea Sa pleca după ideea că vizita sa la Viena dă cea mai bună probă de intențiile sale pacifice și de increderea ce o pune în viitorul cel mai apropiat. El ar fi venit, pentru a exprima Majestatei Sale, săpămul nostru prea grațios, veneraționea sa fără limită și devotamentul său neșirbit, el păstrând ferma credere că sfârșările sale pentru păstrarea calmului și ordinei în Balcani, va găsi la noi înțelegere și sprijin. În retorica sa, Regele se grăbea să preamărească marea valoare a relațiunilor amicale dintre Austro-Ungaria și Bulgaria. Amintirile tineretii sale sunt întrim legate de Viena. Toate tradițiile familiei sale sunt în legătură cu preamărită casă imperială. Din această cauză, ar fi adus pe filii săi în cavaoul capuținilor, în celebra Kapuzinergruft, pentru a-i face să se inchine înaintea mormântului Împăratessei Maria-Teresă, în scop de a le grava în memorie faptul că Mareea Împărateasă este deasemeni strămoșa lor. Primirea prea grațiosă ce ar fi găsit, el și ai săi, la Majestatea Sa, ar fi întărit încă sentimentele sale de devotament și de legătură, pe când în Bulgaria această probă de simpatie ar fi întărit un efort sincer.

Trecând la condițiunile politice interne din Peninsula Balcanică, Regele Ferdinand a vorbit cu accente pline de forță a inconvenientelor administrației turcești pe care Majestatea Sa le arată că o presă hidraulică, care sfârâmă corpurile și sufletele supușilor săi. Sub nou regim albanezii ar fi în special și dur lovită. Un popor de trei milioane plin de credință și cultivat ce ar trebui salvat dela peire.

Neunirea actuală nu ar fi decât aparentă. O direcție intelligentă ar putea uni această națiune cultivată și de a o ridica la „un nivel superior”. Majestatea Sa a adăugat: „eu nu sunt personal atins pentru că Bulgaria nu are ce căuta în Albania. Dar din cauza acestui popor Albanez și cu privire la marile lui calități de popor de munte viteaz, reco-

mand această țară în special atențiunici D-voastră binevoitoare". Aceasta trebuie înțeles ca o propunere de împărțire a sferelor de interes în Peninsula Balcanică, unde totuși nu era chestiune de Serbia. Indoielile mele întru ce privește posibilitățile de realizare a problemelor puse de Rege, nu-l puteau îndepărta de speranțele pentru viitor. Regele a spus: „ar trebui un Prinț strîn în capul Albaniei autonome, un Prinț care ar avea inteligența necesară și energia de a uni un popor împrăștiat și de a-l dirija”.

Intru ce privește politica germană, ea nu este pe gustul Regelui Ferdinand, după spusa sa „ea ar fi o politică meschină fără mari concepții, o politică cu orizont ingust, nu o politică mondială”.

In ce privește relațiunile Bulgariei cu Serbia și Grecia câteva apropouri ale Reginei Eleonora pe timpul conversației, m'au lămurit mai bine ca convorbirile cu Regele. Ea s'a pronuntat în sensul că situația etnografică în Macedonia ar fi suficient de stabilă pentru a face o posibilă demarcare a pretențiunilor respective a bulgarilor, a sărbilor și grecilor. Majestatea Sa a accentuat în special, cu această ocazie, că grecii formează un element cu care ar fi ușor de înțeles și că familia regală grecească s'ar bucura de simpatie la Sofia.

De atunci, noi am primit informații secrete asupra existenței unui Tratat bulgaro-grec. De altfel, după aluziile guvernului din Berlin, între Bulgaria și Serbia ar fi deja încheiată o convențiune cu caracter defensiv. Pare că convențiunea bulgaro-grecă nu a fost comunicată guvernului rus, pe când convențiunea bulgaro-sârbă a fost încheiată sub patronajul rusesc. Aceste stiri demonstrează că, dacă situația turcilor devine din ce în ce mai dramatică, statele balcanice ar fi gata să lucreze în comun.

Din acest lung raport al Contelui Berchtold

se deduc mai multe interesante chestiuni, care trebuesc comentate:

1. Regele Ferdinand se duce în Iunie 1912 la Viena, deși încheiaște la 29 Fev. 1912 un Tratat de alianță îndreptat și contra Austro-Ungariei, art. 1 și 2 nu lasă absolut nicio îndoială.

2. Regele face pe pacificul, deși se pregătea de războiu conform tratatului și anexei secrete din 29 Fev. 1912. E drept că încă nu era încheiată convenția militară dar ea putea fi încheiată în orice moment, principiile ei erau studiate.

3. Cum se impacă „venerația fără limite și devotamentul neștirbit” a Regelui, ce exprima Impăratului Franz Iosef în Iunie 1912 cu cele spuse d-lui ministru Paleologue la 9 Octombrie 1909, când făcea pe același Impărat Franz Iosef în mod indirect „ramolit” că „nu el guvernează”, că „bătrânul face gesturi de puodoare” și „simulare de onestitate”?! Regele Ferdinand uitase sau se făcea că uită, că cu câțiva ani mai înainte și anume în 1908 Impăratul Franz Iosef 1-a sprijinit să realizeze independența Bulgariei, iar el să se proclame Rege.

4. Preamărirea valoarei relațiunilor amicale dintre Austro-Ungaria și Bulgaria, era de un machiavelism revoltător, dacă se ține seamă de Art. 2 din Tratatul bulgaro-sârb, îndreptat special contra Austro-Ungariei.

5. Unde Regele are dreptate, este acolo unde evocă „*amintirile tinereții sale intim legate de Viena*“. În Viena plăcerile, a femeilor și valsului Dunărei albastre, și mai cu seamă la teatrul Ronacher loja Nr. 27, unde în Decembrie 1886 a făcut cunoștință cu delegația bulgară ce venise să-i ofere coroana.

6. Chestiunea cu închinarea fiilor săi înaintea mormântului Mariei Terese, e pur și simplu chestiune de teatru.

7. Propunerea ce face relativ la Albania, era atât de copilăroasă și modul cum pune contelui Berchtold această afacere, era atât de ridicol, încât trebuie să fie cineva orb, să nu simtă, că el voia să vadă Austro-Ungaria interesată și angajată în chestiunea Albaneză, care ar fi pus-o rău și cu aliata sa Italia.

8. Calificarea politicei germane ca „*mescchină*“, „*fără concepții*“, „*cu orizont îngust*“ în gura regelui Ferdinand, frizează pur și simplu cinismul. Cum era posibil ca contele Berchtold să nu comunice la Berlin spusele Regelui?

9. Chestiunea Macedoniei aşa cum era pusă de Regele Bulgarie și de Regină, nu corespunde deloc realității; ei vorbeau cu totul altceva decât găndea, ca probă sunt evenimentele ce s-au succedat și desvoltat în Balcani după câteva luni.

10. Se mai constată că contele Berchtold,

știa de existența Tratatului de alianță bulgaro-sârb, de care nu a spus nimic Regelui, după cum acesta nu a spus nimic lui Berchtold. Fiecare luase în brațe pe „*nu știu nu am văzut*“.

Dela Viena, Regele Ferdinand se duce la Berlin, unde este primit la 26 Mai de Impăratul Wilhelm la Potsdam, care-L pune Cap al Regimentului de Infanterie din Thuringia. Cu această ocazie Impăratul spune:

„Majestatea Voastră nu este un străin în Germania. Pentru a strânge legăturile care unesc pe Majestatea Voastră cu Patria Sa de origină, îmi fac o particulară bucurie de a pune pe Majestatea Voastră în capul Regimentului meu din Thuringia“.

Regele Ferdinand răspunde:

„Incomparabilă armată a Majestăței Voastre a fost totdeauna un model pentru armata Mea. Numirea Mea în capul Regimentului din Thuringia al Majestăței Voastre, mă umple de placere și de orgoliu particular“.

Se constată că Regele Ferdinand acum în Germania era un autentic german de Coburg, în Franță la 9 Iunie 1910 era francez din naștere după Filip I-iu de Bourbon, în Ungaria este ungur sadea prin Prințesa de Kohary și în Bulgaria cel mai bulgar dintre Bulgari. Acest sistem care amintește cameleonul, alcătuia una din caracteristicile Regelui Ferdinand al Bulgariei.

Cu ocazia dîneului dela Palatul Imperial,

Kiderlen Wächter, care știa de tratatul de alianță bulgaro-sârb, văzând că Regele Ferdinand tace și cu toate apropourile ce-i face, nu-i spune nimic, se adresează către Rege spunându-i: „*In fine v'ati înțeles cu sărbii și nu cu puțină greutate*“. Regele a făcut pe surdul și n'a răspuns nimic. Duplicitatea era caracteristica Regelui Ferdinand, tacerea lui nici nu putea avea alt înțeles.

8. INTAMPLARILE ANTEMERGATOARE RAZBOIULUI BALCANIC

La 11 Iulie 1912 Iconomoff, însărcinatul de afaceri al Bulgariei la București, a avut o convorbire cu ministrul Maiorescu, acesta i-a spus:

„nu văd motive de neîntelegere serioase între România și Bulgaria în vremuri normale. Dar în momentul când se va rezolva chestiunea Orientului, dacă un cataclism va survini în Turcia, vom avea greutăți. Atunci va trebui să ne înțelegem și în vederea evenimentelor, vom veni, cu siguranță, la o înțelegere reciprocă“.

Geșoff, primul ministru bulgar, a însărcinat pe Iconomoff să întrebe pe Maiorescu „dacă nu s-ar putea înțelege de pe acum“? La acestea Maiorescu a răspuns:

„Cu toții doresc pacea și cea mai mică mișcare pentru o înțelegere alarmează lumea. Să lăsăm evenimentele în mersul lor normal“.

Acest răspuns nu a satisfăcut pe Geșoff, el

insistă prin Iconomoff pentru o „înțelegere“, cu adăugirea că:

„nu în caz de cataclism, nu crede ca România să albă interese ca Bulgaria să fie înfrântă, sau să decadă cu totul sub influență străină“.

Maiorescu i-a răspuns (la 15 August) că:

„Nu sunt nevoie imperioase pentru o grabnică înțelegere. Situația politică nu ne permite de a trata asupra vreunei modificări a statu-quo-ului. Ne vom înțelege în prezența evenimentelor“.

Se constată, că Maiorescu nu se lăsa atrinat într-o discuție de astă natură, el cunoștea deja din luna Mai de existența tratatului sărbo-bulgar, făcut sub influența Rusiei, mai știa că guvernul bulgar Geșoff, este cu totul rusofil și că Bulgaria servește drept arenă a panslavismului periculos nu numai pentru România, ci și pentru întreaga Europă. Era convins că în Balcani se pregătesc schimbări mari, la cari intervenția Rusiei se va face simțită în orice caz, fie că bat aliații pe Turci și apoi va urma inevitabilă ceartă între aliații dela împărțirea prăzii, fie că Turciibat pe aliați.

Geșoff simte motivele rezervei în care se pusește guvernul român, de aceea declară acestuia că:

„nu va fi o acțiune militară, că nu va urma împărțirea Turciei, că se va produce numai o acțiune diplomatică pentru aplicarea art. 23 din Tratatul dela Berna“.

Acest articol specifică, că :

„Poarta trebuie să introducă oarecare reforme în provinciile Turciei din Europa“.

Față de o astfel de declarație din partea lui Geșoff, Maiorescu s'a arătat satisfăcut, iar Regele Carol I-iu a spus:

„Că o astfel de politică nu poate conduce la războliu, deci această politică găsește la mine cea mai mare simpatie“.

In Iunie 1912 războiul italo-turc se continua.

Lt. col. Aly Bey, atașatul militar al Turciei, îmi spunea: „că în Turcia situația internă este foarte rea“. Lucru foarte explicabil, căci atitudinea de răsvrătire luată de armată, dictând voința sa Porței, în fața albanezilor revoltați și a Italiei ce stăpânea insulele Dodecanesului, alcătuia bazele unor serii de dezordine și de lupte, ce puteau fi preludiul descompunerei Turciei.

Cabinetetele Marilor Puteri în dorință de a dispărea Italiei, nu făceau nici o intervenție pe lângă cei doi beligeranți.

Soarta insulelor grecești ocupate de italieni, era nesigură, de aceea ea procură Marilor Puteri o mare ingrijorare. Acestea își luaseră asupra lor păstrarea statului quo in insula Creta, nepermittând să fie redată Turciei fără condițiuni, dar Germania în dorință de a nu supăra Turcia se lasă greu.

Germania crede că în fața greutăților externe, armata turcă răsvrătită va face pace

cu guvernul Sultanului, mai cu seamă acum, când Mahmud Şefket Paşa, este înlocuit cu generalul Gazi Muktar Paşa, a cărei educație militară fusese desăvârșită în Germania.

Dă altfel, presa germană, susținea că criza ministerială turcă, vine ca un accident de neinlăturat, ea nu ar fi voit un cabinet Kiamil Paşa favorabil Angliei.

In acest timp un raid al torpiloarelor italiene la intrarea în Dardanele, nu a schimbat credința Germaniei în restabilirea păcei în Orient.

Eu vedeam perfect că în Balcani se va ajunge la un războiu; știam că cele două state mari: Rusia și Austro-Ungaria sunt acele cari au mai mari interese, de aceea am căutat să fiu într'un neconenit contact cu membrii legațiunilor respective din Sofia.

In Iulie 1912, mi s'a comunicat din cercul legației germane, că Berlinul a sfătuit Bulgaria să stea liniștită.

In această lună, Regele Ferdinand al Bulgariei, având în buzunar tratatul de alianță contra Turciei, asculta liniștit muzica wagneriană la Bayreuth, plimbându-se apoi prin Germania.

Pe de altă parte, cabinetul Imperial rus, prin Nekludoff, ministrul plenipotențiar al Rusiei, recomanda la Sofia „prudența“, sfătuind:

, să nu se antreneze într'un războliu, în care armata bulgară ar putea fi distrusă de forțele superioare turcești. Un atac al creștinilor, putând concilia elementele militare turcești, acum în luptă".

Deci, după ce sub impulsul și sub auspiciile Rusiei se încheiaște tratatul bulgaro-sârb, acum aceiași Rusie sfătuia Bulgaria să „nu se antreneze într'un războu“.

In acest timp, agenții oficioși ai Italiei și Turciei, se întâlnesc la Lausanne, dar încă nu ajung la vre-o înțelegere.

Tarul Ferdinand plecase din Germania și se dusese la proprietățile sale din Ungaria; se mai apropiase deci de Bulgaria.

Dorința Marilor Puteri era să păstreze pacea în Peninsula Balcanică.

La 7 August 1912 din cercul legației Austro-Ungarie mi s'a comunicat, că încă dela 1 August contele Berchtold îngrijat de agitația ce domnește în Balcani și în special în provinciile creștine, ce erau încă în stăpânirea Sultanului, s'a adresat celor șase Mari Puteri în vederea unui schimb de vederi relative la:

a) Sfătuirea Turciei să ia măsuri de o progresivă descentralizare în favoarea tuturor naționalităților din Imperiul Otoman;

b) Sfătuirea Statelor Balcanice, făcându-le să înțeleagă că este nevoie să păstreze o atitudine pacifică în aşteptarea acțiunii Marilor Puteri".

Contele Berchtold mai cerea ca acțiunea Marilor Puteri să fie „colectivă“.

Mai târziu, fiind în București, am avut o con vorbire cu Take Ionescu, care mi-a spus:

„Contele Berchtold este un guguman¹⁾, căci numai circulara lui, care a fost o prostie, a grăbit isbuinirea războlului în Balcani“. Apoi a adăugat: „Eu am vorbit în Septembrie cu Conte Berchtold, dela care nu am înțeles nimic din tot ceea ce susținea“.

Aceeași idee despre contele Berchtold o avea și Kiderlen Wächter, care în Memoriele sale, spune în Oct. 1912 :

„Berchtold mă agașeză, pentru că nu știe absolut deloc ceea ce vrea“.

Independent de faptul că Contele Berchtold era un „guguman“ sau că „agasa pe Kiderlen Wächter“, trebuie să recunoaștem că ideile exprimate în 1912 de Contele Berchtold, corespundea situației din Balcani, dar Marile Puteri își ziceau fiecare în parte „dece Austria și nu eu“, atunci ele în mod curtenitor au dat un fine de neprimire și deci chestiunea era pusă ad acta.

Rusia făcea o chestiune de prestigiu, ea nu voia să lase pe Austria să se amesterce în Balcani;

Germania comunică Austriei, că propunerea ce face, nu va aduce nici un rezultat și nu era dispusă a susține Austria;

1) Contele Berchtold nu a avut nici una din acele calități, care să-l fi impus ca ministru de externe, el a fost impus acolo de către aristocrația austriacă și mai cu seamă de cea maghiară.

Italia era în războiu cu Turcia și îl era frică să nu se amestec în treaba ei și Mariile Puteri; în tot cazul ea privea cu neîncredere invitația contelui Berchtold;

Anglia nu era de ideea unei acțiuni colective, ea prefera o înțelegere;

Turcia nu admitea amestecul Puterilor în afacerile sale interne.

Așa dar, proponerile contelui Berchtold, nu găsiseră primirea la care poate că aveau dreptul în acel moment, căci astfel, nu este exclus că s'ar fi ajuns la o înțelegere între Austria și Rusia în chestia balcanică și isbucluirea războiului era amânată. Este drept că Rusia nu renunțase de a se considera ca protectoarea micilor puteri din Balcani, ea nu renunțase nici la Constantinopole.

Austria avea veleități de expansiune spre Sud-Est, în Balcani. Tendințele acestor două state, dacă nu cătau să ajungă la un acord, nu le puteau duce decât la o neînțelegere între ele, cu toate consecințele și anume, războiul balcanic și apoi războiul general. Aci avea desigur dreptate Take Ionescu.

In schimb, am aflat dela col. Romanowschi la 9 Aug. 1912 că Rusia ar fi adresat la 3 Aug. o notă Marilor Puteri în care spunea că:

„Bulgaria și Serbia îngrijorate de a vedea că Turcia accordă oarecare avantaje albanezilor revoluționiști, cer drepturi asemănătoare în profitul conaționalilor din Macedonia, care atâta timp cât vecinii

lor au fost nenorociți, propria lor nenorocire li s'a parut suportabilă. Acum, când pare că Albania ajunge la o soartă mai bună, Serbia și Bulgaria reşimt indoit suferințele lor. Rusia crede că fără a se pune în contradicție cu proponerile Contelui Berchtold, puterile ar putea angaja convorbiri cu guvernul turc, relativ la reclamațiunile bulgare și sărbe“.

In raportul meu de atunci, adăugam:

„Tarul Rusiei protectorul statelor slave din Peninsula Balcanică, făcea tot posibilul ca să apără în lumea slavă-ortodoxă ca șeful ei politic și religios. Misiunea de protector al ortodoxiei se identificase cu coroana de autocrat a Rusiei, și de succesor al Imperiului roman de Orient. Atâtă de adevarat este acest lucru, încât și azi figurează pe coroana Tarului Rusiei dubla aquilă bizantină. Așa se explică numărătoarele războaie purtate de Rusia în Peninsula Balcanică“.

Vorbind cu Aly Bey relativ la nota Marilor Puteri, el mi-a spus:

„că nici proponerea Contelui Berchtold, nici aceea a lui Sazonoff nu poate fi acceptată de Turcia în forma ce s'a făcut, ele dând loc la o clovnire a răselor din Macedonia și la desagregarea Turciei; orf principiul statu-quod-ului nu trebuie atins“.

La 13 Aug. 1912, contele Berchtold se prezintă Regelui Carol I-iu al României la Sinaia. Presa vieneză făcea mare sgomot în jurul acestei vizite, de faptea ii dădea o importanță mult mai mare decât avea în realitate. Neapărat că România dorea să urmărească cu cea mai mare atenție desvoltarea evenimentelor din Peninsula Balcanică, mai cu seamă că Regele Carol I-iu cunoștea din 14 Aprilie 1912 (deci de 4 luni) tratatul

bulgaro-sârb, vedea cum lucrurile se îndreaptă spre un războiu. Contele Berchtold (ca exponent al contelui Tisza) voia să vadă ce atitudine va avea România în cazul unui războiu balcanic, aceasta cu atât mai mult că România era atunci aliată Austro-Ungariei.

Știu că în Austro-Ungaria erau atunci două curente față de România. Unul de prietenie față de România, avea în cap pe Arhiducele Franz Ferdinand, altul contra României, avea în cap pe contele Tisza cu tot parlamentul unguresc. Arhiducele Franz Ferdinand voia să strângă relațiile de prietenie cu România și să încheie un tratat cu Bulgaria.

In tot cazul știu că Regele Carol referindu-se la situația din Bulgaria a spus unui diplomat:

„este regretabil că Germania nu lucrează în complet acord cu Austro-Ungaria, care conduce singură politica în Orient, iar Germania face numai pe satelitul Austro-Ungariei. Berlinul trebuie să rămână centrul politicii triplicei”.

La 18 Aug. am aflat din cercul legației Franței dela Sofia, că cu o zi înainte, ministrul Panafieu ar fi recomandat lui Geșoff din partea guvernului francez „mult calm” la care Geșoff ar fi răspuns:

„că este hotărât a păstra atitudinea pacifică, dar că dacă războiu italo-turc s'ar sfârși fără a se acorda nici o satisfacție creștinilor din Macedonia,

nu va putea opri nerăbdarea poporului și a armatei”.

Marile Puteri lucrau la Constantinopole în sensul, ca după ce Turcia a acordat albanezilor concesiunile promise, să acorde și celorlalte naționalități aceleaș avanțaje, aceasta corespunde celor ce-mi spuse col. Romanowschi la 9 Aug.

La 24 Aug. tot din cercul legației Franței am aflat că:

„ministrul Panafieu se căznea să înțeleagă adevăratatele intențiuni ale lui Geșoff, dar îi era imposibil, el avea din contră impresiunea că Geșoff ar evalua delă ideea de pace, spre o eventualitate mai gravă”.

Ceea ce de altfel concorda cu ceea ce-mi comunicase col. Romanowschi, că Geșoff ar fi spus ministrului Nekludoff că:

„se va vedea nevoit să aleagă între războiul exterior și războiul interior, dacă soarta creștinilor din Macedonia nu va fi simțitor imbu�ătățită”.

Se vede deci, că de acum încolo, Bulgaria vrea să forțeze chiar mâna Rusiei, care se prea jucase cu focul.

Dar Turcia nu putea admite acordarea reformelor și în Macedonia, căci însemna să cedeze presiunilor Austro-Ungariei.

9. CURENTUL RĂZBOINIC DIN BULGARIA

Prin diferite rapoarte ce am făcut în cursul lunilor Mai—August 1912, arătam că partidul

Stambulovist, partidul macedonean și militar din Bulgaria, imediat ce au văzut că turcii sunt încurcați în războiu cu Italia, credeau că a sosit momentul oportun pentru a rezolva chestiunea macedoneană.

Am arătat atunci, că de îndată ce s'a aflat în Bulgaria că Italia ar fi dispusă să închee pacea, jurnalele bulgare din opoziție, începură a declara că:

„a sosit momentul pentru a rezolva afacerile pendinte între Bulgaria și Turcia, ca delimitarea frontierei, legarea cu căile ferate și chestiunea bulgarilor macedoneni”.

Din acest moment, guvernul presidat de Gésoff, începe a se îngriji de influența pe care partidele stambulovist, macedonean și militar, exercitau asupra opiniei publice.

Partidul macedonean începea a lucra: trimițând emisari în streinătate, ca să atragă atenția Marilor Puteri asupra „suferințelor macedonenilor”; apoi trimite bande în Macedonia, ca să reînceapă omorurile, dela care Bulgarii nu s'au dat niciodată înapoi; ține meetinguri atâtătoare la Sofia și în provincie, declarând că:

„dacă nu se poate dobândi autonomia Macedoniei de către diplomație, atunci ea trebuie câștigată de către armată, cu armele”.

Ministerul de războiu face comenzi de materiale în interiorul țărei, ca mantale, bluze, pantaloni, șepci, foi de cort, cum și în streinătate, de munițiuni, suspendând lucrările ce

erau în curs, numai pentru a folosi banii la noile comenzi.

Deci în Iunie 1912, se vedea bine că partidul macedonean, din care face parte tot partidul stambulovist și aproape toți ofițerii de rezervă, lucrează fără încetare pentru intrarea în războiu.

Macedonenii au de sef pe Ghenadieff, care, în același timp este și seful partidului stambulovist. Ghenadieff voia ca să câștige prestigiul pierdut, din cauză că el împreună cu generalul Radko Petrov (fost ministru) și generalul Savov (fost ministru de războiu) erau dați în judecată pentru deturare de bani publici. Pe de altă parte, se știe că ofițerii de rezervă sunt foarte legați de ofițerii din armata activă, din care mulți fusese și erau sefi de bande macedonene.

Am raportat la sfârșitul lunei Iulie 1912 că nervozitatea crește în Bulgaria și că pe când congresele macedonene se succed, presa bulgară scrie „vrem rezolvarea chestiunii macedonene”, ele atacă guvernul (de comun acord cu acesta) acuzându-l că nu pune destul interes pentru soarta fraților bulgari aflați sub dominațiunea turcă și împing guvernul ca să declare războiu Turciei, spunând că:

„momentul este favorabil pentru că Turcia era slăbită din cauzele: războiului cu Italia, a dezastruoasei stări financiare, a unei stări economice, a urcării taxelor, din cauza protestelor căilor ferate ori-

entale care de cinci ani nu mai primea bani, apoi din cauza revoluției din Iemen, a conflictului cu Rusia, revolta albaneză, revolta militară, în fine pentru că pe frontieră dinspre Bulgaria erau puțini soldați și pentru că multe tunuri de calibră mare de la Adrianopol și Kirk Kilisi erau trimise la Dardanele și Salonice.

Concretizând faptele, am arătat că semnele antemergătoare pericolului unui războiu în Turcia erau, după informațiunile ce aveam, următoarele:

- a) Măscarea anti „tânăr turcă“ din Turcia.
- b) Circulara ministrului de războiu Mahmud Şefket Paşa, prin care oprea pe ofițeri de a se amesteca în politică;
- c) Răscoala garnizoanei din Adrianopole;
- d) Pronunciamentul dela Monastir;
- e) Revolta albanezilor care ocupă sandjicul Ipek, Prizrend și Priștina;
- f) Căderea lui Mahmud Şefket Paşa și dislocarea cabinetului jude ture;
- g) Masacrele creștinilor dela Coceani și din Berana (provocate de acțiunile de bulgari prin aruncarea de bombe), pun scânteia la pulberi, ce de mult așteptau să facă explozie;
- h) Mari agitații războinice la Belgrad, Cetinge, Sofia și Atena.

In toate orașele din Bulgaria și în special la Sofia, se fac întruniri de protestare contra Turciei. Regele Ferdinand se preface că se găsește într-o grea situație, întrunește la 13 August un consiliu de miniștri ca să caute o

soluție, pe care o avea desigur în buzunar. Ciapracicow, secretarul Regelui, spunea la cine voia să-l asculte și să-l credă, că:

„Majestatea Sa nu dorește decât pacea, că totuși este mare îndoială că o va putea impune, fără să riste să compromită fructele unei munci de 25 ani“.

Regele Ferdinand își juca bine rolul, el dădea aparență că s-ar opune la războiu, iar ofițerii de rezervă scriau în „Voenen Glas“, că: „voița poporului și a armatei a devenit un torrent repede, care caută o ieșire spre Rodopi și Rilo; vai de acela ce se opune curentului!“.

Alte jurnale din opoziție scriau: „Regele Ferdinand poate să plece dacă refuză să meargă contra Turciei“.

Din acest moment, Regele intră pe față în curentul care-i convenea și pe care-l canali-zase el singur.

La 12 și 14 August 1912 am raportat cu Nr. 30 și 31 creșterea curentului războinic mai cu seamă că „Voenen Glas“ scrie: „este deja timpul“; „Vecernia Poșta“ scrie: „sau acum, sau niciodată“; „Strela“: „să se pășească la lucru“; „Balkanska Tribuna“: „cere răzbunare“, etc., etc.

La 5 Sept. ministru Sazonov se duce la Londra, Paris și Berlin, în scop de a vedea ce este de făcut ca să se evite războiul în Balcani.

In ziua de 9 Sept. Poincaré doritor de a

profita de prezența lui Sazonov la Londra, și propune lui și lui Sir Edward Grey, ca:

„Marile Puteri în scopul salvării păcii și a statu-quo-ului să facă o acțiune colectivă în capitalele statelor balcanice, sfătuindu-le să nu recurgă la arme, iar în caz de refuz să se localizeze conflictul; prevenind statele turburătoare a păcii că nu au nimic de sperat în cazul unei victorii, că nu vor dobândi nici un profit teritorial. În schimb Marile Puteri se vor sili să dobândească dela Sublima Poartă, reformele administrative solicitate de popoarele creștine din provinciile Peninsulei Balcanice“.

Și de astă dată, ca și în alte dăți, Marile Puteri mânate de interese particulare, nu vor să lucreze de comun acord, astfel Londra și Berlinul voință pe de o parte să menajeze Turcia, nevoind să atingă întru nimic suveranitatea Sultanului, iar pe de altă parte nevoind să silească Statele Balcanice, renunță că să facă demersuri energice și atunci se convine ca textul propus de Poincaré, să fie modificat în sensul, că:

„Marile Puteri nu vor admite nici o atingere a suveranității Sultanului, nici o micșorare a teritoriului Imperiului Otoman și că ele vor lua în mâini executarea reformelor“.

Urma că Austro-Ungaria și Rusia, să notifice aceste lucruri puterilor Statelor Balcanice.

Attitudinea Statelor Balcanice care voiau să ajungă la războiu cu Turcia, apărarea atunci ca ceva de neînțeles în Sept. 1912, iar Statele Mari (în special Austria și Rusia) se țineau

de intrigă, cu excepția Franței. Muntenegru ocupă cu trupele sale teritoriile aparțin Sultanului, ocupă poziții puternice pe drumul spre Scutari. Grecia chiamă pe deputații cretanii ca să vină în parlamentul de la Atena, ceea ce face pe Turcia să declare că consideră aceasta ca un casus belli. Turcia trimite trupe pe teritoriul sărb.

La 12 Sept. guvernul bulgar a instituit cenzura asupra presei, oprind orice s-ar publica cu privire la situația politicei externe.

La 14 Sept. 1912 Legația Română din Sofia este încunoștiințată că:

„Ministrul Bulgariei la București, d. Kalinkoff, la întrebarea de ce va face România în cazul unui conflict cu Turcia, i s'a răspuns că România va păstra o strictă neutralitate intrucât nu va fi vorba de schimbări teritoriale“.

La 15 Sept. 1912 am constatat prezenta la Sofia a generalilor inspector de zone (viitorii comandanți de armate), pe parte i-am văzut chiar pe stradă în ziua de 15 și 16 Sept. Atunci aflasem că s'a discutat lipsurile armatei ce urmează a se completa.

Mai târziu am aflat motivul adevărat al prezentei lor la Sofia, fuseseră convocați din ordinul Regelui într'un consiliu de războiu următorii generali:

Nikiforow — ministrul de războiu,

Ficeew — șeful statului major.

Kutincew — Inspectorul șef al zonei 1-a (Arm. I-a).

Ivanow — inspectorul șef al zonei 2-a (Arm. II-a).

Radko Dimitriew, inspectorul șef al zonei 3-a (Arm. III-a).

Cele discutate s-au asternut într'un proces verbal cu următorul cuprins:

„Din ordinul M. S. Regelui, s'au adunat astăzi 16 Sept. 1912, într'un consiliu de războiu general...”

După ce s'a discutat chestiunea de a ști dacă Bulgaria având în vedere situația actuală a pregătirei sale militare și condițiunilor politice actuale, ar putea să se hotărască să intre într'un conflict armat cu Turcia, după ce s'au ascultat explicațiunile date de ministru de războiu:

a) Asupra înțelegerii încheiată cu Serbia, Grecia și Muntenegru în vederea luării parte la războiu în calitate de aliați cu totalitatea efectivelor lor;

b) Asupra pregătirii materiale insuficiente a armatei, din care cele mai principale s'au rezumat într'un tablou comparativ alăturat:

Arme de infanterie	30.000
Cartușe de arme	150.000.000
Munitii artillerie	100.000
Mantale	133.000
Bluze	130.000
Pantaloni	145.000
Sepci	85.000
Foi de cort	165.000
Materiale de ingineri, ca: telegrafe, telefoane, aeroplane, reflectoare, automobile, etc. pentru franci	800.000
Cisme	233.000

c) Asupra comenzei provocate de aceste lipsuri în

pregătirea armatei, că s'au făcut comenzi ce se vor lăvra succesiiv:

Mantale	100.000
Bluze	50.000
Pantaloni	50.000
Sepci	49.500
Foi de cort	100.000

d) Că nu este cazul de a se lăua în considerație eventuala intervenție a unei alte puteri europene în favoarea Turciei;

e) Că decizunea de a intra în conflict armat cu Turcia ar trebui sprijinită pe informațiunile ce se posedă asupra pregătirii actuale a Turciei;

Al doilea: După ce s'a ascultat apoi comunicațuna șefului de Stat Major:

a) Asupra datelor și informațiunilor pe care le posedă statul major asupra compunerii numerice și calităței trupelor sărbe, bulgare, helene și muntenegrene de o parte și a trupelor turce de altă parte;

b) Asupra informațiunilor relative la condițiunile pentru o acțiune combinată a armatelor celor patru puteri balcanice reunite;

Consiliul de războiu după ce a ascultat tot ceea ce precede și supunând chestiunea la un examen circumstantial, tinând seama de toate condițiunile actuale care pot avea o oarecare influență asupra războiului, a hotărât în unanimitate cele ce urmează :

Bulgaria se poate hotărî să intre în conflict armat cu Turcia în condițiunile următoare:

a) Dacă se ordonă imediată mobilizare și dacă iau de asemenea parte la această acțiune puterile balcanice, Serbia, Grecia și Muntenegru;

b) Dacă guvernul paralel cu mobilizarea va lua toate dispozițiunile necesare pentru cumpărarea de material și obiecte cu care armata este insuficient prevăzută și enumărate în tabloul de mai sus; deasemenea pentru înlocuirea neîntreruptă a materia-

lui scos din serviciu. Această ultimă clauză este stipulată special pentru că viitorul războiu poate fi de lungă durată și foarte greu".

Am dat intenționat în extenso acest proces-verbal, pentru următoarele motive:

1. La 16 Sept. în preziua începerii mobilizării, se întrunește un Consiliu de război, care să analizeze chestiunea politică a războiului contra Turciei, dacă poate sau nu poate împreună cu aliații săi să intre în războiu.

Chestiunea politică nu poate privi pe generali, politica războiului aparține guvernului, ea comandă strategia războiului.

Dar chestiunea mai este bizară și prin faptul că se consultă generalii, când războiul era de mult decis, generalii nu pot zice decât „da”, căci Regele, comandantul suprem al armatei, așa voia el, dorea o acoperire, atâtă tot.

2. Lipsurile armatei bulgare arătănești în procesul verbal sunt exacte, eu le-am raportat nu numai prin raportul meu general asupra armatei bulgare cu Nr. 48 din 21 Iulie 1911 (236 pag.), dar și cu alte două rapoarte, Nr. 7 din Februarie 1912 și Nr. 24 din Iulie 1912, în care arătaseem toate lipsurile armatei bulgare.

3. Bulgarii nu aveau pentru moment nici o grija că ar putea interveni în favcarea Turciei vreo altă putere, deci nimenei nu ar fi intervenit contra Bulgariei, este dela sine înțeles că nici România.

4. Generalii cereau mobilizarea deodată a

Sf. M. Teatral Național

tuturor statelor balcanice aliate, contra Turciei, având frica să mobilizeze singuri contra Turciei.

La 16 Sept. 1912 am raportat Marelui Stat Major cu Nr. 40 din nou existența alianței balcanice contra Turciei și că războiul se va declara în curând, de fapt s'a declarat la 5 Octombrie 1912.

10. PERIOADA RAZBOIULUI BALCANIC PÂNA LA SFÂRȘITUL ANULUI 1912

Și acum ca și în alte dăți, acordul între Măriile Puteri, cu chiu cu vai s'a stabilit, dar cu tot impulsul Franței, e stabilit prea târziu pentru a-și mai putea face efectul dorit, căci la 16 Septembrie 1912 începe mobilizarea generală în Turcia, iar la 17 Sept. începe mobilizarea generală și în celelalte patru state balcanice aliate.

In ziua de 17 Sept. 1912 am făcut un raport, scriind:

„cred oportun de a se trata cu Bulgaria asupra compensațiunilor teritoriale ce ar trebui cerute pentru ca România să rămână în neutralitate. Părere mea ar fi ca să se ceară întregul cadrilater până la linia inclusiv Rusciuc-Şumla-Varna“.

Mi-s'a spus că:

„aceasta nu este oportun de a se face acum“.

La 20 Sept. ministrul de externe, Maiorescu, înștiințează legația dela Sofia:

„La intrebarea d-lui Kalinkoff ministrul Bulgariei, că ce atitudine ar avea România în cazul unui conflict cu Turcia, în care Bulgaria ar apăra drepturile conaționalilor săi, făcând aluzie — pe cât mi s'a părut — la svonurile despre o convenție militară închelată între România și Imperiul Otoman, l-am răspuns: că svonurile nu sunt intermeiate, că România nu poate uita că ea însăși și-a câștigat independența în lupta contra Turcilor și că, prin urmare, dacă Bulgarii, Sârbi și Grecii, creștini ortodoxi ca și noi, vor să lupte pentru imbuințătirea soartei conaționalilor lor de sub stăpânirea turcească, România va păstra o strictă neutralitate, intrucât nu va fi vorba de schimbări teritoriale“.

La Sofia eram întrebat de membrii legațiilor straine „dar România ce face? Mobilizează contra Statelor Balcanice? Atașatul militar italian, lt. colonel Merone îmi spune „probabil că România are vreo convenție secretă cu Bulgaria, relativ la neutralitatea ei“.

I-am răspuns:

„În privința vreunei astfel de convenții eu nu știu nimic, dacă vrei să știi, întrebă pe bulgari; eu știu numai atât, că România va rămâne deocamdată în neutralitate, probabil atâtă timp cât nu va fi vorba de stricarea echilibrului balcanic prin schimbări teritoriale“.

La 20 Sept. 1912 „l'Indépendance roumaină“ scria un articol intitulat: „*Nici aventură, nici indecizie*“ în care spunea:

„In ce privește România, profund legată de cauza păcii, ea nu poate decât să facă eforturi pentru a menține și, în sfera acțiunii ei, a nu neglijă nimănui pentru atingerea acestui scop.“

Regatul României a păstrat o fidilitate, pe

nimic n'a sguduit-o, interesului european, cu care s'a identificat...

România va rămâne constantă în această linie de conducere, pe care a urmat-o cu hotărare și care a dus-o la rezultate satisfăcătoare“.

Când a sosit ziarul la Sofia, l'am trimis la mai multe legații, ca să fie citit, fiindcă spuneam eu că el exprima foarte clar tendințele României.

Părerea mea a fost însă atunci, că un popor nu trebuie să renunțe la anumite realizări, la anumite ambiții, pentru că atunci acel popor nu poate avea nici un viitor. Un popor care are frică de un conflict armat, atunci când are de revendicat drepturile sale, este un popor de o rasă inferioară ce nu are drept ca să trăiască sub soare; dar pentru aceasta, acel popor trebuie să fie înarmat, iar armata lui să fie perfect instruită și pusă absolut la punct. Numai o asemenea armată poate impune în afară, fiind un instrument solid în mâna politicei externe.

La 22 Sept. Sobrania a votat la cererea lui Geșoff un proiect de lege care deschidea guvernului un credit de 80.000.000 leva. Cu această ocazie Geșoff a spus:

„Situatia actuală este grea, guvernul va merge până la capăt, salvând interesele superioare ale Bulgariei!“

Apoi parlamentul a fost amânat sine die.

La 25 Sept. col. Romanowschi, atașatul militar rus, îmi comunică:

„Că în numele Marilor Puteri, guvernele Austro-Ungariei și Rusiei, au declarat celor 4 state balcanice, cele ce se stabilise de Marile Puteri.

1. Puterile desaproba că energie toate măsurile susceptibile să aducă ruptura păcii.

2. Puterile, sprijinindu-se pe art. 23 al tratatului din Berlin, vor lăua în mâinile lor, în interesul populațiunilor, realizarea reformelor în administrația Turciei din Europa, fiind înțeles că aceste reforme nu vor aduce nici o atingere suveranității Majestății Sale Imperiale Sultanului și integrității teritoriale a imperiului otoman. Aceste declarații nu vor dea de altfel, libertatea puterilor pentru studiul colectiv și ulterior al reformelor.

3. Dacă însă totuși ar izbucni războiul între statele balcanice și imperiul otoman, ele nu vor admite să sfârșească conflictului, nici o modificare a statu-quo-ului teritorial al Turciei europene.

Puterile vor face în mod colectiv pe lângă Sublima Poartă demersurile derivând din precedenta declarație.

Rezultatul acestui demers al Marilor Puteri a fost următorul:

a) La 29 Sept. lt.-col. Aly Bey îmi comunică, că Sublima Poartă a răspuns că-și rezervă dreptul de a prezenta Parlamentului Otoman o lege pentru introducerea reformelor în Vilajetele din Turcia Europeană;

b) La 29 Sept. guvernul bulgar, fără a voi să țină seamă că Marile Puteri „luând în mâinile lor realizarea reformelor în administrația Turciei din Europa”, răspunde Austro-Ungariei și Rusiei prin legațiunile respective din Sofia, în numele statelor balcanice, că:

„Ele se vor adresa direct Turciei, indicându-i re-

forme de care ele le reclamă și garanțiile necesare pentru executarea lor“.

In adăvăr, statele balcanice (fără Muntenegru care era deja în stare de războiu), trimis Sublimei Poartă o notă cominatorie, însoțită de o anexă cu 9 articole, ce indicau reformele cerute, angajamentele ce urmau să fie luate de Poartă și garanțiile cerute.

Lt. col. Aly Bey îmi spune:

„Că sublima Poartă consideră această notă ca insolită și ofensatoare și în consecință nu a răspuns și va răspunde nimic“.

Iar ministrul Bulgariei la Constantinopole comunică Poartei:

„Că are onoarea de a informa guvernul Imperial că din acest moment Bulgaria se consideră în stare de războiu cu Turcia“.

Legația Turcă din Sofia părăsește Capitala, ducându-se la Constantinopole. Prietenul meu lt. col. Aly Bey a venit înaintea plecării la mine de și-a luat rămas bun.

Ce mai puteau face Marile Puteri și anume Austria intrigantă, Rusia indignată, Anglia iritată, Franța dezolată, Germania plăcăsită, decât să se resemneze, lăsând ca soarta armeilor să decidă. În acel moment se puteau face numai două presupuneri:

a) Că Turcia va fi victorioasă. În acest caz se va putea impune oare ca reformele solicitate să mai fie făcute? De sigur că nu.

b) Că Turcia va fi bătută. În acest caz se va putea impune statelor creștine victorioase ca

să nu-și mărească teritoriile respective în detrimentul Turciei? De sigur că nu.

Așa dar cu toată activitatea desvoltată de diplomația franceză, care de mult timp a lucrat pentru ajungerea la o înțelegere între Marile Puteri, numai tardivitatea înțelegerii acestora și în special reaua voință a Austro-Ungariei, le-a redus la neputință.

Jocul însă, acel mai de neînteleas, a fost al diplomației rusești, care după ce patronase alianța Statelor Balcanice contra Turciei, acum le spunea că și varsă săngele de geaba, căci nu vor câștiga nimic teritorial.

Sazonow a făcut însă un calcul greșit; el patronând alianța balcanică, a sperat că statele balcanice nu vor declara războiu fără a-i fi luat părerea; el credea, că numai faptul alianței Statelor balcanice, ar fi suficient a determina Sublima Poartă să admită și să execute reformele cerute și promise.

Când a văzut Sazonow ceeace făcuse, a început să exercite presiuni asupra Statelor Balcanice, dar în zadar, ele erau hotărâte să recurgă la războiu; așa că imprudenta complacitate a Rusiei își urma fără voia ei, cursul logic. Dar în Bulgaria se desemnează un curent contra Rusiei și pentru Austria-Ungaria.

La 26 Sept. 1912 Gésoff în timpul unei con-

vorbiri avută cu ministrul Ghika, iî spune că:

„A telegraflat d-lui Kalinkoff, ca să mulțumească

d-lui ministru Maiorescu, pentru declarația ce a făcut, Bulgaria rămâne recunoscătoare pentru atitudinea amicală a României”.

In adevăr că la 26 Sept. d-l Kalinkoff a făcut această importantă comunicare.

La 27 Sept. colonelul Romanowschi, îmi spune că :

„Eri, d-l Sazonow ar fi declarat că speră că va localiza războiul și că muntenegrenii î-l au scăpat printre degete. Rusia însă nu poate însă garanta că războiul va fi localizat, eu și tu îl pot să garantez numai pentru Rusia, ce vor face celelalte puteri eu nu pot să știu“.

Am spus col. Romanowschi că :
„eu nu prea înțeleg ce vrea să spună d-l Sazonow“.

* * *

La 5 Oct. 1912 aliații balcanici declară războiu Turciei, lucru pe care Kalinkoff, ministrul Bulgariei la București l'a comunicat lui Maiorescu, care i-a spus că:

„Ia notă de notificarea făcută și că nu va urma alt răspuns“.

Se întâmplase deci aceia de care România se temea mai mult, pentru că războiul în Balcani putea să provoace amestecul Rusiei, ceea ce România voia să înăture cu orice chip. Pentru România, Bulgaria nu alcătuia obiectul unor acțiuni inimice, dar putea deveni în cazul unor complicații. România prin declarațiunile din 20 Sept. ale lui Maiorescu, își fixase atitudinea, ea era gata să intervină,

motivul acestei intervenții fusese făcut cunoscut în mod clar și precis.

De altfel, se știa de mult timp în Bulgaria părerea diferenților oameni de stat români, asupra chestiunilor ce interesau ambele state, astfel:

a) În 1910, îndată după sosirea lui Kalinkoff ca ministru plenipotențiar al Bulgariei la București, Maiorescu ia declarat următoarele:

„Am mari simpatii față de Bulgaria, față de poporul ei înzestrat cu admirabile calități; nu cred că să se imbunătățească și să se consolideze legăturile seculare dintre ambele popoare”.

b) Take Ionescu a spus lui Kalinkoff:

„Românii vor menține cele mai bune relații cu Slavii dela Sud de Dunăre. Neînțelegerile dintre noi nu au nici o justificare nici economică și nici istorică.... În cazul că vă veți mări teritoriul, este firesc că va trebui să schimbăm păreri. Noi vom cere ca mai întâi de toate să stăti de vorbă cu noi. Se aproape momentul când poate va trebui să vă socotii cu Turci. După cum am fost buni prieteni, tot așa și de acum incolo va trebui să mergem împreună”.

c) În Martie 1911 Petre Carp declară lui Kalinkoff:

„Slavii sunt inimicii acerbi ai României, care trebuie să fie de partea Triplei Întălgeri. Dacă Bulgaria va încerca să schimbe situația, România va trebui să intervină în aşa fel, ca mărarea Bulgariei să nu se facă fără intervenția României. Eu vizez Rusia. Zic Slavii, dar pentru mine slavismul este Rusia. În mod indirect aceasta vă privește și pe Dv., dar eu vizez Rusia”.

Ionel Brățianu s'a exprimat față de Kalinkoff:

„Cu Bulgaria vom să încheiem nu o înțelegere vremelnică, care să urmărească scopuri trecătoare, ci oalianță trainică în vederea intereselor generale ale ambelor popoare pentru prezent și viitor”. (Această idee a lui Brățianu a mai exprimat-o și mai târziu în 1915, deci și după începerea războiului mondial).

Tot la 5 Oct. ministrul Rusiei la București comunică la Petrograd și lui Kalinkoff:

„Numai intervenția Marilor Puteri sau mărirea teritorială a Bulgariei va sili România să ceară compensații”.

Această părere, confirma pe aceea din 17 Februarie 1912 a aceluiaș ministru, care scria guvernului său și o comunica și lui Kalinkoff:

„De 9 ani (deci din 1903) atitudinea României față de Bulgaria este de a menține statu quo în Balcani, dacă Bulgaria nu va realiza o înțelegere specială cu România. În caz contrariu, România o va sili să facă concesiuni și va restabili echilibrul cu forță”.

Deci se poate afirma, că Bulgaria era de mult preventivă asupra sentimentelor României, dar Bulgaria s'a făcut întotdeauna că nu aude și nu pricpe, cu aceste două metehne ea va rămâne de sigur și în viitor.

* * *

Războiul celor patru state creștine din Balcani, avea aspectul unei cruciade contra Semilunei. În asemenei condiții ar fi fost greu României, ca să ia partea Turciei contra po-

poarelor creștine, la eliberarea cărora vărsase sângel la 1877/78.

Germania rămâne într'o mare rezervă, preșa ei semnalează sfotările depuse de Poincaré pentru a împiedeca ruptura păcii europene.

Anglia menajă Turcia, din cauza enervării produse la musulmanii din Indii.

Un prim efect al crizei balcanice a fost o apropiere între Germania și Franța, doritoare de a localiza conflictul și de a împiedeca îmbucnirea unui războiu european. Ambele state s'au înțeles ca să acționeze în acest sens pe lângă Austro-Ungaria și Rusia, aliatele lor respective, cum și de a acționa la Constanti-nopole și în Capitalele Statelor Balcanice.

* * *

Eu am fost sigur că Turcia va fi bătută, lucru ce am raportat la București cu Nr. 38 din 20 Sept. 1912, adică trei zile după începerea mobilizării bulgare și cu 15 zile înaintea declarării și începerea războiului (5 Oct.). Această păreare a mea nu a fost acceptată atunci, pentru motiv că atașații militari ai Austro-Ungariei, Rusiei și Germaniei dela București cum și presele Statelor respective, susțineau cu tărie, că Turcia va bate. Dar faptele au venit și în mod imperativ au confirmat părerea mea, războiul s'a declarat la 5 Oct. când au inceput și operațiunile:

La 9 Oct. turci sunt bătuți la Edjali, Suli Oglu și Petra.

La 9 și 10 turci sunt bătuți la Erikler.

La 11 Oct. Kirk Kilisi este cucerit.

La 16—18 Oct. turci sunt bătuți la Burnas-Hisar Lule Burgas.

După 13 zile dela declararea războiului armatele turcești din Macedonia și Tracia, erau deci bătute, Adrianopole era învestit. Atunci s'a produs schimbarea în opinia publică străină, mai cu seamă în Germania; presa acestei țări care până atunci susținuse că Turcia va bate, că armata turcă datorită lui von der Goltz Paşa este bine organizată, etc., acum recunoaște că menținerea statu-quo-ului balcanic nu mai este posibilă, că armata turcă nu corespunde aşteptărilor, că armatele sârbe și bulgare sunt bine organizate și bine conduse. Acum omul bolnav era îngropat înainte de a muri.

La 8 Oct. un tren special a condus pe toți atașații militari acreditați la Sofia și 70 corespondenți de ziare streine și 40 ziariști bulgari la Stara Zagora. Corespondentul din România era Rosenthal dela Adevărul. Printre corespondenții de ziare streini erau și ofițeri activi mai cu seamă englezi. Intre corespondenți ruși era și Leo Troțki.

La 12 Oct. s'a făcut un serviciu divin la Sta-

ra Zagora pentru pomenirea ofițerilor și soldaților bulgari căzuți până atunci în războiu; la serviciu erau prezenți: Regele, Printul Boris și Kiril, primul ministru, g-lul Savoff, g-lul Ficeff și atașații militari.

Cu începere dela 13 Oct. atașații militari au plecat călări din Stara Zagora urmând prin Citalovo-Glm. Dervent-Sari Talisman-Edjali (unde se luptase la 9 Oct. Brg. 1/Div. 1 bulg.) — Suli Oglu (unde se luptase la 9 Oct. tot Brg. 1/Div. 1 bulg.), apoi spre Est la Petra (unde se luptase la 9 și 10 Oct. Brg. 1/Div. 5 și Brg. Rez./Div. 5 bulg.) — Racila-Kirk Kiliși (unde se luptase în zilele de 10 și 11 Oct. Div. 4-a și Div. 5-a din Arm. III-a bulg.); aci ajunsesem la 16 Oct., văzusem mizerile câmpurilor de bătaie, se puteau reconstitui luptele și bătăliile după tranșeele făcute de turci, un maior din statul major ne făcea descrierea acțiunilor. Dela 17 Oct. am plecat spre Vest, luând pela Nord de Adrianopole la Mustafa Paşa, unde ne-am imbarcat la 22 Oct. pentru Sofia.

In tot acest voiaj, foarte instructiv, care a servit de bază unui studiu ce am prezentat Marelui Stat Major, am lucrat mai tot timpul împreună cu col. Romanowschi, cu care am discutat multe lucruri foarte interesante, pe care le voi expune în ordinea lor cronologică.

După ce am ajuns la Sofia, pe baza datelor

ce culesesem din timp, a celor ce văzusem, a complectărilor ulterioare, am prezentat Rege lui Carol I-iu și Marelui Stat Major raportul cu Nr. 71 din 15 Ian. 1913, asupra „Războiului bulgaro-turc“, raport cuprinzând 171 pagini și mai multe crochii. Acest studiu completat și cu partea 2-a a războiului (17 Ian. — 17 Mai 1913) a format obiectul unui volum de 313 pag. cu crochii și 13 cleate, tipărit în 1914, sub titlul de „Războiul Bulgaro-Turc din anul 1912—1913“, premiat de Academia Română cu premiul Adamache 1914, iar Regele Carol m'a decorat cu „*Bene Merenti*“ cl. I., ceeace m'a onorat mai mult ca orice.

In raportul Nr. 71 din 15 Ian. afirmam o chestiune ce prezenta un mare interes și anume eu susțineam că:

„Deși Bulgarii au reușit să cucerească Tracia, deși au ajuns la Ciatalgia, consider că ei sunt într-o foarte rea situație politică și strategică, căci ei își sleiesc forțele, pentru a satisface ambitia Regelui Ferdinand care dorește să cucerească Constantinopole, pe când de fapt scopul politic al Bulgaria este Macedonia, iar nu Tracia, unde și-au vărât majoritatea forțelor, unde au trimis apoi și toate rezervele. Greșala inițială a desfășurării strategice, va duce desigur la alte greșeli!“.

Pe atunci (15 Ian. 1913) nu prevedeam absolut sigur ce se va întâmpla, dar simțeam că bulgarii trebuie să cădă în altă greșală, și în adevăr viitorul mi-a dat dreptate, bulgarii și-au atacat la 16 Iunie 1913 (adică peste 5

luni) pe proprii lor aliați, pentru a reveni la scopul politic real al Bulgariei, anume cucerirea Macedoniei.

La 12 Oct. 1912, în București se alcătuise un nou cabinet ministerial, având ca prim ministru și ministru de externe tot pe Titu Maiorescu. După depunerea jurământului, Regele Carol adresându-se nouilor miniștri, a spus:

„Salut formarea guvernului cu o deosebită satisfacție, mai ales în imprejurările grave prin care trecem, aceste imprejurări ne impun datoria de a lăsă hotărîri importante care trebuie să fie aprobată de opinia publică și numai un guvern tare, intemeliat pe încrederea țărelor, poate avea această aprobare. Din fericire s'a constituit un asemenea guvern. De la începutul războiului, toate privirile sunt îndreptate spre noi. România a câștigat un prestigiu și mai mare în vederea rolului ce-l va avea. Să lăsăm dar certurile interne și să ne ocupăm de situația politică a țărelor care este foarte grea; oricare ar fi cerințele ei, puterea noastră militară e în stare să le îndeplinească“.

Presă bulgară după ce a reprodus această cuvântare, a făcut comentariu, ajungând la concluzia că Regele României amenință Bulgaria cu războiul, apoi presa a trecut (ca de obicei) la insulте triviale la adresa României și a Regelui său.

Formula lui Poincaré, a „dezinteresării teritoriale în Balcani“, nu convineau Austro-Ungariei, care singură dintre Statele Triplei

Alanțe, avea veleități exprimate de demult, ca să ajungă la Marea Egee.

Pe de altă parte, Austro-Ungaria dorea ca să păstreze cele mai bune relațiuni cu Bulgaria, care ținea nu numai ca să rămână cu cea mai mare parte din Turcia Europeană, ci — conform ambiciunei și a Regelui Ferdinand, — chiar să cucerescă Constantinopol; în asemenei condiții, Bulgaria ar fi devenit o bună clientelă a industriei Austro-Ungare.

In urma hotărării luată de guvernul sărbătorit de a trimite trupe să ocupe portul Durazzo, Austro-Ungaria face pregătiri militare și comandamentul superior ține o ședință la Buda-Pesta. Germania declară că este hotărâtă să susțină pe aliații sa Austro-Ungaria. Această atitudine convineea și Italiei, de aceea San Giuliano, ministrul de externe al Italiei se duce la Berlin la 27 Oct. 1912 și după o con vorbire cu Kiderlen Wächter se publică de agenția Wolff un comunicat:

„Din con vorbirile avute aci cu ministrul afacerilor străine Italian, rezultă că între puterile Triplei domnește un acord complet relativ la situația creată de ultimele evenimente, că Germania, Italia și Austro-Ungaria înștiințează Europa că ele sunt hotărite ca să impiedice Serbia de a se stabili pe coasta Adriatică și că ele sunt favorabile unui principat albanez“.

Dacă însă persecuțiunea Serbiei din partea Austro-Ungariei avea scuza rapacităței

acestei țări anacronice, ea nu avea nici o scuză din partea Italiei, a cărei unitate națională era recentă, ea luptase cu greutăți foarte mari și prin războaiele din 1859 și 1866 ajutată de Franța își asigurase unitatea, acum ea nu numai că tolera, dar lăsă și o parte activă în persecutarea Serbiei, care nu dorea și nu-și vărsa sângele decât pentru acelaș principiu al unității naționale. Italia uitase că aceeași austriaci ce persecutau astăzi pe sărbi, îl persecutaseră și pe ei, când gătuiau mișcarea națională — resorgimentul — din provinciile lombardo-veneteiene; istoria se repetă, căci și atunci Prusia, luase partea Austriei, fiind contra curentului revoluționar italian.

Italia uitase mândra deviză a făuritorilor unității naționale „*Fara da se*”, care acum se cuvenea să fie aplicată și de oamenii politici sărbi, doritori de a-și vedea realizată și unitatea lor națională. Tendința politică a Italiei în Adriatica, era de a face din această Mare ceeace ea fusese în Evul Mediu și anume: „*Il Golfo di Venezia*”, ceeace acum era o imposibilitate. Dar în politica internațională nu există nici logică, nici sentiment și nici reciprocitate.

Așa dar, în spatele Austro-Ungariei, se așează Germania și Italia, gata să o ajute, pentru a nu permite Serbiei să ajungă la

Adriatica. Idee nefastă, persecuție nedreaptă și zadarnică a unui brav popor, care nu voia să se mai lase umilit și lipsit de o ieșire la mare, care-i putea asigura independența economică. Așa se explică sărbo-fobia și bulgarofilia Italiei.

Impăratul Germaniei, care la începutul războiului era convins că Turcia va bate, după bătălia dela Kirk Kilisi își schimbă părere. El scrie pe un raport al baronului Griesinger, ministru plenipotențiar la Belgrad:

Stambul este amenințat. Bulgarii conduși cu măestrie și puși în mod strălucit în bătăie, nu-și vor putea vedea reluat nici un sat de nici o conferință a puterilor. Eu, cel puțin volu vota contra, dacă mi se va cere părerea. El ai căstigat în mod loial prin lupte, ceea ce au dorit și s-au introdus în concertul european, care avea trebuință de sânge și de un spirit proaspăt. Poate că nu vom vedea pe Ferdinand I-ii, Tar al Bizanțului? Sef al confederației balcanice?

Va să zică și Impăratul Germaniei părăsise pe turci, lăuda acum pe bulgari și vedeau pe Ferdinand Tar al Bizanțului, visul de aur al acestuia. Dar istoria nu vrea să țină seamă de visurile muritorilor, fie ei chiar împărați sau regi, ea își face socotelile și numai atunci când îi vine mai bine, dă definitiva sentință.

La 18 Oct. după ce se terminase bătălia

dela Lule Burgas și Turcii erau bătuți, col. Romanowschi îmi comunică că: contele Benkendorff, ambasadorul Rusiei la Londra, ar fi telegrafiat lui Sazonow:

„Vă rog să dați atenția ultimelor evenimente care au produs aci o așa impresie că a dispărut cel mai mic interes pentru cauza Turciei“.

Vae Victis!

La 19 Oct. Sazonow declară lui „Ruskoe Slovo“:

„Nu mă indoiesc că Bulgaria va înțelege deplina valoare a raporturilor ei cu România și că nu va creala o situație care să facă ca România să-și păstreze cu greu atitudinea ei leală până la sfârșit. În acest caz națiunile balcanice trebuie să țină seamă și de România, care e un factor politic important. Contrariul ar fi o ușurință pe care nu o pot bănuia la ele“.

Cum a apărut această declarație, ziarele bulgare au început să atace pe Sazonow și România, altele au spus că:

„Sazonow a făcut această declarație numai cu scopul de a linși România, iar nicidecum spre a-i satisface aspirațiunile“.

Unele ziare bulgare:

„Calificau de neleală atitudinea neprecizată a României; ele iarăși afirmă existența convenției militare dintre România și Turcia, convenție ce ar obliga România să sară în ajutorul turcilor imediat ce soarta armelor le-ar fi defavorabilă“.

Orice desmintire s'a dat și se dă din partea României, bulgarii se fac că nu o cred, pentru a avea motive ca să tipe, să acuze și

să insulte. România își precizează atitudinea încă dela 20 Sept., când declarase că:

„Atâtă timp cât se păstrează statu quo, România nu are nimic de cerut“.

Această este o declarațiuone categorică, clară și destul de măsurată.

La 19 Oct. col. Romanowschi îmi comunică că după o convorbire ce ambasadorul Rusiei la Londra a avut cu sir Grey, a telegrafiat:

„Grey spune că ar fi imposibil de a se cere bulgarilor de a se opri în fața liniei Ciatalgia, căci aceasta ar putea fi un sacrificiu care poate că ar da posibilitate turcilor de a se reculege și de a răsurna rezultatele dobândite în războiu până acum. El spune că opinia publică în Anglia s'a declarat atât de categoric în favoarea Bulgariei, că nu ar putea face o asemenea cerere“...

Chestiunea intrării eventuale a bulgarilor în Constantinopole răvnit de Rusia, complica în gradul cel mai înalt situația internațională; Bulgarii o știau, de aceea ei dau un comunicat transmis de Bourchier corespondentul ziarului Times, în care spunea:

„Dacă vor intra trupele bulgare în Constantinopole, nu va fi decât pentru a dicta pacea și pentru a se retrage imediat din Capitală“.

Neapărat că Rusia nu putea vedea cu ochi buni, perspectiva intrării bulgarilor în Constantinopole; totuși Țarul Nicolae al Rusiei a declarat:

„Bulgarii pot intra în Constantinopole, nimeni nu-l vor impiedica. În acest caz crucea va fi ridicată pe Sfânta Sofia și aceasta este principalul“. Când am auzit această declarație, am re-

flectat și am spus „*a intra în Constantinopole*“ după cum spunea Țarul Nicolae, nu însemnă și „*rămâne în Constantinopole*“. Aveam însă convingerea că Bulgaria vor fi opriți definitiv pe linia dela Ciatalgia de către armata turcă.

La 20 Oct. Regele Carol I-iu al României a declarat ziaristului Liechtenstadt dela „*Neues Wiener Tageblatt*“ următoarele:

„Cele patru state aliate din Balcani nu vor lăsa din mâna roadele luptelor lor.

Este măngăietor faptul că Marile Puteri lucrează în interesul păcii și cred că această osteneală va fi încoronată de succes.

Este foarte importantă atitudinea Austro-Ungariei pentru desfășurarea lucrurilor.

In ce privește alianța Statelor balcanice se presupune că ele s'au înțelese mai dinainte în toate detaliile.

Nu trebuie să avem nici o teamă de mărirea slavismului.

România nu mobilizează, cu toate că a fost indemnată din mai multe părți la aceasta. Nu s'a ordonat mobilizarea, căci nu avem nici un scop și ar fi cauzat mari cheituri.

Noi nu vedem nici o primejdie dacă populația unea bulgară se va urca la șase milioane.

Nu cred că probabil un războliu general european.

Punctul de gravitate al actualei situații este Austro-Ungaria“.

O parte din presa bulgară a menționat numai această importantă declarație a Regelui Carol I-iu, în schimb însă i-se telegrafiază lui „*Koelnische Zeitung*“ din Sofia :

„Declarațiile Regelui Carol au făcut o foarte bună impresie, risipind cu desăvârșire îngrijorarea despre impotența unei atitudini echivoce a României. Nimeni nu mai crede în mobilizarea și planurile anti-bulgare ale României!“.

Mai mult ceva, Cerep Spiridovici, președintele Societății Slavilor dela Petersburg, telegrafiază:

„Două sute milioane de slavi, gata a susține alianța ortodoxilor balcani, admiră nobila și amicală purtare a României, care cu ilustrul erou Regele Carol a liberat la 1878 Bulgaria și Macedonia. Lumea slavă recunoște că va ajuta pe România să emancipeze și să unească pe compatriotii săi. Trăiască România, trăiască viteazul ei monarh, Mareșalul Slavilor“.

(Se stie că Țarul Nicolae făcuse pe Regele Carol I-iu, Mareșal al Armatei Ruse, o delegație rusă urma să vină în România, pentru a oferi Regelui bastonul de Mareșal).

Regele George al Angliei a spus la 24 Oct. lui Mensdorff, ambasadorul Austro-Ungariei:

„Aștept și mi-e frică de intrarea Bulgarilor în Constantinopole. El au promis că nu vor rămâne acolo“.

Așa trebuie să înțelese și cele spuse de Țarul Nicolae la 19 Oct.

Din cele de mai sus se deduce că Austro-Ungaria, Germania și Anglia (afară de Rusia) erau pentru lăsarea Bulgarilor să cucerescă Constantinopole, iar Rusia era pentru ocupare, dar nu și pentru rămânere. Acest lucru îl știa perfect de bine Regele Ferdinand.

nand, că și guvernul bulgar. Dece nu au rupt Bulgarii linia dela Ciatalgia? Dece nu au intrat în Constantinopole? Pentru simplul motiv că nu au putut. După cum se va vedea, bulgarii au atacat cu convingerea ruperei, dar nu au reușit, au fost respinși; apoi au inceput a striga în toată lumea, că Marile Puteri i-au impedit ca să intre în Constantinopole, ceeace era absolut inexact. Nu au intrat în Constantinopole pentru că nu au ajuns la el, și nu au ajuns pentru că nu au putut rupe linia Ciatalgia. Au pierdut zadarnic aproape 15.000 oameni, ceeace i-a descurajat cu totul. Acesta-i adevărul curat.

Pe când Țarul Rusiei făcea la 19 Oct. declarația ce am arătat mai sus, aflu în ziua de 24 Oct. dela col. Romanowschi următoarele:

„Rusia dorește ca Constantinopole cu teritoriul adiacent să rămână sub suveranitatea Sultanului. În acest scop ministrul de externe rus, a cerut Marilor puteri, ca să facă imediat mediațiunea, în scop de a impiedica intrarea armatei bulgare în Constantinopole“.

I-am spus col. Romanowschi:

„După cum am spus la 22 Sept. 1912 că Turcii vor fi bătuți, acum la 21 Oct. am convingerea că linia dela Ciatalgia va rezista la toate atacurile Bulgarilor și deci fii linisit, Regele Ferdinand al Bulgariei nu va avea ocazie să se incoroneze de Țar al Bizanțului în Sf. Sofia“.

La aceasta, col. Romanowschi mi-a spus, că:

„Are informații sigure, că Turcii au frică că linia Ciatalgia va fi ruptă“.

I-am spus că:

„Acestă linie este acum puternică, ea va rezista atât timp cât Turci vor voi să o apere“.

Col. Romanowschi mi-a comunicat:

„De altfel suntem informați că și ministerul de externe turc va cere peste 1—2 zile mediațiunea Marilor Puteri“.

Nu m'am putut opri de a-i obiecta că:

„Mediațiunea implică acceptarea și a Statelor balcanice, crezi că ele vor accepta?“

Am avut însă impresia că col. Romanowschi a rămas convins:

1. Că Bulgarii vor rupe linia Ciatalgia;

2. Că Bulgarii vor accepta apoi mediațiunea.

Faptele ulterioare mi-au dat mie dreptate.

In seara aceleiași zile, am discutat cu col. Romanowschi, chestiunea Constantinopolului și a strâmtorilor, această converbire fiind foarte interesantă, o redau în extenso, așa cum am raportat-o atunci. El susținea că:

— Rusia are nevoie de o ieșire la marea liberă.

— Foarte bine, e de discutat ce înseamnă pentru Rusia ieșirea la marea liberă.

— Marea liberă este ieșirea după voință din Marea Neagră.

— Prin tratatul dela Adrianopole din 2 Sept. 1829 nu s'a acordat bastimentelor de comerț liberă trecere prin Bosfor și Darda-

nele? Deci dela 1829 și până azi 1913, adică timp de 84 ani ați mai cerut permisie de trece dela Turci? Nu. Atunci cum se poate afirma că nu puteți ieși din Marea Neagră când voiti? Deci nișnici nu oprește Rusia să iasă din Marea Neagră. Și dacă ieșe din Marea Neagră ajunge în Mediterana, apoi aceasta este liberă? Poți ieși din ea când vrei? Fără voia englezilor dela Suez și Gibraltar, ai putea ieși în Ocean? Pe Rusia o interesează înălțatularea tratatului dela Londra din 1871 cu privire la închiderea strâmtorilor pentru vasele de războiu.

— Da, de sigur de aceea, dacă vom stăpâni Bosforul și Dardanele vom fi mai liberi în toate mișcările noastre.

— Nu este deloc exact, pentru că mai întâi trebuie să cuceresci Constantinopole și numai după aceea s-ar putea vorbi de Bosfor și Dardane; și apoi de bunăvoiețea englezescă, de care totdeauna veți avea nevoie, ea având cea mai puternică flotă de războiu.

— Da, este adevarat, Constantinopole trebuie să fie al nostru, dar numai prin cucerire dela turci, căci aci este și viitorul ortodoxiei. Ideea aceasta nu este nouă, ea să născut odată cu Țarul Moscovei, de aci a luat-o Petru cel Mare.

— Da, știu, chestia cu testamentul politic

al lui Petru cel Mare. Trebuie să recunoști că a fost o mare greșală, care a condus la un nesfârșit număr de război, cu începere din 1681, 1695, 1709, 1720, 1769-1774, 1787, 1796, 1802, 1806-1808, 1812, 1828-29, 1853-1855, 1855-56, 1877-78, toate contra turcilor sub motiv de ocrotirea creștinilor din Imperiul Otoman, în realitate pentru cucerirea Moldovei, Munteniei, Peninsulei Balcanice, a Constantinopolei și transformarea Mării Negre într'un lac rusesc.

— Dar, dar este și chestiunea ieșirei la Marea liberă.

— Mare liberă nu e decât Oceanul; ca să ieși la Ocean și nevoe ca să treci Suezul și Gibraltarul. Dece nu ieșești la Ocean trecând Sundul larg de 4 km., adică în loc să căutați ieșire spre Sud, să căutați spre Vest, e mult mai ușor; cu Danemarca și cu Suedia văți putea înțelege mult mai ușor.

— La Constantinopole nu putem renunța, și ne-am mai complica politica cu o chestiune a Copenhagei.

— De loc. Vă debarasăți de ideea Constantinopolei, care e grea și complicată, ea lovindu-se de foarte mari dificultăți, pe când cu Copenhaga probabil că veți cădea repede la un acord, fără a mai avea Gibraltarul și Suezul.

— Nu putem să părăsim ideea Constanti-

nopolului, pentru că el este cheia casei noastre, pe care, dacă nu o vom cucerii noi, o vor cucerii alții și înțelegi ce va urma; casa la noi și cheia la alții.

— De ex. la cine?

— De ex. o putere alta ca Turcia, care ar fi în măsură să reziste bine la pretențiunile noastre. Această putere poate să nu fie nici Anglia și nici Germania, ar putea fi chiar Bulgaria, care deși acum este o mică putere, de îndată ce va ocupa Constantinopole și strămtorile; ea va avea cheia casei noastre, asigurându-și hegemonia în Balcani.

Cu Anglia vom putea să ne înțelegem, dacă vom lăsa strămtorile libere comerțului, dacă vom ceda o zonă neutră ca sferă britanică, cum și dacă vom organiza un port liber pentru mărfurile de import și export a celorlalte țări.

— Prin urmare, acum Rusia nu vrea să lasă Bulgaria să ajungă la Constantinopole.

— Să ajungă, da, dar să nu stea acolo.

— Va să zică tindetă să aveți trei capitale: Petersburgul orașul lui Petru cel Mare la Nord, Vechea Moscovă la Centru și Constantinopole cu Sfânta Sofie orașul lui Constantin cel Mare la Sud.

Iată deci toată politica Constantinopoleului și a strămtorilor pusă clar.

Aflu că la 22 Oct. Contele Bertchold ar fi comunicat lui Salabașeff, ministrul Bulgariei la Viena, că:

„E bine ca Bulgaria să se înțeleagă cu România, cu prețul unei mici rectificări de frontieră“.

Asemenei mi se comunică că și ministrul plenipotențiar Geșoff dela Berlin, a făcut cunoscut ministrului de externe bulgar că:

„Kinderen Wæchter, secretarul de stat al afacerilor externe, a comunicat unui amic al său, că cererile României sunt numai pentru o rectificare de frontieră și că chestiunea nu ar fi aşa de grea, Germania va sprijini România“.

La Sofia însă, guvernantii nu voiau să înțeleagă, ei erau convinși că Rusia va salva Bulgaria și de alții nu mai au nevoie. Bulgaria apreciau că politica română ar fi un sănătaj. Geșoff manifesta dorința de a întreține bune relații cu România, dar Danew era orbit și arogant, el spunea lui Kalinkoff că:

„Va trata cu România, dar numai convenția pe cuitului, pentru că e convins că Rusia va opri pe români dacă vor intra în Bulgaria“.

La 25 Oct. col. Romanowschi îmi comunică că Rusia ar fi acceptat propunerile făcute de Poincaré, anume:

„Să se intervină la Constantinopole și Statele balcanice, ca să inceteze războiul; Turcia să se reducă în Europa, la teritoriul aflat până la linia Gura-Mariței-Adrianopole inclusiv Marea Neagră; autonomia Albaniei, restul Peninsulei Balcanice se va împărți între Statele balcanice, conform înțelegerii dintre ele“.

Colonelul Romanowschi mi-a mai spus că Rusia ar mai fi adăugat, că:

„România are drept la o compensație pentru recificarea graniței Dobrogei“.

Am comunicat imediat aceasta, d-lui ministru Ghika și la București.

La 26 Oct. baronul Mittag îmi comunică, că:

„guvernul turc s'a adresat Marilor Puteri cu rugămintea de a opri intrarea bulgarilor în Constanti-nopolie“.

— Vorbind imediat cu col. Romanowschi, acesta mi-a confirmat comunicarea baronului Mittag, după care i-am spus:

„cred că această cerere va fi sprijinită de Rusia“, răspunsul său a fost: „da, de sigur“.

In această zi a venit la mine maiorul Kalafatovici, care mi-a spus că, contrar de ceea ce-i spusesem eu, că România nu mobilizează, legația sărbă din Sofia a primit o telegramă din Belgrad în care spune textual:

„Austro-Ungaria și România pregătesc în mod secret mobilizarea pentru orice eventualitate. Este posibil că între ele există o înțelegere, după care România va trebui să găsească un pretext pentru a se arunca asupra Bulgariei, înaintea bătăliei decisive din jurul Adrianopolelui, oferind prin aceasta Austro-Ungariei de a interveni în cauză balcanică“.

L-am lăsat pe maiorul Kalafatovici ca să-mi citească complet cuprinsul telegramei și i-am spus:

„D-ta nu vezi că aici sunt mai multe minciuni? Eu îți declar categoric și te rog să mă crezi:

1. România nu face nici o pregătire de mobilizare;
2. Nu există absolut nici o înțelegere cu Austro-Ungaria;

3. România, atâtă timp cât se păstrează statu-quo în Peninsula Balcanică, nu are a se amesteca aci, deci nu are de formulat nici o pretenție teritorială;

4. România, după cât stiu eu, nu va face absolut nici odată jocul Austro-Ungariei.

Dar cel mai bun lucru este ca să se ceară informații la București, de unde chiar d-ta singur le poți lua, fiindcă ești atașat militar și acolo“.

Maiorul Kalafatovici mi-a răspuns că: „nu se poate deplasa acum, fiindcă are ordin ca să stea la Sofia“.

Sunt sigur că el a raportat imediat cele ce-i spusesem, fiindcă am avut proba peste câteva zile.

La 26 Oct. a sosit în gara Sofia o misiune sanitată română, având două pavilioane mari demontabile pentru căte 25 paturi, 85 colete de materiale sanitare încărcate în trei vagoane. Misiunea a fost primită în gara Sofia de atașatul militar român, secretarul de legație M. Arion, Radef, membru în comitetul Crucei Roșii bulgare, și de d-l Chevremont, secretarul Reginei.

La Noembrie a sosit încă o misiune sanitată română în cap cu dr. Apostoleanu având aceiaș formațiune.

La 27 Oct. col Romanowschi îmi spune că: „dacă Regele Ferdinand al Bulgariei se va încăpățina să răspungănd linia dela Ciatalgia și va intra în

Constantinopole, va da ochi cu întreaga noastră flotă din Marea Neagră. În scop de a înlătura un asemenea pericol, care ar putea ajunge o mare complicație europeană, ministrul de externe rus a intervenit la Paris, pentru a ministrul de externe francez să intervină și să determine cabinetele din Viena și Berlin pentru a armatele bulgare să nu incerce a trece linia dela Ciatalgia".

I-am spus:

„Rău îmi pare că Statele ca și oamenii își complică singuri viața. Repet și astăzi ce îl-am spus acum trei zile; bulgarii vor ataca linia dela Ciatalgia, dar nu o vor lua. Pot să pun rămășag o sută contra unu, că aşa va fi. Dealul ultima propunere a Rusiei cere:

1. Ideea armistițiului, trebuie să fie admisă mai întâiu de toate Marile Puteri;

2. Impunerea unui armistițiu către toți combatanții;

3. Cum s-ar putea impune acel armistițiu Bulgarilor?

Eu prevăd că această propunere, fără a impiedeca rezolvarea chestiunii, adică oprirea Bulgarilor de a ataca linia dela Ciatalgia, va complica și mai mult chestiunea balcanică".

La 28 Oct. am avut o con vorbire mai lungă cu baronul Mittag. Acesta mi-a spus că:

„Austro-Ungaria recunoaște că statu-quo balcanic nu mai poate fi păstrat.

Austro-Ungaria nu admite ieșirea Serbiei la Marea Adriatică.

Austro-Ungaria se opune la mărirea Serbiei și a Muntenegrului în caz că acestea nu vor da garanții reale că nu vor urma o politică contra Austro-Ungariei.

Austro-Ungaria admite cererea Albaniei în condițiunile viabile de existență și de dezvoltare.

Austro-Ungaria admite cererea României de a i se rectifica frontieră spre Bulgaria.

In fine Austro-Ungaria aproba că Salonicul să fie declarat port franc, cu care să aibă posibilitatea liberă comunicări".

Tot ceea ce-mi spune baronul Mittag nu era nou pentru mine, le știam pe toate.

Vorbind imediat cu maiorul Kalafatovici, acesta îmi spune că:

„Serbia consideră ieșirea la Marea Adriatică, ca o chestiune de cel mai mare interes pentru ea, de aceea Serbia nu se va da înapoi pentru a dobândi satisfacție dreptei sale cereri".

I-am răspuns că am impresia că:

„și Italia s-ar opune la ieșirea Serbiei la Adriatica".

In acest caz spune maiorul Kalafatovici:
„ne vom îndepărta de Austro-Ungaria și ne vom îndrepta mai spre Sud la Durazzo. Danew pleacă la Viena pentru a susține revendicările noastre".

— Dacă d-ta crezi aceasta, ești un naiv!

— Atunci de ce pleacă la Viena?

— Danew pleacă la Viena pentru a aranja o lovitură contra Serbiei.

Vîitorul mi-a dat mie dreptate.

Dară asupra dezideratelor Austro-Ungariei, se pot face următoarele reflexiuni:

1). Austro-Ungaria ar fi putut împiedica isbucrenia războiului Balcanic, dar nu a făcut-o, pentru simplul motiv că avea convinsă că Turci vor bate statele balcanice și deci Serbia va ieși sfidată.

2). De unde la început nu voia să audă de schimbarea statu-quo-ului, acum când statele balcanice au bătut pe Turci, Austro-Un-

garia admite că aceste state se vor mări în dauna Turciei.

3). Dar tocmai teritoriile ce vor reveni Serbiei și Bulgariei, erau acelea la care răvnea Austro-Ungaria de mult timp. Cum era posibil ca așa deodată să se renunțe cu inimă ușoară la ele? Era posibil? Proba că nu, o fac pretențiunile Slavilor din Dalmatia, că Austro-Ungaria nu renunță definitiv la pretențiunile sale în Balcani și deci rezultă adverititatea ei contra Serbiei.

4). Austro-Ungaria admite „de nevoie” mărirea Serbiei și Muntenegrului, dar cu condițiunea ca ele să-i dea „garanții reale”, adică să le pună sub dependență ei politică și economică. Altfel nu.

5) Cererea Albaniei dădea satisfacții unei intrigărilor viitoare ale Austro-Ungariei în Balcani.

6). Rectificarea de frontieră a României, acum la 26 Oct. o vedea Austro-Ungaria în proporție cu totul nelinsemată, era vorba după ea de cele două mici intrările bulgare de la mijlocul frontierei Dobrogene spre România; admitea ceeaace și Bulgaria dorea.

7). Chestiunea Salonicului „port franc” era un fel de culul lui Pepelea.

De fapt tot ceeaace pretindea Austro-Ungaria, nu era altceva decât prefața viitorului războiu european.

Sofia. Catedrala Sf. Alessandru.

La 28 Oct. vorbind cu col. Romanowschi,
acesta îmi spune că:

„Rusia nu se mai opune la intrarea Bulgarilor în
Constantinopole, cu condițiunea ca să nu rămână
acolo. Flota rusă din Marea Neagră va veni la Bos-
for, rămânând în supraveghere pe tot timpul ocu-
pației bulgare“.

I-am spus că:

„se opune ori nu se opune Rusia la intrarea Bulga-
rilor în Constantinopole, e o chestiune secundară,
principalul este ca armata bulgara să atace și să
rupă linia dela Cialalgia; eu repet ceeace am mai
spus: Bulgarii nu vor putea rupe linia dela Ciala-
gia, deci ei nu vor intra în Constantinopole, iar
flota Rusă din Marea Neagră nu va putea avea pri-
leul să fie trimisă la Bosfor“.

L-am întrebat dacă Rusia va susține Ser-
bia ca să capete o ieșire la Marea Adriatică,
col. Romanowschi mi-a răspuns:

„sprijinul diplomatic il are din partea Rusiei, dar
sprijinul armat, nu, de aceea Serbia a fost deconsi-
lită de a se îndrepta chiar și spre Durazzo“.

„Dar dacă armata sărbă impinge și ajunge la
Adriatica și Austro-Ungaria o atacă, ce va face
Rusia?“

„In acest caz va vorbi slavismul, care nu va
putea fi reținut de a nu da ajutorul său eficace
frăților săi sărbi“.

Iată deci războiul mondial .

La 28 Oct. din ziarele bulgare rezultă că:
la Buda-Pesta, șefii opoziției au ținut o conferință,
la care contele Albert Aponny a prezentat un me-
moriu cu privire la punctul de vedere al opoziției
cu referire la situația din Peninsula Balcanică și
anume :

General G. A. Dabija

1) Opoziția unită ungăre nu dorește a face nici o impiedicare popoarelor balcanice în lupta lor pentru cucerirea independenței lor;

2) Protestează categoric contra pretențiunilor de mărire teritorială formulate de România și pentru care monarhia ar putea fi tărâtă într'un războiu".

Presă bulgară se arată foarte satisfăcută de atitudinea opozitiei ungare și aproba demersul acesteia.

Relativ la această chestiune, am vorbit cu baronul Mittag și cu lt. col. Laxa, care mi-au spus că:

„spusele lui Aponny nu angajează guvernul Austro-Ungar".

Am răspuns că:

„în acest caz, guvernul trebuie să ia direct sau indirect poziție față de aberațiunile opozitiei ungare, pentru că în caz contrar s-ar putea trage concluzia că guvernul este de acord cu opozitia".

La 29 Oct. am discutat mult cu col. Romanowschi; el mi-a spus că înțelege foarte bine că România trebuie să aibă compensații, dară nu le va dobândi, decât fixând anume ce vrea.

I-am spus că pentru cazul că Bulgaria, contrar declarațiunilor sale, că nu are aspirații teritoriale, totuși se va întinde spre Sud, România și-a formulat din timp pretențiunile sale, e vorba de o rectificare de frontieră. Căci nu trebuie uitat că actualele frontiere ale României și a tuturor țărilor din Balcani, au fost fixate prin tratatul din Ber-

lin, ori, dacă una din țări, respectiv Bulgaria, calcă dispozițiunile acestui Tratat, atunci toate țările sunt îndreptățite să pretindă o nouă regulamentare. Aceasta ar trebui să o înțeleagă Bulgaria și ea singură să facă propunerii concrete. Nu știu, dar cred că România va pretinde întregul Cadrilater, până la Vestul liniei Rusciuc-Șumla-Varna.

Col. Romanowschi mi-a răspuns că: „ministrul Nekludoff susține România, că în acest sens a raportat și la Petrograd, dar că nu va fi posibil ca Bulgaria să dea întregul Cadrilater".

(Stiam că ministrul Nekludow discutase mult cu ministrul Ghika, care-l convinse de dreptatea cauzei noastre).

Atunci am scos în manuscris lucrarea ce făcusem asupra Cadrilaterului și i-am arătat că:

„Cadrilaterul Siliстра-Rusciuc-Șumla-Varna face un tot geografic împreună cu Dobrogea, că văile Lomului Alb — cursul superior al Pravadiei — cursul inferior al Camicicului, despărțind Cadrilaterul de sistemul geografic și geologic al Balcanilor. Că populația nu este decât 50% bulgari, iar 50% turci și români, etc."

Col. Romanowschi a recunoscut tot ceeaace spuneam eu, dar a accentuat că:

„Bulgaria nu va ceda benevol niciodată întregul Cadrilater, că ea va oferi foarte puțin, că însuși Siliстра va face obiect de discuțione, etc.".

La acestea i-am răspuns că:

„Dacă Rusia ne va susține, cred că și Austro-Ungaria nu va avea nimic de zis, căci ea va vedea cu ochi buni România interesată mai mult spre Sud decât spre Carpați".

Avusesem la Bucureşti o con vorbire cu fos-
tul meu şef la Sofia, cu C. Diamandy, minis-
trul plenipotenţiar la Petersburg, eu îi vor-
beam de lucrarea mea asupra „Cadrilateru-
lui Bulgar“ (făcută după sugestiile lui Take
Ionescu), la care el mi-a spus :
„că bine am făcut că am executat această lucrare,
că el e informat că Austria, ar fi dat României în
ultimul timp asigurări formale, că în caz de schim-
bare a statu-quo-ului în Balcani printre ruptură
de echilibru în favorul Bulgariei, România va do-
bândi Cadrilaterul Ruscic-Şumla-Varna“.

(Aceaştă informaţie a ministrului Diaman-
dy nu era justă).

La 30 Oct. 1912 Armatate I şi II bulgare
ajung în faţa liniei dela Ciatalgia, ce fusese
întărită la 1878/79 sub supravegherea lui

Blum Paşa și completată între anii 1880-
1885, după planurile generalului englez Bega.

Linia Ciatalgia are stânga sprijinită pe gol-
ful Buiuk Çekmege (Marea Marmara) și
dreapta pe lacul Derkos (spre Marea Neagră)
pe un front de 36 km., din care 10 km. sunt
ocupați cu cele două lacuri.

Aceaştă linie fusese ocupată de resturile
armatei turceşti de Tracia 60.000, plus trupe
aduse din Asia, vre-o 50.000 oameni, cu 378
guri de foc, sub Nazim Paşa, care urmău să
apere ultima rezistenţă turcească, care
odată pierdută era pierdut și Constantinopo-

lul, visul bulgarilor și în special al Regelui
Ferdinand, care era convins că-l va ocupa.

In acest timp. Armata II-a bulg. și 2 Div.
sârbe luptau din greu la asediul Adrianopo-
lului.

Sublima Poartă apreciind situaţia se de-
cide a face apel la Marile Puteri înainte ca
ultima linie de apărare turcă să cadă. In
acest scop ambasadorul turc dela Berlin, Os-
man Nizamy Paşa cere la 28 Oct. lui Kider-
len Wäechter ca împreună cu celealte puteri
să intervină înainte ca ultima linie de apă-
rare turcă să cadă.

Ministrul german rugă pe ambasadorul
turc, ca să-i comunique exact ceeace cere, apoi
îi spune că după ce va lua avizul celorlalte
puteri îi va da răspunsul.

A doua zi ambasadorul turc revine la Ki-
derlen Wäechter prezentându-i o lungă te-
legramă a guvernului turc, în care se vor-
beşte de valoarea Imperiului turc, de bravura
armatei sale, de declaraţia puterilor făcută
pentru păstrarea statu-quo-ului și ca final
cere intervenția, fără a arăta forma în care
ea ar urma să se facă.

Kiderlen Wäechter cere lui Osman Nizamy
Paşa lămuriri asupra condiţiunilor interven-
ţiei, acesta îi prezintă o cerere formală a
Porţei.

In acel moment Kiderlen Wäechter prime-

ște dela Baronul Marschall v. Biberstein, ambasadorul Germaniei la Constantinopole, o telegramă prin care îl înștiința că:

„Noradunghian Efendi, ministrul de externe turc, a convocat ambasadorii, cărora le-a comunicat că dacă puterile nu intervin imediat pentru a impiedica intrarea bulgarilor în capitală, Poarta le lăsă responsabilitatea masacerelor creștinilor, care nu vor lipsi de indată ce va apărea inimicul. Că el nu poate răspunde nici de viață Excelențelor Lor și nici de a membrilor coloniei“.

Cere apoi succesiv: intervenție, mediațiune și armistițiu.

Kiderlen Wächter chiamă pe ambasadorii Angliei și Franței, se sfătuiesc, dar nici aceștia nu 1-au putut lămuri asupra celor ce vrea Turcia.

* * *

Privirile se îndreaptă acum spre România, mai cu seamă că avusese loc la 12 Oct. o schimbare de guvern, venise un nou guvern Maiorescu cu acesta la Externe și cu Take Ionescu la Interne, acesta susținea că dacă va lăsa să treacă momentul, fără să acioneze, prestigiul României va avea de suferit. (Armata a regretat foarte mult că nu a venit N. Filipescu la războiu căci din Dec. 1910 și până în Martie 1912 cât a fost ministru de războiu, făcuse mult pentru armată, unde lăsase o excelentă amintire și numai regrate).

Brătianu, ce era în opoziție, a comunicat ministrului Rusiei la București:

„că neutralitatea României ar fi putut să ia un caracter activ chiar dela începutul conflictului turco-balcanic, în loc de a fi stat în pasivitate“.

Adăogând:

„Dacă eram la putere aș fi mobilizat imediat și aș fi impiedicat planurile bulgare, sau aș fi răscumpărat scump neutralitatea României“.

Această idee arată, că dela început România trebuia să ia un gaj pentru siguranța ei.

Pe de altă parte se susținea la București, că dacă România ar fi urmat sfaturile Mariilor Puteri, conformându-și atitudinea la a lor, i-sări fi admis la urmă o largă rectificare de frontieră în Dobrogea, având atunci susținerea Germaniei, Austro-Ungariei și Angliei. Pentru România se impunea ca pacea balcanică să nu se facă fără ea.

Şebeco, ministrul Rusiei, recomanda guvernului român să stea liniștit, iar ziarul rusesc „Rusko Slovo“ scrie că:

„neutralitatea României îi va da drepturi la recunoștință popoarelor balcanice cum și a Mariilor Puteri, cărora ea le îndepărtează sceptrul complicațiunilor europene, lucru de care se va ține seamă la încheierea păcii“.

Vojajul lui Danew la București și Viena este interpretat ca o dorință a Bulgarilor de a ajunge la o înțelegere cu România și Austro-Ungaria.

Austro-Ungaria pare a fi dispus să ajungă cu Serbia la un compromis, în sensul de a-i acorda accesul la Marea Adriatică, printre o linie de railway la un port de comerț, care să nu fie transformat într-o bază navală și militară.

Marile Puteri și în special Rusia, își puneau acum întrebarea: dacă armatele bulgare vor rupe linia dela Ciataglia, desigur că nu se vor opri la porțile Constantinopolelui, ci vor intra în ele. Ce e de făcut?

La 1 Noembrie 1912 am fost la București cu studiul ce făcusem asupra „Cadrilaterului Bulgar“. (A se vedea și capitolul „Pretențiunile României“) l-am prezentat Rege lui, Mareiui Stat Major, ministrului de externe, ministrului de război, apoi l-am oferit lui N. Filipescu (ministru de domenii), Take Ionescu (ministru de interne) și lui I. I. C. Brățianu, cu care am vorbit îndelung. (A se vedea capitolul „Pretențiunile României“).

Din convorbirile ce am avut cu această ocazie cu câțiva oameni politici am reținut:

N. Filipescu era mulțumit că i-am oferit lucrarea, intorcându-i paginile, să oprit, să uitat drept în ochii mei spunându-mi:

„Regret foarte mult că nu se face suficient pentru armată, nu toți oamenii politici sunt conștienți pentru aceasta, deși își bat pieptul cu pumnii. În

tot cazul, nu trebuie să pierdem momentul, trebuie să acționăm cu energie spre Sud“.

Am răspuns:

„Domnule Ministru, întreaga armată română regretă că nu ati rămas dvs. ministru de războiu și după Martie 1912; țara stie că dela 29 Decembrie 1910 la 28 Martie 1912, adică timp de un an și trei luni, ati făcut ca ministru de războiu, mult mai mult decât toți miniștrii de războiu ce s-au succedat pe acolo“.

Take Ionescu îmi spunea:

„Acum cred că a sosit și momentul să ne răfuim cu Bulgarii, d-ta ai dreptate, desigur că vom cere tot Cadrilaterul, așa cum spui și arăți și d-ta ca!“.

I. I. C. Brățianu mi-a spus că:

„după părere mea, România trebuia să mobilizeze și să alibă o acțiune activă, ocupând eventual teritoriul dela Sudul Dobrogei, necesar apărării strategice a acestei provincii, care ne asigură nu numai ieșirea la Mare, ci și Gurile Dunărelui“.

I. I. C. Brățianu era de acord că numai întregul Cadrilater ne-ar putea da aceste satisfacțuni.

Eu am adăugat că am mare grijă ca să nu lăsăm să ne scape momentul oportun, care odată pierdut, nu va mai veni; ceeace Brățianu a confirmat.

Pe când discutam cu I. I. C. Brățianu a-ceste chestiuni, a intrat Vintilă Brățianu, la care, cu surprindere am constatat că avea cu totul altă părere; dar la urmă a convenit și el, că trebuie să tindem a lua tot Cadrilaterul Rusciuc-Şumla-Varna.

Am vorbit și cu Ionaș Grădișteanu, care mi-a spus că:

„va adresa o scrisoare deschisă și apoi o interpellare primului ministru în chestia compensațiunilor teritoriale la care are dreptul România“.

Știu că Ionaș Grădișteanu s'a ținut de cuvânt, căci peste câteva zile a adresat scrisoarea deschisă, cerând linia Turtucaia-Balcanică. Eu nu reușisem să l conving ca să ceară întregul Cadrilater.

La 5 Noembrie dimineața, eram la ministerul afacerilor străine, tocmai când sosise de ministrul Ghika de la Sofia o lungă telegramă cifrată, în care spunea că:
„s'a decis ca guvernul bulgar să trimítă pe Danew la București, de indată ce se va întoarce dela Stara Zagora. Geșoff a declarat că nu se poate ceda Silistra, că poate acorda orice avantajil posibile, altfel el mai bine demisionează. Ministrul rus Ne-kludow a afirmat că România are dreptul la compensațiuni“.

Am spus atunci pe loc, că:

„consider rea, alegerea și trimiterea lui Danew la București, el este încăpătănat, arrogант și mincinos, spirit mărginit, bun numai să complice chestiunile și să incureze lucrurile“.

La 5 Noembrie seara am plecat la Sofia, aci am aflat că la 3 Noembrie avusese loc un consiliu de miniștri bulgar, la care au asistat și miniștrii plenipotențiari ai Austro-Ungariei, Serbiei și Greciei. Contele Tarnowsky, ministrul Austro-Ungariei, a stat 45', în care timp s'au discutat relațiunile Statelor Balcanice față de Austro-Ungaria și în spe-

cial acele ale Serbiei față de monarhia Austro-Ungară.

Danew a spus ceva mai mult și anume că: „în consiliul de miniștri dela 3 Noembrie s'au desbatut relațiunile Statelor Balcanice față de Austro-Ungaria și în special relațiunile Bulgariei față de România“.

La 6 Noembrie 1912. Din sferele legațiunii franceze dela Sofia, rezultă că:

„bulgarii nu vor să cedeze României mai nimic, cele două intrările pe linia de frontieră ar fi totul, iar de Silistra nici nu vor să audă“.

Vorbind relativ la această chestiune cu un membru al legației ruse, îmi spune că:

„aceasta este și convinsarea lui, dar România nu trebuie să se lase înșelată, căci ceeace propune guvernul bulgar ca: drepturi ce s'ar acorda populației românești din Macedonia, dărâmarea întărilor dela Silistra și eventual a celor dela Sumla, renunțarea definitivă la Dobrogea, etc., nu sunt de căt palliative fără importanță“.

El îmi mai spune că:

„guvernul bulgar este decis a trimite în cursul acestei luni pe Danew la București ca să trateze cu România“.

Ceeace se știa deja .

Col. Romanowschi îmi mai comunică: „guvernul bulgar nu vrea nici să ia și nici să păstreze Constantinopolele, pentru că Bulgaria nu poate să-l digereze“.

I-am răspuns: D-ta crezi aşa ceva? Nu vrea pentru că nu poate ajunge la el.

La 13 Noembrie ziarul bulgar „Mir“ scrie

un articol ceva mai impăciitor față de România.

La București s'a ținut un mare meeting, la care au vorbit Virgil Arion, Murnu, Em. Antonescu, J. Th. Florescu, Barbu Delavrancea, Pârvan, cerând:

„să se vină în ajutorul românilor macedoneni, drepturi culturale românilor din Grecia, Serbia și Bulgaria, rectificarea frontierelor dinspre Bulgaria, conform tratatului din Berlin“.

Pe chestiunea acestor cereri, presa bulgară atacă iarăși România.

La 15 Noembrie, maiorul Massov, atașatul militar german, îmi comunică, că:

„situația generală este foarte grea, din cauza tensiunilor Serbiei de a ajunge la Adriatica, care în acest caz nu va mai rămâne un lac italo-austro-ungar. Serbia să putea intinde spre Salonic, dar ea nu vrea aceasta, ea vrea Adriatica, din această cauză e nevoie de mult calm, mai cu seamă că nu vomici noi să stricăm bunele relațiuni ce avem cu Rusia“.

Vorbind relativ la această chestiune și cu col. Romanowschi, acesta îmi spune că:

„Austro-Ungaria trebuie să lase Serbiei posibilitatea ca să aibă un port comercial la Adriatica, căci altfel Rusia este gata pentru orice eventualitate“.

„Eventualitatea“ înseamnă războiul, în acest caz Franța trebuia să sară în ajutorul Rusiei, iar Anglia nu putea să lase ca Franța să nu fie ajutată, căci sdobuirea Franței, ca la 1870, expunea direct pe Anglia, ca să se găsească în fața Germaniei, ce ar fi stă-

pânit continentul. Aceasta era clar atunci, după cum a fost clar în 1914, când Anglia, fără să fi avut un tratat de alianță cu Franța, a sărit în ajutorul ei.

Colonelul Lyon, atașatul militar englez, îmi comunică la 15 Noembrie că:

„Anglia, în dorința păstrării păcei, a recomandat la Belgrad căt mai multă moderățune, căci dacă se va încăpăta să pretindă teritoriul în direcția Mării Adriatice, își va înstrăina simpatia Marilor Puteri. Serbia trebuie să se mulțumească cu un drum comercial spre un port corespunzător sau legătură cu Marea Egee. Chiar dacă Serbia va ajunge la Adriatica, nu trebuie să se creadă că va rămâne acolo, fără consimțământul Marilor Puteri“.

Vorbind imediat cu maiorul Kalafatovici, acesta mi-a spus că: „este adevarat că Anglia a făcut în ziua de 1 Noembrie această comunicare la Belgrad și că Serbia nu a dat încă nici un răspuns“.

La 19 Noembrie, colonelul Merone, atașatul militar italian, îmi comunică:

„Italia fiind legată printr'un tratat de alianță cu Austro-Ungaria, nu e de loc dispusă ca să fie antrată într-un războiu pentru un port de comerț sărbesc. Pe noi ne interesează Valona, pentru aceasta ne opunem ca grecii să o ocupe. Italia lucrează din toate puterile la evitarea unui războiu“.

Cu toate atacurile date de Bulgari pe linia Cialtagia, ei nu reușesc a o cucerii. Pierd aproape 15.000 oameni, dar pierd și avântul.

La 11 Noembrie 1912 se incep tratativele în vederea încheierei unui „armistițiu”, având în considerație că se duceau de doui orientali, ele s’au dus cu caracterul orientalilor, incet, incet, așa că deabia la 20 Noembrie s’au semnat armistițiul.

Textul sună astfel:

1) S’au încheiat armistițiul între armatele Bulgariei, Serbiei și Muntenegrului*) de o parte, și a Imperiului Otoman de alta, în scop de a incepe tratativele de pace între beligeranți.

2) Armistițiul este încheiat pentru timpul cât vor dura tratativele de pace și până la terminarea cu bine a acestor tratative, sau până la intreruperea lor.

3) Tratativele pentru încheierea păcii vor avea loc la Londra și vor incepe 10 zile după semnarea acestui protocol.

4) În caz când tratativele vor fi interrupute, fiecare din părțile beligerante e obligată să denunțe armistițiul cu patru zile mai înainte de reinceperea ostilităților (făcând cunoscut ziua și ora). Aceste patru zile incep să se scontească dela ora 7 seara, a zilei în care unul din cei doi Generalissimi va comunica celuilalt reinceperea ostilităților.

5) Armatele beligerante își vor menține pozițiile ocupate. Se va demarca o zonă neutră, stabilită de ofițerii destinați pentru aceasta, de către Comandanții Superiori ai părților beligerante.

6) Armistițiul intră în vigoare din momentul semnării acestui protocol. Dacă vreuna dintre armatele beligerante va trece linia de demarcare, stabilită după acest armistițiu, va trebui să se inapoiizeze la pozițiile de mai înainte.

7) Guvernul Imperiului Otoman se obligă a ridi-

*) Grecia a refuzat să semneze armistițiul.

ce blocada din Marea Neagră, să lase libera trecere a vapoarelor în aceste porturi și să nu impiedice reaprovisionarea trupelor bulgare pe Marea Neagră. Deasemenea se obligă să lase trecerea liberă pe calea ferată din zona cetății Adrianopole, a trenurilor militare bulgare, care vin din Bulgaria și se inapoiază.

8) Armistițiul incepe la 20 Noembrie st. v. 1912 la ora 7 seara*.

Se constată că guvernul bulgar a fost desul de larg pentru că în acel moment dorea să ajungă la pace. Pe de altă parte, Turcii nu ar fi voit o pace făcută în condiții militare atât de defavorabile, ei sperau în ajutorul vreunei Mari Puteri. Este sigur că Rusia a tras atenția Bulgariei ca să nu mai încerce să rupă linia dela Ciatalgia, căci Constantinopolele nu-i va putea reveni. Aceasta corespunde după cum am spus anterior și neputinței armatelor bulgare de a rupe linia de la Ciatalgia.

Conflictul balcanic a demonstrat Austriei, chiar de la început, slăbiciunea ei, din cauza conglomeratului de rase din care era alcătuită. Războiul balcanic a redeșteptat simțământul patriotic la cei 9.000.000 de sărbi și croați aflați sub stăpânirea sa. Victoriile săr-

*) NOTA. Aprovizionarea armatelor bulgare despre care se vorbește la punctul 7 din acest protocol, va incepe în ziua când vor incepe tratativele de pace**.

bo-bulgare au avut darul să exalteze spiritul tuturor slavilor din Austro-Ungaria, dar tocmai din această cauză, alcătuirea unei Serbiei Mari nu-i convenea deloc. Arhiducele Franz Ferdinand vrea războiul, credea momentul bine sosit, căci Rusia încă nu este gata.

In Austro-Ungaria în momentul când începea războiul balcanic, delegațiunile votau peste bugetul ordinar al armatei de uscat și marinei 151.000.000 coroane credite extraordinare, peste cele 960.000.000 coroane votate în ultimii 8 ani.

Rezerviștii Corpurilor XV și XVI din Bosnia și Hertzegovina, asemenea a Corpurilor XIII din Agram, III din Gratz și VII din Timișoara, erau ținuți sub drapel și totuși Austro-Ungaria declară că nu ia nici o măsură militară, ea striga că din contră Rusia ia măsuri de mobilizare.

Arhiducele Franz Ferdinand se duce în Noembrisie 1913 în Germania pentru a cere sprijinul; i se spune să fie liniștit și Austro-Ungaria să-și caute de treabă, Cancelarul Bethman Hollweg spune în Reichstag:

„Noi nu vom lăsa să se înlăture drepturile aliaților noștri. Dacă ei vor fi amenințăți în existență lor, noi credințioși în îndatoririle ce avem, ne vom așeza cu hotărire alături de el.“

Avertismentul era pe față dat Rusiei.

In acest timp, un fapt de mare importanță

se petrece. Tratatul de alianță al Triplei expira în anul 1913, totuși el s'a reînnoit prin anticipație cu un an. Italia avea acum mare nevoie de aliații săi și în special de Austro-Ungaria, în scop de a se păstra echilibrul forțelor navale în Mediterana și de a avea mâinile libere ca să-și organizeze nouile teritorii din Africa luate dela Turci. Prin încheierea cu anticipație a Triplei Alianțe, înaintea conferinței ambasadorilor dela Londra, se făcea indirect cunoscut Antantei, că Germania și Italia vor susține Austro-Ungaria, în chestiunea Adriaticei și a Albaniei.

Austro-Ungaria își urma politica de persecuțione asupra Serbiei. Pentru a o săli la renunțări, dă o lovitură în sensul că la 26 Noembrisie schimbă pe ministrul de războiu, generalul Auffenberg, cu generalul Krobatin și pe șeful de Stat Major, generalul Schema, cu generalul Conrad v. Hoetzendorf. Această combinație fusese pusă la cale de Arhiducele Ferdinand, moștenitorul Tronului, care devine războinic și voia să aibă în capul armatei oameni energici, mai cu seamă că nu se știe ce aduce ziua de mâine, poate chiar un ultimatum adresat Serbiei.

Austro-Ungaria, respectiv Conte Berchtold, nu crezuse la început că Turcia va fi bătută. Acum văzându-se surprinsă de victoria aliaților, în loc să facă „bonne figure a

mauvaise jeu, să facă pe bunul vecin față de Serbia, ceeace ar fi fost și pe placul popoarelor slave din Imperiul Austro-Ungar, ea, din contră, ia o atitudine de mare dușmănie față de Serbia.

La 25 Noembrie a sosit la București Danew, însoțit de secretarul de legație Gurănescu.

Știam înainte de a pleca din Sofia, că Danew nu va ceda Siliistra, că va propune acordarea de drepturi românilor macedoneni de a avea școlile și bisericile lor.

In București Danew a fost bine primit, ași putea spune că a fost primit curtenitor, dar atitudinea lui arăgantă, nu putea inspira nici incredere și nici stimă, el asculta, clipea din ochi în mod săret și nu da nici un răspuns. Danew a stat în București numai o singură zi și nu a voit să rămână încă o zi, pentru a lua parte la solemnitatea în onoarea Marelui Duce Nicolae Mihailovici. Vizita lui Danew a lăsat o impresie destabilă. Regele Carol I-iu s'a exprimat față de Kalinkoff:

„Dl. Danew e un perfect om de Stat, care tratează chestiunile cu completă sinceritate și seriozitate — calități inerente oamenilor de stat englezi. Regele a adăugat că a petrecut cu el o oră și jumătate în cea mai plăcută conversație (!) și ar fi dorit să continue, dacă nu știa că dl. Danew se grăbește (!).”

Kalinkoff adaugă în raportul său:

„în fiecare cuvânt al Regelui se vedea o ironie ne-cruțătoare la adresa d-lui Danew“.

Pe seama lui Danew s'au făcut la București multe comentarii ironice, ele se pot concretiza printr'un articol din „*L'Indépendance roumaine*“ din 27 Oct. în care se spune:

„Danew este nu numai cel mai important om de Stat din Bulgaria. El se bucură de autoritate mulțumită sincerității sale, trecutului și echilibrului său mintal. Vizita sa este manifestarea unei politici. Nu putem însă crede că în asemenea momente, Bulgaria a trimis un bărbat care după vizita sa să lăsa înșelătorie sau început de neînțelegeri.“

In fiecare frază este o ironie.

La 26 Noembrie a sosit la București Marele Duce Nicolae Mihailovici cu o mare suită, aducând Regelui Carol I-iu bastonul de Mareșal al armatei rusești.

La 28 Noembrie a avut loc la Palatul Regal din București solemnitatea înmânării bastonului de mareșal, Marele Duce Nicolae prezentând Regelui și o scrisoare autografă a Tarului Nicolae.

Cu această ocazie, delegația Regimentului Vologda al cărui cap onorific este Regele Carol I-iu, având în frunte pe colonelul Stupuin a prezentat Regelui felicitări pentru acordarea bastonului de mareșal, oferind în același timp insignele Regimentului cu prilejul jubileului de 100 ani dela crearea lui.

Misiunea specială bulgară compusă din generalul Draganoff, Mareșalul Curtii și generalul Agura, a prezentat Regelui Carol I-iu felicitări pentru bastonul de Mareșal primit.

Acordarea bastonului de Mareșal Regelui Carol, a fost comentată de presa de opoziție bulgară, în sens desfavorabil Rusiei și României, oficialitatea bulgară a păstrat o atitudine protocolară.

In Noembrie 1912, ministrul C. Diamandy comunică dela Petersburg că Jagow i-a spus că:

„România are pretenții naturale și că Bulgaria trebuie să înțeleagă că chiar în cazul unui războu victorios, trebuie să facă sacrificiile necesare și chiar să renunțe la teritoriile ocupate. Istoria e plină de exemple asemănătoare“.

Aceasta corespunde cu expozeul făcut de Kiderlen Wächter înaintea comisiunii Bundesrat-ului că :

„nu se va putea refuza României o rectificare de frontieră strategică în Dobrogea în vederea protecției singurului pod ce are peste Dunăre la Cernavoda. Asupra acestei chestiuni, activitatea mediatică a puterilor va trebui să intervină între Bulgaria și România“.

La 27 Noembrie Lt. col. Laxa îmi spunea că: „Austro-Ungaria are convingerea că la nevoie armata română va fi alături de armata Austro-Ungariei“.

I-am răspuns : „eu nu știu ce va face armata română, sper însă

că Austro-Ungaria nu va provoca un războiu, căci atunci va intra în joc „casus foederis“.

— Crezi ?

— Da, cred.

— Atunci, după părerea d-tale nu ar fi nimic de făcut.

— Ba de făcut ar fi, ca Austro-Ungaria să lase și pe alții să trăiască, căci și statele mici au dreptul să se inclăzească la soare“.

Cu acestea, con vorbirea noastră a luat sfârșit, dar a doua zi lt. col. Laxa mi-a transmis :

1) „*Politische Geografie*“ a lui Retzel, în care era subliniat pasajul : „*Statele mici corespund unei forme perimate, ca și vechile state-state, sau vechile state-cetăți*“.

2) Cartea „*Fichte und die nationale Idee*“ a lui Treitschke, în care era subliniată : „*Numai statele mari și puternice au dreptul la viață. Este ceea ridicol în ideea unui stat mic*“

Când am primit cărțile, am văzut despre ce este vorba, fiindcă eu le cunoșteam, i-le-am trimis imediat înapoi, cu un bilet în care-i spuneam :

„Mulțumiri cordiale; am reflectat mai de mult asupra absurdităților pan germaniste cuprinse în aceste cărți, pe care văd că și d-te ca Austriac, le susții. Dacă Austro-Ungaria va urma pe linia pe care a apucat-o în speranța realizării ideilor expuse în ele, atunci îți pot spune: „*Finis Austriae*“ și la revedere în România Mare. Dar fiindcă-ți plac asemenea cărți, îți mai pot recomanda ca să citești și cărțile lui Hegel, Frederic Schlegel, Rohrbach și Goeres, care cântă aceeași muzică, pe aceeași temă“.

Lt. col. Laxa era un om bine crescut, a primit riposta, a tăcut și a înghitit, probabil că în 1918 și-a reamintit de ceeace-i scrisese mereu în 1910.

La 3 Dec. 1912, am plecat la București împreună cu d. ministru Ghika, care fusese chemat telegrafic de ministrul de externe. D-lor au discutat în ziua de 5 Decembrie împreună și cu ministru Mișu (ce e mutat de la Constantinopole la Londra), toată chestiunea revendicărilor României, stabilind patru traseuri. Eu am susținut că nici traseul Nr. 1 propus, care era cel mai mare, nu este suficient, și că trebuie mers la Vest de Rusciuc, Vest Șumla, Sud Varna, susținând aceasta cu studiul meu asupra „*Cadrilaterului bulgar*“ și cu un „*Memoriu*“ ce am prezentat relativ la întreaga chestiune a Dobrogei. Eu am sprijinit părerea mea pe faptul că bulgarii urăsc România și invidiază pe români, că acum dacă vom dobândi tot Cadrilaterul până la linia V. Rusciuc-V. Șumla-S. Varna, nu vom adăuga la ura și invidia lor nimic mai mult; în tot cazul, ori traseul Nr. 4, ori traseul Nr. 1, ori tot Cadrilaterul, tot atâtă fațe din punctul de vedere al urei bulgarilor față de România, cu această ură trebuie să ne deprindem și mult sentimentalism să nu fa-

cem cu poporul bulgar, el fiind periculos mai cu seamă din cauza conducerilor lui.

M'am prezentat Regelui, generalului Hărjeu, ministrul de război, și d-lui general Averescu, șeful Marelui Stat Major, susținând pe baza studiului meu „*Cadrilaterul bulgar*“, părerile mele, care nu mi-au fost cu nimic contrarie, decât cu imposibilitatea de a dobândi pe cale diplomatică acel maxim de revendicare ce preconizam eu.

La 7 Dec. am plecat la Sofia.

La 10 Dec. aflu dela legația rusă că ministru Nekludoff a telegraflat la Petersburg următoarele :

„am indicat lui Geșoff necesitatea de a nu amâna tratativele cu România. Din cauza amânării, românilii cred că nu vrem să le dăm nimic“.

La 12 Dec. baronul Mittag îmi comunică că contele Berchtold ar fi dat la 8 Dec. instrucțiuni ambasadorului Austro-Ungar dela Londra, contele Mensdorff, ca să susțină concesiunile teritoriale cerute de România, căci altfel e imposibilă restabilirea situației în Balcani, fără satisfacerea cererilor române în favoarea unei rectificări de frontieră din partea Bulgarilor.

La 15 Dec. sunt informat din cercul legației

ruse că Geșoff a telegrafiat lui Sazonoff că :

„România cere Silistra. De indată ce Rusia își va erăta nemulțumirea, sperăm că România va renunța la pretențiile ei!“.

In această zi Danew prezintase la Londra lui Take Ionescu concesiunile pe care le făcea, formulate în patru puncte. (A se vedea pag.....

Maiorul Kalafatovici îmi comunică că :

„Bulgarii s'au adresat Sârbilor, cerându-le să-i sprijine cu armata contra Românilor, conform tratatului de alianță. Sârbi au refuzat. Rusia ar fi declarat că este de acord cu refuzul Sârbilor și că Bulgaria singură trebuie să facă față pretențiunilor României“.

Trebue să se țină seamă că în acel moment din partea României erau numai tratative, dar Bulgarii se gândesc la un atac armat cu sprijinul armatei sârbe, contra României. Aceasta contrar stipulațiunii Art. 1 din „Tratatul de alianță“ care spune : „Ajutor reciproc cu totalitatea forțelor, dacă unul din cei doi contractanți ar fi atacat de unul sau mai multe puteri“. De asemenei era contrar Art. 2 al „Convenției militare“ care vorbește : „Dacă România atacă Bulgaria, Serbia este datoare să-i declare războutu.....“. Ori, România nu ataca Bulgaria ci discută. Deci, pretențiile Bulgariei erau absurde, de aceia Serbia nu le putea admite.

La 16 Dec. legația Rusiei dela Sofia a permis dela Sazonoff răspuns la telegrama din 10 Dec. cu cuprinsul :

„Comunicați lui Geșoff cum că sunt informații precise că România se înarmează în legătură cu tratativele cu Bulgaria. Atragăți în modul cel mai serios atenționeasă asupra necesității începerii tratativelor“.

Se stie că Danew nu trăia serios la Londra, iar guvernul bulgar spunea că Danew are depline puteri ca să trateze.

La 17 Dec. 1912 a murit subit Kiderlen Wächter, în locul lui a venit Jagow, ambasadorul Germaniei la Roma.

La 17 Dec. 1912 eram din nou la București, am fost la ministerul de externe, unde mi s'a spus că s'au trimis ministrului Mișu la Londra, instrucțiuni relative la :

1) Reuniunea Ambasadorilor Marilor Puteri. Dacă România va fi admisă la această reuniune, să ceară drepturi cât mai largi pentru aromâni. Dacă se va discuta calea ferată Dunărea-Adriatica, că România ar fi dispusă să arunce un pod peste Dunăre.

2) In negocierile cu Danew, să aibă în vedere :

a) Chestia aromânilor.

b) Frunțaria Dobrogei, că nu e vorba de cedări de teritorii, ci rectificarea de frunțarie, indicându-se pe baza lucrării mele asupra „Cadrilaterului bulgar“ patru traseuri, traseul 1 era un maxim, traseul 4, un minim.

Cu regret trebuie să spun că eu nu am fost de acord nici cu traseul Nr. 1. Am susținut încă înainte începerii războiului balcanic, că dușmânia bulgară contra României este mare, că Bulgaria revendică sub diferite motive toată Dobrogea românească și că dacă România ar revendica dela Bulgaria un metru pătrat, sau tot Cadrilaterul Bulgar, nu va mări cu mult ura bulgarilor; în schimb însă dobândirea întregului Cadrilater ne-ar da toate satisfacțiunile, mai cu seamă ne-ar da o frontieră strategică. Am susținut această revendicare tot timpul, dela începutul războiului balcanic. Probabil că nu s-a putut cere mai mult decât se cerea acum cu traseul Nr. 1, anume „*o linie de frontieră ce ar pleca dela Vest de Turtucaia și ar ajunge la Sud de Ekrene*“.

In audiența ce am avut la Regele Carol, am susținut părerea mea, documentând-o. Regele mi-a dat dreptate, adăogând :

„România nu a făcut și nu va face niciodată pe jandarmul Triplei Alianțe sau al Dublei Alianțe; interesele ei proprii vor trece înainte, din moment ce Bulgaria i se va permite a se mări atât. România cere păstrarea statu-quo-ului, dacă însă Bulgaria se mărește, România are drept la compensații cu atât mai mari cu cât se va mări și Bulgaria mai mult în dauna Turciei“.

La 19 Dec. 1912 am revenit la Sofia, am comunicat d-lui ministru Ghika ceeace vorbi-

sem și făcusem la București, d-sa mi-a spus că :

„cu două zile înainte primise vizita lui Stancioff, ministrul Bulgariei la Paris, care l-a spus că el nu ar înțelege care ar fi misiunea ministrului Mișu la Londra; apoi că Bulgaria se simte ofensată pentru că România sălăște Bulgaria prin Marile Puteri pentru a rezolva chestiunea rectificării de frontieră“.

D. ministru Ghika l-a pus la punct. Asemenea l-a lămurit și asupra faptului că România nu ar fi formulat nici o cerere precisă.

D. ministru Ghika i-a explicat : „că Ministrul Maiorescu i-a făcut lui Kalinkoff la București comunicări precise la 20 Sept. și la 26 Sept., apoi lui Danew la 26 Noembrie, chiar la București i s'a vorbit foarte clar de către Regele Carol I- lu și în fine prin ministrul Mișu lui Danew la Londra la 11 Dec. 1912, deci nu s'ar putea vorbi că Bulgaria nu a fost înștiințată de România și la timp și precis“.

Dar Bulgaria amână orice discuțiiune conform spiritului balcanic și oriental, motivând prin organul lui Danew fel de fel de copilării fără fond și fără scop, la București, Sofia sau Londra la conferința Ambasadorilor, ministrului Mișu și lui Take Ionescu aflat acolo.

La 22 Dec. din cercul legației ruse mi se spune că ministrul Nekludoff a telegrafiat la Petersburg :

„Am declarat astăzi lui Geșoff că nu mai putem simpatiza intransigența guvernului bulgar“.

La 24 Dec. col. Romanowschi îmi comunică, că cu o zi înainte, Geșoff a rugat pe ministrul Nekludoff ca să roage pe ministrul Sazonow, pentruca :

„Rusia să intervină în tratativele bulgaro-române“.

Eu i-am spus că regret foarte mult că România nu intră cu armata în Cadrilater și să-l ocupe. Col. Romanowschi mi-a răspuns că Bulgaria ar merita aceasta, dar că nu crede încă oportună această ocupare.

La 25 Dec. a sosit la legația română o telegramă a ministrului de externe prin care a rată că :

„Danew a declarat d-lui Mișu și apoi d-lui Take Ionescu că el nu poate admite decât o rectificare mică de frontieră, că el așteaptă noui instrucțiuni. Aceasta înseamnă o tărăgânire, pe care guvernul român n' o admite, el e hotărît ca fără mobilizare și fără declarație de război, să ocupe militarește teritoriul pe care-l revendică la fruntaria Dobrogei“.

Se lasă la tactul ministrului Ghika ca să folosească această incunoștiințare.

Mi-a părut bine de cuprinsul acestei telegrame.

La 26 Dec. legația din Sofia, este înștiințată de ministrul de externe român, că ministrul Rusiei, Šebeko, a transmis guvernului român din partea Bulgariei următoarele proponeri :

„a) Autonomia eclesiastică și școlară a Cuțo-Vlachilor din Macedonia.

b) Dărămarea întărîitorilor și forturilor Silistrei și în cele din urmă cedarea pozițiunilor strategice Medgidia-tabia.

c) Rectificarea frontierei printre linie în care România primește prin anexare vreo douăzeci de sate.

d) Bulgaria garantează României Dobrogea“.

Ministrul Maiorescu spune că :

„a cerut ministrului Rusiei, că Bulgaria, respectiv d. Danew, să binevoiască a trata, căci altfel România va ocupa militarește teritoriul reclamat dela Bulgaria“.

La 26 Dec. maiorul Kalafatovici îmi comunică că :

„Serbia a făcut cunoscut că lasă Marilor Puteri griga rezolvirei accesului ei la Marea Adriatică și că odată pacea făcută, ea va evacua coasta mărei în termen fixat de Europa“.

Am spus lui Kalafatovici :

„cred acum că gura Austro-Ungariei va fi astupată“.

— Crezi? Vei vedea că nu, ea își va urmări planul ei, umilirea Serbiei.

La 28 Dec. sunt informat că în cursul zilei de eri Geșoff a spus într'un cerc :

„că dorește să ajungă cu România la o înțelegere în scop de a salva interesul și demnitatea ambelor țări“.

Am spus, că atâtă timp cât Danew va conduce tratativele dela Londra, nu cred să se poată ajunge la vreo înțelegere, Danew fiind un negativ.

La 29 Dec. ministrul Maiorescu telegrafia-
ză legației române din Sofia că :
„având în vedere că Bulgaria a solicitat interven-
ția Rusiei, România va comunica Marilor Puteri
cererile sale“.

La Sofia circulă părerea că Marile Puteri
vor face o demonstrație navală în apropierea
strâmtorilor, având de scop de a face o presi-
une asupra Turciei, ca să primească con-
dițiunile de pace cerute de statele balcanice.

Ministrul Franței îmi comunică :

„că ideia demonstrației navale ar fi fost a lui sir
Edward Grey, dar ea nu va avea nici o urmare,
pentru că nu se va putea stabili nici un acord între
Puterile ce alcătuiesc Antanta și cu atât mai mult
între aceste puteri și acele ale Triplei“.

Ministrul Germaniei dela Sofia mi-a spus
că :

„Impăratul Wilhelm este contra unei demonstra-
ții navale ca mijloc de intimidare sau de constrân-
gere a Turciei, care nu va lipsi ca să alبă o reper-
cusione în Orientul musulman, provocând o puter-
nică ură religioasă. Dacă Germania este contra de-
monstrației navale, atunci sigur cănu vor mai invoi
nici Austria și nici Italia“.

După știrile sosite dela Constantinopole,
pare că miniștri turci sunt deciși la resemnare,
ei ar conveni ca să cedeze Adrianopelele Bul-
gariei, pentru că o reluare a operațiunilor ar
putea fi fatală dominației otomane.

Kiamil Paşa a convocat la palatul Dogma
Bagce un consiliu național format din oa-

menii notabili turci cei mai proeminenți, ca-
re după ce au ascultat expunerea Marelui Vi-
zir și a ministrului de războiu, au recunoscut
că nu pot respinge condițiunile recomandate
de Marile Puteri.

Din discuțiunile ce am avut cu membrii di-
feritelor legaționi din Sofia rezultă că dacă
pacea balanică pare acum ceva mai asigura-
rată, mai sunt încă probleme generale de re-
zolvat, astfel :

a) Delimitarea frontierelor Albaniei. Aus-
tro-Ungaria și Italia vor ca Scutari să se dea
Albaniei, iar nu Muntenegrului. Nici frontie-
ra orientală a Albaniei nu e ușor de decis,
fiind o mare deosebire între pretențiunile
Serbiei și ceeace Austro-Ungaria ar voi.

b) Regularea chestiunii insulelor din Ma-
rea Egee. Puterile Antantei doreau ca aceste
insule să fie lăsate Greciei ca parte a victo-
riei sale, căci altfel ele vor rămâne un perma-
nent motiv de răscoale și de contrabande.
Mai înainte Germania era de această idee, cu
condiția ca aceste insule să nu fie fortificate
și să nu servească drept bază de operațiuni
militare. Acum însă vocea Italiei este aceea
care e ascultată în chestiune de politică medi-
teraneană. Italia nu vrea ca să se cedeze Gre-
ciei lanțul de insule pe care ea a pus stăpânire,
deasemeni nici pe insula Rodos, unde ține o

garnizoană, ca și cum ar fi moștenitoarea căvalerilor Sfântului Ion.

La 30 Dec. baronul Mittag imi spune că: „regretă că s'a ajuns cu Bulgaria la o discuție ce nu se termină și că totuși trebuie sperat a se ajunge la o înțelegere, de aceea România nu trebuie să ocupe cu forțele sale linia Turtucala-Balele”.

Acelaș lucru mi s'a comunicat și din cercurile legației germane din Sofia.

La 31 Dec. ministrul Ghika a făcut ministrului de externe român, un lung raport a-supra con vorbirei ce a avut cu Gesoff, președintele consiliului de miniștri, discuțuinea a avut loc în jurul ideei dacă România se va adresa sau nu Marilor Puteri. Apoi Ministerul Ghika i-a arătat că lucrurile nu ar fi ajuns acolo unde sunt azi, dacă Bulgaria nu lăua atitudinea tăcerii. D. Geșoff a spus că mai bine demisionează, la aceasta d. Ghika i-a răspuns că aceasta nu este o soluție, căci ce-ar fi dacă ar demisiona și d. Maiorescu ? D-l Geșoff a dat dreptate d-lui ministru Ghika și chiar i-a mulțumit.

Dar Danew stătea la Londra mut față de România, făcând în schimb intrigă de prost gust, cerând Sârbilor Monastirul, ca să poată satisface după cum spunea el, cererile Românilor.

Atesații militari străini în Bulgaria în anul 1912
Major Kraljatovici, Lt.-Col. Meron, Major Dubin,
Major Taboisa, Col. Romanovsky,
Lt.-Col. Lyos,

CONFERINȚA AMBASADORILOR DELA LONDRA

Încă dela 14 Noembrie sir Edward Grey a propus o reuniune a Ambasadorilor Marilor Puteri, care să se facă într-o capitală, pentru a se discuta chestiunile pendinte și de va fi posibil să ajungă la un acord.

Această propunere s'a discutat în cancelariile celor șase Mari Puteri (Anglia, Franța, Rusia, Germania, Austro-Ungaria și Italia), ea a găsit însă imediat contrarietăți: Germania întârzia ca să dea răspuns, ea dorind să se sfătuească mai întâiu cu aliații săi - supra cuprinsului răspunsului; Austria nu vrea să se ducă la conferință până ce Serbia nu va ceda în chestia Adriaticei. Serbia stătea în mutism, ea voia să lase ambasadorilor să ajungă la un compromis care-i va produce o mai mică umilință, ca opunerea categorică a Austro-Ungariei. În acest timp presa Austro-Ungară și după ea acea Germană, ataca Serbia pe mai multe motive, între care cel mai de seamă, dar și cel mai nedrept era acela că din cauza ei, Monarhia Austro-Ungară ar fi cheltuit una sută milioane coroane, pentru mobilizarea unei părți din armata sa. În fine s'a căzut de acord ca conferința ambasadorilor să se întrunească la Londra, la ea să fie admisă și

România (aceasta pe baza propunerei Germaniei) ca fiind singurul stat cu interese în balcani ce nu-și va putea spune cuvântul pe timpul negocierii păcei între statele beligerante.

S'a decis ca negocierile să rămână secrete, să nu se facă procese-verbale, ci numai să se ia note. Se spera ca în cinci ședințe, adică în cinci zile, să se termine totul; de fapt tratativele au ținut până la 17 Mai 1913, au durat deci 5 ½ luni.

Conferința ambasadorilor din 1913 dela Londra, reamintea alte două conferințe ce au mai avut loc în acest oraș, anume aceea din 1831 care a ajuns la neutralitatea Belgiei¹⁾ și aceea din 1867 care a ajuns la neutralitatea Marelui Ducat de Luxemburg.

La 4 Dec. s'a adunat în fine conferința ambasadorilor la Londra.

S'a aprobat în unanimitate:

- a) Crearea unei Albanii independente și viabile, garantată și controlată de Marile Puteri, sub suzeranitatea Sultanului (se crease deci homunculus austro-italian).
- b) Neutralizarea Albaniei.
- c) S'a admis ca frontieră de Nord a Albaniei să fie cu Muntenegru și cea de Sud cu Grecia.

1) Călcată de Germania în 1914.

d) S'a admis accesul Serbiei pentru comerțul ei la un port albanez. Port care să fie deservit de o cale ferată internațională, sub controlul european și sub protecția unei forțe armate internaționale și accesibil tuturor mărfurilor, asemenei și munițiunilor de războiu.

La 5 Dec. Serbia sfătuită de Anglia renunță la dobândirea de teritorii la Adriatica.

La 5 Dec. Danew, în convorbiri particulare, afirmă că aliații vor negocia cu Turcia, cernând teritoriile dela Vestul unei linii ce ar merge dela Marea Egee la Marea Neagră în globând și Adrianopole.

La 7 Dec. s'a recunoscut Serbiei dreptul de a-și alege traseul căei ferate și portul terminus. Ambasadorul Austriei, contele Mensdorff, a spus că va da răspunsul său ulterior. El a cerut ca Scutari, Ipek și Prizrend să fie inglobate Albaniei. Ambasadorul Rusiei, contele Benckendorff, a cerut Drinul ca frontieră orientală.

La 9 Dec. la Londra s'a răspândit svonul că Bulgaria dorește autonomia Macedoniei, în scop de a înlătura acum pe Sârbi, în speranța de a o moșteni întreagă.

Contele Benckendorff a propus autonomia Albaniei, sacrificând astfel dorința Serbiei de a obține un port la Adriatica.

La 20 Dec. s'a discutat chestiunea insulelor din Marea Egee, Rusia cerând ca ele să fie date Greciei, cu excepția a patru insule, care să fie neutralizate.

Nu s'a decis nimic în chestia lui Scutari.

S'a decis ca eventual să fie ascultat ministrul Mișu.

La 24 Dec. conferința ambasadorilor a decis a sfârșit Bulgaria, mai cu seamă după ce i s'a satisfăcut cererea (turcii propusese concesiuni teritoriale în Vilaetul Adrianopole, dar fără Adrianopole) să fie mai conciliantă față de România.

Conferința a discutat :

- a) Cedarea Adrianopolelui către Bulgaria ;
- b) Să rămână Portei patru insule din proprietatea Dardanelelor, asemenea Mitiline și Chios.

La 25 Dec. s'a discutat chestiunea insulelor, Grecia cerând Mitiline, Chios, Samos, Kooș și Rodos.

S'a discutat chestiunea demonstrației naivale, ca o presiune față de Turcia.

Ambasadorii Triplei Alianțe au propus ideea unei presiuni la Sofia în favoarea României, celălalt grup de ambasadori, nu a combătut ideea, dar au primit-o cu indiferență.

La 27 Dec. s'a discutat trimiterea unei note comune Turciei.

Asemenea s'a decis a se trimite căte 2 vase de războiu de către fiecare Mare Putere în Baia Betsika, ca demonstrație contra Turciei.

Însărcinatul de afaceri al Serbiei, a prezentat conferinței ambasadorilor o Notă, prin care declară că la încheierea păcei, va retrage trupele de pe litoralul Mării Adriatice, ea lasă ca Mariile Puteri să aprecieze importanța sacrificiului și roagă să nu î se mai ceră alte sacrificii, pe care nu le va putea face.

La 28 Dec. conferința ambasadorilor a decis cuprinsul Notei ce urmează a fi trimisă Portei, prin care o sfătuiește să cedeze Adrianopolele puterilor balcanice și să lase Mariile Puteri grija de a decide de soarta insulelor din Marea Egee. Delegații turci au declarat că nu pot ceda Adrianopolele, ceea ce însemnă ruptura tratativelor dintre aliați și Turcia.

La 31 Dec. Conte Benckendorff, ambasadorul Rusiei, a declarat că în urma dorințelor exprimate de Bulgaria și Rusia, guvernul rus a intervenit ca mediator.

Danew a declarat lui Sir Grey că guvernele aliate au intenționat să denunțe armis-

tițiu de indată ce se va remite Nota comună, așa că ostilitățile vor putea începe Lunea viitoare (7 Ian.).

La 2 Ianuarie, Prințul Lichnowsky a propus admiterea ministrului Mișu ca să fie ascultat când va fi nevoie; contele Benckendorff și Cambon găsesc că e prea curând, că e mai bine să se aștepte eșecul negocierilor Româno-Bulgare.

Austria cu nici un preț nu vrea să cedeze Muntenegrenilor orașul Scutari, afirmând că va merge până la războiu.

Ambasadorii au deconsiliat pe Danew, ca să remîtă Turciei o notă, prin care să-i notifice ruptura relațiunilor.

Totuși la 17 Ianuarie, s'a ajuns la ruptura discuțiunilor între statele aliate balcanice și Turcia, iar la 21 Ianuarie operațiunile au fost reluate.

CONFERINȚA DELA LONDRA A ALIAȚILOR BALCANICI CU TURCIA ȘI A BULGARIEI CU ROMANIA

La 20 Noembrie se semnase între statele balcanice și Turcia Armistițiul, conform art. 3 :

„tratativatele pentru încheierea păcei vor avea loc la Londra și vor începe 10 zile după semnarea acestui protocol“.

In conformitate cu acest articol, conferința aliaților balcanici cu Turcia a început la 4 Dec. 1912 la Londra, paralel și independent de „Conferința Ambasadorilor dela Londra“.

Conferința a ținut dela 4 Dec. 1912 la 17 Ian. 1913, când neajungându-se la rezultatul dorit în special de bulgari, ostilitățile au reînceput.

Negociațiunile dintre aliați și turci au mers greu chiar dela început, ele s-au izbit și de chestiunea Adrianopolelui, care nefiind încă cucerit de Bulgari, Turcii nu voiau să-l cedeze, totuși exista un optimism în sensul că se speră că după armistițiul încheiat, nu se va reîncepe războiul și că la urmă turcii vor ceda. In realitate turcii voiau să câștige timp, sperând că Mariile Puteri vor pierde răbdarea și vor interveni în favoarea lor, asemeni ei mai sperau în neunirea aliaților, ceeace de fapt și era, căci Bulgaria prin glasul lui Danew se ținea de minciuni și de intrigă; contra sârbilor, grecilor și românilor.

(Acest capitol trebuie citit paralel cu „Conferința Ambasadorilor dela Londra“).

9. Dec.

S'a aflat că Bulgaria cer autonomia Macedonia în scop de a înlătura acum pe Sârbi, în speranță ca mai târziu să pună mâna pe

toată Macedonia, fără a mai da nimic Sârbiilor, ceeace era contrar tratatului de alianță bulgaro-sârb.

11 Dec.

Danew a comunicat ministrului Mișu, că așteaptă ca guvernul bulgar să-i dea instrucțiuni, în urma con vorbirilor ce a raportat că a avut la București.

15 Dec.

Danew a prezentat lui Take Ionescu concesiunile pe care le face :

- 1). Autonomia școlară și bisericească pentru românii macedoneni ;
- 2). Dărâmarea forturilor din jurul Silisrei ;
- 3). Corectarea frontierei Dobrogei ;
- 4). Garantarea intangibilităței Dobrogei Românești.

Geșoff însă dela Sofia se declară contra acestor concesiuni și desavuează pe Danew. Aci trebuie văzut un joc dublu, când Danew făcea o concesiune, îl desavua Geșoff: când Geșoff ceda, Danew îl amenința cu demisia. De fapt ei erau perfect înțelesăi.

In schimb Sasonoff, aflând de concesiunile făcute de Danew, a rămas surprins de mica lor importanță. El a cerut dela guvernul bul-

gar împuternicirea ca el personal să facă concesiuni mai mari. Geșoff a răspuns afir mativ.

20 Dec.

Ambasadorul Turciei, Osman Nazim Paşa, a comunicat că Turcia nu poate renunța la Adrianopole, el fiind pentru Osmani ceea ce Moscova este pentru Ruși. Adrianopolele este reședința de altă dată a locurilor sfinte și numeroase moschee.

Danew a declarat ministrului Mișu, că guvernul bulgar nu poate acorda decât o mică rectificare de frontieră în locul liniei de acum, o linie dreaptă.

Danew comunică că nu poate oferi mai mult și că va cere instrucțiuni dela Sofia.

24 Dec.

Delegații Turci au propus noui negociațiuni, pe bază de concesiuni mai întinse în vilațul Adrianopole, dar fără Adrianopole. Președintele Novacovici a ridicat ședința, fără a mai fixa o alta. Negociațiunile nu sunt rupte, dar pot fi rupte în orice moment.

25 Dec.

Danew a comunicat lui Take Ionescu și ministrului Mișu, că fără a rupe tratativele, a

cerut guvernului bulgar să însărcineze pe altcineva ca să trateze cu România. Danew a avut față de Take Ionescu o atitudine de bădărân. Prima dată s'a dus Take Ionescu la Danew, acesta l'a ținut zece minute în picioare, fără a'l invita să stea. A refuzat apoi invitația doamnei Take Ionescu la un dînere diplomatic, la care Take Ionescu credea că va putea trata mai intim.

26 Dec.

Pentru a ușura tratativele Bulgariei cu România, Prințul Lichnowsky, ambasadorul Germaniei, a propus să se facă un demers colectiv la Sofia în favoarea României, ceea ce ar înlesni guvernului bulgar situația față de opinia publică, arătând că Mariile Puteri au făcut și la Constantinopole un demers de pe urma căruia Bulgaria va dobândi mari avantaje.

Propunerea germană a găsit sprijinul celorlalte două puteri din Tripla Alianță, ambasadorul Rusiei, contele Benckendorff a spus că :

„Take Ionescu au ajuns la un punct mort. După moda orientală, amândouă părțile exagerează și mint“. (Românii știu că Take Ionescu era foarte corect, el nu mintea, spunea tot adevărul imbrăcat într'o formă foarte corectă“).

Contele Benckendorff adaugă că :

„momentul nu e prielnic de a face acum la Sofia vre-o presiune, dar că sfaturi se pot da ambelor părți“.

28 Dec.

Camboi comunică că Danew e gata să reia negociațiunile cu Take Ionescu, dar că l'a rugat ca să intrevie pentruca România să inceteze cu amenințările.

Prințul Lichnowsky a comunicat aceasta lui Take Ionescu, care a promis că va raporta la București, promițând că nu va pleca, ci va aștepta ca Danew să reia negociațiunile.

Prințul Lichnowsky a propus consiliului ambasadorilor ca să admită pe trimisul român Misu la acest consiliu.

Take Ionescu a comunicat diferiților ambasadori de la Londra, situația din Bulgaria, arătând că discordia dintre aliați amenință alianța balcanică.

30 Dec.

Take Ionescu telegrafiază că Danew nu a mai dat semn de viață, că e plecat la țară, de unde nu se întoarce decât Luni dimineața.

1 Ian. 1913.

Danew spune lui Take Ionescu și lui Misu că nu are instrucțiuni complete. Iar sărbătorile le cere să renunțe la Monastir ca să poată satisface pe români, spunând că cu ro-

mâni au terminat tratativele. Danew spunea în acelaș timp două neadevăruri, ceeace l'a făcut pe Take Ionescu să anunțe pe Danew că peste două zile va pleca.

2 Ian.

Negocierile româno-bulgare nu s-au rupt, Danew nu mai dă semn de viață, nu comunică nimic lui Take Ionescu, iar altora le spune că de mai multe zile ar fi făcut propunerii lui Take Ionescu, ceeace nu corespunde adevărului.

3 Ian.

Danew răspândise vorba că România ar fi cerut intervenția Rusiei între ea și Bulgaria. Aceasta era un neadevăr, căci Bulgaria cerea intervenția Rusiei încă dela 29 Dec. 1912, el a fost desmințit de ministrul Mișu. Asemenea ministrul Mișu a desmințit ambasadorilor dela Londra, afirmațiunea lui Danew, că acesta i-ar fi comunicat Sâmbătă trecută răspunsul guvernului bulgar. Danew mințea într'una, iar ministrul Mișu și Take Ionescu erau obligați să-l desmintă într'una.

9 Ian.

Take Ionescu scrie primului ministru Maiorescu o lungă scrisoare, în care arată tratativele duse la Londra cu Danew, accentuând

că acesta a fost de o rea credință patentă; spunând într'una minciuni și făcând tot timpul intrigi.

11 Ian.

Primul ministru Maiorescu telegrafiază ministrului Mișu, să continue tratativele cu Danew, stăruind pentru a avea orașul Silistra și o linie până la Balcic inclusiv. Adăugând ca Danew să fixeze în scris ultimele lor concesiuni.

12 Ian.

Primul ministru Maiorescu telegrafiază lui Mișu :

„să ajungă neapărat la un rezultat în tratativele cu Danew. Geșoff a dat lui Danew depline puteri. Dece Danew nu le intrebuițează de 15 zile. România nu mai admite tergiversări și subterfugii. D-voastră cereți maximum Turtucaia-Dobrici-Balcic, minimum Silistra-Balcic, fără Dobrici. Provo- cați pe Danew să fixeze propunerile bulgare”.

In aceași zi ministrul Nișu telegrafiază ministrului de externe Maiorescu că :

„Danew se miră că România cere Silistra-Balcic și că ministrul României din Petersburg ar fi declarat ministrului afacerilor straine rus că România s'ar mulțumi cu o fâșie de teren la Sud pentru apărarea Mangaliei. Danew a mai declarat că și dela Take Ionescu a înțeles că România s'ar mulțumi cu o fâșie de teren până la Cavarna, lucruc ce i-ar fi fost confirmat de ambasadorul Germaniei”.

Ministrul Maiorescu a controlat afirmați-

nile lui Danew și le-a găsit pe toate minciunoase, el pune în gura altora ceea ce-i convine.

13 Ian.

Primul ministru Maiorescu telegrafiază ministrului Mișu că:

„ministrul nostru dela Petersburg tagăduște a fi spus că România renunță la Silistra.

Cu Danew trebuie să încheiați proces-verbal în care să se consemneze ultimele sale oferte... Grăbiti și isprăviti“.

Danew mințea, se eschiva, se ascundea și tergiversa.

14 Ian.

Ministrul Mișu telegrafiază că a prezentat lui Danew textul procesului verbal relativ la punctele de vedere ale celor două guverne. Danew amână pe a doua zi ca să prezinte textul său.

15 Ian.

Ministrul Mișu telegrafiază și trimite în copie procesul verbal, ce fixează punctele de vedere ale guvernelor român și bulgar în negocierile dela Londra.

Relativ la acest proces-verbal, ministrul Mișu adaugă că Danew începe cu o polemică, asupra căreia ministrul Mișu declară că nu are ce căuta această polemică într'un proces-

verbal. Danew a insistat că e nevoie să reiasă deosebirile existente între con vorbirile anterioare și ultima propunere oficială ce ministrul Mișu i-a făcut.

Trecând peste partea de polemică a procesului-verbal, Danew propune:

1). Să dărâme forturile dimprejurul Silis-trei.

2). Rectificarea de frontieră, cedând României cele două triunghiuri dela mijlocul liniei de frontieră și un alt triunghi care are ca bază pe țărmul Mării Negre o linie lungă de 5–6 km.

Comparând ceea ce cerea România și ceea ce oferea Danew în numele Bulgariei, era ridicolă ofertă, ea nu putea fi acceptată de România.

17 Ian.

Aliații balcanici au rupt discuțiunile cu delegații turci la Londra și ostilitățile vor începe.

20 Ian.

Ministrul Mișu telegrafiază că reunirea Ambasadorilor a admis participarea sa la discuțiunile care ating interesele românești. Adăugând că până acum, reunirea nu s'a ocupat decât de chestiunile ce ating interesele Marilor Puteri europene.

27 Ian.

Ministrul de externe face cunoscut tuturor legațiunilor române, că tratativele cu Bulgaria se vor urma la Sofia de către ministrul Ghika cu Danew și Sarafoff.

Deci cu toată bunăvoița și dorința de a ajunge la un acord a lui Sir Edward Grey supranumit „pacificatorul“ „the peacemaker“, nu s'a putut ajunge la niciun rezultat, numai din cauza lui Danew.

CAPITOLUL IV

ANUL 1913

La 4 Ianuarie majorul Kalafatovici îmi spune că legația sărbă a primit dela ministrul de externe din Belgrad, o telegramă cu cuprinsul :

„Pare că România este impinsă înainte de Austro-Ungaria, ca apoi ea să-i vină în ajutor, fără a fi luat răspunderea unei agresiuni, care ar lipsi-o de concursul eventual al Germaniei. Serbia este îngrăjată de măsurile militare care se accentuează din ce în ce mai mult în Austro-Ungaria. În Bosnia și Herțegovina concentrarea este terminată și a început și acea a corpuri din Agram și Timișoara. La Semlin poliția militară a înlocuit pe cea civilă. Telefoane de campanie leagă garnizoanele de pe Dunăre și insulele ocupate militarește. Grupă de slepuri încărcate cu materiale de pontonieri sunt eșalonate dealungul Savel. Cu toată zăpada, se fac reparații de drumuri strategice în Banat

și Slivenia; linii de garaj se fac în gările de pe linia Buda-Pesta-Semlin. Se urmează cu transporturile și depozitarea munitiunilor, furajelor și hranei. Aceste pregătiri, ce odinioară se făceau ostentativ, acum se fac discret și disimulat...“.

I-am spus, că regret foarte mult, că Serbia nu este convinsă că România nu va scoate castanele din foc pentru Austro-Ungaria.

— Ar fi păcat ca România să se strice cu Serbia; noi avem acelaș interes, desrăbirea fraților noștri ce stau sub jugul Austro-Maghiarilor.

— Tocmai pentru aceasta, am convingerea că relațiunile noastre se vor îmbunătăți din ce în ce mai mult.

La 6 Ian. col. Romanowschi îmi comunică că Geșoff a telegrafiat lui Bobceff, ministrul Bulgariei la Petersburg :

„Insistă pe lângă Sasonoff să impună României ultimele noastre concesiuni. Afară de aceasta vom să stim ce trebuie să aşteptăm în cazul când ne conformăm dorințelor Rusiei!“

La 8 Ianuarie, dela legația rusă, am aflat că la Sublima Poartă s'a ținut sub președinția lui Kiamil Paşa Marele Vizir, o adunare a notabilităților turcești, care după ce au ascultat expunerea Marelui Vizir asupra situației, a votat în unanimitate, mai puțin un vot, ca să nu se mai continue războiul.

Câteva ore mai târziu s'a produs o revoltă

a unui grup de ofițeri tineri turci, în cap cu Enver Bey, asistat de Talaat Bey, contra hoțărăriei de a se încheia pacea. Revoluția a proclamat: decăderea cabinetului Kiamil Pașa, aducerea ca Mare Vizir a lui Mahmud Şefket Pașa și continuarea războiului.

La 8 Ianuarie ziarul „Dneuvnic“ trecând în revistă mișcările naționaliste începute în România, în legătură cu diferendul româno-bulgar, spune că:

„asigurarea unei autonomii religioase a aromânilor poate fi considerată ca și dobândită, mai cu seamă când se au în vedere ideile liberale ale Țarului Ferdinand.

Cât privește cedarea Siliștrei, depinde de guvernul bulgar.

Dacă România insistă asupra importanței strategice a Siliștrei, apoi și Bulgaria are tot dreptul să păstreze tot din motive strategice.

Întregul litoral al Bulgariei va fi amenințat dacă forturile Siliștrei vor fi cedate“.

Și celelalte ziare scriau în acelaș sens.

La 10 Ian. 1913, are loc la Constantinopol revolta junilor turci, în cap cu Talaat Bey și Enver Bey, când a fost asasinat Nizamîn Pașa care era generalissimul și ministru de războiu. Asasinatul s'a făcut chiar de Enver Bey. Kiamil Pașa părăsește funcția de Mare Vizir și în locul lui vine Mahmud Şefket Pașa.

Partidul junilor turci urmărește ca scop

salvarea Adrianopolului, pe care cabinetul Kiamil Pașa era inclinat spre ideea de a-l ceda bulgarilor. Situația armatei turce dela Ciatalgia era acum ceva mai bună ca înainte de armistiți, dar pentruca această armată să poată da un ajutor efectiv Adrianopolului, nici nu putea fi vorba, singurul lucru de care era capabilă această armată, era impiedecarea bulgarilor de a rupe linia dela Ciatalgia și deci impiedecarea lor de a intra în Constantinopole.

Cu această ocazie, am observat la membrii legațiunilor Germaniei și Austro-Ungariei la Sofia, o mare satisfacție, susținând că Turciei li trebuie în aceste grave momente oameni energici, că junii turci vor schimba desigur fața lucrurilor.

Negociările cu statele balcanice sunt rupte. Adrianopole rezistă încă.

Pare că și Marile Puteri sunt decise să lăsa pe beligeranți să reînceapă ostilitățile și să se bată până ce una din părți va cere pacea definitivă. (22 Ianuarie 1913).

La 11 Ian. legația din Sofia a primit o lună telegramă cifrată circulară, dela ministrul de externe din București, îscălită de Maiorescu, în care se reamintea fazele prin care a trecut chestiunea pretențiunilor române cu începere din toamna anului 1912, arătând

toate con vorbirile avute relativ la această chestiune la Bucureşti, cu Kalinkoff, Ionomoff, Danew, Schebeko și Fürstenberg.

Tot în această zi, legația a primit dela ministerul de externe, încă o telegramă în scop de a nu lăsa să se acredeze versiuni, care ar denatura caracterul raporturilor noastre cu Bulgaria în momentul crizei balcanice, rectificând afirmațiunile tendențioase ale lui Geșoff.

Citind atunci această telegramă, am reamintit ministrului Ghika, că eu cunosc pe bulgari, toți mint, toți falsifică adevarul, mințea Geșoff primul ministru, mințea Danew, Kalinkoff ministru plenipotențiar bulgar la Bucureşti cum și Ionomoff însărcinat de afaceri bulgar la Bucureşti. Cu astfel de oameni, era greu ca persoane de corectitudinea lui Maiorescu și a ministrului Ghika să trateze.

Mi se comunică din sursă sigură, că Geșoff primește dela cele mai importante legații ale Bulgariei în străinătate, indemnuri de a se înțelege cu România,, astfel :

Ministrul Rizoff telegrafiază dela Roma :

„San Giuliano ministrul afacerilor strelne și alte persoane politice, au incercat să mă convingă cum că numai o declarație din partea României că va veni cu noi, independent de numărul armatei de ajutor, este suficient ca să prevină conflagrația și să impună pacea“.

Iar Scalia, secretarul lui San Giuliano mi-a spus că :

„nodul chestiunii bulgare este la Bucureşti. Dacă nu ne vom înțelege cu România, vor interveni evenimente care vor devaloriza rezultatul victoriilor bulgare“.

Ministrul Geșoff telegrafiază din Berlin : „Cancelarul Germaniei m'a sfătuil ca să termine cu o oră mai de vreme cu România“.

Ministrul Magiaroff telegrafiază dela Londra :

„Sir Edward Grey mi-a spus că ar fi de dorit ca România și Bulgaria să se înțeleagă fără intermediari“.

Ministrul Salabașeff telegrafiază dela Viena : „Contele Berchtold recomandă o repede înțelegere cu România“.

Va să zică, din toate părțile se dădeau sfaturi amicale Bulgariei, să lase încăpătinarea, să fie clarvăzătoare și să înțeleagă că România nu este izolată, că, cauza ei este și a Mărilor Puteri și că deci Rusia nu va putea dispune fără nici un control în Balcani și că aici se dă o luptă între marile grupuri europene, dar desigur pe drumuri diferite.

La 13 Ian. legația română din Sofia primește o telegramă dela ministerul de externe român, în care spunea :

„că cererile noastre maxime, sunt linia de frontieră cu anexarea la România a orașelor Turtucaia-Dobrici-Balcic, iar minime anexarea Silistrei până la Cavarna și că guvernul român vrea să termine mai repede tratativele“.

Cuprinsul acestei telegrame ma măhnit.

La 14 Ian. am plecat la Bucureşti, iar la 15 Ian. am prezentat Regelui Carol un „*Raport asupra războiului bulgaro-turc*”, având 171 pagini. Acest raport ca continuare a raportului Nr. 50 din 18 Oct. 1912, l’am prezentat și Marelui Stat Major cu Nr. 71 din 15 Ian. 1913. La 16 Ian. am plecat la Sofia.

La 17 Ian. col. Lyon, atașatul militar englez, îmi comunică că la Londra s’ar fi școlat un proces-verbal de către Mișu și Danew, prin care s’ar fi fixat punctele căstigate din conborbirile anterioare. Si ministrul englez Bax Ironside a comunicat acelaș lucru d-lui ministru Ghika.

La 17 Ian. Sebeko, ministrul Rusiei la Bucureşti, a prezentat ministrului de externe român un „*Memorandum*” în care spunea:

„Concesiunile făcute de cabinetul din Sofia, sunt apreciate ca suficiente de guvernul Imperial și invită România să se mulțumească. A insistat mai mult, în fața dificultăților în care se găsește momentan Bulgaria, este a face un serviciu Turciei, în paguba națiunilor creștine, ar fi să se compromită radical, în vederea unui beneficiu neinsemnat, posibilitatea unei apropiere a României de Rusia și Bulgaria.

Intru ce privește propunerea României de a da Bulgariei concursul său armat în vederea luării Adrianopolului, ea nu a putut fi acceptată de cabinetul din Sofia, din cauza considerațiunilor cu totul naturale de amor propriu național, interzicând Bulgaria ca să rămână datoare la toti pentru cucerirea acestui oraș. Un atac al României

sau ocupațione armată, fără o declarație de război, a unui teritoriu ce face parte din Bulgaria, atunci când aceasta nu a terminat cu Turcia, ar provoca în opinia publică rusească, în favoarea Bulgariei, o aşa explozie de simpatie, că guvernul nu ar putea rămâne indiferent. Guvernul imperial ține să adauge că în cazul că România ar accepta propunerea Bulgariei, ar fi gata, de partea sa, să garanteze României Dobrogea contra oricărei încercări a Bulgariei”.

Nici ideea, nici fondul și nici forma acestui „*Memorandum*” rusesc, nu corespundeau uzului diplomatic. Ideea în sine era fără valoare, fondul era neindemnătatec ales, iar forma idioitică. Sazonoff, care și schimbase dela începutul conflictului balcanic, ideile și propunerile, după cum își schimbase cămășile, culmina acum cu o stupiditate, căci a spune României că Rusia nu ar „rămâne indiferentă” dacă România „ar ocupa un teritoriu ce face parte din Bulgaria”, înseamnă nici mai mult nici mai puțin, că Rusia amenință România. Ce-o indemnă pe Rusia la aceasta? Sazonoff nu și dădea seama că dacă Rusia atacă România, atunci Austro-Ungaria, care atât aștepta, va interveni, și, iată războiul general. Dar România era deprinsă de mult cu amenințările, mai cu seamă 1878 și Congresul din Berlin nu erau departe, iar memoria românilor nu era atât de scurtă.

Unde Sazonoff culminează, este acolo unde spune că:

„Rusia garantează României Dobrogea contra oricărei incercări a Bulgariei“.

Garantarea Dobrogei și-o dădea însăși România contra Bulgariei. România urmărea de ani de zile tribulațiunile Bulgariei în Dobrogea, propaganda ce-o făcea acolo, propaganda ce-o făcea în școlile, cazările și bisericile din Bulgaria, și mai mult decât aceasta, ce putea face Bulgaria? Să atace România? Dar pentru aceasta exista armata română, căci Rusia nu s'ar fi amestecat pentru nimic în lume, ea avea un aliat, pe Franța, care desigur că ar fi avut de spus și ea cuvântul ei, pentru a nu fi atrasă pe o chestiune secundară într'un războiu general european. Proba acestui lucru este faptul că pe la 20 Ianuarie 1913 din cercurile legației franceze din Sofia, mi s'a spus categoric că „Le memorandum russe contenait des phrases maladroits et regrettables“, așa se aprecia desigur și la Paris memorandum-ul lui Sazonoff.

Franța, își dădea bine seama de ce se putea întâmpla, de aceea, ea lucra în modul cel mai sincer la Londra, Berlin, Petersburg, Constantinopole, Viena, București, Sofia și Belgrad, pentru reluarea negocierilor între Turcia și Statele balcanice, pentru ajungerea la un acord în chestiunea Adrianopolelui (ce încă nu căzuse), cum și pentru regularea

chestiunei Silistra. Dar când în capul ministerelor de externe, sunt niște nepregătiți ca Berchtold și Sazonoff, atunci chestiunile merg mult mai greu și duc întotdeauna la un sfârșit rău, cum de fapt a și fost.

La 18 Ian. Bulgariei sunt mai linăștiți, pare că guvernul bulgar a fost asigurat dela Petersburg că România nu va ocupa militarește zona revendicată, căci :

„diplomatică rusă va lua atitudine în sprijinul opiniei publice din Rusia“.

Totuși col. Romanowsky îmi spune că :

„Sazonoff este supărăt pe Bulgari, cari au lansat versiunea, cum că Rusia ar amenința România. Rusia va renunța definitiv la Bulgaria“.

(De fapt așa și era, Rusia amenințase România, dar Bulgaria exploata aceasta).

La 20 Ian. ministrul Bobceff telegraftă dela Petersburg guvernului bulgar :

„Sazonoff este adânc amărit, că nu ascultăm de sfaturile lui și să facem mai mari concesiuni României. Bulgarii nu au drept la sprijinul diplomatic. Să nu expunem Rusia în fața României. Sazonoff s'a mai supărăt pentru un articol din „Mir“.“

Comparând „Memorandum-ul“ rusesc transmis de ministrul Schebeko ministrului de externe român la 17 Ian., cu notele transmise de ministrul Bobceff dela Petersburg, se constată că Sazonoff amenință și pe Români și pe Bulgari, și indispunea pe amândoi în mod

zadarnic. Se constată că el nu avea o linie precisă nici acum în Ian. 1913, după cum nu avusesese nici dela Oct. 1912 și până la Ian. 1913.

La 23 Ian. ministrul de externe român comunică legațiunii din Sofia :

„că s'a primit protocolul semnat la Londra la 16 Ian., el nu e satisfăcător, el trebuie completat mult prin oferte bulgare. Intrebați pe D-l Géhoff cine va fi însărcinat cu negocierile și în ce loc, pentru a sfârși. Primim Sofia sau București!“.

* * *

Revoluția junilor turci a produs o mare enervare la Petersburg, tocmai în momentul când Poincaré pleca dela preșidenția consiliului, trecând președinte de republieă și când Briand părăsea ministerul de externe, la care venea Jonnart.

Sazonoff a făcut :

a). Un demers izolat la Berlin, înștiințând guvernul Imperial de consecințele ce ar putea avea în Rusia reluarea operațiunilor în Balcani.

b). Un demers imprudent la București, prin care sfătuia ca România să se mulțumească cu concesiunile acordate de guvernul bulgar, concesiuni apreciate de Țarul Rusiei ca suficiente.

Jonnart a răspuns lui Sazonoff foarte înțepat, reamintind nevoia unui strâns acord în politica comună.

Poincaré scrie aspru cu privire la Iswolsky, ambasadorul Rusiei la Paris, care nu transmitea la Petrograd ceeace i-se comunica de către guvernul francez.

După reluarea ostilităților (21 Ian. 1913) presa streină arată simpatie Turciei, în special presa germană scrie pe față. „*Vossische Zeitung*“ scrie că :

„elanul bulgarilor este oprit, pe când armata otomană sub impulsul tinerilor turci și-a reluat soliditatea. Acestia își vor fi îndeplinit astfel îndatorirea față de Patrie și vor fi salvat onoarea lor militară. Bulgaria poate că vor regreta că au tras din nou sabia pentru a cucerii Adrianopolul!“

Aceste sentimente contra balcanicilor și în special contra Bulgariei, au fost motivate de cruzimile la care s'au dedat bandelete de comităgii bulgari, asupra populațiunilor din provincile invadate. Aceste cruzimi au fost raportate și de mine pentru că le-am văzut urma lor, când am vizitat Adrianopole între 15 — 20 Martie.

La Londra negocierile româno-bulgare nu au dus la nici un rezultat, lucru ce complicase situația generală. Eșecul acestor convingeri se datorează numai lui Danew, care era intrasigent și dorea să le lungească la nes-

fărșit. Această tactică a nemulțumit cabinetului român. Din cercurile legației germane din Sofia, mi se comunică că subsecretarul de Stat Zimmerman a spus:

„că poate că e greu Bulgariei ca să cedeze Silistra, dar trebuie să o facă pentru a evita un războiu; asemenea trebuie să-i cedeze o parte din coasta Mării Negre pentru a permite României să facă la Mangalia un port militar. Ministrul Germaniei la Sofia are ordin să sprijine revendicările României pe lângă guvernul bulgar“.

Cambon, ambasadorul Franței la Berlin, a comunicat unui coleg :

„La Paris se crede că pacea turco-balcanică este apropiată. Soluția conflictului pare asigurată prin mediațiunea puterilor. Dacă nu s'a regulat la Londra prin convorbirile ce au avut loc între d-l Take Ionescu și d-l Danew, gresela este a d-lui Danew, tipul țărănușul săret și sucit, care a crezut că face operă de diplomat abil neașteptând nici un sfat, înălțurând orice răspuns categoric, sub pretext că nu a primit depline puteri, pe când de fapt el le avea în buzunar“.

La 24 Ian. ministrul Ghika telegrafiază ministrului de externe că alături de Danew va trata și Sarafoff la Sofia.

La 25 Ian. Danew nu va mai trata cu România, el plecând cu Regele la Marele Cartier de la Dimotika, va trata numai Sarafoff.

Ministrul Panafieu atrage atenția ministrului Ghika, asupra contracicerei din pro-

tocolul dela Londra încheiat între Danew și ministrul Mișu, intrucât în el nu e trecută cedarea Medgidiei Tabiei, adăugând că și Geșoff a recunoscut că e o omisiune.

Cu începere dela 25 Ian. 1913, am avut cu d-l ministrul Ghika mai multe convorbiri, relativ la pretențiunile României; după cereea d-sale i-am prezentat toate informațiunile cu caracter militar asupra localităților din zona revendicată de România, asupra importanței din punctul de vedere istoric și politic, populației, etc., prezentându-i lucrarea „*Cadrilaterul Bulgar*“, cum și alte lucrări referitoare. D-l Ghika se mai documentase și din alte puncte de vedere, aşa că d-sa era foarte documentat și poseda admirabil de bine întreaga chestiune, astfel că a putut discuta cu delegația bulgară d-nii Danew (revenit din nou) și Sarafoff în zilele de 27 Ian., 4 Febr. 1913, chiar cu o mare superioritate documentară asupra lor. Pe baza celor discutate, d-l ministrul Ghika a făcut în ziua de 4 Febr. un lung raport, foarte documentat, ministrului de externe român, în care dădea fiel întreaga discuție.

Din raport rezultă că propunerile Bulgariei erau neacceptabile. Apoi d-l Ghika a pus delegația bulgară în fața propagandei bulgare contra României prin școli și cazărmă, creind

un curent de ură contra României. D-l Ghika a cerut o frontieră sigură, reparând și ne dreptatea făcută României la 1878.

Sedința dela 4 Febr. 1913 s'a terminat absolut fără nici un rezultat, căci la spiritul negativ al lui Danew s'a adăugat și acel al lui Sarafoff.

La 5 Febr. am plecat la București, la 8 m'am întors la Sofia.

La 8 Febr. 1913 d-l ministrului Ghika a avut con vorbiri cu toți miniștrii Marilor Puteri acreditați la Sofia, din ceea ce aceștia spuneau, rezulta că e vorba de o mediațiune, de un arbitraj, sau de o hotărâre a Marilor Puteri, în cheștiunea neînțelegerii româno-bulgare. Nici miniștrii Marilor Puteri nu erau în clar, din care cauză d-l ministru Ghika cu drept cuvânt era nedumerit, lucru ce l'a determinat ca să telegrafizeze ministrului de externe român.

La 9 Febr. guvernul român a acceptat mediațiunea Marilor Puteri pe baza stipulațiunilor conferinței dela Haga din Oct. 1907.

La 15 Febr. 1913 guvernul român a prezentat guvernelor celor 6 Mari Puteri, un „Memoriu“ foarte detaliat, asupra diferendului româno-bulgar, în care analiza cele petrecute

înainte și după războiul din 1877/78, cheștiunea Dobrogei, propaganda neloială bulgară contra României pe cheștiunea Dobrogei, apoi rezuma tratativele duse de România dela începutul războiului balcanic, evidențind reaua credință bulgară. Memoriul discuta pe larg pretențiunile României și în special cheștiunea Siliștrei. România arăta ferma dorință de a ajunge la un aranjament de bună voie cu Bulgaria, care corespunde mai bine intereselor ambelor state.

La 17 Febr. guvernul român primește mediațiunea Marilor Puteri în cheștiunea diferendului româno-bulgar, dar Bulgaria, conform obiceiului său, intrighează ca să se facă un „arbitraj“, iar nu o „mediațiune“, cum propusese Anglia. Mediațiunea se impunea, căci între România și Bulgaria exista numai un „diferend“, dacă între aceste două țări ar fi existat un „conflict“, atunci se impunea un „arbitraj“. Bulgaria voia deci să producă intenționat o neînțelegere și o tergiversare, care corespundea foarte bine caracterului poporului bulgar și incăpăținării lui Danew, dar guvernul român își păstra calmul și insista asupra „mediațiuniei“, lucru la care de fapt a și reușit, grație înțelepciunii Regelui Carol I, calmului lui Maiorescu și înțelegерii unanime a Marilor Puteri.

La 25 Februarie din cercul legației Austro-Ungare mi se comunică că:
„s'a reînoit tratatul de alianță al României cu Triplă Alianță“.

Când am aflat acest lucru, mi-a părut foarte rău, de aceea nu m'am putut opri de a spune atașatului militar Austro-Ungar:

„sper că Ungaria va schimba de atitudine față de Români din Transilvania, altfel nu știu cum într-un eventual război România va putea fi alături de Austro-Ungaria“.

La 8 Martie 1913 ministrul de externe român, trimite tuturor legațiunilor României, deci și legației din Sofia, instrucțiuni relative la pretențiunile României asupra Silistrei.

La 13 Martie cade Adrianopole. Regele Ferdinand al Bulgariei dorea să încheie armistițiul și pacea cu Turcia, iar cu întreaga armată să se arunce contra aliaților săi sărbi și greci. Trupele bulgare dela Adrianopole în loc să fie îndreptate spre Cialtagia, sunt îndreptate spre Vest. Diviziile Sârbe ce luptaseră la Adrianopole, au fost cerute imediat de guvernul sărb, lucrul la care am contribuit și eu; Bulgarii le-au dat cu mare greutate drumul să plece, ele au trecut prin Bulgaria, respectiv prin gara Sofia, fără ca un bulgar să se uite la ele, nici oficialitatea bulgară nu a venit la gară să salute comandamentul celor

două Divizii Sârbe ce luptaseră atât de glorios la Adrianopole alături de Diviziile bulgare.

Dela 15—20 Martie, atașații militari au fost invitați la Adrianopole.

Marile Puteri simțind ceeace urmărește Bulgaria, au căzut de acord ca să pună capăt războiului balcanic.

După ce statele balcanice au acceptat mediul unea Marilor Puteri, acestea le-au comunicat fiecareia în parte, asemenei și Turciei, o notă care servea ca bază a negocierilor:

„Imperiul Otoman va avea ca frontieră linia Enos-Midia;

Chestiunea insulelor din Marea Egee se va regula de Marile Puteri;

Turcia se va desinteresa complet de insula Creta; Marile Puteri sunt favorabile cererii de indemnizații din partea aliaților“.

Maiorul Masow, atașatul militar german, îmi spune că :

„Berlinul, având în vedere incăpătarea balcanicilor, este foarte sceptic; că Imperatul Wilhelm este cu totul contra Regelui Ferdinand, el dorește să aprepieze turco-greacă-sârbă, sub influența Austro-Ungariei“.

Puterile nu sunt însă de acord de a se ajunge la mijloace de constrângere, adică de a ajunge dela vorbe la fapte. Acest lucru e cunoscut bine de statele balcanice, ele au observat chiar dela începutul războiului acest mod

de a fi al Marilor Puteri, lucru ce a încurajat pe aliați, de a se arăta intransigenți, iar bulgarii devin chiar aroganți. Faptele de arme ce au urmat, i-a decis ca să se mențină pe linia adoptată, Enos-Midia.

Regele Ferdinand juca pe mai multe tablouri :

- a). Caută să trateze cu România pentru a avea liniște dinspre această parte ;
- b). Caută o apropiere și mai mare de Austro-Ungaria ;
- c). Caută să vadă ce vrea Rusia ;
- d). Atitudinea sa reavoitoare față de aliații săi, se accentuează și mai mult, lucru ce convine de minune Austro-Ungariei, care intrigă în această direcție.

Asupra tuturor acestor patru puncte, lipsea sinceritatea din partea Regelui Ferdinand.

CONFERINȚA DELA PETERSBURG

Anglia și Italia au sfătuit Rusia, să propună ca diferendul româno-bulgar să fie tranșat de o conferință a ambasadorilor aflători la Petersburg. Rusia și Franța au fost de părere ca să se procedeză printr'un „arbitraj“^{*)}, Austro-Ungaria și Italia au cerut „mediatiunea“, Anglia nu se pronunță, iar Germania se ținea în rezervă.

Prin faptul convocării conferinței dela Petersburg, se indică că Marile Puteri se interesau de chestiunile din Balcani, că diferendul româno-bulgar nu le lasă rece și că rolul conducător al Rusiei îi scapă din mâini. Trebuie de admis că dacă Marile Puteri impingeau Bulgaria ca să se înteleagă cu România, se slăbea din autoritatea Rusiei și se afirma că interesele României au dobândit protecțiunea Marilor Puteri Occidentale.

Conferința dela Petersburg s'a convocat pentru 18 Martie. Ambasadorii Austro-Ungariei, Germaniei și Italiei au susținut dela început pretențiile României în chestiunea Silistrei, cu adăugirea din partea ambasadorului Italiei că dacă i se ia Bulgariei Silistra să i se dea Salonicul, la această părere s'a raliat și ambasadorul Austro-Ungariei. Dar Sazonoff și Declassé s'au opus. Atunci ambasadorul Italiei a propus să se dea Bulgariei Cavarna cu hinterlandul și insula Tasos, dar și la aceasta s'a opus Sazonoff și Delcassé, afirmând că în această privință au deja angajamente față de alte state. Era clar că Rusia și Franța promiseseră Greciei, atât Salonicul cât și Cavala cu hinterlandul și insula Tasos.

Anglia, prin vocea ambasadorului său Buchanan^{*)}, a fost contra cedării Silistrei către România susținând că :

^{*)} Acest Buchanan este faimosul ambasador ai

Bulgaria a cumpărat cu săngele său avantajele ce va dobândi. Dacă România pretinde o parte din căstigul bulgar, este numai prin faptul că se crede în măsură a impune aceasta. Anglia nu poate admite principiul că forța primează dreptul. România trebuie să se mulțumească cu un avantaj strategic".

Sazonoff a susținut ideea că:

„România să se mulțumească cu avantajii strategice".

Delcassé a spus că:

„după părerea sa nu se poate smulge Salonicul dela Grecia".

In ședința a doua Buchanan, Sazonoff și Delcassé au acceptat cedarea Silistrei, lucru care s'a trecut în procesul-verbal din 26 Aprilie, cu:

„obligația pentru Bulgaria de a nu mai ridică nici o fortificație dealungul frontierei actuale dela Silistra la Mare".

„Deasemenea Bulgaria se obligă a da drepturi românilor Macedoneni".

Angliei care a funcționat ca atare in Rusia dela 1910-1917, el este acela care a cochetat cu revoluția, care a lipsit de sprinjul oficial pe Tarul Nicolae, aruncându-peste bord în ghiarele revoluționarilor, contrar ordinelor primite dela Londra, el este acel care nu a dat Tarului telegrama Regelui Angliei, care-i oferea sprinj și azil, chemându-l în Anglia; dacă Buchanan își făcea datoria nu numai de ambasador, ci și de om, Tarul Nicolae și familia lui erau salvați.

Este drept că Tarul Nicolae și familia lui, mai puteau fi salvați și de Impăratul Wilhelm cu ocazia păcii dela Brestilowski, în care el putea împune Rușilor bolșevizați să-i predea întreaga familie Imperială, dar n'a făcut-o.

La 8 Aprilie col. Lyon îmi comunică că într-o convorbire pe care ar fi avut-o cu Buchanan, ambasadorul Angliei la Petersburg, Tarul Rusiei, i-ar fi spus:

„bulgarii au avut la inceput intenția de a oferi Constantinopolei Rusiei, în dorință de a-și manifesta astfel recunoștință că i-au ajutat ca să se scutere de jugul turcesc. Dar le-am comunicat că noi nu putem accepta această ofertă, angajându-i ca să renunțe la cucerirea Constantinopolului".

Am spus col. Lyon, nu vezi d-ta că:

„aci este o înșelătorie reciprocă:

a) Bulgaria oferă ceeace nu au și nu vor avea niciodată, iar

b) Tarul îi oprește să cucerească, ceeace ei nici nu pot".

In timpul când se făceau aceste oferte și oprești, Tarul se temea de Germania, căci tot același ambasador îi spunea:

„Germania face acum toate eforturile pentru a căstiga la Constantinopole, o poziție care să-i permită să inchidă Rusia în Marea Neagră".

La 9 Aprilie, Scutari, în cap cu Essad Paşa, a capitulat în fața muntenegrenilor. Dar la 22 Aprilie, Regele Nichita pune Scutari în interesul păcii europene în mâinile Marilor Puteri.

La 10 Aprilie, lt.-col. Kalafatovici îmi comunică, că:

„guvernul sărbesc a sondat guvernul român dacă ar fi dispus să încheie o alianță defensivă contra

Bulgariei și ministrul de externe român ar fi a-mânat răspunsul până la hotărirea mediațiunii ambasadorilor dela Petresburg".

Tot în ziua de 10 Aprilie, căpit. Frantzis, atașatul militar al Greciei, mi-a vorbit că :

„La București și Atena s'ar trata o alianță a României cu Grecia, în contra pretențiunilor exagerate ale Bulgariei".

La 26 Aprilie 1913 în fine conferința ambasadorilor dela Sf. Petersburg a dat deciziunea prin care :

„Silistra este dată României, frontieră viitoare plecând dela un punct pe Dunăre ca la 3 km. spre Apus de periferia Silistrei, va tăia drumul Șumlași. Apus de periferia Varniei tot cam la 3 km. de periferia orașului și va ajunge la frontieră actuală. O comisiu-nă mixtă urma a fixa traseul frontierei.

Bulgaria nu trebuie să ridice nici o fortificație de lungul frontierelor dela Dunăre la Marea Neagră. O comisie mixtă va fixa zona interioară dela care Bulgaria nu are voe se facă lucrări de fortificație".

Și după conferința dela Petersburg, România continuă de a propune Bulgariei înțelegere, dar aceasta își urmează atitudinea negativă.

La 10 Mai ministrul Kalinkoff telegrafiază lui Geșoff :

„Take Ionescu imi declară că în urma insisten-elor puternice ale Serbiei și Greciei, pe de o parte, și după consilul unui stat amic, el cere ca ne-te, și după întâziat să intrăm în tratative asupra diferitelor eventualități spre a nu se mai repeta greșeala din

anul trecut. Până ce România este liberă și nu este angajată, ar fi de dorit să ne grăbim, pentru că mâine totul va fi prea târziu".

Apoi Kalinkoff adaugă :

„Am văzut pe ministrii Austriei și Rusiei. Primul va insista pe lângă Maiorescu ca să se inceapă imediat tratativele, mi-a comunicat în secret convorbirea avută cu Regele Carol, care s'ar fi exprimat că cedarea Silistrei nu este datorită bunei noastre voințe, ci presiunii Europei. Acum, în interesul relațiunilor de prietenie, Regele așteaptă din partea noastră un gest de bunăvoieță. Am înțeles că Austria este interesată direct de bunele noastre relații și dorește cu căldură o grabnică înțelegere. Ministrul Rusiei nu este în curent cu lucrurile și eu il evit".

La 11 Mai, ministrul Kalinkoff telegrafiază lui Geșoff :

„Maiorescu s'a plâns de protocolul dela Petersburg, care nu-l satisfacă. Este de acord să inceapă imediat alte tratative. Vrea ceeace Danew promisese la Londra și Sofia. Maiorescu și Take Ionescu au fost la Rege, care ar fi cerut energic să nu se amâne tratativele, pentru că evenimentele ar putea să ne ia înainte".

La 15 Mai ministrul Kalinkoff telegrafiază lui Geșoff :

„Regele s'a plâns din nou ministrului Austriei de atitudinea guvernului bulgar, care continuă să aibă o atitudine mândră și care este injositoare pentru România. La toate proponerile românești, Bulgaria răspunde cu tăcere disprețuitoare, fără a încerca studierea lor, ca și când acestea ar fi vorbe goale. Ea nu dovedește prin nimica, că vrea relații prietenești și sincere relații. Aceasta a des-

perat pe Rege și pe guvern. Să nu sim luat în nume de rău dacă România va căuta alți aliați“.

Ministrul Kalinkoff mai telegrafiază lui

Geșoff :

„Ministrul Austriei mi-a comunicat cum că Serbia a făcut de două ori propunerii României pentru o alianță. Grecia a făcut de trei ori propunerii hotărîre și aproape de necrezut. România a cerut ca ele să fie făcute în scris“.

La 16 Mai din cercurile legației Austro-Ungariei din Sofia mi se comunică că Berchtold a telegrafiat la 6 Mai acestei legații :

„Maiorescu a asigurat pe Berchtold prin legația Austro-Ungară din București, că nici concesiunile din partea Bulgariei ar face pe România să meargă cu Bulgaria. Dar va trebui ca Bulgaria să prezinte urgent propunerile sale, pentru că România se găsește în pragul unor hotăriri importante.

Maiorescu este supărăt de ce întârzie Bulgaria“.

In ziua de 18 Mai aflu lucruri importante dela diferite legații din Sofia, astfel :

Dela legația Germaniei :

„Secretarul afacerilor streine consiliază Bulgaria că în cazul când va fi nevoie să facă un nou războiu, să se inteleagă mai întâi cu România“.

Dela legația Italiei :

„Ministrul de externe al Italiei dorește sincer ca Bulgaria să se inteleagă cu România“.

Dela legația Austro-Ungariei :

„Contele Berchtold recomandă de a lucra repetă și a ne intelege cu România spre a ne asigura sprijinul și neutralitatea în cazul unui războiu cu Serbia, dela care România a primit propunerii istorice. România cere compensații inspre malul Mării la Mangalia“.

Deci puterile Triplei Alianțe, sfătuiau în mod amical Bulgaria să se inteleagă cu România. Bulgaria însă nu vrea să asculte pe nimeni. Ea crede că va putea brava pe toate popoarele, pregătește intensiv războiul contra Serbiei și Greciei, își bate joc de România, nu ascultă de sfaturile Marilor Puteri.

La 23 Mai legațiunea română din Sofia primește o notă circulară a ministerului afacerilor streine către toate legațiunile României, prin care, după ce spune că :

„Guvernul și parlamentul român au primit protocolul dela Londra și că va lua măsuri pentru execuția lui imediată, arătând prin aceasta dorința de a lucha în comun acord cu Marile Puteri ale Europei“.

Apoi arată că :

„Pe tot timpul crizei orientale România va lucha ca să se localizeze războiul... Acum însă, dacă situația în Balcani se va agrava, România nu va putea rămâne indiferentă“.

D-l ministrul Ghika a făcut această comunicare ministerului de externe bulgar.

La 24 Mai a demisionat guvernul presidat de Geșoff s'a format un cabinet sub preșidenția lui Danew.

Din acest moment tratativele cu România au încetat, ministrul plenipotențiar Kalinkoff la București, nu mai primea absolut nici o instrucție dela Danew, totuși Kalinkoff telegrafiază la Sofia :

„Maiorescu mă avertizează că nu va căuta aliați în altă parte, dacă Bulgaria nu are nevoie de România. La declararea războlului, România va mobiliza“.

„La recepția diplomatică Maiorescu evită întotdeauna să vorbească de politica noului cabinet bulgar și de tratativele intrerupte“.

La 26 Mai ministrul de externe român, trimite legației din Sofia numele persoanelor pentru cele trei comisiuni prevăzute în protocolul dela St. Petersburg :

1). *Comisiunea pentru delimitarea hotărului în jurul Siliștrei :*

D-l Nenițescu, general de Divizie Culcer Ion, colonel C. Cristescu, maior Gh. Dabija (atașat militar la Sofia).

2). *Comisiunea pentru fixarea eventualelor despăgubiri de acord locuitorilor ce ar emigră :*

Nestor Cincu, Paul Greceanu, ing. N. Mironescu.

3). *Comisiunea pentru determinarea zonei în care Bulgaria nu va putea avea întăriri :*

Em. Al. Lahovary, general de Divizie Culcer Ion, general de Divizie Vasile Zottu, colonel D. Iliescu, colonel C. Christescu, maior Gh. Dabija (atașat militar la Sofia).

La 28 Mai a numit și guvernul bulgar comisiunile sale și anume :

1). In comisia I-a :

Generalul Paprikoff, Vasoff, Mutatoff și maiorul Kisoff (atașat militar la București).

2). In comisia II-a :

Sarafoff, Bratșoff, Kodjabanoff.

3). In comisia III-a :

Generalul Paprikoff, Vasoff, lt.-col. Stanicioff, maior Radeff, Gheorghieff și maior Kisoff, (atașat militar la București).

La 30 Mai eram la București. Aci am avut o con vorbire importantă cu col. Hranilovici. Eu mă duceam în acea zi dela Palatul Regal la ministerul de externe, unde urma în baza decretului Regal Nr. 4075 din 22 Mai 1913 să primesc adresa Nr. 12392 din 27 Mai 1913, prin care eram numit secretarul celor două comisiuni (pentru delimitarea hotărului în jurul Siliștrei și a delimitării zonei în care Bulgaria nu va putea avea întăriri).

Col. Hranilovici a vorbit cu mine din dreptul Ateneului și până în Piața Victoriei, să arătat nemulțumit că România ridică prea mari pretenții contra Bulgariei, că Serbia este acea care provoacă Bulgaria. I-am ripostat pe toată linia, am fost chiar puțin violent. El știa de ce mă duc la ministerul de externe, ne-am despărțit în Piața Victoriei, am intrat la externe, acolo am stat 30 minute și am vorbit cu ministrul Maiorescu căruia i-am spus ce vorbisem cu col. Hranilovici, apoi am

vorbitor și cu ministrul plenipotențiar Trăsnea Greceanu. La ieșire, pentru surprinderea mea, chiar pe trotuarul ministerului, dău cu ochii iarăși de col. Hranilovici care a reluat con vorbere, de astă dată pe un ton mai amical; înc heierea a fost o mare surprindere pentru mine, el mi-a declarat că :

„Austro-Ungaria este nevoie să apere Bulgaria contra oricui, chiar cu armele în mâini. Că rău face România că susține cauza Serbiei, care are pretențiuni prea mari peste acele prevăzute în tratatul de alianță bulgaro-sârb și că el nu înțelege de ce Bulgaria nu atacă imediat pe Sârbi, căci Austro-Ungaria va fi nevoie să o ajute“.

I-am răspuns :

„Va să zică Austro-Ungaria, vrea să atace Serbia, vrea să atace eventual chiar România?“

Colonelul mi-a răspuns :

„Dacă România se mulțumește cu ceeace Bulgaria benevol ii oferă și dacă nu dă ajutorul armat Serbiei, atunci Austro-Ungaria nu va avea nimic cu România“.

— „Frumos, nu uita domnule colonel că România este aliată Austro-Ungariei, iar nu Bulgaria; nu e destul că noi în chestiunea românilor din Transilvania să avem o atitudine corectă față de Austro-Ungaria, ci trebuie ca și aceasta să fie corectă față de noi. Nu uita că și noi am putea face în Transilvania, ceeace au făcut Bulgarii în Macedonia, noi cu mai multă dreptate și deci cu mai multe șanse de reușită, dar nu facem“.

— Austro-Ungaria trebuie să-și urmeze politica ei.

— Da, desigur fiecare stat își urmează politica ce-o crede în interesul său. Regret din tot sufletul că și astăzi Austro-Ungaria este contra noastră, după cum a fost și la 1857—1859, când s'a opus din toate puterile sale la unirea Moldovei cu Muntenia.

— Nu știu aceasta, dar nu-mi închipui că Austro-Ungaria s-ar fi opus la 1857—1859 la unirea Moldovei cu Muntenia“.

— Poate că nu ști, dar îți pot da un detaliu, ambasadorul Austro-Ungariei dela Constantinopole a argumentat contra unirei celor două principate astfel:

„Dacă Principatele s-ar uni, România ar găsi că suzeranitatea Portei este o rușine și o nedreptate; ar găsi țara lor mică, ar răvni la un stat independent cuprinzând Bucovina, partea românească a Transilvaniei și Banatul“.

— Nu am știut.

Cu aceasta ne-am despărțit.

M'am dus direct la Palatul Regal, de unde cu o oră înainte plecasem, am raportat d-lui general Mavrocordat cele ce vorbisem cu col. Hranilovici, după câteva minute, am fost primit de Regele Carol I-iu, căruia i-am raportat în mod amplu ceeace-mi spusește col. Hranilovici. Regele era linistit, El mi-a spus :

„Austria nu va îndrăsni să atace în nici un caz România. În tot cazul atât făcut foarte bine că atî insistat că să veniți a doua oară astăzi spre a-mi raporta. D-voastră secretarul consiliilor dela Silistra atî primit instrucțiuni speciale dela d-l ministru de externe, e nevoie să vă țineți personal strict de ele“.

Apoi Regele Carol mi-a dat anumite instrucțiuni, asupra căroră încă nu este cazul de a vorbi; destul să spun că Regele Carol a avut toată increderea în mine. Pot să spun atât „Regele Carol I-iu a fost și a rămas până la moarte un mare Român“, dar despre aceasta voi vorbi în altă parte.

Atunci am văzut și pe Take Ionescu, căruia i-am spus ceeace-mi comunicase col. Hrănilovici. Take Ionescu m'a reținut la el și mi-a spus :

„Austria a fost absolut convinsă că Turcia va bate pe bulgari și sărbi ; o durează poate bătâia Bulgarilor, dar o bucura aceea a sărbilor. Când însă a văzut că turcii sunt bătuți, s'a stricat toate societile, de aceea dela Lule Burgas și până la palatul de la Londra, din 17 Mai, ea a impins la un războiu general, care a fost înlăturat de întelegererea Anglo-Germană. Nu mă mir de ideea exprimată de Austro-Ungaria, că „ea va apăra Bulgaria contra oricui cu armele în mâini“. Mi s'a comunicat și mie de Prințul Fürstenberg un document plecat dela Conte Berchtold, care exprima absolut aceiași idee“.

— Atunci d-le ministru, dacă întâmplător se va începe un războiu între actualii aliați balcanici și dacă România va trece alături de Sărbi, ar risca ca să fie atacată de Austro-Ungaria.

— Ar risca să fie atacată, dacă nu ar fi Germania.

— Atunci am comunicat lui Take Ionescu ceeace-mi spusesse Regele. El mi-a răspuns :

„Desigur că Regele s'a gândit la fel, că Germania va opri Austro-Ungaria de a ataca România“.

Am vorbit cu I. I. C. Brătianu și Ionaș Grădișteanu, care erau foarte la curent cu întreaga chestiune. Brătianu mi-a spus :

„Tot ce se petrece acum în Balcani, îmi face impresia prefaței marelui războiu european, ce trebuie să urmeze foarte curând“.

La 5 Iunie s'a întrunit la ministerul afacerilor străine din București, toți membrii Comisiunilor numite pentru aplicarea protoco-

lului dela St. Petersburg; mai erau de față miniștri : general Hărjeu, Marghiloman și Take Ionescu. După o discuție de 2 jum. ore, s'a stabilit procedeul de urmat, ordinea lucrărilor și interpretarea ce trebuie să se dea tuturor termenilor din Protocol. S'a insistat mai cu seamă asupra noțiunei de „frontieră“, „periferie“, „barieră“, „vechile forturi ale Silistrei“, apoi chestiunea „celor 3 km.“. Eu, pe baza celor ce vorbisem la Sofia cu lt.-col. Stancioff, am putut comunica exact ceeace cred Bulgarii prin „frontieră“, „periferie“, „forturi“ și „cei 3 km.“. Am mai spus că cei trei km. Bulgarii vor susține că trebuie să sociiți dela periferia orașului și că la urma urmării prevăd că cu ei nu vom putea ajunge la nici un acord.

In adevăr, Comisiunile 1-a s'a întrunit la Silistra în ședințele dela 8 Iunie, 10 Iunie, 12 Iunie, 17 Iunie. Au făcut descinderi pe teren, au discutat ceasuri întregi, fără a ajunge la nici un acord, căci bulgarii făceau intenționat o confuzie între „periferia orașului“, „periferia cetăței“ și „periferia comunei Silistra“. S'a încheiat procese-verbale respective, despre care prin curier special am raportat zilnic.

Eu am raportat telegrafic la 17 Iunie d-lui general Mavrocordat și ministrului de războiu, că aci în aceste Comisiuni care nu vor

ajunge niciodată la un acord, îmi pierd vremea și că sunt cred mai folositor la Sofia mai cu seamă că se aflose că Bulgari au atacat pe Sârbi și pe Greci fără declarație de războiu în noaptea de 16 Iunie. În adevăr, la 18 Iunie am primit ordin telegrafic ca să vin la București. M'Am prezentat la 19 Iunie Regelui Carol, care mi-a dat instrucțiuni și ordin de a pleca imediat la Sofia, căci :

„a doua zi, guvernul va face cunoștuță mobilizarea armatei române“.

În adevăr, ziua de 20 Iunie am făcut-o pe drum spre Sofia, unde am ajuns seara. Legația primise deja această înștiințare.

La 22 Iunie a plecat din Sofia legația greacă cu tot personalul, fără a mai cere măcar pașapoartele.

In ziua de 22 Iunie am aflat la Sofia câteva lucruri caracteristice mentalității lui Danew. Astfel aceasta ar fi telegrafiat la 10 Iunie lui Kalinkoff la București :

„Am vorbit cu ministrul României Ghika asupra trecutului, deschizând perspective largi pentru viitor, am atins și prezentul și unele chestiuni nebulioase. Am cerut ca în cazul când războiul va începe nu din vina noastră, România să păstreze o neutralitate binevoitoare“.

Atunci am vorbit imediat ministrului Ghika, care mi-a spus că în adevăr,

„a avut în ziua de 8 Iunie o con vorbire cu Danew care a divagat și pe care l'am pus la rezon“.

Din aceeași sursă mi-s'a comunicat că Danew a telegrafiat la 16 Iunie ministrului Kalinkoff la București :

„Spuneți lui Maiorescu că criza se desfășoară prieinic, dacă România este gata să intre cu noi într-o uniune vamală, să ne înțelegem pentru construirea unui pod pe Dunărea și pentru acele probleme politice pe care vîitorul ni le va impune“.

Deci Danew refuză să stea serios de vorbă cu România, ironizează pe ministrul de externe român, nu are nevoie de ajutorul României și aceasta tocmai la 16 Iunie 1913, zi în care Bulgaria își atacă proprii ei aliați.

Din cercurile legației ruse mi se comunică că ministrul Nekludow a telegrafiat încă dela 14 Iunie la Petersburg :

„Am comunicat lui Danew că de dureros este pentru noi dezastrul Bugarii, dar nu vom mișca nici un deget de a reține România“.

Din cercurile legației germane din Sofia, aflu că sub secretarul de stat al afacerilor externe germane a sfătuit Bulgaria :

„să se înțeleagă imediat cu România spre a putea avea libertate de acțiune absolută. Înțelegerea nu ar fi greu de realizat“.

Danew, cu companionul său Todoroff, nu vor să asculte de nimeni, ei vor războiu cu Serbia și Grecia, refuză în acelaș timp orice înțelegere cu România.

La 25 Iunie ministrul Kalinkoff văzând că

Danew duce Bulgaria la un dezastru, văzând că Danew nici nu răspunde măcar la telegramele și avertismentele ce i-le făcea, dă următoarea telegramă direct Regelui Ferdinand I al Bulgariei :

„D-l Kalinderu, secretarul Regelui, mi-a spus astăzi:

„că este o săptămână răgaz pentru înțelegere, până ce se va termina mobilizarea armatei române. De va reuși înțelegerea pentru Turtucaia-Balcic, Regele va opri mobilizarea“.

Regele Ferdinand a trimis această telegramă lui Danew care a lăsat-o fără răspuns.

Bulgaria mergea spre catastrofă.

Col. Romanowschi îmi comunică că Sazonoff a comunicat guvernului bulgar prin legătura din Sofia că :

„Rusia nu va opri România, intrucât aceasta ar însemna înlesnirea acțiunii Bulgariei în contra Serbiei și Greciei și ar prelungi războiul. Chiar dacă Bulgaria va bîrui, nu mai poate fi vorba de împărțirea teritoriilor după tratat. Acum lichidarea trebuie făcută pe alte baze, pentru că tratatul a fost lăsat la o parte prin ultimele vărsări de sânge. Nu rămâne altceva, decât a propune Rusiei sau Trilei Înțelegeri imputerniciri depline spre o lichidare a situației create din nou, satisfăcând pe toții“.

Se constată că Bulgaria care nu voia să asculte de nimeni absolut, care refuza mâna prietenească intinsă de România, care atacase la 16 Iunie pe foștii săi aliați, pierduse din cauza îngânfării ei, din cauza prostiei conducătorilor ei și sprijinul Rusiei.

La 25 Iunie col. Romanowschi îmi comunică următoarele :

„In fine, Bulgaria s'a adresat la Petersburg, lăsând totul pe seama Rusiei, ca să acționeze, dar cere ca cestiunea să fie prezentată nu ca din partea Bulgariei, ci ca o acțiune a Rusiei“.

Danew fugă de răspundere, neapărat că Rusia nu putea admite astfel de târguieli de cafenea, Sazonoff răspunde scurt :

„Rusia trebuie să acționeze numai în numele Bulgariei — deschis — alțifel nu are nici un sens“.

Danew nu are ce mai face, răspunde lui Sazonoff prin Bobceff, ministrul Bulgariei la Petersburg :

„Imputernicesc pe Sazonoff să lucreze pe față în numele Bulgariei. Rusia să impiedice ocuparea Bulgariei de trupele române“.

De astă dată Danew personal „imputerniceste pe Sazonoff“, el nu mai „imputerniceste pe Tarul Rusiei“! Danew pierde în numele său personal, acum falsul regim parlamentar al Regelui Ferdinand al Bulgariei, era dirijat de Danew.

La 27 Iunie 1913 s'a primit la Legația Română din Sofia din partea ministerului de externe român, următoarea telegramă :

„Legația Regală a României este insărcinată de Guvernul său să comunice Guvernului Regal al Bulgariei cele ce urmează:

Guvernul român a preventit la timp pe Guvernul bulgar că dacă aliații balcanici s'ar afla în stare de războiu, România nu ar putea să păstreze rezerva ce i-se impusese până acum în interesul păcii, și s'ar vedea slăită să intre în acțiune.

Guvernul bulgar n'a crezut necesar să răspundă acelei comunicări; din potrivă și din nenorocire, războiul a izbucnit mai întâi prin atacuri fără veste bulgărești contra trupelor sârbești, chiar fără a observa regulile elementare de notificări prealabile care cel puțin ar fi dat dovedă de respectul convențiunilor și uzurilor internaționale.

În fața acestei situații, Guvernul Român a dat ordin armatei de a intra în Bulgaria".

Tot în acea zi s'a primit la legație și telegrama :

„Indată ce veți fi remis guvernului bulgar Nota de astăzi pentru intrarea armatei noastre în Bulgaria, binevoiți să anunțați și plecarea D-voastră, a remite arhivele colegului Dvs. italian și a părăsi Sofia cu personalul Legației!“.

La 28 Iunie membrii legației române din Sofia au plecat, conform instrucțiunilor ce aveau. Voiagul nostru până la frontieră română s'a făcut cu un tren special, fără să fi avut vre-o nemulțumire. Eu mi-am lăsat toată mobila și doi cai în paza ordonanței mele, care a rămas atașat la legația Italiană. După războiu am găsit totul intact.

La 28 Iunie trupele române intrau în Bulgaria.

La 30 Iunie m'am prezentat Regelui Carol I-iu, raportându-i ultimele evenimente, cu care ocazie am prezentat și un „Memoriu“ relativ la ce ar fi de făcut în cazul că vom

dobândi Cadrilaterul (dau un rezumat în Capitolul: „Pretențiunile României“ pag. 367).

Toate Marile Puteri au judecat cu severitate atitudinea incalificabilă a Bulgariei, care a atacat pe foștii ei aliați, provocând ultimele grave evenimente. În același timp Marile Puteri au aprobat hotărârea luată de guvernul român, menită să soluționeze repele criza din Peninsula Balcanică. România intenționa să-și dobândească o frontieră mai sigură în Dobrogea pe linia Turtucaia-Dobrici-Balcic și de a participa la tratativele de pace ce vor regula împărțirea Turciei.

Eu am susținut tot timpul, că lichidarea Turciei europene nu se poate face sub ochii noștrii, dar fără noi, pentru motive că nu ne era îngăduit să pierdem ascendentul dobândit aci în răsăritul Europei, prin mare muncă, sfârșări și jertfe, nu ne puteam permite ca să nu păstrăm echilibrul teritorial, deasemeni nu puteam să părăsim pe conaționalii noștrii aflați în Macedonia, Albania, Serbia și în Bulgaria pe dreapta Dunărei.

Privirile diplomației europene se întorc azi înapoi spre România. Ea consideră intervenția armatei României ca singurul și cel mai bun mijloc de a se impune pacea aliaților balcanici, deveniți azi inimici neîmpăcați.

Diplomația europeană speră în abilitatea politică a Regelui Carol și a ministrilor săi,

ca să nu creeze României o inamicitate și mari complicații viitoare cu vindicativul vecin dela Sud.

Bulgarii, deși atacase prin surprindere pe pe sârbi și greci, au fost respinși cu grele pierderi. Sentimentul germanilor este cu totul defavorabil atacurilor și cu atât mai defavorabil cu cât lovitura nici măcar nu reușise.

Ei se miră că Regele Ferdinand, comandanțul armatei bulgare, statul major bulgar, generalii și miniștrii bulgari, s'au supra estimat pe ei. Bulgaria, care spera că va izbuti prin spontaneitatea atacului, va ieși acum slabită și micșorată.

Deși în Austro-Ungaria s'a susținut că ea n'a avut nici o acțiune în atacul bulgarilor, am convingerea că ea a împins pe bulgari să atace, în credința că atacul va reuși contra sârbilor. În tot cazul, guvernul bulgar rămâne singurul vinovat, și în special Danew.

Danew este inteligent, este însă un om încăpățanat și cu vederea sucită, un politician de cafenea, de unde căpăta inspirațiunile sale; în special cercurile macedonene, adică comitagii macedoneni, îi impuneau soluțiunile..

Acum Regele Ferdinand începe a se ține în rezervă, lucru ce se datorează fricei de a fi asasinate; în acest scop el lăua acum în brațe pe „nu știu, n'am văzut“.

Savoff a desmințit mai târziu că el ar fi dat ordin de atac; el a susținut contrariul, că responsabil de tragedia bulgară ar fi numai Țarul Ferdinand. Ordinul de a ataca pe sârbi și pe greci prin surprindere ar fi fost dat de însuși Țarul, iar Danew n'ar fi știut nimic; când a aflat, la 18 Iunie, a dat ordin să se inceteze focul.

România a intrat în războiu după cererea de ajutor a sârbilor și grecilor. Cum România este arbitru situației, ea, fără să tragă un foc, va putea să pretindă linia Rusciuc—Varna.

Entuziasmul patriotic și militar la București a fost foarte mare.

Jurnalele din Berlin arată că : „la București au fost manifestații anti-austro-ungare; ele exprimă frica că România se va îndepărta de Tripla Alianță, pentru a urma un drum izolat, care o va apropiă de Rusia. Ele adăugă că Germania nu va pierde nimic prin infrângerea Bulgariei, care nu valorează oasele unui grenadier pomerman și că va vedea cu placere România, Grecia și Serbia dobândind avantaje teritoriale la care au dreptul“.

Prin intrarea României în războiu, ea s'a eliberat de tutela austro-ungară. Presa berlineză nu atacă România. *Voissische Zeitung* ridicău pe contele Berthold pentru politica sa bulgarofilă.

După pacea dela Londra, Turcia nu de-

mobilizează armata. Ea stă și privește deocamdată la noul războiu balcanic.

Ministrul de externe al Bulgariei a adresat agenților săi în streinătate o telegramă în care în rezumat spune:

„Guvernul bulgar a acceptat (de fapt a solicitat) mediațiunea Tarului Nicolae, care a oprit operațiunile militare și intrarea trupelor române pe teritoriul bulgar nu mai poate avea justificare, nemai existând starea de războiu în Macedonia. Nici o rezistență nu se va face Armatei Regelui Carol, dacă va înainta în interiorul țărei”.

Ministrul de externe bulgar, făcând această comunicare, considera că pacea este apropiată.

Chestiunea nu era tocmai aşa. Sârbii și grecii nu pot acorda o suspendare de arme atât timp cât nu vor fi pus învinșului condiționile lor.

Armata bulgară se retrage pe toată linia, părăsind pozițiile dela Nord și Sud; ea se concentrează în fața sârbilor și grecilor sub comanda generalului Savoff, care n'a fost destituit de Danew, după cum se spusese. S'a întâmplat contrariul: Danew a demisionat, alcătuindu-se un guvern Radoslavov-Genadieff.

Bulgarii căutau să câștige timp. Ei fac pe săriții, spunând că Marile Puteri vor interveni. Ei se prefac că nu știu că și-au înstrăinat simpatia lumii civilizate, prin cruzimile

și devastările ce au făcut prin provinciile în care intrase cu armatele sau bandelete lor.

Bulgarii, prin diplomația lor echivocă, nu și-au atras sprijinul Rusiei. Guvernul rus s'a mulțumit ca, prin agenții săi să recomande la București, Belgrad și Atena moderăriune, pentru ca Bulgaria să nu iasă prea umilită și prea micșorată.

In așteptare, cercul se strânge în jurul armatei bulgare învinse. Români amenință Sofia, Sârbii au trecut pe stânga Vardarului, Grecii înaintează spre Est în regiunea Seres și Cavala. In fine Turcii au reocupat Adria-nopole.

Numai înaintarea Turcilor a produs un efect, în sensul că ambasadorii Marilor Puterii dela Constantinopoli au atras atenția Porții ca să nu mai înainteze, lucru de care Poarta n'a ținut seamă.

La 11 Iulie delegații statelor beligerante, afară de cei turci, sunt în drum spre București, în scopul unei conferințe a păcii.

CAPITOLUL VI REUA CREDINȚĂ A BULGARIEI FAȚĂ DE ALIAȚII SAU SÂRBI ȘI GRECI

La data de 29 Februarie 1912, când s'a încheiat tratatul de alianță între Bulgaria și Serbia, situația acestor două țări, una față de alta, era următoarea :

1. In anul 1898 Printul Ferdinand al Bulgariei a făcut cu Austro-Ungaria, sub guvernul presidat de Stoiloff, un Tratat secret prin care Austro-Ungaria se angaja să protejeze dinastia Printului Bulgariei și Bulgaria, în cazul unei împărțiri eventuale a Balcanilor; a limita pretențiunile sale teritoriale la Struma și Rodopi; a nu le intinde spre Vest dincolo de aceste limite. Ba mai mult ceva, Austria se obliga a dobândi chiar o parte din Serbia orientală pentru Bulgaria.

Deci hotărît era contra Serbiei, de care ea habar n'avea.

2. In Septembrie 1907, în Bulgaria fiind partidul liberal la putere, încheiase cu Rusia un Tratat, prin care Rusia se obligă a ajuta Bulgaria ca să dobândească o ieșire la Marea Egee, Bulgaria se obliga a nu se intinde spre Vest dincolo de Struma și Rodopi.

Acest tratat coroborat cu cel încheiat cu Austro-Ungaria, se vede clar că era îndrepătat tot contra Serbiei.

3. La 22 Septembrie 1908, Printul Ferdinand al Bulgariei proclama la Târnova independența Principatului Bulgariei și Rumeției orientale, proclama ridicarea lor la Regat (Tsarstovo) și ia titlul de Rege (Țar) al Bulgarilor. Dar la 6 Oct. 1908 Austro-Ungaria anexeză Bosnia și Herțegovina.

Aceste două acte, fusese aranjate din timp

de Austro-Ungaria și Bulgaria, iar lovitura era dată direct Serbiei, care era pe de o parte atinsă de Austro-Ungaria în situația internațională a viitorului Serbiei, iar Bulgaria călcase tratatul dela Niș din 1904 ce-l avea cu Serbia.

4. In 1912 Turcia era în război cu Italia și cu poporul albanez, care cerea autonomia. Aceasta se baza tot pe sprijinul Austro-Ungariei, lucru ce era favorizat și de Regele Ferdinand al Bulgariei, după cum se poate constata din declarațiunile ce a făcut conte lui Berchtold cu ocazia vizitei sale la Viena în Iunie 1912. Să chestiunea albaneză era îndreptată deci tot contra Serbiei.

5. Bulgaria nu îndrăznea să facă singură războiul contra Turciei; de aceea, cu toată ura și disprețul ce avea față de Serbia, îi căuta prietenia în scopul unei lupte comune contra dușmanului comun.

Așa se explică tratatul de alianță.

Să vedem acum dacă în momentul când, la 29 Februarie 1912, iscăleau bulgarii tratatul de alianță cu sârbii și după această dată, bulgarii erau sau nu erau sinceri?

Dela inceput trebuie să spun, că bulgarii n'au fost sinceri și iată motivele:

a) La 23 August 1912, Bulgaria cere modificarea convenției militare (încheiată la 19 Iunie 1912). După această convenție, Bul-

garia trebuia să trimită 3 divizii pe câmpul de bătaie al Vardarului, formând stânga armatei sârbe din Macedonia. Acum Bulgaria nu mai voia să trimită decât o divizie. Cu această ocazie s'a încheiat un proces-verbal la Belgrad între generalul Ficeff și colonelul sărb Mișici.

b) La 15 Sept. 1912, două zile înaintea începerii mobilizării, Bulgaria cere din nou modificarea Convențiunii, în sensul de a trimite o Divizie, iar nu trei Divizii în Macedonia.

Ca să nu mai scriu ulterior, spun acum că Bulgaria a mai cerut modificarea convenției și după începerea războiului cu Turcia și anume la 10 Oct. 1912, când războiul începuse de-abia de 5 zile, și la Februarie 1913, când încă nu căzuse Adrianopole :

1. La 10 Oct. 1912, Bulgarii, sprijinindu-se tocmai pe art. 3 din Convenție, „cer să recheme singura Divizie ce aveau în Macedonia, dar ca Sârbii să le dea un ajutor de 2 Divizii pe câmpul de bătaie din Valea Marithei”.

Sârbii trimis imediat 2 Divizii după bătălia dela Kumanovo, deși nu erau obligați prin tratatul de alianță.

2. Dar la 20 Oct., după sfârșitul bătăliei de la Lule Burgas, se întâmplă un fapt straniu: Bulgaria trimite pe Danew la Buda-Pesta, ca să sondeze terenul anume până unde s'ar putea sprăjini Bulgaria pe Austro-Ungaria.

Demersul s'a făcut fără știrea Serbiei, tocmai în momentul când Austro-Ungaria se opunea ca Serbia să iasă la Adriatica; și când aceasta a cerut socoteala, i s'a explicat că voiajul lui Danew la Buda-Pesta a avut de scop să arate greutățile ce are Bulgaria cu România, — ceeace era fals.

3. La 29 Oct. 1912, Marele Vizir Kiamil Paşa propune Regelui Ferdinand, ca să înceapă tratativele de pace. Regele a refuzat începerea tratativelor, ceea ce a fost o gravă greșeală, oprind chiar guvernul bulgar de a comunica ceva aliaților săi sărbi. Bulgarii voiau și credeau că vor rupe linia dela Ciatalgia și vor intra ei singuri în Constantinopol. Dar ei aveau în orice caz obligația să înștiințeze pe sărbi. N'au făcut-o; au fost deci aliații incorecti.

Deabia la 2 Noembrie 1912, Bulgaria a transmis aliaților săi propunerea Marelui Vizir, dar la 4 Noembrie bulgarii atacă puternic la Ciatalgia, cu gând de a rupe singuri linia. Până la 6 Noembrie inclusiv, nu reușesc; ei sunt respinși. Regele, ce venise cu garda la Ciorlu convins că va intra în Constantinopol, s'a intors înapoi, gata de a încheia acum un armistițiu în condiționi mai puțin favorabile tuturor aliaților.

4. La 20 Noembrie, Bulgaria singură, contra Convenției semnată cu aliații, încheie ar-

misițiul cu Turcia, iar după 12 zile, la 4 Decembrie au început la Londra tratativele în vederea încheierii păcii cu Turcia. Conform art. 3 din tratatul de alianță bulgaro-sârb din 29 Februarie 1912, care spunea :

„cele două părți contractante se angajează să nu încheie pace decât împreună și după o prealabilă înțelegere”, rezultă că nici Bulgaria și nici Serbia nu puteau face ceva separat, dar Bulgaria nu se ține de îscălitura dată; ea, chiar pe timpul negociațiunilor dela Londra, când trebuia să meargă mâna în mâna cu Serbia, începe să discute o pace separată cu Marele Vizir Kiamil Pașa, pește capul consiliului ambasadorilor dela Londra în cap cu Sir Grey. Kiamil Pașa era gata să semneze pacea separată cu Bulgaria pe bazele următoare:

- a) Autonomia Macedoniei;
- b) Autonomia Albaniei;
- c) Turcia păstra Adrianopole cu vilaetul Adrianopole și insulele.
- d) Se declară Dede Agaci port liber pentru Turcia și Bulgaria.

Când s'a aflat la Londra această chestiune, Bulgaria, de rușine și de frică, a făcut „*machine en arrière*“.

5. Pe timpul negocierilor dela Londra, unde Bulgaria făceau tot felul de greutăți, Regele Ferdinand al Bulgariei scrie Consiliului de Miniștri următorul Mesaj :

„Grecii și Sârbii ard de dorința de a continua cu noi luptă, Armatele noastre reconstituite și întărite se imbată la gândul nouilor victorii, cari vor pune un sfârșit, penibile și periculoasei lor inacțiuni. Pe voi, Ministrii, vă impresionează amenințările României, pe Noi ne lasă indiferent.. să ocupe frontieră noastră, dacă aceasta este pe placul Europei. Această rușine nu trebuie să apese pe spiritele noastre în ceasul prezent și să impiedice proiectele noastre. Salvarea constă numai în reluarea ostilităților contra Turciei. După aceasta ne vom gândi la România și pretențiunile grecilor și sârbilor. Noi, făcem încăodătă un apel stâruitoar Consiliului, pe care-l invităm să nu aibă mai multe obiective; să se îndrepte cu îndrăzneala la realizarea scopului nostru unic, infrângerea Turciei“.

Se deduce din scrisoarea Regelui Ferdinand :

a) Că falsifica adevărul: grecii și sârbii erau pentru încheierea păcii, dar Regele credea că are armata reorganizată și cu ea singură iarăși speră că va rupe linia Ciatalgia și va intra în Constantinopole.

b) Îi face pe ministrii săi „*impresionabili*“, pentru că vor să stea de vorbă cu România.

c) Regele spune că salvarea „*stă în reluarea ostilităților contra Turciei*“, gândul era la Ciatalgia-Constantinopole.

d) După cucerirea Constantinopolelui, Regele adaugă: ne vom gândi la România și la pretențiunile grecilor și sârbilor.

Cât de fals s'a gândit Regele Ferdinand este faptul că :

- a) n'a cucerit Ciatalgia;

- b) n'a intrat în Constantinopole;
- c) a atacat pe propriii săi aliați;
- d) a provocat, prin intransigență sa, pe România;
- e) iar mai târziu a rămas cu mai puțin decât puteau să dobândească la Londra.

6. La Londra toți aliații erau dispusi să încheie pace cu turci, numai Bulgaria nu a vrut, așa că negociațiunile s-au rupt la 16 Ianuarie 1913, armistițiul a încetat la 17 Ian. 1913 și războiul a reinceput la 20 Ian. 1913.

Aci la Londra, chiar pe timpul tratativelor, Bulgaria prezintă un memoriu prin care cerea Dibra și o frontieră comună cu Albania, cu toate că prin tratatul de alianță cu Serbia se specifica la art. 2 al Anexei Secrete că Dibra va reveni Serbiei.

7. În Februarie 1913, Bulgaria cere concursul artileriei de asediu sărbe la Adrianopole; aceasta i-a trimis 10 tunuri lungi de 10 cm., 20 obuziere grele de 12 cm. și 8 obuziere grele de 15 cm., în total 38 guri de foc grele cu personal și munitiuni.

8. Adrianopole, unde au luptat și Diviziile de Dunăre și de Timok sărbe, cum și 38 guri de foc de artilerie grea sărbe, a căzut la 13 Martie 1913. Ce credeți că a cerut telegrafic generalul Savoff ?

Acesta a dat o telegramă lui Ivanov, comandantul Armatei a II-a bulgare dela A-

drianopole: „*Cereți lui Şukri Paşa să nu se predea Sârbilor*“. Intervenția a fost făcută, dar Şukri s'a predat Sârbilor. După aceasta, Bulgaria au asurzit lumea, strigând că numai ei au cucerit Adrianopole, ceea ce era absolut inexact.

9. La 13 Martie căzuse Adrianopole. La 15 Martie atașații militari erau și ei la Adrianopole, unde au stat până la 20 Martie. În aceste zile am vizitat toate sectoarele, am umblat tot frontul, m'a interesat în special sectorul atacului. Umblând pe front, un major din statul major bulgar, ce-l cunoșteam dela Sofia, explica modul atacului, hrănirea soldaților, etc., cum bulgarii au luptat de bine și că sărbii n'au făcut nimic; că Şukri Paşa s'a predat totuși sărbilor fiindcă a fost cumpărăt de acestia. Eu l-am incurajat ca să vorbească după pofta inimii sale.

Când era mai aprins, l-am întrebat: dar cu zona contestată din Macedonia, ce este?

— Ce să fie, dacă Sârbii și Grecii nu ne-o cedează de pe acum, o vom lua cu forță.

— Luarea cu forță înseamnă războiu.

— Poate că da, dar până atunci, aci avem un gaj bun, avem două divizii sărbe, pe care acum după ce a căzut Adrianopole le putem dezarma în orice moment.

— Cerd și eu că cu aceasta s'ar putea a-junge la un rezultat.

— Da, dar acum trebuie să terminăm și cu Turcii. Noi trebuie să cucerim Constanti-nopolie.

Mi s'a părut atât de fantastică această mentalitate, că nu mă puteam opri să nu mă indignez, să nu mă revolt.

Prin Anexa secretă la Tratatul de alianță se specifica la Art. 3 :

„dacă Austro-Ungaria atacă Serbia, Bulgaria se angajează să declare imediat războului Austriei, trimijând în Serbia o armată compusă din cel puțin 200.000 oameni, care unită cu armata sărbă va lucha defensiv contra Austro-Ungariei.

Bulgaria este ținută să-i dea deasemenea cursul său armat în cazul când Austro-Ungaria, sub un pretext oarecare, cu sau fără asentimentul Turciei, ar trimite trupe în sandjacul Novi-Bazar...“

Clar. El bine, Bulgaria s'a găsit obligată să spună neadevăruri :

a) Diplomatul Natcevici e trimis de Bulgaria la Viena ca să declare : „că nici un om de stat Bulgar nu ar îndrăsnii să țină seamă de această clauză a Tratatului, care a fost introdusă numai în scopul de a face pe Sârbi să primească Tratatul“.

b) Danew a declarat într'o ședință a So-braniei din 5 Mai 1915 :

„Art. 3 din Convenție ca și întreaga Convenție militară era semnată de militari, care nu angaja Guvernul“.

Frumos! Dar convenția fusese semnată nu numai de militarii generalul Putnik și generalul Ficeff, ci și de amândoi Regii.

Apoi Danew mai spune :

„Nimeni nu s'a gândit atunci când s'a inserat Art. 3, ca el să fie vreodată aplicat“.

Va să zică Bulgarii în cap cu Regele lor înșelau pur și simplu pe aliații lor; adevărul este însă că ei înșelau și pe Austro-Ungaria.

Am spus toate acestea, pentru ca Români să știe ce bază se poate pune pe cuvintele și pe iscălitura unui om politic bulgar.

La 20 Martie noaptea am plecat dela Adrianopole la Sofia și, deși eram împreună cu maiorul Kalafatovici, atașatul militar sărb, nu i-am spus decât atât: „Ar fi bine să vă luati căt mai repede Diviziile dela Adrianopole“.

Voiam să mă duc la București să raportez Regelui Carol cele ce aflasem.

Diviziile sărbe, cu chiu cu vai, au fost re-trase de la Adrianopole; ele au fost trans-portate cu calea ferată, trecând prin Sofia fără ca absolut nimeni din guvern sau ar-mată să le salute. Să se țină seamă că atunci raporturile între aliați erau încă corecte.

La 22 Martie am ajuns la Sofia, iar la 24 Martie am ajuns la București.

La 25 Martie am raportat Regelui Carol cum a decurs asediul și atacul Adrianopolului și ceeace aflasem dela maiorul bulgar re-lativ la sărbi, Regele a rămas foarte surprins și nici nu-i venea să credă că bulgarii ar

putea face asemenea felonie. Am raportat că deși nu pot da nici o probă, îi cred pe bulgari capabili de aşa ceva. Regele mi-a spus: „*Aceasta este foarte grav*“.

N'am avut probele atunci, dar le-am avut mai târziu. Iată-le:

a) Negociațiunile dela Londra în vederea încheierii păcii, nu ajunsese la nici un rezultat, din cauza Bulgariei. Din această cauză armistițiul a fost denunțat la 17 Ianuarie 1913, iar ostilitățile au fost reluate contra Turciei la 21 Ianuarie la Adrianopole și la Ciatalgia.

Ianina căzuse în mâinile armatei grecesti la 21 Februarie 1913. Acest lucru a produs în Bulgaria o mare enervare și mult sânge rău; presa bulgară nu s'a sfiițit de a scrie că: „*nu armata greacă, ci banul grecilor a cucerit Ianina*“.

La mijloc era o pură chestiune de invidie și gelozie. Acest lucru a avut ca rezultat hotărirea de a ataca Adrianopole, care deși era asediat de 5 luni, nu căzuse prin foame, cum sperau bulgarii.

In acest timp bulgarii se gândise să ridice pretenționi peste prevederile tratatelor de alianță cu Serbia și Grecia. La Londra ceruse Dibra, acum voiau și zona contestată a Macedoniei. Regele Ferdinand are un schimb de vederi cu generalul Savoff, care la 23 Februarie 1913 raportează Regelui cu Nr. 3053 următoarele :

„1. Să se încheie cât mai repede pacea cu Turcia în condițiuni favorabile, ceeace va permite să se degeaje acest front unde lupta a devenit nu numai fără obiectiv și fără scop, dar încă fiind dat ceea ce se va întâmpla acolo, e periculos pentru salvarea intereselor noastre naționale.

2. Să se trimită trupe în Macedonia, atât cât mai este timp...“

„Tot la 23 Febr. 1913 Regele Ferdinand răspunde telegrafic generalului Savof la Dimotika :

„Vă mulțumesc pentru telegrama 3053. La nevoie ne putem mulțumi cu linia de frontieră Saros Midia, dar în nici un caz cu Enos-Midia. Totul va depinde de iminenta cădere a Adrianopolului, așteptată deasemenea de Mariile Puteri. Apoi nu vom lua în considerație chestiunea ocupării de sârbi și greci“.

La 13 Martie Adrianopole a căzut. Pe timpul dela 15-20 Martie fusesem la Adrianopole. La 23 Martie s'a ținut un Consiliu de Miniștri sub președinția Regelui, la care a asistat și generalul Savoff. Iată hotărîrile luate :

„1. Suspendarea operațiunilor contra Turcilor, și în secret, fără știerea aliaților să se reia negociațiuni în vederea unui armistițiu.

2. Până la încheierea păcei, să se lase în Tracia efectivul strict necesar pentru defensivă și tot restul armatei să fie aruncat contra Sârbilor și Grecilor din Macedonia“.

La 19 Martie Regele Ferdinand vizita Adrianopolul, admirând tezaurele archeologice și artistice, impărtea în dreapta și în stânga

surâsul său fals și ironic, când, ieșind din măjestoasa moscheie a lui Selim al II-lea, deodată o pisică neagră taie strada, trecând prin fața Regelui. Regele scoate un strigăt și pune mâna la ochi, apoi întorcându-se către însoțitorii săi, spune: „*E semn că voi pierde Adrianopol*“.

L-a pierdut, dar numai din cauza sa.

Contele Tarnowsky, ministrul Austro-Ungariei la Sofia, spune la 6 Aprilie 1913.

„Austria nu va consimți la soluționarea chestiunii balcanice, dacă interesele Bulgariei nu vor fi complet satisfăcute“.

Am comunicat imediat aceasta la București.

Primul ministru Geșoff întreabă la 8 Aprilie 1913 pe generalul Savoff în cât timp s-ar putea trimite armata la Istip, Coceana și Strumița?

Generalul Savoff îi răspunde la 10 Aprilie 1913 cu telegrama Nr. 2779:

„Pentru a putea concentra toată armata în acțiunea proiectată contra Sârbilor și Grecilor, trebuie să socotim cel puțin 25-30 zile, timp care va fi suficient aliaților pentru a ocupa toate pozițiile geografice cele mai importante a teritoriului nostru, y compris Capitala. Singura iesire posibilă din această situație extrem de supărătoare ar fi să se găsească un mijloc pentru a trata, căt mai repede cu Turcia, o pace separată, transând definitiv chestiunea care ne desparte, procedând în același timp

la concentrarea repede a trupelor noastre. Orice întârziere în încheierea păcii poate să albă consecințe periculoase și irreparabile pentru operațiunile militare“.

Va să zică la bulgari, începând cu Regele, cu primul ministru, cu miniștrii, cu generalul Savoff, care conducea de fapt operațiile, toți deci, voiau să încheie pacea cu dușmanul secular, cu turci și să atace prin surprindere pe aliații creștini, cu care se legase printr'un Tratat de alianță de-abia de jumătate an. Frumos!

La 15 Aprilie 1913, col Romanowschi îmi comunică, că în aceeași zi, d-l Nekludoff, ministru Rusiei,

„a făcut atent guvernul Bulgar la ce s'ar expune dacă nu ar proceda cu calm, ...Bulgaria nu trebuie să uite că un conflict armat va atrage nulitatea tratatului din 1912 care asigură Bulgarilor drepturi în chestiunea delimitării Macedoniei ...Apoi cere că d. Geșoff să facă toate sforțările pentru a aplana în mod pacific dificultățile actuale...“

Dar la Sofia acest fel de sfaturi erau zădarnice. Bulgarii, sub influența Vienei, urmăreau o idee fixă, să provoace conflict cu aliații săi; proba vine singură, căci la 16 Aprilie s'a întrunit la Sofia un Consiliu de ministri la care au luat parte generalii Savoff și Ficeff, care au ajuns la hotărirea:

„De a amâna atacul contra aliaților până la toamnă, să se intre acum pe calea demobilizării pentru

a înălțarea aliaților ori și ce posibilitate ca să tragă
vreun profit din pozițiile strategice favorabile, pe
tempul cât se va opera concentrarea trupelor bul-
gare".

Regele Ferdinand trimite imediat pe gene-
ralii Savoff și Ficeff la Adrianopolie.

Jurnalele bulgare atacă necontentul Serbiai,
în special „Mir“ (Pacea) și „La Bulgarie“, ce
erau guvernamentale, strigă contra Serbiei
și chiar contra Rusiei; asupra acestor fapte,
Rusia a și atras atenția guvernului bulgar.

In acest timp, în armată era un curent de
 mari nemulțumiri, gata să se revolte dacă
 nu i se dă drumul acasă și că nu mai vrea
 războiu. Acest lucru făcu pe Savoff ca, la 27
 Aprilie 1913, să dea Regelui telegrama Nr.
 4040 prin care, după ce arată situația grea
 a armatei, cere să se ajungă la o pace cu Tur-
 cia, căci, Savoff spune :

„Dacă se prelungeste actuala situație, armata și
 patria sunt expuse la un foarte mare pericol!“

Această telegramă nemulțumi pe Rege,
 nemulțumi camarila și pe partidul austro-fil,
 care amenință pe Savoff că i se va lăua co-
 manda. Savoff, de frică, convine ca să atace
 pe sârbi și la 3 Mai schimbă de idee: face
 cunoscut primului ministru cu telegrama Nr.
 4116 :

„Pentru moment nu poate trimite contra Serbiei
 decât o singură Brigadă...“

In ziua de 5 Mai generalul Savoff, cu tele-
 gramă Nr. 4228, adresată lui Geșoff, îi dă
 curaj :

„Consiliez curaj și tărie în chestiunea negocier-
 lor preliminare cu aliații. Nu trebuie pierdut din ve-
 dere că armatele noastre sunt perfect apte de a
 invinge și sfârâma ușor. Nici un moment nu e mai
 propice ca momentul prezent... Trebuie să ne elibe-
 răm de Turci...“

In ziua de 6 Mai, generalul Savoff, cu te-
 legrama Nr. 4242 adresată lui Geșoff scrie :

„Războiul cu Sârbi și Grecii este de neînlăturat.
 Orifice concesiune făcută aliaților noștri slabiti...“

Se pune întrebarea cine va avea hegemonia în
 Peninsula Balcanică?... Un război victorios va
 tranșa definitiv chestiunea hegemoniei în favorul
 nostru... Iată pentru ce, după părerea mea, trebuie
 să folosim toate sârlanatile și toate mijloacele ce
 sunt în puterea noastră, pentru a ajunge la un con-
 flict armat cu aliații, declinând în același timp toată
 posibilitatea unui război.

„După părerea mea, am comite o greșelă irepa-
 rabilă dacă am lăsa să ne scape ocaziunea favora-
 bilă ce ni se oferă.

După informațiunile ce am asupra operațiunilor
 noastre viitoare, în cel mult 4 zile, grecii se vor găsi
 în nevoie de a rupe cu sârbi, cerându-ne nouă pace
 în scopul de a scăpa dela o înfrângere. Atunci toată
 sforțarea noastră o vom îndrepta-o contra Serbiei.
 Armata sărbă nu va putea, să reziste pe nici un
 punct atacurilor bruse a puternicilor noastre co-
 loane.“

Se constată că generalul Savoff numai ti-
 morat de Rege și camarilă, a putut să-și
 schimbe părerile în timp de 8 zile, căci la 27
 Aprilie 1913 imploră o pace repede și la 6 Mai
 vrea războiu. Această lipsă de seriozitate la un

comandanț de armată, demonstrează cel puțin că dacă nu este de rea credință, atunci desigur că el și-a pierdut complet capul.

Cum au aflat trupele din Tracia că este vorba de a ataca pe aliați, au devenit agresive; parte din unități s-au revoltat. Guvernul bulgar comunică Rusiei că „*a sosit momentul ca marele arbitru să-și dea sentință*”. Dar Rusia cere tuturor aliaților să „*demobilizeze toți, simultan, proporțional și parțial*”.

Dar Bulgaria nici nu vrea să audă, căci la 14 Mai generalul Savoff telegrafiază lui Geșoff cu Nr. 4463 făcând un curs de politică înaltă; face comparație între Tripla Antantă și Tripla Alianță, trăgând consecințe favorabile Bulgariei, cu concluzia atacului aliaților săi.

La 15 Mai Regele Ferdinand dă ordin Statului Major ca:

„în timpul cel mai scurt să concentreze trupele pe frontul occidental contra Sârbilor și Grecilor și să ia dispozițiunile necesare pentru transportul întregii armate bulgare din Tracia”.

După această telegramă, generalul Savoff se adresează la 16 Mai lui Geșoff cerând ca: „diplomatica noastră să ne procure un timp de 25-35 zile, dacă nu integral, dar cel puțin parțial, pentru a aduce armata IV-a de pe frontul Bulair în Macedonia”.

Va să zică, diplomația bulgară trebuia să învârtească aşa fel lucrurile, să înceleze Rusia,

să înceleze pe aliați, să înceleze pe toată lumea, pentru ca generalul Savoff să se concentreze și, când nimeni nu se va aștepta, prin surprindere, să atace pe Sârbi și Greci. Frumos! Nu?

La 16 Mai Regele convoacă un consiliu de coroană la care iau parte toți șefii de partide, care s-au pronunțat contra politicii pacifiste a lui Geșoff. Acesta trage consecințele și la 17 Mai, în ziua când s'a iscălit pacea de la Londra, își dă demisia. Am aflat aceasta la 18 Mai, dar această demisie n'a apărut decât după sosirea lui Danew dela Londra, adică tocmai la 24 Mai.

Încă dela 19 Aprilie tratatul de pace era deja schițat. Turcia și de astă dată și Bulgaria, erau gata de a semna; celelalte state balcanice aveau frică nu numai că nu se va face pace, ci că se va da loc la un nou războiu.

Marile Puteri presau că pacea să fie iscălită de toate statele balcanice. La 17 Mai s'a semnat la Londra „*Preliminările păcii*” în condițiunile următoare :

„1. Dela data ratificării acestui tratat preliminar, va domni pacea și amicitia între M. S. Sultanul Turc și între M. M. L. L. Suveranii aliați, deasemeni între moștenitorii și succesorii, între statele și supușii lor respectivii.

2. M. S. Sultanul cedează M.M. L.L. Suveranii aliați toate teritoriile din Imperiul său din continentul european, la Vestul liniei Enos-Midia, exceptie făcând Albania.

Trasarea exactă a frontierei Enos-Midia va fi determinată de o comisie.

3. M. S. Sultanul remite M. S. Impăratului Germaniei, M. S. Impăratului Austriei și Rege al Ungariei, Domnului Președinte al Republicii Franceze, M. S. Regelui Marii Britanii și Irlandei, Impărat al Indiilor, M. S. Regelui Italiei și M. S. Impăratului tuturor Rusiilor, grija de a regula delimitarea frontierelor Albaniei și toate chestiunile privitoare la Albania.

4. M. S. Sultanul cedează M.M. LL. Suveranilor aliați, insula Creta și renunță în favoarea lor la toate drepturile de suveranitate și altele ce posedă asupra acestei insule.

5. M. S. Sultanul declară și incredințează M. S. Impăratului Germaniei, M. S. Impăratului Austriei și Rege al Ungariei, Domnului Președinte al Republicii Franceze, M. S. Regelui Marii Britanii și Irlandei, Impărat al Indiilor, M. S. Regelui Italiei și M. S. Impăratului tuturor Rusiilor, grija de a hotărî de soarta insulelor din Marea Egee (cu excepția de insula Creta) și a Peninsulei Muntelui Athos.

6. M. S. Sultanul și M.M. LL. Suveranul aliaț declară că remit grija regulării chestiunilor de ordin financiar, care au rezultat din starea de războiu și a cedării teritoriilor sus arătate, comisiunii internaționale, convocate la Paris, la care au delegat reprezentanții lor.

7. Chestiunile privitoare pe prizonierii de războiu, chestiunile de jurisdicție, de naționalitate și de comert, vor fi regulate prin convențuni speciale".

Prin această pace, încă nu se rezolvase chestiunile balcanice. Bulgaria, care-și dubla teritoriul, nu era mulțumită; ea pretindea Salonicul, Monastirul, Vodena, Kastoria, Ostrova și Ohrida, susținând că arbitrajul Ta-

rului Rusiei nu se putea intinde asupra Monastirului și terenurilor înconjurătoare. Neapărat că Bulgaria își lăsa prin aceasă pretenție o foarte grea responsabilitate.

Față de cunoșutele pregătiri bulgare, Serbia și Grecia se așteptau să fie atacate de Bulgaria, care, după cum am spus, se pregătea pentru aceasta.

Pe baza cererilor lui Savoff dela 17 și 18 Mai cu telegramele Nr. 4561 și 4562, se activează cu reaprovizionările armatei, cu expediția de muniționi, cu militarizarea liniei ferate Sofia-Küstendil, etc., totuși presa bulgară asurzează lumea că sărbii vor să atace Bulgaria, ceea ce era complet fals.

Savoff văzându-se presat ca armata bulgară să demobilizeze, cere la 18 Mai :

„Sărbii să evacueze teritoriile ce ne aparțin (Savoff spunea teritoriile ce-i aparțin, în realitate ce prețințe).

Bulgaria singură să trimîtă în Macedonia atâțea trupe căte au sărbii și grecii la un loc".

Apoi Savoff cere că :

„Bulgaria să aibă 240.000 oameni, Serbia 60.000, Grecia 27.000".

Va să zică Marele Arbitru, care era Țarul, Rusiei, trebuia să-și pronunțe arbitrajul în fața unor efective bulgare cu mult superioare celorlalți doi membri ce așteaptă arbitrajul. Aceasta înseamnă pe bulgărește, liberul arbitraj.

Deci Bulgaria nu demobilizează; consumte

de formă la arbitraj; cere să păstreze efective în proporție de 3/1, se pregătește de război contra aliaților, înșeala toată lumea, chiar și pe Marele Arbitru; încolo e plină de sinceritate!?

La 24 Mai se formează cabinetul Danew, în care deși intră naționaliști de ai lui Geșoff, în cap cu Teodoroff, ce sunt pacifisti, totuși curentul războinic contra aliaților crește și în Cabinet și în Bulgaria, datorită Zankoviștilor în cap cu Danew. Mai mult ceva, la Sofia, sub influența Austro-Ungariei, se vorbea de ruptura cu Rusia. Ziarele cereau ca:

„armata să fie retrasă dela Bulair și Ciatalgia și să se concentreze contra inimicilor sărbi și greci”.

La 4 Iunie, generalul Kovaceff, ministrul de războiu, ia comanda Armatei a IV-a ce va ataca în curând pe aliați. El nici nu se rușinează și dă ordinul Nr. 29 în care insultă pur și simplu armata sărbă, care era încă aflată sa.

Regele Ferdinand chiamă pe generalul Savoff la Sofia. El știa de ce este chemat, de aceea și adresează lui Danew următoarea informație :

„Este de datoria mea de a vă informa, că nu sunt în stare să garantez că de aci în zece zile, voi mai putea ține oamenii sub drapel”.

La 6 Iunie generalul Savoff dă, cu Nr. 5410 celor cinci comandanți de armate și Div. Cavalerie un ordin circular cu următorul cuprins :

„Nemulțumirile ce s-au manifestat în ultimul timp în unele părți din armata noastră ne lasă să credem că mișcarea în favoarea războiului nu este prea populară. Este folositor să se atragă atenția elementului conștient asupra acestui fapt că orice desorganizare ar face armata inaptă la acțiune.

Se poate că operațiunile să înceapă foarte curând. În acest scop Dv. în calitate de comandant veți studia situația în armata noastră, ca și toate chestiunile fundamentale și să mă întreți la curent cu rezultatul studiului vostru în timpul cel mai scurt. S-ar putea conta pe moralul armatei pentru întreprinderea unei campanii și ducerea operațiunilor la bun sfârșit?”

Iată situația morală a armatei, pe care Regele, Danew și Savoff, peste capul Marelui Arbitru, Țarul Nicolae al Rusiei, vor să o arunce asupra sărbilor și grecilor.

DEUS QUOS PERDERE VULT PRIUS
DEMENTAT

La 9 Iunie Regele Ferdinand convoacă un Consiliu de Coroană la Vrania (Castelul Regelui de lângă Sofia). Aci erau două curente: unul pentru războiul imediat, altul pentru admiterea arbitrajului Țarului Rusiei în timp de maximum 7 zile, lucru ce s'a comunicat

ministrului de externe rus prin Bobceff, ministrul Bulgariei la Petrograd.

Această comunicare era o ofensă zadarnică adusă Rusiei și Țarului Nicolae al II-lea. Răspunsul Rusiei a fost prompt. Iată comunicația lui Sazonoff făcută lui Bobceff la 12 Iunie :

„Comunicarea Dvs. nu mă surprinde. Am avut cunoștință de acum câteva zile de acest act al guvernului vostru. Voi lucra după influență Austro-Ungariei. Sunteți liberi, Rusia și Slavismul se rezucă. Noi ne-am făcut datoria. Impăratul Rusiei nu a așteptat ultimatum Bulgariei cu termenul ce i-să fixat de a se pronunța asupra diferendului bulgarosârb. El a tînuit ca să-și indeplinească căt mai repede greaua sa misiune. După declarațunea ce mi-ati făcut, la rândul meu vă declar și eu: Nu așteptați nimic dela noi și uitați că au existat angajamentele dela 1902 *) ce ne-au legat până astăzi.

Imediat ce sosește răspunsul dela Petrograd, generalul Savoff dă Instrucțiunile Nr. 23 din 12 Iunie ora 11,30 către Comandanții de Armată :

„Harta 1:210.000.

Cu începere de Sâmbătă 15 curent, armatele vor ocupa pozițiile lor initiale pentru un eventual războiu cu Serbia și aceasta în următoarele condiții:

1. Armata 2-a va concentra forțele sale principale pe linia Kukus — cota 665 — drumul Seres-Negovane. Comandanțul Armatăi va lua dispoziționi ca să-și asigure aripa dreaptă dinspre Vardar (Djevdjeli). Spatele acestei Armatăi va fi protejat de Armată 4-a.

*) Prin acest Tratat, Rusia se obliga să susțină Bulgaria în cazul unui atac din partea României.

2. Armata 4-a va păstra poziția pe care o ocupă acum (Bergalnița).

3. Armata 5-a se va concentra în apropierea frontierelor grecesti, asezând avant-posturi pe punctele cele mai importante, față la inimic, lăudând dispozițiile necesare pentru protecția lor.

4. Armata 3-a va trebui să ocupe linia Vraptşa-Dragomane-Konsta îlăudând dispoziții pentru defensivă.

5. Armata 1-a va trebui să se concentreze pe linia Belogradsk-Tșuprene pentru a înlesni ieșirea efectivului garnizoanei Vidin și marșul ei spre Kula și va trebui să ia măsurile necesare pentru defensivă.

6. Divizia 4-a se va concentra între râul Struma și Konivo.

7. Divizia de Cavalerie Iși va păstra poziția actuală”.

Va să zică armata bulgară era gata să atace pe sârbi și pe greci.

In dimineața zilei le 14 Iunie contele Tarnowschi, ministrul Austro-Ungariei la Sofia, să prezentat Regelui; ambii s-au dus cu automobilul la Vrania, unde au avut o lungă con vorbire. „Mefisto își găsește pe Faust-ul său“. După plecarea contelui Tarnowschi, Regele a chemat pe generalul Savoff. Acesta dă, a doua zi, următorul ordin caracteristic generalului Kovaceff, comandanțul armatei a 4-a, ce era și ministrul de război, ceeace nu cred să se fi mai întâmplat de când lumea în vreo armată și în vreo țară.

Ordinul Nr. 5597 din 15 Iunie suna astfel:

„Vă ordon să atacați inimicul cu toată energia posibilă pe toate linii, nedemascând complet for-

tele noastre și nedând lungi bătălii și să aveți grija a vă consolida poziția voastră la Krivolak pe malul drept al Bregalnicii, cota 550, nu departe de satul Stakhovo, (Ovște Polle), cota în apropierea satului Dobroven. Vă recomand să începeți atacul bruscat noaptea pe întregul front și să-l terminați în zorii zilei. Această operație va avea loc în noaptea de mâine 16 Iunie".

Armatăi a II-a îi dă ordinul Nr. 5596 din 15 Iunie :

"Înainte de a întreprinde concentrarea trupelor voastre, atacați inimicul cât mai energetic posibil la Lefter, și Tsaiy și consolidați bine pozițiile voastre.

Armata 4-a la ofensiva mâine 16 curent noaptea, contra liniei sârbe ce-i face față.

Regimentul dela Valandovo să-și păstreze pozițiile până ce va fi înlocuit de părți din Div. 7-a ce se găsesc acum la Strumița".

In ziua de 15 Iunie Conteles Tarnokschii, ministrul Austro-Ungariei la Sofia, telegrafia contelui Berchtold :

"Bulgaria vrea să știe dacă va avea mâinile libere pentru atacul contra Sârbilor și Grecilor în cazul că ea ar ceda României linia Turtucaia-Balcic?

La care s'a răspuns :

„S'a comunicat d-lui Danev în ce condiții Bulgaria va fi garantată contra României în atacul contra Serbiei și Greciei".

Se vede clar complicitatea Austro-Ungariei.

BULGARIA VREA SA TREACA RUBICONUL CONDUSA FIIND DE AUSTRO-UNGARIA

In noaptea de 15 Iunie 1913 se produce atacul Bulgarilor contra Sârbilor și Grecilor. Aceștia fiind surprinși sunt aruncați înapoi.

Ei bine, guvernantii și presa bulgară, fără nici o rușine și fără nici o mustrare de conștiință, strigă că le ia gura : „că Sârbii și Grecii au atacat, iar Bulgarii (nevinovali) au trebuit să riposteze".

Nu știu ce să apreciez mai mult la Bulgari: lipsa de scrupul sau cinismul lor? În tot cazul istoria și-a spus verdictul ei: „*sângele fraților slavi sârbi, nu se va șterge niciodată de pe mâinile bulgarilor*".

La 18 Iunie 1913 Danew spune d-lui Ghika, ministrul României :

„D-voastră d-le Ghika, voiți să mă înfricoașați spunându-mi că veți pătrunde pe teritoriul bulgar. El bine, veniți și ce veți face? Veți lăua linia Turtucaia-Balcic; ceeace voiți. Veți intra în Dobrogea, ea vă apartine. Voi nu veți putea merge mai departe, căci nu puteți mobiliza armata voastră în aşa de scurt timp și în zece zile vom fi terminat cu Sârbii!".

Ministrul Ghika l-a pus repede pe Danew la rezon. Dar ce fantezie la Danew!; crede că în zece zile va termina cu foștii „aliații” de ieri, cu care începuse „cruciada” contra Turciei, îi va bate, îi va zdobi și apoi se va arunca asupra României, o va bate, îi va lăua Dobrogea toată, va forma un mare imperiu bulgăresc, va cuceri Constantinopole contra voinței Tarului dela Petersburg. Dar socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din târg.

La 20 Iunie Regele Carol I al României semnează Decretul de mobilizare.

La 23 Iunie Radoslavoff, șeful partidului liberal; Ghenadieff, șeful partidului stambulovist și Tonczeff, șeful unei fracțiuni a liberalilor tineri, adresează Regelui Ferdinand o scrisoare colectivă în care cer să nu se mai urmeze politica rusă și să se „*lege o strânsă politică de amicitie cu Austro-Ungaria*“. Această scrisoare convenea de minune Regelui, probabil că el o și provocase.

Aplicarea celor prevăzute în ea conducea la ruptura de Rusia, la o politică lipsită de recunoștință și plină de ingratitudini față de acest Imperiu, care și vârsase sângele în cursul veacurilor terminând cu 1877/78. Aplicarea mai ducea la desolidarizarea de Slavism, bun pentru bulgari de exploatat numai atunci când interesul lor este în joc. Altfel ei susțin că „*sunt tătari, iar nu slavi, căci slavismul este un obstacol puterii lor naționale și entuziasmul lor; slavismul este o minciună*“. Politica alături de Austro-Ungaria putea duce la împărțirea Macedoniei între Bulgaria și Austro-Ungaria, iar nu între Bulgaria și Serbia, și această aberație convenea Regelui Ferdinand al Bulgariei.

Dar la 24 Iunie Armata a 4-a a lui Kovaceff fusese iremediabil bătută și până la 30 Iunie sârbii cuceresc Coceana, Istip și Radoviște, iar grecii cuceresc Salonic, Drama și Seres.

In ziua de 30 Iunie, Danew, văzând că Austro-Ungaria nu sare în ajutor, se adresează iarăși Rusiei părăsită și insultată, cu telegrama Nr. 2168, al cărei cuprins este următorul :

„Noi consumăm să suspendăm operațiile, oprind trupele noastre pe pozițiile ce le ocupă acum; noi primim conferința dela Petrograd și demobilizarea generală. Dacă aceasta nu pare suficient, lăsăm guvernului din Petrograd grija de a hotărî prin mijlocul arbitrajului, toate aceste chestiuni, cuprinzând chestiunile teritoriale și în condițiunile pe care le va crede guvernul convenabil. Noi solicităm o intervenție repede contra Turciei și României a căror intrare în acțiune a și inceput“.

La 1 Iulie Danew cere din nou ministrului plenipotențiar Nekludoff al Rusiei : „*să opreasă acțiunea României*“.

Cum se impacă aceste demersuri cu acele făcute la 12 Iunie când Bulgaria pușese pe Țarul Rusiei în față unui termen de 7 zile somându-l ca să se pronunțe. Acum la 1 Iulie, deci după 18 zile, lucrurile se schimbăse. Acum bulgarii nu mai puneau nici o condiție, ci totul era lăsat la voia și hotărirea Rusiei ?

Dar Bulgarii n'au rușine; această însușire le lipsea complet.

Regelui Ferdinand fiindu-i frică să stea în Sofia, a telegrafiat generalului Savoff ca „*să transmită două Divizi și păzească Capitala*“.
Generalul Savoff răspunde :

„Majestatea Voastră știe că cunoștințele Sale în arta militară sunt nule și că numai eu singur sunt răspunzător de Comandamentul Armatei și că sunt în măsură să mă ocup de directivele ce trebuie să-i dau“.

Regele, la primirea acestei insolite telegrame, a voit să convoace un Consiliu de Războiu, înaintea căruia să trimită în judecată pe Generalul Savoff. Pe urmă încă s'a răsgândit; a înlocuit pe generalul Savoff cu generalul Ficeff, dar, după ce i s'a atras atenția că generalul Savoff se bucura de încredere armatei, Regele îl repune ca comandanț al armatei. Generalul Ficeff se supără și demisionează.

In acest timp Regele Ferdinand al Bulgariei, foarte deprimat, a părăsit Sofia, stând când la Vrania, când la Tsarska-Bistrița, însoțit de generalul Markov și de Nicolae Stanicov; toți trei tăceau. Câte odată Regele, văzându-i tăcuți, le spunea: „*Da vorbiți ceva, spuneți ceva, distrați-mă*“. Dacă ei începeau să vorbească le tăia vorba, spunându-le: „*Da mai tăceți, nu vedeți că mă gândesc*“.

De astă dată calculatorul s'a înșelat, realistul devenise visător.

Regele, deprimat și dezasperat, se gândeau la plecare. El vedea cu groază înaintarea sărbătorilor, apropierea Românilor de Sofia și ocu-

parea Adrianopolului de Turci. Trimitea telegrame desnădăjduite, făcând zadarnice apeluri în toate părțile. Austria nu se mai interesează, și e frică acum de un război mondial. Ea sfătuiește pe Regele Ferdinand să se pună mai întâi de acord cu România, respectiv cu Regele Carol. Austro-Ungaria declară la Belgrad și Atena, că nu-i convine o completă zdrobire a Bulgariei. Ea se gândește probabil că zdrobirea Bulgariei însemenă mărirea Serbiei, ceeace nu-i convenea. Germania se dezistă, pentru că nu voia să măgnească Grecia. Ea spune că, casus foederis este exclus, de asemenea nu voia să indispună nici pe Regele Carol al României. Nici Franța nu voia să se amestece, iar Rusia sfătuiește Bulgaria să se înțeleagă direct cu inimicul săi. Regele Ferdinand voia să fie luat iarăși drept ceeace pretinse că este. Dar în zadar, nimeni nu-l mai credea, toți vedeau în declarațiunile sale minciună și ipocrizie.

Regele Ferdinand își imbracă pielea de șarpe ce-și schimbă culorile și scrie Regelui Carol I, iar Regina Eleonora scrie Reginei Elisabeta, implorându-i să opreasă marshalul armatei române asupra Sofiei și rugându-i să grăbească încheierea păcii.

Politica personală a Regelui Ferdinand, de dictatură politică asupra poporului bulgar, adusese Bulgaria la marginea prăpastiei. El

a fost acela care de ani de zile lucrașe cum voise, și în politica internă și în politica externă; nici un om politic bulgar nu putea să î-se opună, toți deveniseră niște marionete în mâinile sale, probând prin aceasta că sunt nu numai oameni nepregătiți de a guverna, ci și oameni lipsiți total de caracter. Altfel nici nu s'ar putea explica cum Regele și-a impus tot timpul nefastele lui idei.

Regele a fost, prin intrigările lui, promotorul alainței balcanice, el era promotorul felon al desfacerii ei, este cazul să reamintesc din nou aci deviza latină: „*Quos vult perdere, dementat Jupiter*“.

La 17 Iulie 1913, după un scurt armistițiu, reprezentanții statelor balcanice se intrunesc la București.

La 28 Iunie se încheie pasea dela București, România fusese salvatoarea păcii europene. Marile Puteri, afară de Austro-Ungaria, au felicitat pe ministrul Maiorescu pentru tactul și abilitatea politică arătată în timpul crizei și declarară că România a bine meritat recunoștință Europei. Sir Edward Grey a declarat că:

„Tratatul dela București este actul politic cel mai important din ultimul timp. Tratatul de pace dela București a pus capăt unui conflict ce era un scandal european.“

După moartea lui Titu Maiorescu, bustul

lui a fost așezat în palatul conferinței dela Haga, aceasta ca un omagiu adus păcii europene.

Regele Ferdinand al Bulgariei spunea: „*Ma vengeance sera terrible*“. Soarta i-a dat ocazia ca să-și aplice amenințarea, dar urmările au fost mai târziu pentru dânsul „*abdicare*“ și „*plecarea definitivă din Bulgaria*“, pe care prin personala și ambicioasa sa politică, a dus-o la marginea prăpastiei. Se realizează ceeace-mi spusește Contele Bosdari prin Aprilie 1913: „*pericolosissima aventura*“.

Pacea dela București lăsase însă mare amărăciune la Viena, care nu concorda cu scopurile și dorințele ce urmărea, de mărire a Bulgariei în detrimentul României și Serbiei. De aceea de azi înainte Austro-Ungaria își va propune să ajungă la revizuirea acelui tratat de pace, eventual chiar prin război. „*Ad majorem Austriae gloriam !*“

CAPITOLUL VII

1. CĂȚIVA STRAINI DIN SOFIA

La Sofia am avut relații cu cățiva străini care merită să fie menționați din cauza rolului important pe care l-au jucat în Bulgaria.

In prima linie James Bourchier corespondentul ziarului „Times“ pentru Peninsula

Balcanică, unde funcționa de la 1890, deci era de 20 de ani corespondentul acestui ziar de mare prestigiu și influență mondială. Acest domn era un tip de englez excentric foarte curios, urât, ochii săriți, blond-roșu, mustață mare sburlită, surd tun. Când vorbea cu cineva, avea un tub acustic pe care-l punea la ureche, iar capătul celălalt, lung de un metru, îl dădea persoanei ce-i vorbea.

Inteligent, cult, cunoștea personalitățile cele mai proeminente din toate statele Peninsula Balcanică și din România.

Era bulgaro-fil, mai puțin greco-fil și româno-fob; probele le-am avut atunci în mână, le-am comunicat la București. Mi-am făcut în special o datorie de conștiință de a preveni pe Regele Carol I și pe Take Ionescu, care având incredere în el, îi vorbea foarte deschis, lucru ce, în mod abuziv și fără rezervă, Bourchier le comunica bulgarilor.

Bourchier bine înțeles că atunci când era în România și vorbea cu bărbații de stat români, făcea pe româno-filul; de aceea am avut la început de întâmpinat la ei, mari oponeri. Timpul mi-a înlesnit să probez adevarul celor susținute de mine.

Bourchier ca să arate bulgarilor marea lui dragoste, se făcuse cetățean de onoare al unui stat de lângă Sofia, umbla imbrăcat cu haine țărănești bulgare. Cu toate că era

bătrân, umbla călare pe un cal mic alb atârnându-i picioarele în mod caraghios. A cerut ca după moartea sa, să fie înmormântată la picioarele muntelui Rilo. Am auzit că a murit în 1920 și a fost înmormântat pe o mică înălțime de lângă vechea mănăstire Rilski (Rilski Monastr).

Iată câteva date certe :

In anul 1911 a avut loc în România mari manevre regale în regiunea Romanului. Aceste manevre am luat și eu parte, chemat fiind dela Sofia, Bourchier făcă ce făcu și fără ca eu să știu ceva, a fost invitat. Ca ziarist corespondent al marelui ziar „Times“, putea să fie desigur invitat, dar noi ne întâlnisem la Sofia, câteva zile înaintea manevrelor, vorbisem împreună și nu și-a manifestat dorința de a asista la aceste manevre, de aceea m'a mirat mult faptul că l'am văzut la manevre. I s'a dat un cal, pe câmpul de manevre se detășa de ceilalți corespondenți de ziare și de atașații militari în mijlocul căroră știu că se complăcea, și-o lăua razna peste câmp. Rezultatul ? A făcut statului major bulgar un lung raport, în care a făcut cu ou și cu oțet comandamentul și armata română. Am avut după câteva luni în mână o copie după acel raport. In ziarul „Times“ a apărut o altă dare de seamă asupra manevrelor noastre, care nu corespundeau

decât în parte cu ceea ce dăduse statului major bulgar.

Venea de câteva ori pe an la București, apoi făcea ministerului de externe bulgar comunicări, de tot ce a văzut și auzit (cu tubul acustic) la București, mai cu seamă de la vorbările oameni politici români, trăgând și concluziuni foarte defavorabile nouă. Am avut în mână vre-o patru din copiile acestor rapoarte, pe care le-am prezentat celor în drept. De comun acord cu Ion Panaiteanu, directorul general al Siguranței, s'a urmărit activitatea lui Bourchier la București și cu greu am făcut ca oamenii politici să fie mai circumspecți cu acest domn.

La 19 August 1912, era după vizita contei Berchtold ce avusese loc la 13 August la Sinaia, unde mai fusesem la sfârșitul lui Iunie, pentru a raporta Regelui Carol situația războinică din Bulgaria. La Sinaia, pentru cea mai mare surprindere a mea întâlnesc pe Bourchier, pe care-l credeam la Atenea, unde cu 10 zile înainte îmi spusese că se duce. Dar nu m'am lăsat până nu i-am făcut o figură. A doua zi când m'am prezentat Regelui Carol I-iu, am fost reținut la dejun. Întâmplarea făcuse ca și Bourchier să fie acolo, neapărat că era însoțit de tubul său auditiv. Înainte de dejun, Regele Carol cu Regina Elisabeta, veneau de primeu salutul

invitaților, după care se trecea în sala de mâncare. Bourchier lasă tubul pe o sofa, eu, pe nepusă masă, fiind rămas la urmă, l'am vărit între canapea și speteaza ei. În timpul dejunului mă gândeam ce-o să fie după masă cu Bourchier ? Intr'adevăr, după masă, Regele Carol se adresa personal la invitați, Bourchier știind acest lucru, își căuta tubul, i-al de unde nu-i ! Regele îl chiamă, dar pentru desperarea lui Bourchier, el nu găsi tubul auditiv și n'a putut vorbi cu Regele. Mi-a părut atunci foarte bine că înălțurasem o converbire a Regelui cu acest domn, tocmai în preajma războiului balcanic.

Doi ani mai târziu, în August 1914, fiind lt. col. comandant al Batal. 2 Vânăt. „Regina Elisabeta“ și fiind la Castelul Peleș, am căutat în canapeele din sala de recepție și am găsit tubul auditiv al lui Bourchier.

Bourchier lucra de mult la apropierea popoarelor balcanice contra Turciei. El, în urma înșărcinării pe care o primise dela Geșoff, primul ministru bulgar, în Martie 1911, a discutat cu Venizelos posibilitatea unei alianțe bulgaro-grecă. Această alianță s'a semnat la 16 Mai 1912.

In anul 1913, prin Aprilie sau Mai, când războiul balcanic era în toiul lui, Bourchier făcea neconitenit naveta între capitalele sta-

telor din Balcani, căutând a face jocul Bulgariei. S'a dat peste cap, ca Bulgaria, să iasă cât mai în profit. A stâruit ca Grecia și Serbia să cedeze pretențiunilor Bulgariei, a stâruit ca România să nu-și formuleze nici o pretențiune, să nu ceară nici o compensație. A stâruit mult în acel timp ca Geșoff să alibă o întrevadere cu Venizelos, despre care acesta din urmă nici nu voia să audă. În urmă, când l'a putut convinge pe acesta să cedeze, nu a mai vrut Geșoff, ceea ce a făcut mult sânge rău în anumite cercuri moderate bulgare, mai cu seamă că Bulgaria era pe de o parte amenințată de un nou pericol din partea Turciei, ce era încurajată de Germania, iar pe de altă parte de România, căreia Danew îl refuzase orice compensație. Bourchier plângea, plângea toată ziua, îl vedeam, sta într'un fotelui mare, ștergându-și ochii de lacrimi adevarate, ce curgeau în abundență pentru „nenorocirea ce se abătea asupra Bulgariei”. El imi spunea furios: „că Rusia nu făcea nimic pentru Bulgaria, cu toate că Nekludoff cerea cu insistență acest lucru, dar acțiunea lui e barată de Hartwig, ministrul Rusiei la Belgrad, care susține cu mai multă autoritate cauza Serbiei”.

Fie-i ușoară țărâna depe muntele Rilo, de unde spiritul lui poate contempla frumoasa și dragă lui Bulgarie !

Bousquet, un bătrân francez, frumos, cu o barbă mare albă foarte ingrijită, inteligent, cult, scriitor și orator elegant. Era reprezentantul lui „Banque de Paris et de Pays-Bas”, care făcuse Bulgaria un mare împrumut garantat în monopolul chibriturilor. În această calitate s'a apropiat de bulgari și a început să-i susție, pentrucă se temea de pierderea capitalului pe care-l reprezenta. A mers cu dragostea pentru Bulgaria, ca atunci când aceasta făcea cele mai mari prostii și mergea spre dezastru. Bousquet ținea conferințe, scuzând pe bulgari, scria presei parisiene, făcea articole, căuta pe diplomați ca să-i convingă de contrariul de ceea ce ei știau perfect. Bousquet a făcut o societate „L'Alliance Française” al cărei scop era apropierea Franței de Bulgaria. Primul președinte a fost Bousquet. Aci se făceau conferințe literare, la care asista societatea bună bulgară și chiar Regele Ferdinand. Bousquet, deși bătrân, era vesnic în mișcare; casa lui era locul de întâlnire a spiritelor fine, el invita pe străinii de valoare care treceau prin Sofia, le oferea dineuri foarte bune și vinuri excelente, mai cu seamă gazetarilor francezi le făcea o curte nebună, Ludovic Naudeau, Gaston Leroux, Reginald Kahn, au fost invitații săi, căutând a-i convinge de valoarea Bulgariei și a poporului bulgar. Această atitudine

a lui Bousquet a continuat pe timpul războiului balcanic 1912—1913 și după informațiunile ce am, a continuat pe timpul marelui războiu și după 1918. Trebuie însă să afirm că nu a lucrat contra României. Atunci când venea în conflict cu Bulgaria, punea ca să zic așa, tot spiritul său, toată inteligența sa, ca să implice interesele ambelor părți.

Kauffman, reprezentantul fabricelor Krupp, un bătrân evreu neinsurat; foarte simpatice, bine crescut, avea casa plină de lucruri de artă orientală. Era stabilit de mulți ani la Sofia, cunoștea foarte bine pe oamenii politici bulgari, cum și pe ofițerii bulgari. Știa perfect armamentul bulgar, avea toate datele necesare, știa comenzile făcute la Krupp sau alte stabilimente din Germania și din alte țări. Cu greu am căpătat increderea lui; mi-a trebuit timp, dar după aceea mi-a arătat tot și mi-a dat tot ceea ce i-am cerut eu.

Prinea foarte bine, dădea dejunuri și dinneuri admirabile, stropite cu vinuri bune, țigări și țigarete aromate. El personal nu mâncă, fiind diabetic, făcea regim, dar avea o mare placere să vadă pe alții mâncând bine.. Când invita pe români, dădea : sarmale „à la Diamandy”, mămăligă „à la Dabija”, borș „à la Langa Rasca” (după cum spunea el lui Langa Rășcanu), etc. Bucătarul lui era

Sofia. Mănăstirea Rila. Vedere generală

armean ce cunoștea și bucătăria românească. La sfârșitul mesei bucătarul „Baltazar“ îmbrăcat în alb, cu șorț alb, legat la gât, cu o scufă albă mare de tot pe cap, își făcea apariția, aducând un dulce montat foarte frumos. Commesenii bătea din palme strigând „bravo Baltazar“. Bineînțeles că fiecare strecuра discret bacășul obligator, Kauffman făcându-se că nu vede, dar dacă știa că nu i s'a dat bacăș, se supără.

Trebue să adaug că, Kauffman nu se amesteca în politica bulgară. Dacă-l întreba cineva, răspundeа stereotip : „nu știu, n'am văzut“, deși știa toată politica Bulgariei și cunoștea pe toți oamenii politici bulgari.

2. DOBROGEA

Chestiunea Dobrogei a făcut una din obiectele ocupării și activităței mele, nu numai din punct de vedere românesc, cât mai mult din punctul de vedere bulgăresc.

Întrebarea ce mi-am pus a fost : Ce pretenții au bulgarii asupra Dobrogei și de ce? Care sunt motivele megalomaniei acestui popor, care, cu toate că nu are nici cinci milioane de locuitori, pretinde teritoriile întregiei Peninsule Balcanice ?

Pentru ce pretind Bulgarii că au nevoie de trei Mări ?

Numai cercetând trecutul se poate lămuri ce poate fi în viitor. Iată trecutul :

Dela 1393 până la 1877, Bulgaria fusese vasală și robită Turciei. După 485 ani, adică la 1877/78, independența Bulgariei s'a cucerit și instaurat de armatele ruso-române. Totuși, Bulgaria a rămas nemulțumită, de limitele frontierelor sale fixate de conferința dela Berlin din 1878.

Pretențiunile Bulgariei erau îndreptate asupra frontierelor hotărite de Pacea dela St. Stefano, conferință la care România nu luase parte și nici nu fusese măcar consultată.

Bulgarii cereau „*Bulgaria Mare*“. Ei înțeleg prin acest titlu : actuala Bulgaria, toată Rumezia, toată Dobrogea, toată Macedonia, Valea Timocului, Valea Moravei superioare și a Vardarului de mijloc, parte din Albania mediterraneană până în Adriatică, peninsula Calcidica cu Salonic, Cavala, Tracia cu Adrianopolele până la linia Ciatalgia și eventual Constantinopole.

Prin urmare „*Bulgaria Mare*“ înseamnă o Bulgaria, ce s'ar întinde din Dunăre la Marea Egee și din Marea Neagră până la Adriatica. Ca să ajungă aci Bulgarii pretindeau și pretinđe și azi :

Dobrogea de Nord

dela România

Valea Timocului	Dela Serbia
Valea Moravei	
Valea Vardarului Mijlociu	
Majoritatea Macedoniei	
Albania până la Adriatica	dela Albania
Peninsula Calcidica cu Salonic, Seres, Cavala, Dede Agaci	
Tracia cu Adrianopolele și Rodosto până la Ciatalgia	

Motivele date de Bulgari, că ar fi având drepturi la aceste teritorii, erau simple : „*avem conaționali de ai noștri și în aceste teritorii*“ . Că această aserțiune e justă sau nu, că acele teritorii nu au aparținut niciodată Bulgariei, că acele teritorii fac parte integrantă din alte state, acestea sunt chestiuni pe care Bulgarii nu și le-au pus și nu vor să și le pună. Ei vor „*Bulgaria Mare*“ ; pentru a o realizează, orice mijloc e bun :

1). Propaganda în streinătate, în scop de a induce în eroare opinia publică europeană. Pentru aceasta diplomații bulgari, publiciști bulgari și străini, fac propagandă în scris și prin conferințe, arătând drepturile Bulgarilor asupra teritoriilor pretinse zic ei din punct de vedere istoric, etnografic și politic.

2). Propaganda în teritoriul Bulgariei prin școli, cazărmă, biserică, presă, întruniri publice și asociații politice cu tendințe fixe : „*Dobrogea*“, „*Macedonia*“, „*Albania*“, „*Tră-*

cia“, care au de scop de a provoca, îndrumă și pregăti tinerele generații bulgare, pentru a lupta în scopul realizării „Bulgariei Mari“.

3). Propaganda în teritoriile pretinse, în scopul de a le menține într-o necontentită stare de nemulțumire, de pretențiuni și de teroare. Mijloacele sunt bandele de teroriști, formate pe teritoriul bulgar, sub ochii autorităților constituite de Stat bulgare și chiar cu concursul lor.

Deci Bulgarii au dus și duc o politică de provocăriune, de învrăjire, de așa natură față de toți vecinii, că au creat o situație defavorabilă pentru stabilirea unor raporturi normale și cu toată bunăvoie exprimată de vecinii Bulgariei, nu a fost posibil și nu cred că va fi posibil a se stabili relații normale între aceste State, până când Bulgaria, nu va da probe evidente de lealitate, sinceritate și bună credință în raporturile cu vecinii săi, renunțând la spiritul de cucerire și adoptând un spirit pacific; renunțând la agitațiunile iridentiste și la activitatea comitatiilor bulgari în zona de frontiere, renunțând la ură și invidie și adoptând recunoașterea angajamentelor și obligațiunilor luate. Bulgarii trebuie să înțeleagă că o națiune poate să aibă simpatie sau antipatie pentru o țară sau o altă, dar aceasta nu trebuie să împiedice de a trăi în buni termeni cu toate țările, mai cu seamă cu vecinii. Dar Bulgarii

tocmai cu toți vecinii săi trăesc rău, cu români, sârbi, greci și cu turci; trăiesc deci în termeni răi cu vecinii depe toate frontierele.

Eu urez din tot sufletul ca să se poată ajunge la o bună înțelegere cu Bulgaria și chiar la o amicitie româno-bulgară. Până atunci însă, România să se pregătească foarte bine din punctul de vedere militar, cu aceasta va para orice agresiune din partea Bulgariei, care trebuie să pună mâna pe toată Dobrogea. Poporul românesc să nu uite că nu spulează diplomatică, ci numai o armată solidă, bine înzestrată și bine comandanță, îi va asigura nu numai stăpânirea teritoriului în care trăește acum și-i va da posibilitate să măreasca Patria până la limitele sale etnografice, unind absolut pe toți români la un loc (acestea le scriam în 1913).

Văzând însă tendințele bulgare de a pune stăpânire pe Dobrogea, am studiat această chestiune în toate detalii și sub toate aspectele, cu cea mai mare asiduitate, făcând multe rapoarte, din care unul de 74 pagini, documentat, prezentat Regelui Carol I-ului la 8 Martie 1913.

Aci voi da un rezumat din acel raport:

Prin Dobrogea nu trebuie înțeles numai aceea românească, căci de fapt Dobrogea se întinde spre Sud până în Valea Lomului Alb, cursul superior al Pravadiei și cursul in-

ferior al Câmpului. Toată regiunea cuprinză dela această linie, cu Dunărea la Vest și Nord și Marea Neagră la Est, formează o unitate geografică cu caracteristice aparte de ale Bulgariei, având la Nord și Sud înălțimi ce ajung la 500 m., scoborând cele dela Nord spre Sud și cele dela Sud spre Nord, până în depresiunea Carasu, prin care trece linia ferată Cernavoda-Constanța.

Din punct de vedere istoric, Bulgarii pretind că Dobrogea ar fi leagănul națiunii Bulgare, deoarece la 678 Asparuch ar fi înființat aci primul Regat bulgar, iar de atunci rasa bulgară s'a păstrat aci. Bulgarii mai pretind că „*nici Turcii și nici Români care au continuat regimul de barbarie turcesc, nu au putut desnaționaliza pe bulgari*“.

In raportul meu, analizăm pe larg pretențiile drepturi istorice bulgărești asupra Dobrogei.

La 678 Isperich (Asparuch), plecat din regiunea de Nord a Mării Negre, în capul unei cete al cărei număr nu putea fi decât de câteva mii de bulgari, după unii de origină meridională turcă, iar după alții de origină fineneză-maghiară din regiunea Volga, a trecut Dunărea în Dobrogea, fără a se opri în această regiune pustiță de Slavi și Avari, ce treceră pe aci pe la începutul veacului al 7-lea. Asparuch a trecut la 679 prin Dobrogea, în direc-

ția Șumleu-Varnei-Preslav și mai spre Vest către Ohrida, supunând populațiunile protislavice, trecute deja la creștinism, luându-le în schimb limba lor.

După moartea lui Isperich (Asparuch) la 702, unul din urmași săi și anume Boris, creștină pe Bulgari la 864. Sub Simeon (893—927), care voia să ajungă împărat al Bizanțului, lupt contra Bizanțului, nu pot însă cucerii Constantinopole.

Bulgarii își consumă forțele lor în aceste lupte, sunt înfrântă de Impăratul bizantin Ion I-iu Tzemeske (969-975) luându-le Silistra (Durostor). Le mută la 971 sediul episcopal la Serdica (Teodoropolis, mai târziu Sofia), iar la 1018 împăratul Vasile II Bulgaroctonus (însemnă omoritorul de Bulgari) incorporează Bulgaria la Imperiul Bizanțului.

In secolul al 8-lea și al 9-lea, Pecinegii și Cumanii trec dela Nordul la Sudul Dunărei, răspândindu-se pe întreaga peninsula Balcanică. Bulgarii rămân sub stăpânirea Bizanților, lipsiți cu totul de orice viață proprie națională.

La 1186, grație revoltei fraților Petru și Asan, Vlahi deci, de origină română din munții Haemului (Balcani), bulgarii sunt scăpați de sub robia Bizanțului înființând sub Ioniță „*Rege al Bulgarilor și Vlahilor*“, „*Regatul bulgaro-român*“. După Ioniță urmează Caliman (1241—1246) când se vor-

bește de „Regatul bulgar“ (nu și Vlah). La 1246 urmează Caliman al II-lea, ce domnește până la 1258, cu care se stinge dinastia românească a Asanilor. Dela 1241, dată care corespunde cu năvălirea Tătarilor, regatul bulgar decadе din ce în ce mai mult până la 1393 când cade definitiv sub stăpânirea turcilor, sub care rămâne până la 1878; deci stau robi 485 ani, neavând altă istorie decât aceea a stăpânitorilor lor, și a trebuit în 1878 ca armatele ruso-române să lupte și să sângereze pentru a-i dezrobi.

Odată dezrobiți și alcătuiți în stat independent, bulgarii au pus bazele unei politici irendentă, de șovinism, amenințând liniștea tuturor vecinilor lor și chiar a binefăcătorilor lor.

Pretențiunile bulgarilor asupra Dobrogei, le bazează ei pe faptul, că hoardele sălbătice ale lui Isperich (Asparuch) au trecut pe aci în anul 678. Bulgarii se fac a uita că Dobrogea a făcut cu 700 ani înainte parte integrantă din Dacia lui Buerebista; că românii au stăpânit Dobrogea pe timpul Impăratului Octavian August, care a exilat (în anul 9 după I. H.) la Tomis (Constanta) pe poetul Ovidiu (43 înainte de I. H. — 16 după I. H.), unde el a învățat limba populației autohtone scriind „Tristele“ și „Ponticele“; că după 100 ani Traian cucerește Dacia și

deci și Dobrogea lui Decebal, Marele Rege Dac.

Urmele Dace și Romane se văd și astăzi în Dobrogea, prin existența cetăților și monumentelor cu inscripții ce nu se pot desminți. Nu se vede însă așa ceva depe urma bulgarilor ce au trecut pe aci. Aceasta este proba cea mai evidentă că bulgarii au fost pe aci posterior și numai în trecere.

Amestecul de popoare formate din Geți, Sarmați, Scitii, Daci, Romani, Alani..... trăind în comun, s'au încrucișat, și-au adoptat cuvintele, și-au luat reciproc obiceiurile și credințe religioase, contopindu-se sub influența culturii romane, dând naștere pe ambele țărmuri ale Dunării, poporului român, pe care năvălitorul Isperich (Asparuch) îl găsește la 678 stabilit în Dobrogea cu 700 ani înainte.

Bulgarii avuseseră mai mult sau mai puțin o viață independentă până la 1018, când o pierd definitiv. În tot acest timp, ei n'au stăpânit Dobrogea; iar după 1018, Imperiul bizantin își exercită stăpânirea asupra acestui ținut, prin seniorii locali, în numele Impăratului Bizantin dela Constantinopole, dar nici odată în numele Țarului bulgar dela Târnova. Seniorii purtau nume pur românești ca Sacea, Budilă, Tatu, Balica, însă Seniorul Dobrotici stăpânea ca despot în numele Impăratului Bizantin, iar după moartea lui, în-

tâmplată la 1385, dela 1387—1419 Mircea cel Bătrân stăpânește efectiv Dobrogea tot în numele Bizanțului. Trebuie ținut seamă de aceste date comparativ cu anul 1393, desființarea Bulgariei. Deci Mircea cel Bătrân stăpânește Dobrogea 6 ani înainte și 26 ani după desființarea statului Bulgar.

După ce Turcii au pus stăpânire pe Peninsula Balcanică, au început după 1444 colonizarea Dobrogei cu Turci și Tătari, mai cu seamă pe linia Rusciuc-Varna și la Nord-Estul ei, iar români fiind împinsă de nouile elemente, se retrag spre Dunăre, formând noui așezări, noui state pe malul drept, ce s-au păstrat și până astăzi.

Bulgarii susțin că actualele așezări bulgărești din Dobrogea ar fi vechi. În realitate nu este exact. Rușii doritori de a pune stăpânire pe Constantinopole și de a transforma Marea Neagră într'un lac rusesc, au purtat multe războaie contra Turciei, astfel: la 1695, 1709, 1726, 1796, 1802, 1810, 1812, 1828, 1829, 1855—1856, 1877—1878, justificând că fac aceste războaie numai în scopul protecției creștinilor din Imperiul Otoman. În acest timp, sub cuvântul punerii la adăpost a populațiunilor creștine din Balcani, deplasau în masă aceste populații și în special pe bulgari, ducându-i în regiunile nepopulate ale Rusiei și, în special, în Basara-

bia (aci au format în anii 1812, 1828 și 1830—1834, un număr de 43 colonii), parte din ei au rămas însă în Dobrogea, unde s-au fixat. Mai mult ceva, după 1878, când Dobrogea redevine românească, au venit mulți bulgari din Buceagul Basarabiei și din Bulgaria nou creată, pentru motiv că aci găseau pământ bun și eftin.

Dar la 1878, înainte ca Statul Bulgar să fie alcătuit, la Congresul din Berlin s'a oferit României teritoriul până la Mangalia cu Silistra.

Din punctul de vedere entografic, români au fost totdeauna mult superiori ca număr bulgarilor. Chiar bulgarii recunosc acest lucru, dar nu uită de a adăuga că majoritatea românească ar fi „artificială“ fiind venită după 1878, ceace este absolut fals.

In concluzie, bulgarii nu au nici un drept istoric sau etnografic asupra Dobrogei și chiar regiunii cuprinse la Nord Estul liniei Rusciuc-Valea Lomului Alb — cursul superior al Pravadiei, inferior al Camcicului-Sud-Varna.

Din punctul de vedere al civilizației, se poate ușor constata de viso. Dobrogea a fost retrocedată României la 1878, după cum Bulgaria a fost creată tot la 1878. Ducă-se cîineva acum (era în 1913) după 35 ani în Dobrogea românească și în Dobrogea bulgărească și nu-i va fi greu să constate o mare

deosebire din toate punctele de vedere: administrativ, cultural, agricol, industrial, bancar. Să se compare apoi portul Constanța cu Varna. Când este posibilitate de verificare a lucrurilor, fără nici o greutate se va constata că, România a realizat în Dobrogea românească o foarte mare superioritate, asupra acelor ce Bulgaria, a putut realiza în Dobrogea bulgărească.

Caracteristicile bulgarilor actuali ce locuiesc Bulgaria, este următoarea: ei nu sunt slavi, ci sunt de rasă fineză sau tătară, care au adoptat dela slavi numai alfabetul și religia, pentru rest au rămas cu caracterul rasei lor mongolică: cap patrat, ochi mici cu privire sălbatică, umerii obrajilor aparenți. Din punctul de vedere al caracterului, ei se diferențiază de toți slavii (Ruși, Poloni, Cehi, Sârbi, Croați). Bulgarii au o inteligență mai puțin vie ca a slavilor, dar își asimilează ușor cunoștințele; în schimb au rămas cu simțul disciplinei și al ierarhiei care sunt caracteristicile rasei mongole, tătare și turce. Bulgarului nu-i place poezia, idealul, frumosul, nu e mistic, nici nu adoptă cu ușurință utețiile sociale ca slavii; el este un țăran practic, muncitor, doritor de câștig, pretențios cu alții, brav, varsă ușor săngele altuia, nu are simțământul recunoașterii, e lipsit de scrupul, brutal și mojic chiar cu ai lui. Bulgarii sunt naționaliști și patrioți: din principiu

sunt contra tuturor streinilor, de aceea cu greu poate străbate în Bulgaria o întreprindere comercială sau industrială streină.

In discuțiunile ce am avut cu diferiți oameni politici români, mi s'a întâmplat să mi se spună: „că diplomații ce i-am avut și-i avem la Sofia ar sta închisi în cabinetele lor, că nu caută să strângă legăturile dela popor la popor”; am obiectat că aceasta este imposibil. Un ministru plenipotențiar este reprezentantul Regelui pe lângă Regele (Imperatul sau Președintele de republică), țării unde este trimis, el nu poate lua contact oficial decât cu guvernul, respectiv cu ministrul de externe al țării unde el funcționează, orice ametez mai jos, este rău venit, rău privit și deci ministru plenipotențiar se pune într-o situație foarte grea. Cine a încercat astfel de lucruri, s'a făpti, iar cine spune contrariu ori este naiv, ori este de rea credință, căci fără a ționă în sensul de mai sus, își face reclamă în carecare gazetă în propria lui țară. Miniștri plenipotențiali ai României în Bulgaria pe care i-am cunoscut eu și anume Diamandy și Ghika s'au ținut pe planul just, ei au reprezentat România cu multă demnitate, au căutat și ținut legături strânsse cu absolut toți oamenii politici bulgari aflători la guvern sau nu, au propagat neconvenit ideea prieteniei htre ambele popoare, au arătat că nu ne departe nimic, etc., etc. Dar

bulgarii deși admit de formă ideea, acționea-
ză totdeauna contra, de aceea eu care i-am
studiat timp de peste trei ani, am ajuns la
ideea că orice încercare de apropiere va fi
zadarnică, ei nu ne pot suferi, nu ne recu-
cunosc nici un merit în desrobirea lor, în aju-
torul ce le-am dat, etc., ei tind să pură stă-
pânire pe Dobrogea și gurile Dunării, scop în
care fac o intensă propagandă în școală, bi-
serică și cazarmă, asemenea și în streinătate.
Repet ceea ce am mai spus, să fim mai întâi
de toate români buni, să ne întărim bine în
interior, să ne organizăm serios din punctul
de vedere militar și atunci prietenia Bulgariei
va veni dela sine. Cine crede că nu vorbe
goale și cu laude se impune streinătății, se
înșeală amarnic; în toate timpurile numai
armata bine organizată, bine înșestrată și
bine instruită a impus respect în afară, alt-
ceva nimic.

3. PRETENȚIUNILE ROMANIEI

Războiul statelor balcanice contra Turciei
s'a declarat la 5 Octombrie 1912. De indată
am căutat să văd care ar fi profitul pentru
România, pe deasupra capului căreia se fă-
cuse alianța statelor balcanice, care toate
unite la un loc (Serbia, Bulgaria, Grecia,
Munteenegro) era sigur că vor bate Turcia
slăbită. Toate statele balcanice urmau să

aibă mari câștiguri teritoriale, iar România
rămânând cu ceea ce avea, însemna a se
produce un desechilibru, în desavantajul ei.
Era deci nevoie a aprecia din timp chestiu-
nea. Eu m'am dus la București și am vorbit
cu dileriți oameni politici, în special cu I. I.
C. Brățianu, N. Filipescu, Take Ionescu, Mar-
ghiloman, Ionaș Grădișteanu, prezentându-le
un menoriu asupra propagandei pe care Bul-
garia o făcea dela 1878 contra României pe
chestia Dobrogei. I. I. C. Brățianu, N. Filipe-
scu și Take Ionescu au apreciat că ches-
tiunea este justă, că e interesantă, că e de
actualitate și că trebuie din timp studiată
chestiunea compensațiunilor teritoriale.

Regele Carol I-iu, a fost acela care a apre-
ciat însă mai bine ca oricine chestiunea. Eu
susțineam că România în interesul păstrării
echilibrului balcanic trebuie să ceară compen-
sații teritoriale. Dacă Bulgaria se întinde
spre Sud, să se întindă și România spre Sud,
cu atât mai mult cu cât actuala noastră
frontieră e slabă și cu cât populația spre Sud
e mai mult turcă. Ideea mea a fost ca să pre-
tindem linia: V. Rusciuc-V. Șumla, Sud.
Varna.

Regele Carol mi-a spus ca să fac un stu-
diu complet asupra Cadrilaterulu. Am ra-
portat Regelui că am făcut deja un studiu
complet asupra întregului Cadrilater, care e

in curs de scris la mașină și că sper că la 1 Noembrie să-l pot prezenta.

După amiază am vorbit din nou cu Take Ionescu, care era foarte bucuros că studiul meu este gata; m'a angajat ca să-l aduz cât mai repede. În adevăr la 1 Noembrie eram la București cu 7 exemplare scrise la mașină. Le-am prezentat Regelui, Statului Major, Ministrului de Războiu, Ministrului de Externe, lui I. I. C. Brățianu, N. Filipescu și lui Take Ionescu. Aceasta a spus că, va publica acest studiu pe contul Ministerului de Internă. Î-am atras atenția că eu funcționând încă ca atașat militar la Sofia, rog să și publice fără numele meu, ministrul mi-a spus: „am să-l public sub numele de „un român“, — ceea ce să și făcăt în Iunie 1913, având și un „cuvânt înainte“ scris de George Diamandy, aceasta pentru a da cărței un caracter absolut neoficial, iar ediția 2-a a apărut în Septembrie 1913 sub numele meu „Major G. Dabija“, când incetase activitatea mea de atașat militar al României pe lângă legația din Sofia și nu mai era nici un motiv ca să nu se pună numele autorului.

Am împărtit lucrarea ce cuprindea 200 de pagini format 12, cu 14 planșe, în 21 capitulo: Orografie și Hidrografie Clima, Impărțirea Administrativă, Statistica populației, Clădiri, Animale, Agricultură, Păduri, Înstrucția Publică, Comunicări, Starea Sa-

nitară, Bugetele județene și Comunale, Contribuții și Impozite, Industria, Comerțul, Mișcarea Porturilor, Vămi, Prețuri, Banca Națională și Agricolă, Recrutări, Rezumatul. La ediția 2-a am adăugat un nou capitol: „Micul Cadru lateral“.

In „cuvântul înainte“ George Diamandy scrie: „Unei asemenea lucrări orice introducere e de prișos. Cartea de față mulțumește cu îndestulare curiozitatea oricărui specialist. Militarul, administratorul, economistul, comerciantul ca și sociologul, omul de afaceri ca și omul politic, vor găsi în acest volum datele cele mai felurite, mai bogate și mai conștiințioase adunate. Pentru români și în momentele de față mai ales, documentata lucrare este o călăuză sigură.“

„Aveam dinaintea ochilor o monografie admirabil de completă a unei regiuni cu care ne leagă trecutul nostru istoric și însăși siguranța noastră politică, prezentă și viitoare. Autorul a făcut o lucrare de înaltă valoare științifică și a adus totdeodată și un prea însemnat serviciu cauzei țărei sale.“

Această lucrare, a servit într'adevăr să se documenteze și să se justifice diplomației europene, dreptele cereri ale României; ea a servit foarte mult pe timpul discuțiunilor păcii dela București din 1913.

La 30 Iunie 1913 am prezentat Regelui Carol I, Marelii Stat Major, Ministerului de Războiu, lui I. I. C. Brățianu, și lui Take Ionescu un lung „Memoriu“ asupra celor ce ar

trebuia de făcut imediat după ocuparea Cadrilaterului. Iată un rezumat al punctelor din acel „memoriu“:

„Dacă reușim a dobândi și ocupă Cadrilaterul, va trebui să se procedeze imediat cu toată seriozitatea, fără a se mai repeta greșala de după 1878:

1) Să se expulzeze toată populațiunea bulgară din teritoriul dobândit dându-i o despăgubire bănească;

2) Să se închidă orice posibilitate de infiltrație bulgară, trebuie să se țină seamă că bulgarii au experiența din Macedonia, de cum trebuie a se face infiltrațiunile, unde au sistematizat-o;

3) Să se colonizeze cu elemente rezistente de români (din Regat, din Macedonia sau cu românii din dreapta Dunării din regiunea Vîndinului) tot Cadrilaterul, începând cu zona de frontieră populațiunea să fie înarmată;

4) Să se întărească elementul românesc cât mai mult dându-i-se posibilitatea să alcătuiască gospodării temeinice, făcându-se școli, biserici, bânci populare, să se facă drumuri de legătură, poștă și telefon;

5) Să se ajute populațiunea turcă din întregul Cadrilater, ea fiind o populațiune docilă și supusă. Dacă însă din motive ce nu se pot aprecia acum, populațiunea turcă ar pleca, atunci tot terenul să se cumpere de sta-

tul român, apoi să-l colonizeze numai cu țărani români cultivatori de pământ;

6) Să se organizeze apărarea defensivă a zonei de frontieră pe o adâncime de 30 km., tăindu-se pădurile pe întreagă această zonă.

Dacă nu se va proceda astfel, bulgarii se vor infiltră. Guvernul bulgar și diferitele societăți bulgare iridentiste vor ajuta pe bulgari să cumpere terenuri mai cu seamă dela turci, le vor coloniza cu noi elemente soviniște bulgare, vor întări elementul bulgar, creind școli, biserici, bânci populare, ziare iridentiste, etc., iar români se vor slăbi din ce în ce mai mult și prevăd că în 15—20 de ani politica iridentistă bulgară protejată de anumiți politicieni veroși români sau pseudoromâni, va ajunge să răstoarne situația favorabilă de astăzi în favorul bulgarilor, iar România va stăpâni numai nominativ Cadrilaterul“.

Fiecare punct din acest „memoriu“ era pe larg analizat și justificat.

4. SPIONAJUL MEU

Cu toate că pe timpul de peste 3 ani căt am stat în Bulgaria, nu am făcut deloc spionaj, totuși am fost acuzat de un compatriot al meu că fac spionaj. Bulgarii mă suspectau, mă pusese sub observație, siguranța bulgară mă supravegheea foarte bine, știa tot ce fac,

unde mă duc, la cine mă duc, cine vine la mine, căt a stat, etc., etc. Am lăsat ca siguranța bulgară să-și plaseze chiar o agentă secretă în casă la mine ca servitoare; știam că toate hărțările dela coșul meu se duc la siguranța generală.

A incercat să-mi cumpere și să corupă pe secretarul meu Costică Mironescu și pe ordonanța mea Ion Moldoveanu, dar ei mi-au raportat imediat, nelăsându-se conrupți: mi-au trimis agenți provocatori, căre-mi ofereau serviciile lor de a-mi procura informații secrete; pe toți i-am trimis la plimbare. Plictisit de toate acestea, le-am jucat și eu multe fește, am lăsat posibilitatea agenției să culeagă date anume tăcuite de mine, date ce erau considerate ca copile rapoartelor mele către Marele Stat Major, bine înțeles erau rapoarte intenționat false, din care bulgarii nu puteau deduce decât că sunt prost informat, etc. Pe timpul unui voiaj dela Sofia la București, am lăsat să mi se fure de un agent al siguranței bulgare în gara Gorne Orehovița, un geamantan și o geantă în care nu erau nimic altceva de căt jurnale. Totuși, am fost acuzat chiar de un român că fac spionaj și că Bulgaria s'ar fi plâns de mine. Eu știam că toți atașații militari sunt considerați pe nedrept ca spioni, mai cu seamă acei ai țărilor cu care propria țara poate avea războiu; dar ca proprii tăi

conaționali să te acuze, asta le întrece pe toate. Ei bine, eu am fost acuzat de un ministru plenipotențiar român aflat în alt post, care a spus în Octombrie 1911 ministrului Diamandy și apoi consilierului de legație Rășcanu în Noembrie 1911 „că atașatul militar dela Sofia face spionaj“. Cum am aflat aceasta, am făcut la 16 Noembrie 1911 un raport confidențial, direct ministrului de război, Niculae Filipescu, cerând: „să fiu autorizat de a cere d-lui ministru X..... satisfacțunea care mi se cuvine“. Ministrul Nicu Filipescu a făcut caz din această chestiune. Ministrul X..... a fost chemat la București și silit să-și ceară scuze, spunând:

„că ministrul de războiu bulgar s'ar fi plâns d-sale că România face spionaj în Bulgaria, lucru de care nu ar fi strein atașatul militar.

D. ministrul Diamandy a negat faptul și în fața acestei negații, d. ministrul X.., a declarat că chestiunea cade și că, cunosând meritele Dvs., este sigur că v'ati făcut numai datoria“.

Chestiunea s'a închis atunci, dar dacă ministrul de războiu bulgar s'ar fi plâns, datoria ministrului X..... nu era să spună ministrului Diamandy, ci să facă ministrului de externe român un raport, iar nu să mai spună a doua oară, după o lună și lui Langa Rășcanu, același lucru. În tot cazul eu am avut satisfacționea ce mi s'a dat din plin din partea marelui patriot Nicolae Filipescu.

Trebue să spun însă că ministrul Diaman-

dy rugat de mine, a vorbit neted cu ministrul de războiu bulgar. Acesta a desmințit chestiunea, spunând că nu a spus nimănui și nici nu ar putea afirma ceva neplăcut asupra atașatului militar român, care este foarte munctor, foarte activ, care a invățat perfect limbă bulgară și care se poartă ca un gentleman.

Atunci de comună acord cu Filipescu și cu Diamandy, am considerat chestiunea închisă, funcționând mai departe ca atașat militar în Bulgaria încă un an și opt luni, lucrând cu același zel ca și mai înainte.

Dacă ministrul de războiu bulgar, ar fi confirmat cele ce afirmase ministrul plenipotențiar român, eu trăgeam imediat consecințele, plecând din post și nici Dumnezeu nu m'ar fi reținut la Sofia.

Părerea mea este însă că ministrul de războiu bulgar o fi spus ceva, așa ca să se găsească în vorbă, dar neavând nici o probă, a negat apoi pur și simplu.

Un atașat militar nu poate lucra din vînt. Pe de o parte i se cer diferite chestiuni din partea propriului său Stat Major, iar pe de alta i se spune „nu face spionaj“. Am zis și eu același lucru, un atașat militar nu trebuie să facă spionaj; dar a lăsat informațiuni dela alți colegi sau legațiuni ce au mijloace informative, a căi tot ce se scrie asupra armatei și poporului unde e trimis, este o datorie. Așa am lucrat eu timp de 3 ani și două luni cât

am stat atașat militar; am muncit din greu, foarte din greu, a trebuit să învăț mai întâi limba bulgară, ceeace nu a fost ușor, apoi să citesc tot ce se scrise relativ la armata bulgară dela înființarea ei în 1878 și până la 1910, să citesc ziarele, revistele, etc., etc.; să studiez toate bugetele, aceasta se chiamă informație, nu spionaj. Am studiat posibilitățile Bulgariei într'un războiu: mobilizare, efectiv, transporturi, concentrare, teatre de operații, etc., aceasta le poate face orice ofițer de stat major care se aplică într'o direcție cum îmi era mie îndatorirea. Aceasta nu se chiamă spionaj, ci muncă intelectuală, muncă de ani de zile la tine acasă, la biroul tău, la lumina lămpii.

Eu mi-am luat rolul în serios, nu eram trimis la Sofia să fac pe diplomatul, ci pe atașatul militar informator, conștient și conștiincios al Regelui meu, care trebuia să vadă prin mine și să afle numai adevărul spus cu liniște dar și cu curaj.

Am luat informațiuni, dela alte două legațiuni strelime: Austro-Ungaria și Rusia, care aveau foarte mari mijloace informative, de care legația română era cu totul lipsită. Faptul că eu putusem dobândi increderea celor două legațiuni Austro-Ungară și Rusă, și mai cu seamă a atașatilor lor militari, era meritul meu; de aceea cu mândrie spun și as-

tăzi, după 26 ani, că mi-am făcut datoria aşa cum am crezut eu și nu cred că am făcut rău. Altfel Regele Carol I-iu nu mă aprecia și nu-mi dădea satisfacții cum puțini ofițeri au avut și anume:

— m'a decorat cu Steaua României Ofițer;

— m'a decorat cu „Bene Merenti“ clasa I-a pentru scrisori militare;

— nu a tolerat o nedreptate ce mi se făcuse în Martie 1913, ordonând să fiu pus pe tabloul de înaintare la gradul de lt.-colonel. Apoi:

— M'a înaintat lt.-colonel la 1 Aprilie 1914, dându-mi comanda Batalionului 2 Vânători „Regina Elisabeta“,

— A ordonat ca acest Batalion să fie trimis în anul 1914 în Garda de onoare dela Sinaia cu toate că nu era rândul acestui Batalion;

— A dat la 28 August 1914 insignele Reginei Elisabeta acestui Batalion ce era sub comanda mea;

Acestea erau primele insigne Regale ce se dădea unui corp de trupă al armatei române.

Tot la 28 August 1914 Regele Carol I mi-a spus că :

„la toamnă voi dispune ca Alteța Sa Regală Principale Carol să fie dat Căpitan Comandant de Companie în acest Batalion“.

Eram foarte mulțumit că Regele României, Augustul meu Suveran, fusese satisfăcut în prima linie de activitatea mea ca atașat mi-

litar la Sofia. Pe atunci, restul lumei nici nu mă interesa, căci aveam conștiința îndatoririi implinite față de Regele meu și față de Țara mea. Aceasta îmi era suficient.

5. PENTRU CE NU M'A DECORAT REGELE FERDINAND AL BULGARIEI

Când am plecat după 10 Mai 1910 la Sofia, aveam ca maior, pe pieptul meu numai „Medalia Jubiliară“ din 1906 în amintirea „Anului al 40-lea al căpitaniei Mele“ 1866 — 1906, deși aveam 17 ani de ofiterie:

Eșisem ofițer în Iulie 1893 la Batal. 4 Vânători,

Locotenent la 1 Aprilie 1896,

Iulie-Septembrie 1896 — Școala de tragere a Infanteriei dela Burck a/d Leitha.

Intrat în Școala de războiu în Septembrie 1897,

Absolvit Școala de Războiu în Octombrie 1899,

Trimis la Statul Major al C. IV A.

In 1901 trimis în baza unui concurs la stațiul de doi ani în armata Austro-Ungară, unde am servit în Regimentul 6 Infanterie din Graz. In Noembrie 1902 înaintat Căpitan la alegeră.

Intors în Octombrie 1903 am fost repartizat la Batal. 6 Vânători Iași până la 1 Aprilie 1904, când am fost mutat în Batal. 9 Vânători din Ploiești.

In 1905 am fost trimis la Școala de tragere dela Spandau (Germania), și apoi pentru a doua oară la aceea dela Bruck (Austria);

Intors în țară am lucrat la formarea Școalei de tragere a infanteriei dela Dadilov, unde am funcționat ca director de studii.

In 1906 mutat la Marele Stat Major.

In 1907 stagiu la Regimentul 10 Artilerie,

In 1908 mutat la Marele Stat Major, unde mi s'a incredințat facerea „Regulamentului de manevră și luptă a infanteriei“, dat în serviciu în 1909, Profesor la Școala de infanterie.

In 1909 mutat șef de cabinet al ministrului de război și profesor la școala de infanterie.

La 10 Mai 1910 înaintat major la alegere pe Statul Major și trimis atașat militar în Bulgaria.

Până la această dată, scrisesem mai multe articole cu caracter instructiv în revistele noastre militare și în special în „Revista Infanteriei“, la înființarea căreia am mândriș să spun că am contribuit într'o foarte largă măsură. Tipărisem până atunci 11 lucrări:

— Patrulele de infanterie, broșură de 50 pagini,

— Instrucția practică a Companiei, volum 359 pagini,

— Practica tragerei infanteriei, volum 208 pagini, 8 anexe și 4 planșe.

— Câmpuri de tragere, vol. 90 pagini, 10 planșe,

— Exerciții pregătitoare de tragere, 46 pag.,

— Instrucția practică de luptă a trăgătorului, șirului, grupei și plotonului, vol. 99 pag.,

— Instrucția practică de luptă a Companiei și Batalionului, vol. 207, pag. 1909,

— Note asupra exercițiilor de manevră și luptă infanteriei, vol. 197, pag. 1909,

— Program pentru instrucția recruților, 76 pag. 1910.

— Program general pentru instrucția infanteriei, vol. 171, pag. 1910,

— Dresaj sau educațiune 50 pag. 1910.

Când plecasem ca atașat militar la Sofia, aveam deci la activul meu o muncă conștiințoasă de care profitase mulți, în tot cazul instrucția infanteriei române a fost îndrumată de mine pe baze absolut practice, aceasta o știu totuși vechii infanteriști.

Fiind la Marele Stat Major în 1908 și șef de cabinet al Ministrului de Război în 1909 și 1910, puteam să fac în așa fel ca să fiu decorat cu „Coroana României“ în gradul de Cavaler și să fiu decorat cu câteva ordine străine, cerute dela diferiți atașați militari străini, cari atât ar fi așteptat din partea mea, ca să le cer să fiu decorat. Nu am cerut nici o decorație dela nimeni. Prin urmare, având în vedere toate acestea, eu nu puteam fi bănuit că eram amator de decorații al căror rost pentru timpul de pace, nu l-am vă-

zut nici atunci când eram Tânăr și nu-l văd nici astăzi când am imbătrânit.

Dar obiceiul este obiceiu, tradiția și reciprocitatea între state, este ca la diferite ocazii să se decoreze membrii legațiunilor. A fost însă o întâmplare când Regele Ferdinand al Bulgariei ar fi trebuit să mă decoreze, anume în Ianuarie 1912 cu ocazia majoratului Prințului Boris, când la acea serbare luase parte și Prințul Ferdinand al României. Fapt este că după câteva zile, părintele meu lt.-col. Hranilovici, îmi spunea:

„Din cauza ta nu s-a decorat nici un atașat militar. Regele evitând decorarea ta, nu a decorat nici pe ceilalți“.

I-am răspuns :

„Regret din tot sufletul pentru voi, nu pentru mine, eu nu ţin la decorări“.

Dacă Regele Ferdinand al Bulgariei ar fi știut că tocmai decorarea lui m'ar fi indispus, cred că o făcea. Mulțumesc lui Dumnezeu, că i-a dat buna inspirație.

Sunt deci încântat că nu am fost decorat de Regele Ferdinand al Bulgariei pe timpul celor 3 ani și 2 luni că am stat în Bulgaria, acest lucru m'a scutit că în 1916 să-i trimitem decorația sau decorațiile înapoia. Eu am primit în 1916—1919 trei decorații de război române, cu spade și cu panglică de virtutea militară, date de Regele meu și sunt mândru de ele.

Generalul Crăciunescu, Comandantul Corpului II Armată însoțit de Majorul Dubășătree pe un poston din Bulgaria

TABLA DE MATERII

CAPITOLUL I

	<u>Pagina</u>
Activitatea unui atașat militar	5
Trimiterea mea ca atașat militar	10
Prezentarea la legația română	16
Sistemul de lucru al legației române și a celorlalte legații	24
Corpul diplomatic din Sofia	27
1. Legația Angliei	37
2. " Austro-Ungară	39
3. " Franței	41
4. " Germaniei	45
5. " Italiei	46
6. " Rusiei	53
7. " Serbiei	55
8. " Turciei	57

CAPITOLUL II

ANUL 1910

1. Depunerea coroanei de bronz a Regelui Carol I pe monumentul Tarului Eliberator	58
2. Vizita Regei Ferdinand al Bulgariei la Paris	66
3. Școala română din Sofia	69
4. Congresul panslavist	72
5. Vizita Printului Izzed Edin	79
6. Explosia dela un depozit de muniționi	83
7. Bandele bulgare în Macedonia	83
8. Chestiunea dezarmării populației din Macedonia	85

	Pagina
9. Vizita Regelui Ferdinand la Cetinia	86
10. Manevrele armate bulgare din 1910	87
11. Aniversarea unirii Rumeliei cu Bulgaria	91
12. Pretinisa convenție româno-turcă	92
13. Scocala română dela Turtucaia	97
14. Sesiunea de toamnă a Sobraniei	99
15. Ideile Regelui Ferdinand în Noembris 1910	101

CAPITOLUL III

ANUL 1911

1. Lâna de aur	105
2. Audienta mea la Regele Ferdinand	111
3. Armata bulgară	116
4. Comandamentul armatei bulgare	120

CAPITOLUL IV

ANUL 1912

1. Partidele politice din Bulgaria	132
2. Ministerele	135
3. Presa bulgară și România	136
4. Majoratul Printului Boris	145
5. Alianța sârbo-bulgară	150
6. Alianța bulgaro-grecă	163
7. Vizitele Regelui Ferdinand la Viena și Berlin	166
8. Întâmplările antemergerătoare războiului balcanic	174
9. Curentul războinic din Bulgaria	183
10. Perioada războiului balcanic până la sfârșitul anului 1912	193
5 Octombrie 1912 războiul balcanic	199
Conferința ambasadorilor dela Londra	257
Conferința dela Londra a aliaților balcanici cu Turcia și a Bulgariei cu România	262

CAPITOLUL V

ANUL 1913

Intâmplări	272
Conferința dela Petersburg	290

Pagina

CAPITOLUL VI

Reaea credință a Bulgariei față de aliații săi sârbi și greci	313
Deus quos perdere vult prius dementat	335

CAPITOLUL VII

1. Cățiva străini din Sofia	345
2. Dobrogea	353
3. Pretențiunile României	366
4. Spionajul meu	371
5. Pentruce nu m'a decorat Răgele Ferdinand al Bulgariei	377

E R A T Ă

<u>Pag.</u>	<u>rândul</u>	<u>in loc de</u>	<u>a se citi</u>
17	6 de sus	bucrat	bucurat
40	5 de sus	aristorcați	aristocrați
46	8 de jos	mariorului	maiорului
61	6 de sus	I-iu	I-iu
71	11 de jos	brânză	brânză
74	11 de sus	bulgarii	bulgarii
127	6 de jos	Carl	Carol
147	16 de sus	le	la
150	6 de jos	fie	fi
158	4 de jos	alința	alianța
163	10 de jos	pun	spin
197	12 de sus	și va	și nu va
233	14 de sus	cai	aci
245	18 de sus	sublinia	subliniat
283	1 de jos	intrasingent	intransigent
308	12 de jos	forniti ra	frontiera
331	9 de jos	ratiticărei	ratificărei
333	3 de sus	aceasă	această

1-1
DHL